DİN ve HAYAT

TDV - İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ DERGİSİ
SAYI: 17 • YIL: 2012

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSTANBUL ŞUBESİ ADINA
İMTİYAZ SAHİBİ VE YAYIN YÖNETMENİ
(SORUMLU)
Doç. Dr. Rahmi YÂRAN

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ ve YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Kadriye AVCI ERDEMLİ

EDİTÖR
Kerime CESUR
kerime.cesur@gmail.com

YAYIN EKİBİ
Abdülkerim YATĞIN
Abdülkadir ÇİTİL
Davut ÖZGÜL
Mehmet YÜKSEL
Sümeyra SAV
Şadiye ÇİMEN
Abdullah Rüştü KİŞİ
Dr. Tuğba AYDENİZ
Rıdvan KARA
Kerime CESUR

TEKNİK KOORDİNASYON ve HALKLA İLİŞKİLER
Ayşegül DEMİRCAN
dergi@istanbulmuftulugu.gov.tr
(0212 526 16 80/14)

GRAFİK TASARIM
Ali BIYIKLI
(0539 763 89 49)

FOTOĞRAF
thinkstockphotos.com

ANKARA TEMSİLCİLİĞİ
Diyanet İşleri Başkanlığı
Kamil Büyüker-Ahmet Bensiz
(0312 295 72 61)

BASIM YERİ ve TARİHİ
TDV Yay. Matbaası
Ostim Örnek San. Sit. 1. Cd. No:11
Yenimahalle / ANKARA
Tel: (0312) 354 91 31
ISSN: 1308-9595

DAĞITIM
Osman SARIKÖSE
TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. Çapa Fatih Yayınevi
Millet Cadç No: 107 Saraç Doğan Camii Altı
Çapa-Fatih/İSTANBUL
Tel: 0212 518 46 04-518 46 04 Fax: 0212 518 83 07

Yayınlanan yazıların hukuki-bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Ücretsizdir

EDİTÖRDEN

Değişmeyen değerlerin yanında hızla değişen şeyler de var. Zamana yetişemiyoruz, algılar ve yaşam tarzı değişiyor, farklılaşıyor. En küçük değişim yeni ihtiyaçların doğmasına da zemin hazırlıyor. İnsanoğluna düşen görev bu ihtiyaçları değişmeyene kıyasla gidermenin yollarını aramaktır.

Spor dosyamız farklı süreçlerden geçerek sizlere ulaşıyor. Danıştığımız, fikirlerini aldığımız birçok kişi ilk önce "spor"un dinle ne ilgisi olduğu sorusu üzerinde durdu. Biz derginin temellerini atarken ilke olarak hayatla ilgili olan hiçbir şeyin dinin dışında olmadığını düşündüğümüzü ve konuları da ona göre seçeceğimizi belirtmiştik. Çünkü din, iman ve ibadetin yanında insan-toplum ilişkileri, ahlâk, güzellik konusunda da söz sahibidir. Hayatta karşılaşılacak her türlü mesele ile ilgili genel ilkelerle de olsa yönlendirmede bulunur. Sporun bir yandan günümüz şartlarında sağlıklı yaşam için gerekli olduğu diğer yandan da ülkelerin kültürlerine ve ekonomilerine katkıları tartışılmazdır. Öyleyse sporda doğru-yanlış, iyi-kötü, faydalı-zararlı gibi yönlerin belirlenmesinin gerekli olduğu da aşikardır.

Geçmişte farklı boyutlarıyla ve zamanımızda oldukça değişen özellikleriyle sporun her çeşidi, insanların gündeminde olmuş, onları meşgul etmiştir. Dosyayı hazırlarken gördük ki yüzlerce çeşit spor yapma tarzı var. Aynı sporlar tarih boyunca değişik tarzlarla yapılmış. Bu süreci izleyerek hem bilgilenecek hem de tarihe yolculuk yapacaksınız.

Konunun çok boyutu ve çeşidi olduğu için dosyamız oldukça hacimli oldu. Sporun tarihi, ne olduğu, tanımı, gelişimi konumuzun bir boyutunun değişik yönleri olarak ele alındı. Sporun sekülerizm, modernizm, küreselleşme, ekonomi ile ilişkiler kapsamında değerlendirilecek detaylı makalelerimiz mevcut. Türk sporlarının tarihi ve gelişimi dosyamızın bölümlerinden. Özellikle Osmanlı dönemi spor geleneği ile ilgili görsel, belge ve içerik anlamında zengin yazılar bulacaksınız. Arşiv, Sinema ve Kitaplık bölümlerimiz yine dolu. Çok boyutlu makale içeriğinin yanında dosyamızda değerli sporcularımız Hamza Yerlikaya, Ertuğrul Sağlam, Hatice Kübra Yangın ile yaptığımız söyleşiler var.

2012 yılında İstanbul'un Avrupa Spor Başkenti olarak seçilmesi dergimizin spor sayısının çıkış noktalarından birini oluşturmaktaydı. İstanbul'un Avrupa Spor Başkenti olma projesinin oluşumu ve yürütülmesinde büyük emeği geçen ve bizlerle arşivlerini paylaşarak söyleşi ricamızı kabul eden İBB Spor ve Gençlik Müdürü Osman Avcı'ya teşekkür ederim.

Dosyanın oluşumunda kendilerine danıştığımız değerli akademisyen ve spor adamlarına teşekkür etmeliyiz. Zira önümüzü açtılar ve çerçeve çizmemizi sağladılar.

Ve nihayet yayında emeği geçen herkese sonsuz teşekkürler.

Faydalı olması dileğiyle…

Saygılarımla
Kerime Cesur

7 ASR-I SAÂDETTE SPOR
PROF. DR. VECDİ AKYÜZ

12 TÜRK KÜLTÜRÜNDE SPOR VE TÜRKİYE'DE SPORUN GELİŞİMİ
YRD. DOÇ. DR. YUSUF CAN

30 SPOR-İDEOLOJİ İLİŞKİSİ NASIL OLUŞ(TURUL)UR? NASIL OKUNMALIDIR?
DOÇ. DR. AHMET TALİMCİLER

72 AVRUPA SPOR BAŞKENTLERİ KURUMU (ACES)

76 SÖYLEŞİ
OSMAN AVCI

92 FUTBOL BİR DİN HALİNE Mİ GETİRİLDİ?
DOÇ. DR. MUSTAFA TEKİN

4 TARİHÎ VE GENEL ANLAMI İLE SPOR
YRD. DOÇ. DR. MEHMET YORULMAZLAR

18 SPOR NEDİR/NE DEĞİLDİR?
PROF. DR. ATTİLLA ERDEMLİ

22 KÜRESELLEŞME SPOR İLİŞKİSİ
PROF. DR. FÜSUN Ö. KUTER

26 BİR MODERNİTE PROJESİ OLARAK SPOR
PROF. DR. TAYFUN AMMAN

36 SPORUN EĞİTİM VE PSİKOLOJİDEKİ YERİ
YRD. DOÇ. DR. ELİF KARAGÜN

48 KADİM GELENEK: GELENEKSEL TÜRK SPORLARI
YRD. DOÇ. DR. FATİH KARAHÜSEYİNOĞLU

52 UZAKDOĞU SPORLARINDA DİNÎ SEMBOLİZM
DOÇ. DR. İSMAİL TAŞPINAR

56 KIRKPINAR
HALİS ERDEM

59 YAĞLI GÜREŞLERDEKİ ÂDÂB VE ANLAYIŞIN TOPLUMSAL BARIŞA KATKISI
YRD. DOÇ. DR. YALÇIN KAYA

84 SPOR VE SEKÜLERLİK
PROF. DR. MUSA TAŞDELEN

88 FUTBOLUN KISA TARİHİ
YRD. DOÇ. DR. ÖZGÜR BOSTANCI

96 SPOR, TARAFTAR VE ETİK BAĞLAMINDA BAZI KAVRAMSAL ÇAĞRIŞIMLAR
DR. DURSUN AYAN

100 FUTBOL ve MEDYANIN SPOR DİLİ
DR. YUSUF ÖZKIR

104 TÜKETİM TOPLUMU ve SPOR
YRD. DOÇ. DR. SEBAHATTİN DEVECİOĞLU

109 TANITIM
OLİMPİYAT VE SPOR KÜTÜPHANESİ

42 ÇOCUK GELİŞİMİNDE SPORUN YERİ VE ÖNEMİ
YRD. DOÇ. DR. VEYSEL KÜÇÜK

64 SÖYLEŞİ
HAMZA YERLİKAYA

68 SPOR AHLÂKI VE FAİR PLAY
DOÇ. DR. BİLGE DONUK

126 OSMANLI SPOR TEKKELERİ
DOÇ. DR. CANER ARABACI

138 PORTRE/KOCA YUSUF
SİNAN HALIÇ

165 TÜRK VE DÜNYA SİNEMASINDA SPOR FİLMLERİ VE DİN
YRD. DOÇ. DR. BİLAL YORULMAZ

110 SPOR İLE İLGİLİ DİNÎ/FIKHÎ SORULAR VE CEVAPLARI
PROF. DR. FARUK BEŞER

112 PARANIN, OYUNUN RUHUNA ATTIĞI GOL: ENDÜSTRİYEL FUTBOL
DOÇ. DR. AHMET TALİMCİLER

119 SPORUN SOSYAL VE EKONOMİK FAYDALARI
PROF. DR. GAZANFER DOĞU

123 FUTBOLA GÜZELLEME: GÖLGELİK
AHMET TURAN ALKAN

124 SÖYLEŞİ
ERTUĞRUL SAĞLAM

132 SÖYLEŞİ
HATİCE KÜBRA YANGIN

143 ARŞİV BELGESİ

144 İSTANBUL'UN KADÎM SPOR ALANLARI
ABDÜLKERİM YATĞIN

150 SÖYLEŞİ
NUMAN GÜZEY

154 OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN CUMHURİYET'E GEÇİŞTE SPOR DERGİCİLİĞİ
ALİ EROĞUL

158 II. MAHMUT'UN IHLAMUR'DA BULUNAN NİŞAN TAŞINDAKİ KİTABE

160 OSMANLI DÖNEMİ'NDE GÜREŞ VE GÜREŞÇİLER TEKKESİ
DR. MUSTAFA KÜÇÜK

171 SPOR KİTAPLIĞI
KAMİL BÜYÜKER

174 SPOR KİTAPLIĞI
YRD. DOÇ. DR. BORA ÇAVUŞOĞLU

TARİHÎ VE GENEL ANLAMI İLE SPOR

Mehmet YORULMAZLAR*

Olimpik hareket; küçük bir azınlığın yarışmasını ve en başarılının ortaya çıkmasını değil cinsiyet ve yaşa bakmaksızın herkese spor yapması için fırsat sağlamayı hedefler. Amacı; HERKES İÇİN SPOR' dur. Herkes için spor, "Olimpik Hareket" in bir başka yönüdür.

☐ Sporun tarihi, insanın doğa koşullarına uyarak, ona egemen olmaya başlaması ve kendisini korumak için tek araç olan vücudunu ve adalelerini geliştirmesiyle başlar. Başlangıçta sporu insanların fazla enerjilerini boşaltmak, diğer insanları geçebilmek, sağlıklı olmak ve ticari yararlar sağlamak amacı ile yapılmış olmadığı kesindir. Spor tarihi, insanlık tarihi ile insanın korunma ve güvenliğini sağlama mücadelesi ile birlikte başlamıştır. İlk çağlardan kalma bazı resimler, spor dallarının da o çağlarda belirmeye başladığını göstermektedir. Ancak spor tarihinin başlangıcı diye adlandırdığımız resimlerin çoğu savaşlar ile yakından ilgilidir. Avını yakalamak veya düşmandan kaçmak için koşma, atlama, tırmanma gibi başlangıçta kendini koruma içgüdüsüyle ilgili faaliyetler spora atletizmin çeşitli dalları olarak geçmiştir. İnsanların başka kişiler ya da hayvanlarla, araca gerek duymadan doğrudan beden gücü ile yaptıkları mücadele ise güreşin, boksun doğmasına neden olmuştur.

Spor tarihine baktığımızda ilk düzenli spor örgütünün, okullar arası yarışmaları düzenlemesi için Japonya İmparatoru Yoozei'in 1603 yılında kurdurduğu yüzme federasyonu olduğunu söyleyebiliriz.

Ama sporun kökenlerinin ilk insanların itişip oynaştıkları, yani yüz binlerce yıl öncesine uzandığı da kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. O kadar ki, "canlılığın tek belirtisi olan hareket, aynı zamanda vücut eğitiminin de başlıca vasıtası" olduğu için, "bir bakıma hareketin tarihi demek olan beden eğitimi tarihini, insan hayatıyla bu sıkı ilişkisinden ötürü, daha ilk insanlardan başlayarak incelemek gerekir.

Tarihteki ilk sporlar, ister araçlı ister araçsız yapılsın, savunma ve saldırı kökenlidirler. Bir başka deyişle, insanın doğayla girdiği ölüm kalım savaşın zorunlu bedensel eylemlerinden kaynaklanır. Buna en çarpıcı örnek İ.Ö. 3000 yıllarında, tunç teknolojisinin ürünü ve tarihteki ilk iki devletten birisi olan Mısır'da, prenslerin ve soyluların hedef atışlarındaki başarıların titizlikle ve özenle kaydedildiği bir yarışmaya "Okçuluk" dönüştürülmesidir.

Savunma ve saldırı içeriğinden önemli ölçüde soyut-

*Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

lanarak "spor" niteliği edinmiş bir güreşin, ilk kez İ.Ö. 3000 dolaylarında, somut bir biçimde görüntülendiğini Beni Hasan (Mısır) ve Kyafefe (Irak) kazılarından bilmekteyiz.

Yine, biniciliğin kökenlerinin insanların atı ehlileştirmesiyle başladığını, bunu da İ.Ö. 1400 yıllarında "at sırtındaki adam" heykelciğinden anlamaktayız. Bütün bunlar gibi boks'un, yelkenin, kızak ve kayağın, kılıcın da çok eski tarihlerde spor amaçlı olarak kullanıldığını kaynaklardan anlıyoruz. Demir çağına iyice girildikten sonra köleliğin ortaya çıkması insanların boş zamana kavuşmalarını ve köleler üzerinden geçim sağlamalarını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde eski sporlar kurallara bağlanırken, aynı zamanda da takım sporları ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakacak olursak, köleciliğin doruğunu simgeleyen Yunan site-devletinin, aynı zamanda, sporun itici gücü ve en canlı eylem merkezi olmasını yadırgamamak lazımdır. İnsanın bir yerden ötekine giderken yararlandığı tek doğal (ve tarihte ilk) yöntem olan yürüme, koşma ve atlamanın, atletizm olarak, Eski Olimpiyat Oyunları'nın (İ.Ö. 776-İ.S. 393) ana dalı sayılması; karada yürüme ve koşma neyse, denizde de o olan yüzmenin küçük çapta yarışmalara konu edilmesi; göreli çağdaşlıkta olan halterin önceli sayılması gereken ağırlık kaldırmanın (genellikle kaya parçaları) "güç ve erkeklik gösterisi" olarak örgütlenmesi; Mısır ve Sümer'den tanıdığımız güreşin, ilk kez İ.Ö. 900'lerde kurala bağlandıktan sonra İ.Ö. 704'teki 18. Olimpiyat Oyunları'nın programına alınması; Yunan mitolojisinde yer tutan boksun İ.Ö. 689'da "olimpiyat sporları" aracı olan jimnastik sporunun ilk olimpiyattan sonuncusuna kadar baş köşelerden birini tutması gibi şeyler sporun Eski Yunan'da odaklaşıp geliştiğinin göstergesidir.

Türklerde sporun nerede, nasıl başladığını ortaya koyan belgeler ise oldukça sınırlıdır. "Oynayan insan, hareket eden insan" ile birlikte kaynaklanan ve "spor" anlamı taşıyan amaç ve düzenlemeler erken dönemlerde sportif belirtiler olarak Türklerin hayatını doldurmuştur. Yaşam kavgalarını, varoluş ve egemen oluşlarını, her zaman beden kültürüne dayandırmışlardır. Spor bir eğitim unsuru olarak düşünüldüğünde, kültür unsuru sayılacağından, Türkler oluşturdukları toplumları bu anlamda her zaman eğitmeyi amaçlamışlardır. "Güçlü olan yaşar" ilkesinin egemen olduğu tarihi akış içerisinde, her dönem güçlü ve diri olmakta, hastalık ve sakatlıkların giderilmesinde, hüzün ve sevinç günleri törenlerinde, her türlü bir araya gelişte düzenlenen fiziksel aktiviteye dayalı etkinliklerde "spor" anlamının yattığı görülmektedir.

Spor, eğlenmek oyalanmak ve bedeni zinde tutmak, başarılı olmak şampiyonluklar elde etmek için yapıldığı kadar, iş ve meslek olarak da yapılmaktadır.

Türklerin yaşadıkları bölgelerin zenginlikleri, iklim şartları, coğrafi konumu, tabiatın yapısı ve örtüsü, ekonomik ve kültürel tarihi meydana getirmelerinde ne ölçüde ve nasıl etkili olmuşsa, vücut kültürü ve sportif aktivitelerini de o ölçüde etkilemiş ve belirlemiştir. Bedeni eğitmenin bir amaç olarak ele alındığı, insan vücudunun belli amaçlar için çeşitli fiziksel aktiviteler geliştirilmesi fikrinin, gerek genel insanlık, gerekse Türk tarihinin aydınlatılabilmiş dönemlerinde hayat şartlarının doğal bir sonucu olarak gelişmiş olduğu bilinmektedir.

Spor; tarihte oyun, oyalama, eğlenme ve işten uzaklaşma anlamıyla, beş altı bin yıl önce bir çeşit beceri yarıştırma oyunu olarak karşımıza çıkmıştır. Bu doğrultuda; en azından tarihsel düzlemde göze çarpan ya da bilinen ilk spor türlerinin devlet haline gelmiş topluluklarda, yani tarihsel anlamda ilk devletlerde görüldüğü olgusunu dikkate aldığımızda, sporun toplumsal yapının sadece çağımızdaki değil, insanlık tarihinin başlangıcından beri görülen bir kurum olduğu hususunu ortaya çıkarmış oluruz. "Böylesine bir ortam ve biçimde yapılan sporun oyun ve eğlence olmadığı, hele sporcu açısından oyalanma ve işten uzaklaşma" olmadığını söyleyebiliriz.

Kurthan FİŞEK *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi* isimli eserinde spor kavramına ilişkin olarak geliştirilen tanımları beş ana başlık altında toplamıştır:

Birinci tanıma göre spor, insanın doğasında bulunan saldırganlık dürtüsünün sağlık ve emniyet amaçlı denetim altına alınmasıyla savaşın, barışçı amaçlı hazırlığıdır.

İkinci tanıma göre spor, M.Ö. 3000 yıllarında soylu İngiliz ailelerinin çocuklarını disiplin altına almak, bireyin ruh ve beden halini sağlıklı kılmak için günlük yaşamın gerginliğini baskı altında tutan bir araçtır.

Üçüncü tanıma göre spor, devletlerin kendi politikalarını yaymak ve kabul ettirmek, ülke insanlarının her an savaşa hazır olması için yapılan bir eğitim aracıdır.

Dördüncü tanıma göre spor, kitlerin afyonu ve suspansuvarlı milliyetçiliktir.

Beşinci tanıma göre, oyun ile

yarışmanın birleştiği, ağır kas çalışmasının gerektiği, mücadele ederek kazananların ödüllendirildiği ve yetenekli olanların yaptığı sürekli bir uğraştır.

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak genel bir tanım yapacak olursak; "Spor, insanın doğayla ilk ya da toplumla işbirliği-işbölümüne dayalı ileri ilişkilerinin bir benzetme modeli olarak, doğayla mücadele sırasında edinilen bedensel beceri ve geliştirilebilen araçlı-araçsız yöntemleri, sonuçları açısından barışçıl, yapan açısından eğlendirici biçimde bireysel ya da toplu boş zamana uygulanan; oyun, oyalama ve işten uzaklaşmanın araçlarını giderek 'işin kendisi' yaparken kendi bağımsız ekonomik aygıtını da gerçekleştiren estetik, teknik, fizik, yarışmacı, mesleki ve toplumsal süreçtir".

Yine bazı bilim adamlarının yaptığı tanımlamalarda yukarıdaki tanımlamaları destekleyecek veya tamamlayacak niteliktedir. Erkal'a göre " Spor, ferdin tabii çevresini beşeri çevre haline çevirirken elde ettiği kabiliyetleri geliştiren, belirli kurallar altında araçlı veya araçsız, ferdi veya toplu olarak boş zaman faaliyeti kapsamı içinde veya tam zamanını alacak şekilde meslekleştirerek yaptığı, sosyalleştirici, toplumla bütünleştirici, ruh ve fiziği geliştiren rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur".

Spor denildiğinde genellikle, fizik kondisyonu iyileştirmeyi amaçlayan oyun, yarışma ve mücadele anlayışı ile yapılan fiziksel etkinlikler akla gelmektedir. Başka bir deyişle spor, ferdi ya da kolektif oyunlar şeklinde gerçekleştirilen ve genellikle bir yarışmaya yol açan, kesin kurallara göre uygulanan ve ani bir yararı beklenmeden yapılan beden hareketlerinin bütünüdür.

Spor, eğlenmek oyalanmak ve bedeni zinde tutmak, başarılı olmak şampiyonluklar elde etmek için yapıldığı kadar, iş ve meslek olarak da yapılmaktadır. Diğer taraftan spor, kitleleri arkasından sürükleyen, çeşitli rekabet unsurlarını içinde barındıran çok yönlü bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sporun günümüzde, hem ferdi, hem sosyal, hem ahlâkî, hem ulusal, hem de uluslar arası boyutları vardır. Onun için spor otoriteleri, öğretmenler, yetişkinler, birçok yöneticiler, psikologlar, doktorlar ve daha birçok kişi, başarılı, sağlıklı ve yaratıcı olmak v.b. amaçlar için spor yapmayı tavsiye etmektedirler.

Spor deyince birçoğunun aklına, sporcu denilen kişiler, yarışmak, şampiyon olmak, rekor kırmak gelmektedir. Spor doğunca başlar, ölünceye kadar devam eder. Onun için, her yaşın bir oyunu ve sporu vardır. Ve herkesin yatkın olduğu bir sporun olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Neticede spor, bireysel olarak fiziksel ve sağlık kazandırırken, aynı zamanda ruhsal olarak da yenilenmeyi ve iyileşmeyi gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte spor, toplumsal dayanışmayı ve bütünleşmeyi sağlaması ile daha sağlıklı bir toplum yaratılmasında öncü ve destekçi bir unsur olma özelliğini de korumaktadır. Spor dünya üzerinde çok farklı bir unsur olma özelliğini korumaktadır. Spor dünya üzerinde çok farklı etnik ve dinsel kökene mensup insanları bir araya getirip, kaynaşmalarına katkıda bulunan kişisellikten evrenselliğe ulaşan barışa ve başarıya hizmet eden bir olgudur.

Modern anlamda olimpiyatlara baktığımızda ilk olarak amacını kısaca irdelememiz lazım ki özünü anlayabilelim. Olimpik hareketin amacı; olimpizm felsefesini uygulamak suretiyle insanın dengeli gelişimini sağlamak ve insanı mükemmelleştirmektir. Olimpik hareket olimpizm felsefesinin ve insanlığın idealize edildiği, devamlı okuldur. Bu okulda öğretilen olimpizm prensipleri, insana hayatı boyu eşlik eder ve diğer faaliyetlerinde kendini hissettirir. Tüm sporlar olimpik hareketin parçasıdır. Zira tüm sporlarda, bedeni gayret ve faaliyet, sportmenlik, yarışma ve başarıya bu yolla ulaşma prensipleri vardır. Biyolojik ve sağlık sebepleriyle olimpik hareketin faaliyetleri ve özel amaçları yaşa, cinsiyete, kişisel özelliklere ve kişisel tercihlere göre değişmektedir. Neticede olimpik hareket, herkese açıktır. Ama önemli olan olimpik hareketin felsefesini anlayabilmek ve dolayısı ile bu felsefeyi yaşaya bilmektir.

Olimpik hareket; küçük bir azınlığın yarışmasını ve en başarılının ortaya çıkmasını hedeflemektedir. Aksine, cinsiyet ve yaşa bakmaksızın herkese spor yapması için fırsat sağlamayı hedefler. Amacı; HERKES İÇİN SPOR' dur. Herkes için spor, "OLİMPİK HAREKET" in bir başka yönüdür. ■

K A Y N A K L A R

Cemal ALPMAN, Eğitimin Bütünlüğü içinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi, GSB Yayını, İstanbul 1972.
Mustafa ERKAL, Sosyolojik Açıdan Spor, Filiz Kitabevi, İstanbul 1982.
Kurthan FİŞEK, "Sporun Anatomisi", Cumhuriyet, 17 Ağustos 1979.
Kurthan Fişek, Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:515, Ankara 1983.
Kurthan FİŞEK, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.
John ARLOTT (ed.), The Oxford Companion to Sport and Games, Paladin, St. Albans, England 1976,
H. Murat ŞAHİN, Türk Spor Kültüründe Aba Güreşi, Setma Matbaacılık, Ankara 1999.
Olimpik Hareket, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayını, Hürriyet Gazetesi Matbaası, İstanbul 1988.
Hasan Basri ÖNGEL, Türk Kültür Tarihinde Spor, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri Yayını, Erek Matbaası, Ankara 2001.
İbrahim YILDIRAN, Uygulama Nedenleri ve Fonksiyonları Bakımından Türk Kültürünün Erken Devirlerinde Bazı Sportif Aktivitelerinin Görünümü, G.Ü. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt I, Sayı:2, Nisan 1996.
Mehmet YORULMAZLAR, Spor Araştırmaları Dergisi, "Türk Spor Sektörünün Sorunlarının Bu Sektörler Ele Alınarak Değerlendirilmesi", Cilt 2, Sayı: 3, İstanbul 1998.

Hat: Ali Hüsrevoğlu
Hz Ömer'in Şamlılara mektubundan, Mevsuatu'r-redd ale'l-mezahib, et-tarik ile'l-veledi's-salih Bölümü.
"Çocuklarınıza yüzmeyi, ok atmayı ve ata binmeyi öğretin"

اَلسِّبَاحَةَ وَالرِّمَايَةَ وَالْفُرُوسِيَّةَ

ASR-I SAÂDETTE SPOR

Vecdi AKYÜZ*

Günümüzde yaygın olan futbol, basketbol, tenis, bilardo gibi spor ve oyunları mubah saymamak için hiçbir delil yoktur. Ancak, bütün oyun ve eğlencelerin mubah sayılması için, bazı şartlar gerekir. Mesela kısaca oyuna dalarak namazı ve ibadeti ihmal etmemek, oyunları kumara âlet etmemek, oynayanların ya da izleyenlerin dillerini kötü sözlerden sakınması, rakip oyunculara insanî ve ahlâkî ölçüler içinde davranışta bulunmak, icra edenlerin dinimizde belirtilen giyim-kuşam ölçülerine riayet etmesi gibi hususları zikretmek mümkündür.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

☐ Spor, fizik kondisyonu iyileştirmeyi amaçlayan, oyun, yarışma ve mücadele anlayışıyla yapılan fizik etkinliklerdir. İnsanlar, tarih boyunca koştular, tırmandılar, ağır nesneleri kaldırdılar, yüzdüler. Ne var ki, bu fizik etkinlikleri her zaman spor amacına yönelik ve yarışma biçiminde olmadı.

Hz. Peygamber döneminde insanların hayat tarzı fazladan bir spor yapmayı gerektirmeyecek kadar ağırdı. Seferler, çobanlık, ticaret kervanları gibi vesilelerle kilometrelerce süren sıcak çöl iklimindeki yolculuklar Arapları, yerleşik medenî toplumlardan daha hareketli, güçlüklere daha dirençli bir hale getirmişti. Aralarında savaş eksik olmayan Arap kabileleri, gençlerini buna hazırlamak zorundaydı. Bunun için savaş oyunları yapma âdeti yaygındı. Hz. Peygamber zamanında yapılan bazı sporlar gençleri cihada hazırlamaya yöneliktir. Hz. Peygamber, çocuklara ata binme, ok atma ve yüzmenin öğretilmesini ister (Akyüz, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, s. III/499-500).

Güreş, Halter, Yüzme ve Binicilik

Güreş: Tarihi çok eskilere kadar uzanan güreş, asr-ı saadette meşru ve yaygın olan sporlardan biridir. Rukâne adlı sırtı yere gelmeyen pehlivan, Mekke'de bu spor dalında isim yapmıştı. Kendisi o derece iri ve o kadar kuvvetliydi ki, şayet bir sığır yahut deve derisi yere serilse ve o bunun üzerinde ayakta dursa, halk da bu deriyi uçlarından çekip asılsa, o olduğu yerde kalır, deri yırtılırdı. Rukâne, bir gün koyun sürüsünü otlatıyordu. Hz. Muhammed (s.a.v.), Bathâ'da kendisine rastladı ve onu İslâm'a davet etti. Bundan sonraki gelişmeyle ilgili olarak iki rivayet vardır: Bunlardan biri Rukâne, onun bu ilahî görevinin bir delili olarak, emrederek ağaçları yürütmesini istemiştir. Hz. Peygamber ona: "işte şurada bir ağaç duruyor; ona git ve benden ona, ötede duran diğer ağaca doğru yürüyüp yanına gitmesini söyle!"der, Rukâne, kendisinin sahip olduğu maharetten çok emindi. Ağaçların bu yürüyüşünden tatmin olmayarak, Hz. Muhammed'e kendisiyle güreşmesini teklif etti. Yenilirse, dinine gireceğine söz verdi. Üç defa üst üste sırtı yere gelmesine ve hatta ağaçların yürüdüğünü gözleriyle görmüş olmasına rağmen müslüman olmadı (Belâzûrî, Ensâb, s. 337-338; Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/103-104; Kettânî, et-Terâtîbu'1-idâriyye, s. 157). Müslüman olmamakla kalmadı, Mekke'deki putperestlerin yanına koştu ve onlara Muhammed'i ellerinde iyi saklamalarını ve diğer kabilelerle olan şeref ve üstünlük münakaşa ve yarışmalarında ondan yararlanmalarını, zira onun pek fevkalâde şeyler yapıp göstermeye muktedir dünyanın en üstün sihirbazı olduğunu haber verdi (Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/104). Diğer bir rivayette ise Rukâne İslâm'ı kabul etmiştir (Serahsî, Şerhu's-siyeri'l-kebir, s. 179-180; Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/104). Rukâne'nin "Ey Muhammed! Şimdiye kadar beni hiç kimse yenemedi. Beni yenen sen değil, sahip olduğun manevî güçtür." dediği de nakledilir.

Askerî seferlere katılabilmeye gücü yettiğini Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ispatlamak maksadıyla bazı delikanlılık çağındaki sahabîler, onun huzurunda güreşe tutuşurlardı. Bunun sebebi, yaşı küçük olanlar şayet kendilerinden büyük olan öteki gençlere üstünlük sağlayabilirlerse, gönüllü sıfatıyla bu savaşlara katılabilme hakkını elde etmekti (Hamidullah, İslâm Peygamberi, II/1076; İbn Hişâm, s. 560). Güreş için özel bir yer ve minder gibi malzemelerin olup olmadığını tam olarak bilmiyoruz. Anlaşılan o ki uygun alanlarda güreş tutuluyordu (Akyüz, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, III/501-502).

Ağırlık Kaldırma (Halter): Hz. Peygamber (s.a.v.), bir gün içlerinde hangisinin daha kuvvetli olduğunu bilebilmek için, büyük bir taşı yerden kaldırmaya çalışan bir yığın insanın yanından geçmiş ve bu yarışlarda hiçbir kötü yan bulmamıştı (Hamidullah, İslâm Peygamberi, II/1075-1076; İbnu'l-Kayyım el-Cevziyye, el-Furûsiyye, s. 5).

Yüzücülük: Hz. Peygamber (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: "Çocuklarınıza ok atmayı, ata binmeyi ve yüzmeyi öğretiniz." (Tayalisî, Sünen, 2096). Bu hadis, yüzücülüğün mubah olduğuna ve çocuklara öğretilmesinin de tavsiye edildiğine delalet eder. Hz. Peygamber bizzat kendisi de yüzme öğrenmişti. Bir defasında annesi ve Ümmü Eymen adındaki kadın köleyle birlikte, henüz çocukken Medine'ye gitmiş, Neccâroğulları kabilesinden en-Nabiğa adında birinin evinde kalmışlardı. Babası Abdullah'ın mezarı da buradaydı. Rasûlullah (s.a.v.), işte bu kabileye ait bir su birikintisinde bu gezisi sırasında yüzmeyi öğrenmişti (Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/42; İbn Sa'd, Tabakât, I/73).,

Binicilik:

a) At Yarışları: İslâm'dan önceki Cahiliye dönemi Mekke'sinde at yarışları için bir saha bulunuyordu (Hamidullah, İslâm Peygamberi, II/844). Hz. Peygamber (s.a.v.), "Ok atma, at ve deve yarışı dışında ödül caiz değildir" (Tirmizî, "Cihâd", 22; Nesâî, "Bey'", 14) buyurarak, bu tür sporları teşvik etmiştir. Yarış atı olmayan sıradan atlar için yarış alanı, bir

mil uzunluğundaki Seniyyetu'l-Veda ile Benî Zureyk mescidi arası, yarış atları içinse 6-7 mil uzunluğundaki Hafyâ ile Seniyyetu'l-Vedâ arasıydı (Buhârî, "Cihâd", 56, 83, 84, 85). Ticaret kervanlarının gelip konakladıkları geniş alan da bu yarışlar için kullanılırdı. Sık sık düzenlenen at yarışlarına bir defasında Abdullah b. Ömer de katılmış ve atından düşmüştü (Buhârî, "Cihâd", 56/56, 57, 83, 84; Tirmizî, "Cihâd", 22; Nesâî, "Bey'", 12-13). Şehir halkı gibi, Hz. Peygamber de bu yarışlara giderek, kazananları belirliyor ve onlara ödül veriyordu (Ebû Dâvûd, "Cihâd", 60; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/5, 55, 91). Medine şehrinin kuzey kısmında bugün dahi bulunan Sabak (koşu) camisi, Resûlullah'ın bu koşuları seyrettiği ve kazananın kim olduğunu belirlediği bir yerdir. Aynı anda kaç atın birden yarışa tutuştuğu bilinmemekle birlikte, ilk beş dereceye girenlere hurma vs. ödüller verilirdi. Hiç şüphesiz, Kur'ân-ı Kerim tarafından kesin olarak yasaklanmış kumardan başka bir şey olmayan "müşterek bahise tutuşma", ne at yarışları ne de öteki şeyler için söz konusuydu (Akyüz, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, III/503-504).

Deve Yarışları: Arabistan'da bol olan develer de birbiriyle yarıştırılmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Abda adlı devesi katıldığı bütün yarışları kazanırdı. Bir yarışta genç bir deve üzerinde gelen bir bedevî, yarışta Abdâ'yı geçti. Sahabîler buna çok üzüldüler. Hz. Peygamber (s.a.v.) "Yükselen her dünyevî nesnenin düşmesi, ilâhî hikmet gereğidir." buyurarak üzülenleri yatıştırdı (Buhârî, "Cihâd", 56/59; Nesâî, "Hayl", 4;87). Bunların yanı sıra kaynaklarda eşek yarışlarının yapıldığı da rivayet edilir. İslâm öncesinden günümüze kadar uzanan bir âdet de horoz, manda, tosun, kaz, köpek gibi hayvanları dövüştürüp seyretmek ve eğlenmektir. Zevk ve eğlence uğruna hayvanlara eziyet etmekten ibaret olan bu âdeti, Hz. Peygamber (s.a.v.) yasaklamıştır (Ebû Dâvûd, "Cihâd", 51; Tirmizî, "Cihâd", 30).

Atıcılık, Avcılık, Koşuculuk ve Futbol

Atıcılık (Okçuluk ve Mızrakçılık): Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Çocuklarınıza ok atmayı, ata binmeyi ve yüzmeyi öğretiniz." (Tayâlisî, Sünen, 2096) hadisi az önce de geçmişti. Ok atma, hem bir savaş hazırlığı, hem de spor ve eğlence amacı güdüyordu. Eslem kabilesinden bir grup ok atışırken, Hz. Peygamber (s.a.v.), yanlarından geçti ve "Ey İsmail Oğulları! Haydi ok atınız. Sizin babanız da mahir bir ok atıcısıydı. Bu yarışta ben de Seleme b. Ekvâ tarafındayım." buyurdu. Hz. Peygamberin bu sözü üzerine, karşı takımın okçuları duraksadılar. Resûlullah (s.a.v.) onlara "Ne oldu ki ok atmıyorsunuz?" diye sordu. "Ya Resûlallah! Siz, karşı takımdayken, biz nasıl ok atarız?" cevabını verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Haydi atın! Ben hepinizle beraberim." buyurdu (Zebidî, Tecrîd-i Sarih, IX, s. 133-134, no: 1386). Resûlullah (s.a.v.), hem savaş gücünü arttırmak, hem de boş vakitleri değerlendirmek üzere, gençlerin okçuluk sporuyla meşgul olmalarını ve kendi

aralarında yarışlar düzenlemelerini teşvik ediyordu.

O devrin spor çeşitleri arasında dirkele adında, mızraklarla oynandığı anlaşılan bir spor dalı da bulunuyordu (Hamidullah, İslâm Peygamberi, II/1075; (İbn Manzur, Lisânu'l-Arab, "dal-râ-kef-lâm" maddesinden). Habeşistanlıların Mescid-i Nebevî'de yaptıkları mızrak oyunları kadın-erkek pek çok kimse tarafından da seyredilirdi. Hz. Ömer bir defasında bunu engellemek istemiş, Resûlullah ona "Bırak oynasınlar" demiştir. Hz. Aişe'ye bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.), bu mızrak oyununu seyretmeyi teklif etmiş, onu ridasıyla örterek, mescidde icra edilen oyunu beraberce Hz. Aişe usanıncaya kadar seyretmişlerdir. Resûlullah (s.a.v.) "Haydi Habeşliler! Gösterin kendinizi" diyerek, onları teşvik etmiş (Buhârî, "Salât", 69, "Îdeyn", 25; Müslim, "Îdeyn", 17, 221) ayrıca "Eğlenceye düşkün genç kızların durumunu takdir edin, anlayış gösterin" buyurmuştur (Kettânî, et-Terâtibu'1-idâriyye, s. 144). Hadisler bu ve benzeri oyunları, mescidlerde dahi oynamanın, kadınlarla birlikte seyretmenin caiz olduğu, genç kız ve kadınları fazla sıkmamak, baskı altında tutmamak, meşru eğlence isteklerini anlayışla karşılamak gerektiğini göstermektedir. Bir bayram günü milli oyunlarını icra eden bir Habeşli kadını gören Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Aişe'yi seyretmeye çağırmıştır (Aynî, Umdetu'1-kâri, III/358). Bu cevazın düğün, bayram gibi günlere mahsus bulunduğu anlaşılmaktadır. Gösteriyi yapanın tesettüre riayet etmesi, seyredenin şehvet duymaktan emin bulunması da şarttır (Akyüz, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, III/506-507).

Avcılık: Mâide sûresinin 2. âyetindeki izne bağlı olarak asr-ı saadette avcılık da yapılmıştır. Sahabe avcılığın bütün ayrıntılarını Hz. Peygamberden öğrenmiştir. İhramlıyken avlanmak yasaktır (Mâide, 5/1). Nitekim Hudeybiye seferi sırasında Ten'îm mevkiinde askerlerin çevresini av kuşları ve vahşî hayvanlar sarmasına rağmen bunların avlanmaması şiardı (Zebidî, Tecrîd-i Sarih, XII/3-4). Bazı bölgelerde pek bol olan yaban eşeği avına çıkılırdı. Ancak Hz. Peygamber ehlî eşek etinin yenmesini yasaklamıştır. Öte yandan Medine civarında bulunan göl ve su birikintilerinde bol miktarda bulunan iyi cins balıklar da avlanıyordu. Ayrıca bir sefer esnasında yiyecek sıkıntısı baş gösterince, deniz kıyısında bulunan bir anber (balina) balığının etinden yenilmiş, hatta Medine'ye dönülünce Rasûlullah'a da ikram edilmiştir (Buhârî, "Megâzî", 64/65, 72/12; Müslim, "Sayd", 34/17-18, no: 1935; Hamidullah, İslâm Peygamberi, II/1061-1062). Bununla birlikte Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Akabe körfezindeki Maknâ halkına, çıkardıkları balıkların dörtte birini vergi olarak yüklediği rivayet edilmiştir (Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/604-605). Hz. Peygamber (s.a.v.) Taiflilerle yaptığı antlaşmada, Taif'i haram (yasak) bölge kabul etti. Böylece burada bulunan ağaçların kesilmesi ve bu bölge hayvanlarının avlanması yasaklanıyordu. Böylece âdeta o bölge bir "millî park" haline getirildi (Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/497-499, 500-501). Fıkıhta avcılık ve atıcılıkta canlı hedeflerle ilgili bir sınırlama olduğu da bilinmelidir. Zira hadiste av kasdı olmaksızın canlı hedefler üzerinde yarışılması tasvip edilmemiştir (Müslim, "Sayd", 60; Tirmizî, "Sayd", 9).

Koşuculuk: Asr-ı saadette yapılan sporlardan biri de koşuculuktu. Hz. Peygamber (s.a.v.) Seleme b. Ekvâ ile Ensâr'dan birine, Medine'ye kadar koşu yarışı yapma izni vermişti. Bir sefer esnasında, hanımı Hz. Aişe'yle geride kalan Resûlullah (s.a.v.), onunla koşu yapmış ve bu yarışı Hz. Aişe kazanmıştı. Birkaç yıl sonra yeniden yapılan başka bir koşuyu ise Hz. Peygamber (s.a.v.) kazanmış ve Hz. Aişe'ye "Bu birincilik, önceki birinciliğin rövanşıydı" demiştir (Ebû Dâvûd, "Cihâd", 61; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI/264; Hamidullah, İslâm Peygamberi, II/1076). Hz. Ali'nin de iyi bir koşucu olduğu nakledilir (Akyüz, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, III/508).

Kurrek (Futbol): "Ayak topu" anlamına gelen futbolun geçmişi çok eskilere dayanır. Dünyanın birçok yerinde futbolu andıran oyunların daha ilkçağlarda oynandığı bilinmektedir. Divânu'l-lugâti't-Türk'te Türkler'in yüzyıllar boyunca ayakla top oynadıklarına ilişkin bilgiler vardır. İçi havayla şişirilmiş kuzu postundan yapılan topla oynanan bu oyuna Orta Asya Türkleri "tepük" derlerdi. İslâm'dan önceki Cahiliye döneminde Mekkeliler de "kurrek" denilen bir tür ayak topu oynarlardı. Büyük kalabalıklar bu sporu seyretmeye gelirlerdi. Bu kurrek oyununu oynamak için Mekke'nin her semtinde

Meşrûiyet sınırları içinde olduğu sürece bu tür spor dallarıyla uğraşılması mübahtır. Önemli olan gerek rakip sporcuya, gerekse sporda kullanılan canlı varlıkların hayatlarına kastedilmemesi veya yaralanmalarına yol açılmamasıdır. Bununla birlikte hem sporun yapılışında hem de seyrinde dinî/fıkhî kurallara aykırı davranılmaması da gerekir.

Hz. Peygamber'in (s.av.) yayı / Topkapı Sarayı Müzesi

sahalar bulunurdu (Hamidullah, İslâm Peygamberi, II/844; Fakihî, s. 9-10'dan). Medine'de de kurrek oynanırdı (Hamidullah, İslâm Peygamberi, II/1075; Suheylî, II/304). Kaynaklarda bu oyunun şekli ve yöntemiyle ilgili ayrıntılı malumat olmadığı gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu oyunu yasakladığına dair bir bilgiye de sahip değiliz (Akyüz, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, III/508-509).

Sonuç itibariyle sporun ciddî faydaları ve bazen zararlarının yanında, yapan ve seyredenler için eğlendirici yanları da vardır. Asr-ı saadette gerek savunma gerekse daha güçlü ve sağlıklı olma amacıyla o günün şartlarında çeşitli spor dallarıyla uğraşılmıştır. Meşruiyet sınırları içinde olduğu sürece bu tür spor dallarıyla uğraşılması mübahtır. Önemli olan gerek rakip sporcuya, gerekse sporda kullanılan canlı varlıkların hayatlarına kastedilmemesi veya yaralanmalarına yol açılmamasıdır. Bununla birlikte hem sporun yapılışında hem de seyrinde dinî/fıkhî kurallara aykırı davranılmaması da gerekir.

Modern sporlara geçişin ardında sanayi devrimince desteklenen bilimsel gelişmeler yatar. Basketbol, voleybol, futbol gibi sporlar pazara sürülen yeni bir mal gibi, istenen özellikleri karşılayacak biçimde özel olarak geliştirildi. Kapitalist girişimcilik, sporların pazarlanabilir bir ürün olarak modernleştirilmesinde önemli bir rol oynadı. Boş zamanı değerlendirmek için oynanan geleneksel oyunların modern spor dallarına dönüştürülmesinde okulların ve üniversitelerin de önemli katkıları oldu.

"Atıcılık ve at terbiyesi dışında her oyunun bâtıl" olduğunu ifade eden hadise (Tirmizî, "Fedâilu'l-cihâd", 11) dayanarak bazı fıkıh bilginleri, diğer oyun ve eğlencelerin haram olduğunu söylemişlerdir. Ancak sahih hadisler, Hz. Peygamber ve sahabenin hayatı, oyun ve eğlencelerin bu üçünden ibaret olmadığını göstermektedir. Buna göre, hadiste geçen "bâtıl" sözünü, "haram" diye anlamak yerine, "boş, faydasız" şeklinde anlamak daha isabetli olsa gerektir (Şâtıbî, Muvâfakât, I/129, III/228). "Eğlenin ve oynayın; çünkü ben dininizde ağırlık ve baskı görmekten hoşlanmıyorum." (Kettânî, et-Terâtîbu'l-idâriyye, II/157) hadisi de yukarıda zikredilen sınırlamaya müsait değildir. Buna göre, günümüzde yaygın olan futbol, basketbol, tenis, bilardo gibi spor ve oyunları mubah saymamak için hiçbir delil yoktur. Ancak, bütün oyun ve eğlencelerin mubah sayılması için, bazı şartlar gerekir. Mesela kısaca oyuna dalarak namazı ve ibadeti ihmal etmemek, oyunları kumara âlet etmemek, oynayanların ya da izleyenlerin dillerini kötü sözlerden sakınması, rakip oyunculara insanî ve ahlâkî ölçüler içinde davranışta bulunmak, icra edenlerin dinimizde belirtilen giyim-kuşam ölçülerine riayet etmesi gibi hususları zikretmek mümkündür.

İslâm kumarı yasaklarken belli bir şeklini kastetmemiş, mana ve neticesini hedef almıştır. Hangi âlet ve metotla oynanırsa oynansın, oyunun önceden belli olmayan sonucunda, taraflardan biri veya birkaçı kâr yahut zarar edecekse kumar gerçekleşmiş demektir. "Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları, şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki mutluluk ve esenliğe eresiniz. Şeytan şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi, Allah'ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister. Artık bundan vazgeçersiniz değil mi?" (Mâide, 5/90-91) âyeti, kumarı hem haram kılmakta, hem de bu hükmün hikmetlerini sıralamaktadır. Piyango, spor toto, müşterek bahis gibi tertip ve oyunları kim organize ederse etsin, bunlar ve adı zikredilmeyen benzer oyunların hepsi kumardır; daha büyük kalabalıkların oynadığı kumardır, kumarın bütün unsurlarını içine almaktadır. Bunlardan bazı tesis ve hayır kurumlarının yararlanması, İslâmî açıdan bu oyunları meşrulaştıracak bir mazeret değildir. Sporun geneline de bu ölçüler içinde yaklaşmak, onu kitleleri uyutan, yozlaştıran kumara dönüşen haliyle tasvip etmemek, fakat kişinin bedenî ve zihnî gelişimine katkıda bulunan şekliyle tasvîb etmek en uygun formül olsa gerektir (Akyüz, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, III/509-511). ■

K A Y N A K L A R

BELÂZURÎ, Ensâbu'l-eşrâf, nşr. Muhammed Hamidullah, 1959 Kahire.
Muhammed HAMİDULLAH, İslâm Peygamberi, çev. Salih Tuğ, 1990 İstanbul.
Hayreddin KARAMAN, Günlük Hayatımızda Helaller-Haramlar, İstanbul 1976.
Abdulhay KETTANÎ, et-Terâtîbu'l-idâriyye, Beyrut, tsz.
ZEBİDÎ, Sahih-i BUHÂRÎ, Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, çev. Kamil MİRAS, Ankara, değişik tarihler.
Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, ed. Vecdi AKYÜZ, Beyan Yayınları, İstanbul 1994.

TÜRK KÜLTÜRÜNDE SPOR VE TÜRKİYE'DE SPORUN GELİŞİMİ

Yusuf CAN*

Türklerde spor kültürünün gelişmesinde cesur ve savaşçı bir millet olma özelliklerinin yanında, güçlü olma, hareketli olma ve dinî inançlarının, tabiata ve kuvvete tutkun karakteristik özelliklerinin etkileri olmuştur.

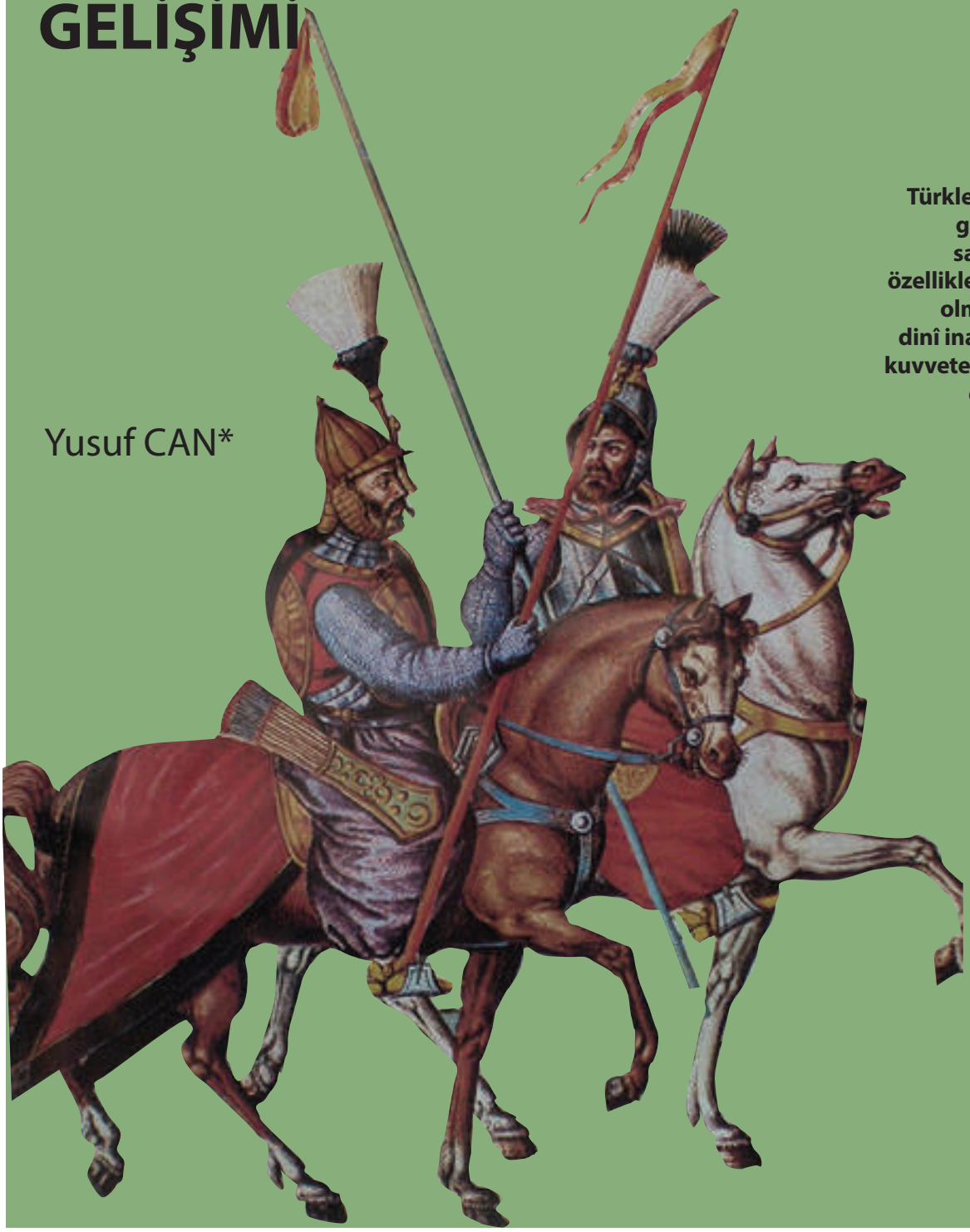

Sipahîler

*Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Yüksekokulu.

Beden eğitimi ve sporun tarihi gelişimi incelendiğinde, spor kültürünün toplumların sosyo-kültürel özelliklerinden etkilendiği ve milli kültürlerin değişme ve gelişmeleriyle paralel bir seyir takip ettiği görülecektir. Türk sporun gelişim sürecinde de bu paralellik söz konusudur. Zira Türk spor kültürü, sosyal davranış şekilleri, sosyal müesseseleri ve kendisine has karakteristik özellikleriyle milli kültürümüzün izlerini taşır. Türklerde spor kültürünün gelişmesinde cesur ve savaşçı bir millet olma özelliklerinin yanında, güçlü olma, hareketli olma ve dini inançlarının, tabiata ve kuvvete tutkun karakteristik özelliklerinin etkileri olmuştur. Ayrıca sosyal davranış şekillerinde ve sosyal müesseselerinde görülen teşkilatçılık, dayanışmacılık ruhu spora da yansımıştır.

Eski Türklerde, çocuklar pek küçük yaştan itibaren biniciliğe, avcılığa, güreşçiliğe ve savaşçılığa alıştırılırdı. Tahtadan ata binmek ve tahtadan kılıç kullanmak suretiyle başlayan bu antrenman sistemi, çocuk büyüdükçe olgunlaşırdı. Spor müsabakalarını da yorucu değil, eğlendirici olmasına dikkat edilirdi. Kızlar da ata binmesini bilirlerdi. Bir bozkır kavmi olan Türkler, tabiatın çok kısır olduğu bu bölgede geçimlerini uzak mesafelerden sağlayabilmek için vahşi hayvan olan atı terbiye ederek insanlığın emrine vermişlerdir. At sırtında geçen bir hayat, yayladan kışlağa ve kışlaktan yaylaya doğru sürüp giden bir kovalamaca, onların günlük ve olağan hayatları olmuştur.

Orta Asya bozkırlarında oynayan ve değişik şekillerde yapılan kaçma-kovalama karakterli Gök Börü, Kız Börü ve Beyge oyunlarıyla Çöğe ve Cirit, Türklerin sporda ne kadar ileri olduğunu gösteren örneklerdir. Bu oyunlar at üzerinde ve bütün halkın önünde yapılır, kazananlara büyük ödüller verilirdi. Hatta hastalıkların tedavisinde sporun en etkin uğraşı olduğunu, hangi hastalıkların hangi spor şekli ile iyileşeceğini, bunun uygulanma yolunu gösteren kitabı *Kitab-ı Tuhfe-i Mübarizi* yazan da bir Türk bilgindir (Abalı, Gençlik ve Spor, s. 24-26).

Türkler, iyi ve temiz bir ruhun, kuvvetli ve cesur bir insanda bulunacağına inanıyorlardı. Eski Türklerin beden eğitimi ve idmanla ilgili çalışmaları Ergenekon, Manas, Oğuz Kaan ve Gılgamış destanlarından öğrenilmektedir. Oğuz Kaan destanının sonunda şöyle der:

Ey oğullar! Ben çok yaşadım.
Çok savaşlar gördüm
Çok ok attım
Çok ata bindim
Çok güreştim
Düşmanlarımı ağlattım
Dostlarımı güldürdüm (Yıldız, Türk Spor Tarihi, s. 29-30).

Türk milleti erkeği, kadını ve çocuğuyla güreşi sever, güreşçiye saygı duyar ve pehlivanlara ayrıcalık tanır. Şüphesiz ki bu sevgi ve saygı, Türk'ün ruhundaki savaşçılık, kahramanlık duygularından ve sporu bu yönüyle görmesinden kaynaklanmaktadır. Pehlivana karşı duyduğu sevgi ve saygı da onların herkesten daha güçlü, kuvvetli, vücut yapısının, adalelerinin daha gelişmiş, görünüşünün sağlıklı görünmesinden, davranışlarının yiğitçe, karakterlerinin doğru ve mertçe oluşu, diline eline ve beline güvenilir olmasından ileri gelmektedir. Türk milleti tümüyle güreşçiyi böyle bilir ve böyle olmasını ister. Dede Korkut hikayelerinde de Banu Çeçek ile Bamsı Beyrek'in yarışması ve güreşmesi biz Türklerdeki bu güreş sevgisine çok güzel bir örnektir (Kahraman, Osmanlı Devletinde Spor, s. 119-120).

Eski Türklerde bir kutsal tören niteliği taşıyan evlenme törenlerinde okun sportif amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Bu törenlerde gençler okla uzağa ve hedefe atma türünden becerilerini gösterirler, damat adayı da törenin sonunda bütün gücünü kullanarak okunu gelinle buluşacağı ilk yeri tespit edecek olan noktaya fakat mümkün olduğunca gözden uzak bir yere düşürmeye çalışırdı (Öngel, Türk Kültür Tarihinde Spor, s. 318).

Orhun Abideleri'nde yazıldığına göre Kültigin'in atı günde 450 km mesafeye ulaşabiliyordu. Diğer milletlerin kitabelerinde böyle bir ifadeye rastlamak mümkün değildir. Diğer kültürlerde at, araba çeken bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır (Kafalı, Tarihteki *Türk Sporları*, Konya 1999).

Türklerin spora önem vermelerinde dini hayatın ve İslâm inancının da önemli rolü olmuştur. Nitekim, Yüzme, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ço-

Osmanlı İmparatorluğu Fatih döneminde başlayan ve II. Beyazıt, Yavuz ve Kanûnî ile devam eden yükselme döneminde Türk spor hareketleri de zirvesine ulaşmış, spor artık askeri teşkilatların yanında, halk arasında ve mekteplerde yapılagelmiştir.

XVI. asırda İstanbul'da bir at koşusu sahnesi Şehinşahnâme Topkapı Sarayı Müzesi

Bamsı Beyrek-Banu Çiçek

cukluğunda annesiyle Medine'ye gittiğinde öğrendiği ve müslümanlara tavsiye ettiği bir spor dalıdır. Bir hadis-i şerifte "Çocuklarınıza atıcılığı ve yüzmeyi öğretiniz" buyurmuştur. Başka bir hadis-i şerifte ise: "Bir babanın çocuğuna yazı yazmayı, yüzmeyi ve atıcılığı öğretmesi çocuğun babası üzerindeki haklarındandır" buyurmuş ve yüzmenin müslümanların geçirdiği boş zamanın ve eğlencenin en hayırlısı olduğunu da belirtmiştir. Hz. Ömer de "Çocuklarınıza yüzmeyi, ata binmeyi ve yarışmak için konan işaretler arasında koşmalarını emrediniz" diye valilerine ve kumandanlarına emirler vermiştir (Turan, İslamiyet'te Spor ve Önemi, s. 18).

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi Türk Milletinin Osmanlı Devleti olarak tarih sahnesine çıktığı dönemlerde de, spor genellikle askerî eğitim amacıyla sürdürülmüş ve askerî teşkilatlar tarafından korunmuştur. Bu doğrultuda her beylik yaz geldiğinde yaylalara çıkarak çeşitli spor faaliyetleriyle güç kuvvet sahibi olmayı amaçlamış, bu arada düzenlenen obalar ve beylikler arası güreş yarışmaları, menzile ok atma, cirit oyunları ve avcılık gibi spor faaliyetleriyle dayanışmacılık ruhunu geliştirmişlerdir. Özellikle Osman Bey'in önderliğindeki Osmanlı Beyliği'nde askerler halkla birlikte yaylalara çıkıp, burada askeri eğitim amacıyla çeşitli spor yarışmalarının düzenlendiği görülmektedir. Bu devirdeki spor alışkanlıkları güçlü bir ordunun meydana gelmesine, dolayısıyla devletin sınırlarını genişletip güçlenmesine vesile olmuştur. Daha sonraları, spora has teşkilatlar bünyesinde büyüyüp gelişen Türk spor faaliyetleri zamanla imparatorluğun her tarafına yayılıp genişlemiştir. Orhan Gazi döneminde en önemli yenilik ordu teşkilatı içinde özel bir sipahi bölüğünün kurulması ve binicilik sporunun orduda bir meslek olarak benimsenmesidir. Ayrıca, Orhan Bey binicilik sporunu bir düzene koyduktan sonra okçuluk sporuna da önem vermiş ve yapıla gelen ok müsabakalarını bir düzene bağlayarak, çeşitli teşviklerle usta binicilerin ve ok-

çuların yetiştirilmesini sağlamıştır. Orhan Bey zamanında bu sporlar orduda ya da devletin ileri gelenleri arasında değil, halk arasında da yayılmış ve sosyal bir faaliyet olmuştur. Orhan Gazi döneminin en önemli spor olayı belki de oğlu Süleyman Paşa'ya bağlı Türk akıncılarının efsanevi bir olayla başlatmış oldukları ve halen coşkusunu devam ettiren Kırkpınar Güreşleri'dir. Orhan Bey'in spora verdiği önem ve onu devlet teşkilatı içine alması kendisinden sonra gelen padişahların da spora en az onun kadar önem vermelerine neden olmuştur.

Orta Asya'dan başlayarak bir gelenek halinde, Osmanlı İmparatorluğu döneminde genellikle askerî eğitim amacıyla sürdürülen Türk spor hareketleri Orhan Gazi zamanında organize spor faaliyetlerine dönüşmüş, kısmen askeri eğitimden ayrı olarak salt spor amacıyla yapılagelen ve özel kurallara bağlanarak düzenli bir faaliyet haline gelmiştir. O nedenledir ki Türk spor tarihinde Orhan Gazi döneminin ayrı bir önemi vardır.

Türk spor hareketleri Orhan Bey'den sonra medreselere ve Enderun mektebine girerek organize edilmiş ve spor hareketlerinin devamlılığı sağlanmıştır (İşcan, Türklerde Spor, s. 53; Keten, Türkiye'de Spor, s. 18).

Orhan Bey'den sonra yerine geçen oğlu I. Murat güçlü bir devlet teşkilatı kurarak spor faaliyetlerini açtırdığı tekkeler yoluyla yapılmasını sağlamış ve disiplin altına almıştır (İşcan, Türklerde Spor, s. 54).

I. Murat'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Yıldırım Beyazıt döneminin en önemli sporu avcılık olmuştur. Özellikle bu dönemde başta Yıldırım Beyazıt saray erkanının avcılık sporuna meraklı olduğu görülmektedir. Yıldırım Beyazıt avcılığa olan merakı yüzünden, sarayda sadece av işlerine bakan "doğancı" koğuşunu kurdurmuştur. Ayrıca Yıldırım Beyazıt'ın Yeniçeri Ocağı içinde kurduğu "Sekban Sınıfı"nı ordudan ava çıkma işlerini düzenlemesi için oluşturduğu öğrenilmiştir. Yıldırım Beyazıt döneminde avcılık merakı o kadar çok yayılmıştır ki, ülkenin çeşitli kentlerinde çocuklar mahalle aralarında basit ok ve yaylarla avcılığı sokak oyunu haline getirmişlerdir. Yıldırım Beyazıt ordunun içinde kurmuş olduğu spor teşkilatını savaşlarda da kullanıyordu. Zamanında gerek asker ocağında gerek sarayda avcılık, güreş, ve buna benzer spor faaliyetlerini iş olarak yapan kişilerin ayrı bir saygınlık kazandıklarını görüyoruz. Yıldırım Beyazıt'ın ölümüyle başlayan "Fetret" devrinde Türk spor hareketleri de durmuş hatta gerilemiştir. Çelebi Mehmet'in 1414 yılında tahta geçmesiyle Fetret devrinde açılan yaraların sarılması, ordunun yeniden düzene kavuşması için çeşitli alanlarda ıslahat çalışmaları yapılmıştır. Bu arada unutulmaya yüz tutan Türk spor hareketleri de yeniden canlandırılarak bir düzene sokulmuştur. Çelebi Mehmet'in güreşi çok sevdiği ve boş zamanlarında saray bahçesinde kölelerle idman yaptığı söylenilmektedir. Bu tutkusundan dolayı halk ona Güreşçi Çelebi unvanını takmıştır. I. Mehmet'in güreşin yanında avcılık ve binicilikten de zevk aldığını öğreniyoruz. I. Mehmet yeniçeri ordusunda silahtar ve sipahi bölüklerini kurdurmuş, bu bölüklere alınacak askerlerin titizlikle seçilmesine ve bu sınıfın eğitimli olmasına özen göstermiştir. Çelebi Mehmet zamanında ayrıca halk arasında düğün, bayram ve hıdrellez gibi özel günlerde cirit, güreş ve at yarışları gibi çeşitli spor faaliyetleri düzenlenmiş ve büyük ilgi görmüştür (İşcan, Türklerde Spor, s. 54-57).

Çelebi Mehmet'in yerine geçen oğlu II. Murat devrinde de Türk spor hareketleri gelişerek devam etmekle birlikte bu dönmede sporun ayrı bir boyut kazandığını görmekteyiz. II. Murat Türk spor tarihi açısından en önemli yönü, onun sporu devletlerarası siyasette önemini sezinleyen bir devlet adamı olmasıdır.

Fatih döneminde Türk sporu, o güne kadar görülmeyen bir ilgiyle karşılaşmış, düğün, bayram, tören gibi özel günlerde mahalli nitelikte yapılan spor faaliyetleri üstün bir teşkilatlanma dönemine girmiş, bir anlamda sporun kulüpleşmesi Fatih ile başlamıştır.

Fatih'ten önce yapıldığı gibi Fatih döneminde de karşılaşmalarında başarılı olan sporcular padişah tarafından veya yarışmaları düzenleyen beyler-paşalar tarafından altın paralarla ödüllendirilip çeşitli payeler verilmiştir. Osmanlı dönemindeki geleneksel spor yapısı içinde, spor faaliyetlerine iştirak eden sporcular, hem maddî hem manevî olarak ödüllendirilmiştir. Böylece Türklerde spor amaç bakımından daha gerçekçi bir şekilde yapılmıştır.

Fatih devrinin önemli bir spor olayı da, bahriye teşkilatının temelleri atılarak su sporla-

Kültigin

rının teşkilatlandırılmasıdır. Ayrıca orduda Taycılar adlı bir saray teşkilatı kurarak binicilik sporunu teşkilatlandırdığı görülmektedir. Yine görevleri sadece av işleri olan doğancı koğuşunun yapısı genişletilmiş, hatta orduya geçme hakkı verilmiş ve bir senede aldıkları 40 akçe yükseltilerek giyecek ve yiyecek masrafları saray tarafından karşılanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu Fatih döneminde başlayan ve II. Beyazıt, Yavuz ve Kanûnî ile devam eden yükselme döneminde Türk spor hareketleri de zirvesine ulaşmış, spor artık askeri teşkilatların yanında, halk arasında ve mekteplerde yapılagelmiştir. Yine Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel spor yapısı içinde üst düzeyde eğitime dayalı bir sporcu kaynağı vardır ki, o da Enderun'da açılan spor okullarıdır. Dünyada ilk spor okulunun Fatih Sultan Mehmet zamanında Enderun'da açıldığı sanılmaktadır (Keten, Türkiye'de Spor, s. 29-32).

Bütün bu gelişmelerin ardından muhteşem imparatorluğun sonunu hazırlayan ve 1839 da Tanzimat Fermanı'yla ateşlenen batılılaşma hareketi ile birlikte tüm sosyal müesseselerde olduğu gibi sporda da, geleneksel teşkilatlanma sistemi yavaş yavaş unutulmaya başlanmış ve "Tanzimat Batıcılığı" geleneksel teşkilatların yerine, eskiyle hiç ilişkileri olmayan yeni yapılar ortaya çıkarmıştır. Yine Tanzimat Batıcılığı ile askerî eğitimden ayrı, sadece spor eğitimine yönelik tekke sporculuğu yerine "militarist Avrupa'dan, tamamen askeri eğitime dayalı John Amaros jimnastikleri ithal edilmiş, doğunun geleneksel mücadele sporlarının yerini alafranga takım sporları almıştır" (Fişek, Dünya'da ve Türkiye'de Spor Yönetimi, s.101).

Böylece yüzyıllardan beri bir gelenek halinde süregelen, geleneksel spor yapısı, yerini batı modelinde teşkilatlanma sistemi dediğimiz spor kulüpçülüğüne bırakmıştır.

Türk Sporunun Paradigmik Değişim Süreçleri

Türk spor politikasında son yüzyılda üç önemli paradigmatik değişim süreci yaşanmıştır. Bunlardan ilki 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında yaşanan geleneksel spor paradigmasından modern spor anlayışına geçiş sürecidir ki; bu dönemi yasaklı spor döneminden özgürlükler dönemine geçiş süreci olarak isimlendirebiliriz.

Türk spor politikasındaki ikinci önemli paradigmik değişim süreci; 1938 yılında 3530 sayılı yasanın kabul edilmesiyle yaşanan, özerk spor anlayışından devlet sporu anlayışına geçiş sürecidir; bu süreç dünyadaki öncüllerine paralel olarak gelişen özgün ve özerk spor örgütlenmesinin Türkiye'de gelişip yaygınlaşmasının önünü kesmiş ve Türk sporunun çağdaş yönetim normlarına ulaşmasında yaklaşık 70 yıllık bir zaman kaybına neden olmuştur.

Türk spor politikasındaki üçüncü önemli paradigmik değişim süreci ise; 1983 tarihli 3461 sayılı yasayla T.F.F.'nun devlet yönetiminden ayrılarak özerkleştirilmesi ile başlayan ve 21 yıl sonra diğer spor federasyonlarının da özerkliğine izin verilmesi ve nihayet Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecindeki yapısal değişim çabalarına paralel olarak yürütülen Türk sporunun yeniden yapılanma çalışmaları ile devam eden ve halen tamamlanmamış olan yapısal değişim sürecidir. Bu süreci devlet sporu anlayışından özerk spor yönetimine geçiş süreci olarak isimlendirebiliriz.

Hiç kuşkusuz, Türk spor politikasındaki bu paradigmik değişim süreçlerini toplumsal değişim sürecindeki gelişmelerden ayrı düşünmek mümkün değildir. Nitekim geleneksel spor yapısından modern spor anlayışına geçiş sürecindeki gelişmeler, Türk toplumunun Tanzimatla başlayan batılaşma hareketlerinin izlerini taşır. Bu dönemdeki gelişmeleri Kurthan Fişek, "Tanzimat batıcılığı, Osmanlının yerleşik spor kurumlarını yeni dönemin koşullarına uyarlamak yerine, eskisiyle hiç ilgisi olmayan yeni yapılar ortaya çıkardı. Böylece de geriye yönetim yapısı olarak

pehlivansız tekkeler, sporcu malzemesi olarak da tekkesiz pehlivanlar kaldı" şeklinde tanımlamaktadır (Fişek, Dünya'da ve Türkiye'de Spor Yönetimi, s. 47-52). Bu süreç sonunda, Türkiye'de modern sporların gelişmesi sağlanmışsa da, 100 yıllık bir süre geçmiş olmasına rağmen, halen, örgütsel yapı olarak spor kulüplerinin Türk toplumunun derinliklerine inebildiğini ve modern spor anlayışının sosyal hayatımızın bir parçası haline getirilebildiğini söylemek mümkün değildir. Ancak bu sonuç, bu dönemde geliştirilen spor politikalarının bir ürünü değil, tam aksine, spor olgusunun doğal gelişim seyrinden alınarak, merkezi otorite yoluyla geliştirilmeye çabalamanın ve çeşitli nedenlerle başarılı olamamanın kaçınılmaz sonucu olmuştur. Nitekim 1938 yılında devletin spor yönetiminde kesin ve merkezi rol almasını sağlayan devlet sporu anlayışına geçiş sürecinin en önemli gerekçesi, yasanın kabulü sırasında meclis tutanaklarına geçen ifadelerden anlaşılmaktadır ki; " …birçok batı memleketlerinde olduğu gibi sporun, memleket müdafaasının ve iktisadi kalkınmanın en mühim bir amili olarak telakki"edilmesidir. Yine meclis tutanaklarına geçen, " …sporun gayri mes'ul ve bilhassa başıbozuk ellerle idaresi hiç doğru değildir. …bu teşkilatın mutlak surette devletin eline geçmesi şarttır" şeklindeki ifadeler, devlet sporu paradigmasının nasıl bir anlayıştan ortaya çıktığını göstermesi açısından anlamlı bulunmaktadır (Abalı, Gençlik ve Spor, s. 38-56). Bu dönemde devletin, sporu savunma ve kalkınma aracı olarak görmesi, birçok ülke tarafından benimsenmiş olan geçerli bir politik yaklaşımdır. Ancak, bu dönemde kurulan ve dünyadaki örneklerine paralel bir gelişim seyreden özerk spor örgütlerinin "gayri mesul ve başıbozuk" olarak nitelendirilmesi, modern spor anlayışının gelişmesi açısından manidar bulunmaktadır.

Devlet sporu paradigmasının en temel göstergesi, devletin vatandaşlarına yasa yoluyla spor yapma "mükellefiyeti" getirmesidir. Bu mükellefiyet mutlak bir mükellefiyettir. Nitekim 3530 sayılı yasanın 4. maddesinde yer alan hükümlerle "gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburî" kılınmıştır. Devlet, bu mükellefiyetin gereği olarak, yine 3530 sayılı yasa ile "yurttaşları fizik ve moral bakımdan yetiştirmek, …oyun jimnastik ve spor çalışmalarını sevk ve idare etmek, …spor mükellefiyetini tatbik etmek, spor idarecisi, antrenör ve hakemleri yetiştirmek, milli sporcuları seçmek, …spor disiplinini sağlamak, spor faaliyetlerini programlamak, kulüplerin kurulmasını teşvik etmek ve tescil etmek, spor federasyonlarını kurmak ve federasyonların hangi spor dallarıyla ilgileneceklerini tespit etmek, spor tesislerini projelendirmek ve inşa etmek, sporcu ve kulüplerin kayıt ve tescilini yapmak, spor alanında yayınlar yapmak…" gibi spora ilişkin tüm görev yetki ve sorumlulukları, Başbakanlığa bağlı bir kamu kuruluşu olarak kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü vasıtasıyla bizzat üstlenmiş ve bu görevleri bir kamu hizmeti anlayışı ile yürütmüştür (Fişek, Dünya'da ve Türkiye'de Spor Yönetimi, s. 54). Bu temel anlayıştan hareketle, 1938 tarihinde 3530 sayılı yasa ile Beden Terbiye Genel Müdürlüğünün bünyesinde toplanan spor federasyonları, yaklaşık 66 yıl süreyle devlet sporu paradigmasının etkisi altında kalmıştır.

Sosyal hukuk devleti olan T.C. Devleti'nin önemli sosyal politikalarından birisi de, hiç kuşkusuz spor politikasıdır. Çünkü T.C. Devleti, kendisi için "sosyal bir görev" kabul ettiği sporu, anayasa teminatı altına alan ender ülkelerden birisidir (Ertaş ve Petek, Spor Hukuku, s. 38).

T.C. Anayasası'nın sporun geliştirilmesi yan başlıklı 59. maddesinde yer alan; "Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır. Sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyu korur" şeklindeki ifadelerinden, Türk spor politikasının iki temel esas üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi; kısaca kitle sporu olarak isimlendirilen sağlık için spor faaliyetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, ikincisi ise, zirve sporu olarak isimlendirilen performans sporlarının geliştirilmesi ve bu alanda başarılı olan sporcuların devlet eliyle korunmasıdır (Can, Türkiye'de Sporcuların Sosyal Güvenliği, s.118). ■

K A Y N A K L A R

Mustafa ERKAL, Sosyolojik Açıdan Spor, Filiz Kitabevi, İstanbul 1980.
Kurthan FİŞEK, Spor Yönetimi, A.Ü.yay. , Ankara 1980.
Bernard GİLLET, Spor Tarihi, Gelişim yay. İstanbul 1975.
Mustafa KETEN, Türkiye'de Spor, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1974.
Avni AKYOL, Ana Çizgileriyle Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'de Beden Eğitimi ve Spor, G.S.B. yay., Ankara 1976.
Özbay GÜVEN, Türklerde Spor Kültürü, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu yayını, Ankara 1992.
Cemal ALPMAN, Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi, M.E.B. yay., İstanbul 1972.
Bahaddin ÖGEL, "Türk Kültürünün Gelişme Çağları", Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İstanbul 1988.
Cemal EROĞLU, Türk Kültürü Ve Temelleri, Sakarya Üniversitesi.
İbrahim KAFESOĞLU, "Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri", Hamle Yay., İstanbul 1995.
Ali ABALI, Gençlik ve Spor, G.S.B. yayını, Ankara 1974.
Doğan YILDIZ, Türk Spor Tarihi, Eko Matbaası, İstanbul 1979.
Atıf KAHRAMAN, Osmanlı Devletinde Spor, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1995.
Hasan Basri ÖNGEL, Türk Kültür Tarihinde Spor, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 2001.
Mustafa KAFALI, Tarihteki Türk Sporları, Osmanlı'da Spor Sempozyumu Bildirileri, Selçuk Üniversitesi, 26-27 Mayıs, Konya 1999.
Ahmet TURAN, İslamiyet'te Spor Ve Önemi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara 1985.
Fehmi İŞCAN, Türklerde Spor, BTSGM yay., Ankara 1988.
Ülker AKKUTAY, Enderun Mektebi Tarihi, G. Ü. yay., Ankara 1984.
Atıf KAHRAMAN, Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi II. cilt, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1989.
Kurthan FİŞEK, Dünya'da ve Türkiye'de Spor Yönetimi, Bağırgan Yayınevi, Ankara 1998, s.101.
Şeref ERTAŞ ve Hasan PETEK, Spor Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2005.
Yusuf CAN, Türkiye'de Sporcuların Sosyal Güvenliği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 1991.

SPOR NEDİR NE DEĞİLDİR?

Herkeş için spor normalde her insanın 3-6 yaş döneminde, değilse herhangi bir yaşta hangi sporlara yatkın olduğunu bilip, bunlar arasından hangisi hoşuna gidiyorsa, hangisini yapmaktan zevk alıyorsa ona doğru olarak başlayıp, düzenli olarak yapması ve her gün veya belli aralıklarla eğlenceli, keyifli birkaç saat yaşamasıdır.

Attilla ERDEMLİ*

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Spor Nedir?

"Spor Nedir?" diye sorulduğunda çoğu zaman söylenen "Spor insana sağlık veren bir beden hareketidir", "Spor insanın bedenini ve ruhunu geliştiren bir fizik mücadele biçimidir"gibi sporun bilinen bir iki özelliği ile insan için yararlarından bir ya da birkaçı birleştirilerek bir tanım yapılmaya çalışılır. Sağlık dışında kuşkusuz insan için yararlı pek çok nedenle spor yapılabilir. Buna binaen "İşte spor budur ve şunun için yapılır" demek yerine farklı bir soru ile tanımlamak faydalı olacaktır.

Spor Ne İçin Yapılmaz?

Spor olgusuna yapısı ve iç dinamikleri uyarınca bir bütün olarak baktığımızda şunu söyleyebiliriz: "Spor sağlıklı olmak için yapılmaz, spor güzel bir bedene sahip olmak için yapılmaz, spor para kazanmak için yapılmaz, spor başarılı bir insan olmak için yapılmaz, spor birinci olmak, şampiyon olmak için yapılmaz, spor rekor kırmak için yapılmaz, spor madalya kazanmak için yapılmaz, spor ün ve ünvan kazanmak için yapılmaz, spor birilerini memnun etmek için yapılmaz, spor birilerinin hoşuna gitmek veya gözüne girmek için yapılmaz, spor politik amaçla yapılmaz, spor bir topluluk veya toplumun bir başka topluluk veya topluma üstünlüğünü kanıtlamak için yapılmaz, spor barışı sağlamak için yapılmaz, spor ulusunun bayrağını göndere çektirmek için yapılmaz, spor mükemmellik duygusunu geliştirmek için yapılmaz, spor hoşgörü gücümüzü artırmak için yapılmaz, spor mücadeleci yanımızı geliştirmek için yapılmaz, spor mutlaka kazanmak için yapılmaz, spor girişimci, sevilen bir insan olmak için yapılmaz, spor demokrasinin ihtiyacı olan insan düzeyine gelmek için yapılmaz..." Açıkcası spor bir tek şey dışında hiçbir şey için yapılmaz.

Sporun Tek Bir Amacı Vardır

Bir an sporun sağlık için yapıldığını düşünelim. Burada amacımız sağlıklı olmaktır, spor yapmak değil. Sağlıklı olunca spor yapma isteğini duyar mıyız? Biz insanlar hasta olmadan hastalıkla uğraşmaya pek zaman ayırmayız. Sağlıklı olduğumuz zamanlarda yapacağımız bize neşe veren, keyif veren, eğlendiren pek çok şey vardır. Spor sağlık için yapıldığında her gün içilen acı bir ilaç gibidir. Spor, yapıldığı sırada insanın sağlığına da katkılarda bulunur. Fakat asıl amaç sağlık değil, yaşamak ya da iyi yaşamak olmalıdır, kaliteli yaşamaktır.

Herkes İçin Spor

Kavram kendi içinde bir sav taşımaktadır: "herkes spor yapabilir" ya da "her insanda bir spor yapma potansiyeli vardır" öyleyse "herkes spor yapmalıdır." Kimdir herkes? Herkes çocuktur, gençtir, yaşlıdır, hastadır, engellidir, hamiledir, kadındır, erkektir. Herkesin kendisine göre yapabileceği, kendisiyle karşılaşacağı, her seferinde kendisini yeniden göreceği, zevkle sürdüreceği bir spor vardır. Herkes için spor normalde her insanın 3-6 yaş döneminde, değilse herhangi bir yaşta hangi sporlara yatkın olduğunu bilip, bunlar arasından hangisi hoşuna gidiyorsa, hangisini yapmaktan zevk alıyorsa ona doğru olarak başlayıp, düzenli olarak yapması ve her gün veya belli aralıklarla eğlenceli, keyifli birkaç saat yaşamasıdır.

Böylece insanlar günlük hayattan bir süre için ayrılmakta ve oyun oynamaktadırlar. Oyun günlük hayatta bulunmayan bir etkinliktir ve bireyin yaşamasını zenginleştirir, renklendirir. Burada Ortega Y. Gasset'in spora karşılık olarak kullandığı de porto kavramını ele almak gerekiyor.

De porto, limandaki yaşam demektir. Yelkenli gemiler dönemini gözönüne getiriniz. Limana bir gemi yanaşır. Bu gemi uzun bir deniz seferinden ve denizde nice çetin mücadelelerden sonra limana ulaşmıştır. Geminin yükünü boşaltması ve taşınacak malların gemiye yüklenmesi epey bir zaman alacaktır. Gemiciler bu süre içinde limanda oyunlar oynarlar. Bu oyunlar eğlencelidir, fakat zorludur da. Eğlenceli olduğu için zorluğu pek öne çıkmaz, eziyet gibi gelmez. Oyunların bir başka özelliği, gemicilerin adalelerini, reflekslerini, karar verme becerilerini zinde tutmak bir yana, bunları artırır, keskinleştirir. Böylece denizci hem eğlenmekte, hem de çok yönlü olarak güç toplamaktadır. O çıkacağı yeni seferde ya da yaşamada artık daha güçlü, daha canlı, daha girişkendir. Ortega'nın de porto/limandaki yaşam ile anlatmak istediği budur. Bu yaşamada oyun güç toplamak için oynanmaz. Oyun ondan zevk alındığı için oynanır. Sporda amaç oyundur, oyundan alınan zevktir. Bu nedenle spor kendisi için yapılır.

Spor Amacı Kendisinde Olan Bir Eylemdir

Şimdi bu durumu bir futbol karşılaştırmasına aktaralım. İki futbol takımının sporcularının, profesyonel bile olsalar futbolu, futboldan zevk aldıkları için, futbolu ondaki güzelliği, duyarlığı oyunlarında ortaya çıkartabilmek için oynadıklarını kabul edelim. Bu sporcuların amaçları daha sahaya çıkarken bellidir: 3 puan almak değil iyi futbol oynamak. Futbolcuların böyle bir amacının bulunması için teknik yöneticilerinin, kulüp yönetiminin ve taraftarın da aynı sportif beğeni düzeyinde bulunmaları gerekmektedir. Böylece sporcular iyi futbola

daha çok yönlendrilmiş olacaklardır. Böyle bir karşılaşmada itme, çekme, ayağa basma, çelme atma vb. girişimlerden hiçbiri olmayacaktır. Çünkü bunlar oyun dışı ve oyunu bozan, oyunun kalitesini düşüren davranışlardır. Kaliteli bir futbol karşılaşmasında takımlar güçlerinin son sınırına kadar kendilerini zorlarlar; çekişmeli, akıllı, hareketli ve müthiş güzel bir karşılaşma yaşanır. İzleyiciye gelince; onun da amacı futbol olduğu için, o da içinde güzellik olan yani futbol olan gelişmeleri alkışlayacaktır. Yenilirlerse kuşkusuz üzüleceklerdir, fakat bu futbol izlemekten duyulan hazzın yerini alamayacaktır.

Hem bedenin temel hareketlerine dayanacak hem aletle birleşebilecek ve hem de harekete dayalı performans gerektirecek oyunlara en iyi örneklerden biri çocuk oyunlarıdır. Çocuk oynarken gerek bedensel, gerekse de psişik olarak tüm güçlerini ortaya kor. Kendisini oyuna vermiş bir çocuğu izlediğimizde de porto'yu görebiliriz. Bir adım daha ilerlersek, o oynarken atlios kavramını anımsatır. Atlios kavramı bize sporu biraz daha verecektir.

Atlet kavramı Antikçağ Ege uygarlıklarında yarışma anlamına gelen atlos ile yarışmanın ödülü anlamına gelen atlon sözcüklerinden türer. Yarışma anlamına gelen atlos'un sıfatı olan atlios güçlükler içinde acı çeken, yarışan, yarışma sonunda bitkin düşen anlamındadır. Antikçağ Ege uygarlıklarında spor kavramı olmadığı için agonistik yani yarışma sporu yapana atlet deniliyordu. Atlet bu belirlenen çizgide kendisine koyduğu amaç yolunda kendisini tüketircesine uğraş veren ve bundan tat alan, haz duyan yani uğraşı verirken ödülünü de alan kişidir. Atletik ruh kolaydan hoşlanmayan, zorluklarla karşılaşmayı isteyen bir ruhtur. Kendisini oyuna kaptırmış çocuğa baktığımızda (Kuşkusuz burada bilgisayarıyla ya da legolarıyla oynayan çocuğu kastet-miyorum) atletin yukardaki belirlemesini görmekte zorlanmayız. Çocuk oyunları spor değildir, fakat çocuk oyunlarının spor bakımından önemli yanları bulunmaktadır. Burada spordaki adaletsizliğin ortaya çıktığı önemli sorunla karşılaşmaktayız.

Çocukların sporda kullanılması Antikçağa değin geri gider. Günümüzde çocuğun spor hakkı bağlamında çocukların sporda kullanılması, çocuklardan yarar sağlanmasının en önemli nedeni, çocuğun ve özellikle kabiliyetli çocuğun bir spor yapan insan olarak değil, kendisiyle başarı sağlanacak insan olarak görülmesidir. Böylece çocuk sporu kendisi için, kendi spor hakkı için, eğlenmesi için değil, başarı için yapmaya yönlendirilir veya bu konuda çocuğa değişik biçimlerde baskı yapılır.

Sembolik Yaşama

Burada sporun bir başka özelliğine değinmemiz gerekiyor: Ortega Y Gasset'in de porto kavramını anımsayalım. Limanda oynanan oyun gerçek yaşam değildi. Gerçek yaşamdan, yani gemideki yaşamdan kopuk ve onunla ilgisiz de değildi. Gerçek yaşamın içinde değil, fakat onun üzerinde, gerçek yaşam değil, fakat sanki öyleymiş gibi olan bir eylem alanıydı. Bu durumu daha yakından görebilmek için kendimize soralım: Günlük hayatımızın değişik zamanlarında; birine, bir şeye, bir yere yetişmek için koşarız; bunlardan hangisi 100 m. yarışıdır. Günlük hayatta 100 m. yarışı yoktur. Günlük hayatımızda 3 sn. koridoru, köşe vuruşu, penaltı, sırıkla yüksek atlama, tramplenden atlama vb. şeyler de yoktur. Bunların geçerli olduğu yer gerçek yaşama değildir. Spor, etkinliklerin sanki öyleymiş gibi yapıldığı gerçeklik üstündeki (sürrealist değil) bir alandır. Bu özellikleriyle spor bir sembolik yaşamadır. Spor gerçeklik değildir ve gerçeklikle karıştırılmaması gerekir: O sembolik bir olay olması bakımından özel bir yaşamadır. Spor özel bir oyundur, bir de porto'dur. Sporun kendisine özgü bir düzeni vardır ve bu düzen günlük hayatımızdan farklı olarak katıdır, kuralları kesindir; öyle ki, orada kurallardan en küçük bir sapma sporu bozar. Herhangi bir sporu yapmaya başlayan kişi o sporun kurallarına kayıtsız, koşulsuz uymayı kabul etmiş ve onlara uyacak demektir. Kendisine en uygun sporu yapmaya karar verip, başlamak bir tür toplumsal anlaşmadır. Ardından katılımcılık, hoşgörü, birlikte çalışma, dayanışma vd. özellikler gelişecektir. Spor doğal bir olay değildir.

Spor Bir Kültür Olayıdır ve Yapaydır

Bir spor dalını oluşturan kurallar insanlar tarafından koyulmuştur ve yine insanlar tarafından değiştirilebilir. Değiştirildikten sonra o biçimi ile kurallara yine kesin olarak uyulur. Uyulmadığı zaman o spor dalı bozulmuş, hatta dışlanmış olur. Burada spordaki ahlakın önemli bir yanı kendisini göstermektedir. Spor ya da spordaki ahlak ya da spordaki fair play kategoriktir. Sporda her kurala kategorik olarak uyulur. Yani o kurala uyarken, herhangi bir beklenti, bir çıkar, bir başka amaç gütmeden, doğrudan, o kural olduğu için ona uymaktır. Burada bir başka kavramı ele almam gerekmektedir.

Profesyonellik

Profesyonel, bir konudaki bilgi ve becerisini pazarlayan insandır. Spor bakımından profesyonel, bir spor dalındaki becerilerini pazarlayan sporcudur. Tanımı uyarınca profesyonelliğin amacı, ilkin ve önemle spor değildir. Spor profesyonel

için bir metadır. Profesyonel için ilk sırada malını pazarlamak gelir. Bir sporcunun sportif becerisini pazarlaması ayıp değildir; doğru yapıldıktan, sporun temel yapısına, öz niteliklerine bağlı kalındıktan sonra spora da aykırı değildir. Bunu başarabilmek de öyle çok zor değildir; yeter ki, doğru bir spor eğitimi alınmış olsun. Günümüze baktığımızda futbol ile başlamış bir profesyonelleşme olayı var. Spor gibi çok duyarlı, hemen bozulabilen, kırılgan bir alanda profesyonelleşmeye paralel bir spor eğitiminin varlığından söz edilemez. Var olan spor eğitimi sportmen insanlar yetiştirmeye değil, başarılı sporcuların çocuk yaşta bulunmasına, sportif becerilerinin geliştirilmesine ve profesyonel alana sunulmasına yöneliktir. Bu gelişme günümüzün yükselen değeri "para"ya uygun bir gelişmedir. Ne var ki, bu gelişme yine ağırlıklı olarak futbolda mafyalaşma gibi sporla hiç bağdaşmayacak bir olayı da ortaya çıkartmıştır. 21. yy.ın başlarında bir spor dalının, kendisinin sanayi olduğu söyleniyorsa orada sporu bulmakta çok zorlanacağımız da açıktır. Her sanayi bir tüketici kitleye gereksinim duyar. Futbolda bu kitle saldırgan, şiddete düşkün, sürü psikolojisiyle davranan, ezikliğini takımının başarısıyla perdelemek isteyen, futboldan, oyun olarak futbolun inceliğinden çok, takımının gol atmasını izlemek istemektedir.

Amatörlük

Amatör, Latincedeki amare-sevmek sözünden türetilmiştir. Bir konuyla, bir etkinlikle ondan çıkar elde etmek için değil, onu sevdiği için ilgilenen anlamına gelmektedir. Bu anlayış "para"nın çok önemli hatta merkezdeki değer durumuna geldiği özellikle 20. yy'ın ikinci yarısından sonraki gelişmelerde, içinde bir çıkar elde etmek, bir yarar sağlamak, bir fayda üretmek bulunmadığı için küçümsenmiştir. Bu nedenle bir işin iyi ve başarılı yapılması söz konusu olduğunda "profesyonelce" sözü kullanılmıştır ve kullanılmaktadır. Profesyonelliği bu şekilde tanımlayınca amatör, işin acemisi, konunun heveslisi, daha çok şey öğrenmesi gereken, deneyimsiz, henüz gelişmemiş gibi anlamlar yüklenerek kullanılır. Amatör sözünün anlamı nedir? "Sevgi"den ne anlıyorsak "amatör"ü öyle yorumlarız. Spordaki amatörü tasarlayabilmek için sporcunun eski bir tanımına bakmak yeterli olur kanısındayım:

Atlet (sporcu) olmanın özü kendini tanımak, kendini yönetmek ve kendini aşmaktır/ Athletei proprium est, se ipse noscere, ducere et vincere

Önemli olan profesyonelleşmeye karşı sporun temel özelliklerini yitirmemesidir. Günlük hayatta da sık sık "sportmence" deyimi kullanılır. Deyim, profesyonel sporda, sporun temel niteliklerine özgü olan amatörce bilinç ve duyarlığı çağrıştırmak amacını güder. Profesyonelce yapılan spor, sportmence olduğu sürece tehlike yoktur. Profesyonelliğin katı ve kaba olduğu ortamlarda sporla birlikte onun en evrensel özelliği de yitirilir. Bu özellik hümanizmadır. İnsanın varlık yapısı bakımından spor bio-psiko-sosyal bir ihtiyaçtır. Bu bakımdan spor, yukarda da değindiğim gibi, insan için vazgeçilemez, devredilemez bir ihtiyaçtır. Bu hak hümanizma ile daha da güçlenir. Böylece spor, insanın bir temel hakkı olarak somutlaşır.

Sporun bir temel hak olması bakımından dünyaya baktığımızda büyük bir adaletsizlikle karşılaşırız. Ne pahasına ve nasıl olursa olsun kazanmaktan başka bir şey düşünmeyen profesyonel sporculardan aynı kaygılarla köşesini dolduran spor yazarına, başarı krizleri içindeki kulüp yöneticisi ve başkanından sporculara baskı yapan teknik yöneticiye, başarı için doping maddesi alan sporcudan doping maddesi için silici maddeyi sağlayan yetkililere, spora başlama ve yapma olanağı bulamamış milyonlarca yetişkinden, spor yapma hakkı ellerinden alınmış milyonlarca çocuğa ve gence dek dünyamızda sporda büyük bir adaletsizlik yaşanmaktadır. Bu adaletsizliğin giderilmesi bir ütopya değildir. ■

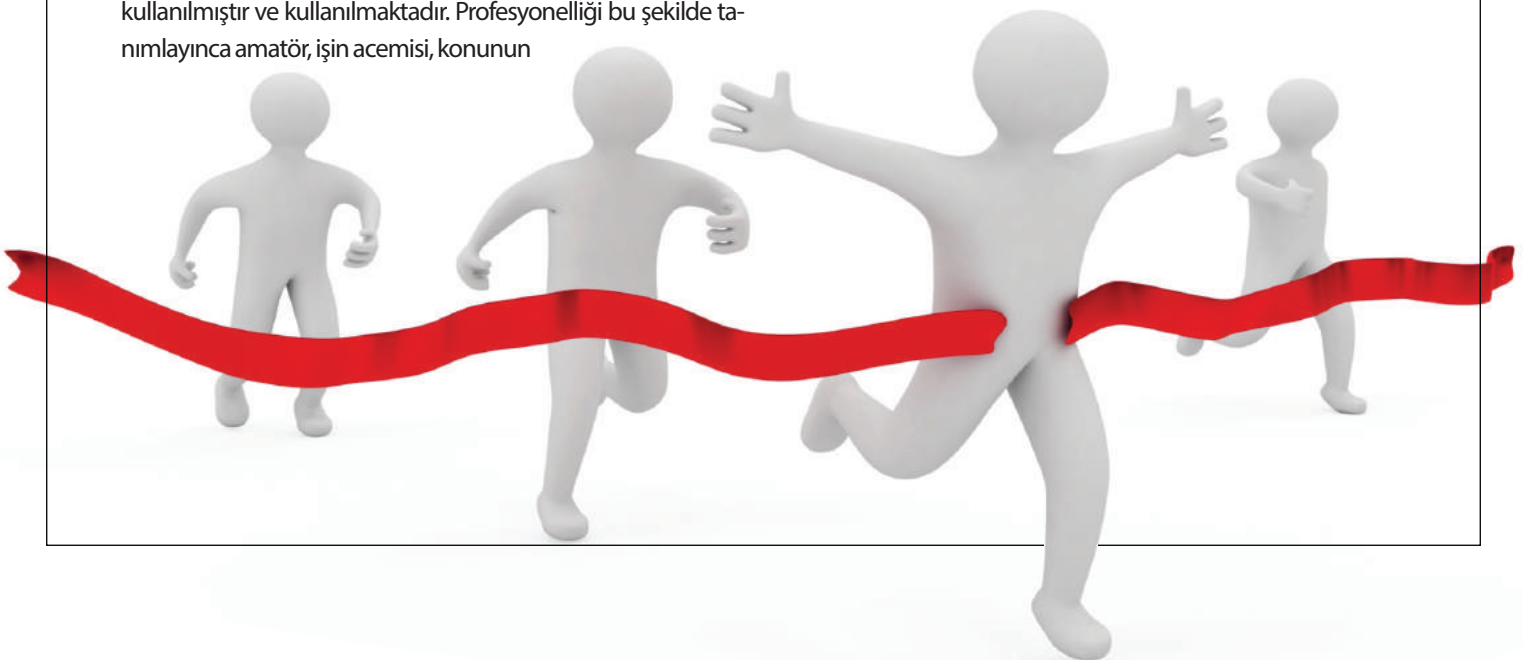

KÜRESELLEŞME SPOR İLİŞKİSİ

Füsun ÖZTÜRK KUTER*

Sporun siyasileşmesi terimi ile, milli devletlerin uluslararası rekabetin, güç gösterisinin ve toplumsal birlik ve dayanışmayı sağlamanın bir aracı olarak spordan yararlanmaları durumu kastedilmektedir.

*Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

Küreselleşme ve Spor ilişkisini değerlendirebilmek için bu iki kelimenin kavram olarak içeriğinden yola çıkmak gerekir.

Küresel sözcüğünün kökeni, 400 yıl öncesine gitse bile, "küreselleşme" oldukça yenidir. İlk olarak 1960'larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı, 1980'lerden itibaren sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Kavram 1990'lara gelindiğinde de bilim adamlarının önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiştir. Günümüzde küreselleşme konusunda çok geniş bir literatür oluşmuştur.

Küreselleşme, dünyada birçok ekonomik, finansal, politik, ulusal güvenlik, çevresel, sosyal, kültürel ve ulusal eyaletler arası teknolojik bağlantılar, piyasalar ve bireyler yoluyla kıtalararası mesafeleri birbirine bağlayan bir ağ olarak tanımlanmaktadır (www.makaleler.com/küreselleşme).

Aslında açıkça ifade etmek gerekirse küreselleşme; ulusal devlet politikalarıyla ilişkili, ancak insanların günlük yaşamlarında daha fazla etkisi dolayısıyla sermayenin ve uluslararası serbest mal hareketliliğinin oluşturduğu global piyasa güçlerinin yer aldığı bir dünya tasviridir.

Spor sözcüğü ise İngilizce'nin yardımıyla dünyaya yayılmış olsa da, köken olarak İngilizce bir kelime değildir. Latince dağıtmak, birbirinden ayırmak anlamına gelen "disportere" veya "deportere" kelimesinden doğmuştur. Bu şekilde kullanılan sözcük zamanla anlam kaybına ve değişikliğe uğrayıp "Disport" şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. 17. yy'dan itibaren de "sport" şeklini almıştır. Türkçemizde uluslararası dil etkileşiminden etkilenerek "sport" kelimesini de zenginliğine katmış, okunuşu gibi "spor" olarak kullanılmaya başlamıştır. Spor bugüne kadar da sporla uzaktan veya yakından ilgilenen birçok insan tarafından çeşitli anlamlarda kullanılmış ve sporun değişik tarifleri yapılmıştır.

Toplumsal açıdan baktığımızda; toplum içinde ortaya çıkış ve özellikleri ile yerine göre bir olay, yerine göre de bir olgu niteliği taşıyan spora toplumun bütünü içinde yaklaşmak daha uygun olabilir. Spor çağımız insanının toplumsal yaşamına derinlemesine girmiş ve toplumsal yapıya göre biçimlenen bir olgudur (Fişek, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi).

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında çok sayıda faktörün etkisi olmuştur. Bu faktörleri ana başlıklarıyla üç grupta toplamak ve sporun bu faktörler içerisindeki etkisini değerlendirmek mümkündür. Bunlardan birincisini teknolojinin etkisi, ikincisini ideolojik faktörler, üçüncüsünü ise ekonomik faktörler oluşturmaktadır (www.makaleler.com/küreselleşme).

Teknolojik Gelişmeler

Aslında toplumsal süreçleri sadece teknolojiye indirgeyerek açıklamak meseleyi oldukça basit bir şekilde ele almak olur. Ancak teknolojik determinizme yönelik eleştirileri saklı tutarak, küreselleşme üzerinde teknolojinin etkisini inkar etmek de mümkün değildir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren enformasyon teknolojilerinin yaygınlık kazanması, mesafe mefhumunun eski anlamını ortadan kaldırmıştır. Bu durum küreselleşme bağlamında belki de ilk etkisini finans piyasalarında hissettirmekle birlikte, bu etki günümüzde spor dahil çok daha geniş bir alana yayılmıştır.

Teknoloji, küreselleşme sürecinde yeterli koşul değildir; ancak olmazsa olmaz koşulların başında gelir. Günümüzde olağanüstü bir hızla ucuzlayarak yaygınlık kazanan enformasyon teknolojileri, uluslararasındaki değişim/etkileşim sürecinde, küresel dönüşümü hızlandırmaktadır. İletişim ve bilgisayar gücündeki patlama, küresel mali piyasaların gelişimine ivme kazandırdığı gibi, sanal müsabakaların da yapılmasında önemli yer edinmiştir (www.cat.org. au./aoa/documents).

Kitle iletişim araçları içerisinde, sporun güncel olarak takip edilmesinde, etkin bir yere sahip olan televizyon yayınları çeşitli spor organizasyonları sırasında milyarlarca insan tarafından takip edilmektedir. Sözü edilen kitle iletişim araçları günün her saatinde izleyicilerine spor programları, yayınları vererek izleyicilerin dikkatini sürekli canlı tutmaktadır. Televizyonlar haber görüntü organı olmaktan öte spor kulüplerinin kazançlarına önemli oranda katkı sağlayan araçlar haline gelmiştir. Televizyonların dünyanın her yerindeki spor karşılaşmalarından haber vermesi de sporun bölgesel nitelikten çıkıp evrensel özellik kazanmasını sağlamıştır. Yine bu yayınlar sporcuların şöhret ve popüler olmasını da sağlamaktadır. Televizyonların birçok fonksiyonu yanında sporcuların ve kulüplerin reklamını yapması taraftarların maddî ve manevî desteğini arttırarak devam ettirmekte ve yeni taraftarlar kazandırması kulüplerin gelirlerini olumlu yönde etkilemektedir (Genç, Spor Hukuku).

Teknolojik gelişmeler aynı zamanda kullanılan sportif alan ve malzemelerin içine girerek bunların daha

ergonomik olmalarında önemli rol oynamaktadır. Teknolojiden nasibini almış yeni sportif malzemeler, yeni rekorlar kırılmasına izin vermiştir. Bu süreç, günümüzde de hızlanarak devam etmektedir.

İdeoloji Faktörü

Öncelikle siyasal alanda küreselleşmeyi inceleyecek olursak siyasal sınırların bir ülke üzerinde mutlak otorite gücünü yitirmesi, en azından bu gücünü paylaşıma açması, yönetim sistemlerinin karşılıklı etkileşim içerisine girmesi, bu süreç sonunda da demokrasi, insan hakları ve özgürlükler temelinde dış müdahalelerin yoğunluk kazanması ya da en azından bu müdahalelerin ön kabulü ve uluslararası hukukta meşru bir sav olarak kabullenilmesi, ulus devlet ve bu kuruma ait sembol ve kutsalların silinip ya da tartışılarak, çok uluslu çoğulcu bir sosyal motif haline girmesine yol açmış; böylelikle çoğulcu ve sivil toplumcu bir yapı oluşmuştur. (Narlı, "Küreselleşme Mesih mi Şeytan mı?").

Sporun siyasileşmesi terimi ile, milli devletlerin uluslararası rekabetin, güç gösterisinin ve toplumsal birlik ve dayanışmayı sağlamanın bir aracı olarak spordan yararlanmaları durumu kastedilmektedir. Sporun siyasal bir araç haline gelmesi XX. yy.'da nasyonal sosyalizm ile başlamış; daha sonra benzeri politikalar komünist ülkeler tarafından da uygulanmıştır. Bununla birlikte bu olgunun köklerinin XIX. yy. başlarına uzandığı kabul edilmektedir (İkizler, Sporda Sosyal Bilimler).

Olimpiyatlar, dünya ve kıta şampiyonalarında ülkelerin elde ettiği sonuçlar, neredeyse o ülkenin yönetim şeklinin başarı ya da başarısızlığının bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Şampiyon olan ülkenin marşının okunarak bayrağının yükseğe çekilmesi, sporcuların müsabaka sonrası ülke bayrakları ile tur atması, bir bakıma ideolojilerinin de başarısı olarak sunulmaktadır.

Spor toplum yaşamına çok değişik yollardan girerek bireyleri doğrudan ya da dolaylı olarak kendisine bağımlı kılmış ve her zaman toplumun ilgisini canlı tutmayı başarmış sosyal bir olgudur. Bu olgu toplum yaşamında belirli görevler üstlenmektedir. Hangi görüş ve düşüncede olursa olsun ya da hangi takımın taraftarı olursa olsun dünyanın farklı bölgelerindeki insanlar ulusal müsabakalarda benzer duygu ve düşüncelerle hareket edebilmektedir. Bulundukları çağa damgasını vurmuş bazı liderlerin aşağıda yer alan sözleri de bu durumun en çarpıcı örneklerindendir.

Atatürk: "Başarılı olmak için her türlü yâdımdan çok bütün milletçe sporun esasını, değerini anlamak ve ona kalpten sevgi göstermek, onu vatani vazife saymak lazımdır" (İnan, M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım).

Papa II. Jean Paul: "Sporun aslında bir eğlence olmadığını ve bu yöndeki çabaların insanlık için çok ciddi bir konu olduğunu insanlara inandırmak için çalışmalısınız. Spor dinlerin, inançların, her çeşit insanca özelliklerin ayrılıklarını ortadan kaldıran, insanları birleştiren bir semboldür" (Enis, Spor İnsanları Birleştiren Ayrılıkları Unutturan Bir Semboldür).

Andrew Strenk; "Ülkelere saygınlık kazandırmak, çeşitli olay ve durumlara tepki göstermek, ülkenin ya da sistemin propagandasını yapmak, belli ülkeleri uluslar topluluğuna kazanmak ya da ondan soyutlamak için sporun çok yararlı ve etkili diplomatik bir silah olduğu açıktır" (Strenk The World of International Sports and Politics).

Antonio Salazar: "Portekiz'i kırk yıl süreyle 3 F, fiesta (şölen), fadima (örgütlü din) ve futbol ile yönettim" (Fişek, Spor Yönetimi).

Spiro Agnew: "Spor toplumumuzu bir arada tutan tutkaldır" (Nikolov, Olimpiyska Akademia "Godişnik 2001").

Ekonomik Faktörler

Ekonomik açıdan küreselleşme, ticaret, finansal akımların hızlanması, teknoloji, bilgi ve hizmet üretiminin sınır tanımaksızın ve hiçbir engele takılmaksızın uluslararası hukuku aşıp uluslar üstü normlar çerçevesinde gerçekleşmesidir (Nikolov, Olimpiyska Akademia "Godişnik 2001").

Küreselleşmenin genişleyen uluslararası ticaret, sınırları aşan finansal kaynak aktarımı, artan dış yatırımlar, büyüyen çok uluslu işletmeler ve ortak girişimler anlamına geldiğini göz önüne aldığımızda sporda ve özellikle futbolda örnekler bulmak mümkündür. Günümüz fut-

Olimpiyatlar, dünya ve kıta şampiyonalarında ülkelerin elde ettiği sonuçlar, neredeyse o ülkenin yönetim şeklinin başarı ya da başarısızlığının bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Şampiyon olan ülkenin marşının okunarak bayrağının yükseğe çekilmesi, sporcuların müsabaka sonrası ülke bayrakları ile tur atması, bir bakıma ideolojilerinin de başarısı olarak sunulmaktadır.

bol adamları ve futbolcularına baktığımız zaman aynı zincirin spor alanında uygulandığı rahatlıkla görülür.

Elbette ki profesyonel anlamda spor onun pratiğini yapanlar için sadece bir oyun değil aksine onlar için ağır ekonomik zorunlulukları olan bir iş, yaşam vergileri için bir kaynaktır. Bu yüzden o kesintisiz ve zorunludur. Profesyonel sporun meydana gelişi ve gelişimi tarihsel ve kaçınılmaz bir süreçtir ve bu durum sadece piyasanın hükümdarlığına bağlı değildir, aksine küresel ekonominin temel ayırt edilir noktası olan, insanın en önemli doğal güdüsü, mükemmele özenişini de içermektedir. İşte bu yüzden müzik, tiyatro ve literatür varlıkları kendi yaratıcılıklarının gelişimi sayesinde profesyonellerin elinde bir sanat halini almıştır. Spor da kaçınılmaz olarak bahsedilen alanların yolundadır ve profesyonel spor açık bir şekilde pazar kurallarının güdümü altındadır, burada para kazanma prensipleri hakimdir, rekorları kazanmak ise ilk hedefi elde etmek için yalnızca bir araçtır. Bu yüzden spor, reklam, şov, her zaman estetik olmayan bir gösteriye dönüştürülerek, tamamıyla pazarlanmaktadır. Profesyonel spor, spor mesleklerindeki tanımları bile değiştirmiştir. Riskli ama yüksek getirisi olan bu alanlara ekonomik yatırım yapanlar ön plana çıkmıştır. Bunların arasında menajerler, borsa aracıları, spekülatörler, tamamıyla her iş alanını temsil eden kişiler mevcuttur (Bourgat, "Tout savoir pour bien choisir le sport de votre enfant").

Spor kulüplerinin karşılaşmalarını her zaman destekleyen taraftar, izleyici ve medya organları özel olarak televizyon kanalları da sporcuların ve kulüplerin kamuoyunda tanınmasına çalışan ve onların maddi gelirlerini arttıran organlardır. Özel televizyon kanallarının ülkemizde de yaygınlaşması bu kitle iletişim araçlarını büyük bir müşteri niteliğine büründürmüş ve sporun büyük bir maddî sektör ve endüstri olmasını sağlamıştır. Sporun endüstri ve gösteri yanını dikkate alan kulüpler kadrolarına estetik ve gösteri yönleriyle takıma olumlu katkısı olan oyuncular için çok büyük transfer ücretleri ödemektedirler. Günümüzde gazetelerde en çok okunan sayfaların başında spor sayfaları gelir. Gazeteler sporun yazılı olarak reklam ve tanıtımının yapıldığı, kulüplerin ve oyuncuların kamuoyu tarafından yakından tanınması ve sahiplenilmesini sağladığı organlardır (Genç, Spor Hukuku).

Sporun ekonomik süjelerinden bir tanesi de sponsor kuruluşlardır. Sponsorluk kendi işletmelerinin reklamını yapmak amacıyla spor organizasyonlarının ya da belli spor kulübünün faaliyetini destekleyen veya bireysel sporcunun maliyetini üzerine alan kişi ya da kuruluşları anlatan bir tanımdır. Sponsorluk, kurumsal ya da pazarlama amaçlarına yönelik, doğrudan medya kanallarını satın almadan gerçekleştirilen olay ya da nedenler için yapılan ticari bir yatırımdır. Sponsorluğun bir hayır işi olmadığını belirtmek gerekir. Sponsorluk ticari bir yatırımdır. Sponsorluk ile kuruluşlar; kurum imajını arttırma, marka farklılığı oluşturma, kurum hedeflerini desteklemeyi amaçlarlar. Ayrıca spor, sponsor kuruluşlara kendilerinin ne olduklarını ve ne yaptıklarını daha geniş kitlelere duyurma fırsatı sunar (Genç, Spor Hukuku).

Sponsorlar ve pazar ihtiyaçları için medyalaştırılmış sporlar, sosyal değerlerden daha fazla para toplarlar. Bunların yanı sıra spor; seyirci, basın, radyo-televizyon, ürünler ve markalarla dünya genelinde sermayenin önemli bir payını oluşturmaktadır. Sporun, finansal harcamaları, katılımcıları ve seyircilerin sayısı, filmler, kitaplar, spor ile ilgili karikatürler, harcanan süre, spor malzemeleri, spor dökümanları olarak belgelenmesi mümkündür (Bourgat, "Tout savoir pour bien choisir le sport de votre enfant").

Sonuç olarak modern sporun, kültürel yayılma sürecinden bağımsız ve toplumların iç dinamiklerinin ortaya çıkardığı özgün bir fenomen olmadığı görülmektedir. Böyle olsaydı evrensellik arz eden spor kurallarının mevcudiyeti söz konusu olamazdı. Sporun günümüzde, ulusal sınırları aşan kuralları ve bunun yanı sıra, yönetim biçimi ya da ideolojisi ne olursa olsun herhangi bir ülkeyi dışlamayan kültürel yaygınlığı "sporun globalleşmesi" olgusunu ortaya koymaktadır (İkizler, Sporda Sosyal Bilimler).

Uluslararası spor kuruluşlarının dünya ülkelerindeki organizasyonları yönetmeleri ve mali olarak güçlenmeleri, yabancı atlet ve sporcuların profesyonel takımlara transferleri uluslararası arenada sportif yarış ve başarıların, değişik yayınlar ve reklamlar yolu ile tanıtılması da spordaki küreselleşme olguları arasında sayılır. ■

K A Y N A K L A R

www.cat.org. au./aoa/documents
www.makaleler.com/küreselleşme
Kurthan FİŞEK, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1998.
A. D. GENÇ, "Spor Hukuku" Alfa Yayım Dağıtım- İstanbul 1998.
Ö.Y. NARLI "Küreselleşme Mesih mi Şeytan mı?" Bursa Tabip Odası Yayın Organı, Hekimce Bakış, sayı 53, Bursa 2002.
H. C. İKİZLER, Sporda Sosyal Bilimler, Alfa Yayınevi 2002.
A. İNAN, M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, İstanbul 1971.
ENİS R. Spor İnsanları Birleştiren Ayrılıkları Unutturan Bir Semboldür, Rop. Milliyet, 1979.
A. STRENK, What Price Victory? The World of International Sports and Politics, AAAPSS, vol: 445,1979.
Kurthan FİŞEK, Spor Yönetimi, A.Ü.S.B.F.Yayınları no: 445, Ankara 1980.
İ. NİKOLOV, Bılgarska Olimpiyska Akademia "Godişnik 2001", -Grafimaks-Sofia 2002.
M. BOURGAT, "Tout savoir pour bien choisir le sport de votre enfant"- Favre 2001.

Ali Sami Yen

Burhan Felek

BİR MODERNİTE PROJESİ OLARAK SPOR*

Tayfun AMMAN**

Pek çok spor, İngiltere'den çıkarak önce liman şehirlerine ve kıta Avrupasının başkentlerine, sonra Batı ülkelerinin iç kısımlarına ve diğer kıtalara yayılmıştır. Örneğin futbol 1872'de Le Havre'a, 1878'de Kopenhag'a, 1887'de Hamburg'a, 1893'de Cenova'ya, 1901'de Marsilya'ya; yine bu süre zarfında 1869'da İsviçre'nin büyük şehirlerine, 1878'de Hanover'e, 1885'de Viyana'ya, 1886'da Budapeşte'ye ve 1888'de Paris'e ulaşmıştır.

☐ Daha önce yapmış olduğum bir çalışmada (Amman, "Modernlik", s. 47-57), "modern spor"un karakteristik özelliklerini on dört maddede toplamış ve bunları örgütlenme, kitleselleşme, farklılaşma, globalleşme, çeşitlenme, siyasallaşma, sekülerleşme, profesyonelleşme, endüstrileşme, ticarileşme, bilimselleşme, cinsiyetsizleşme, estetikleşme ve erotikleşme başlıkları altında incelemiş; sporun tarihsel kökeninin, "modernlik" ve "modernleşme" kavramları eksenine yerleştirilerek değerlendirilmesinin isabetli olacağını ifade etmiştim. Bu genel değerlendirmemi, "geleneksel" adını verdiğimiz sporlarla ilişkilendirmek ve bu sporların, çok tartışılmış ama sporla ilişkisi pek kurulmamış olan modernleşme sürecindeki yerini belirlemek istiyorum. Şimdi, üzerinde duracağım konuyu anlamlı kılmayı amaçlayan, belki rahatsız edici, ama düşünülmesi gereken bir sorum var:

Düzenlediğimiz geleneksel Türk sporları faaliyetleri bizim için, tarihimizle bağımızı koparmadığımızı, köklerimizi inkar etmediğimizi hatırlamamıza yaramaktan öte bir anlamı olmayan, "nostaljik" bir faaliyet midir? Yoksa bu

**Prof. Dr. Arel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

sporları, günümüz sosyal hayatının "yaşayan" bir parçası olmasını mı arzu ediyoruz? Nostaljik bir öge olarak görüyorsak işimiz kolay! Bazı törenlerde mehter takımının yer alması gibi, zaman zaman bu sporlarla ilgili bir iki organizasyon yapmakla yetinebiliriz. Geleneksel Türk sporlarının günümüz Türklerinin sporu olmasını arzu ediyorsak işimiz daha zor ve yapılması gereken çok şey var.

Bu soruya tek tek vereceğimiz cevaplar bir anlam ifade etmez. Hep birlikte vereceğimiz cevap önemlidir. Ama her halükârda yapılması gereken ilk şey, günümüz sporunun tarihsel anlamını belirlemektir. Ben bu anlamın, modernlik ve modernleşme kavramları ekseninde belirleneceğini düşünüyorum. Bu nedenle bu kavramları biraz açmak; sonra sporla ilişkilendirmek istiyorum.

Modernlik, Modernleşme ve Türkiye

Bilindiği üzere modernlik (modernité), Batı toplumlarının, XIX. yüzyılda sanayileşmeyle belirginleşen kültürel gelişme düzeyini ifade eden bir kavramdır. Modernleşme ise, herhangi bir toplumun sosyal değişme sürecinin, "modern" olduğu kabul edilen toplumlar yönünde devam etmesidir. Daha geniş bir tanımla modernleşme, "ileri oldukları kabul edilen yabancı ülkelerin kurumlarının, değerlerinin ve tüketim modellerinin benimsenmesi sürecidir". Bu anlamda modernleşme, "daima "başkasına uyum"u ifade eder ve gelişmiş ülkelerin belirlediği şemaların taklit edilmesi esasına dayanır" (Vergin, Industrialisation et Changement Social, s. 45).

Görüldüğü üzere modernlik Batı dünyasının, modernleşme ise "modern olmayan" toplumların olgusudur. Birincisi, toplumun talebi ve öz kaynaklarıyla gerçekleşen tabii bir süreç; ikincisi, toplumun değil, aydınların ve öz kaynaklarla değil, Batı'dan ithal malzeme ile gerçekleştirilen planlı bir değişmedir. Mümtazer Türköne'nin ifadesiyle modernleşme, "Batı dışı toplumların, kendilerine ait olmayan bir tarihi yaşamaya başlamalarıdır" (Türköne, Modernleşme, Laiklik ve Demokrasi, s. 60). Türkiye bu sürece Osmanlı döneminde, yenileşme hareketleri ve Tanzimat'la girdi. Osmanlı'nın XIX. yüzyıl öncesindeki ıslahat teşebbüslerine baktığımızda, daima "kânûn-i kadim"e dönmekten, "Gazi Süleyman Han" zamanındaki ihtişama kavuşmaktan söz edildiğini görüyoruz. İlk defa Tanzimat'tan sonradır ki Türk münevveri "altın çağ"ı, yaşayan Avrupa devletlerinde görmeye başlamış (Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, s. 62); bu süreç, İkinci Meşrutiyet, özellikle de Cumhuriyet döneminde hız kazanarak devam etmiştir. J.A. Hall, devlet geleneği olan ülkelerin bu gelenekten yoksun olan ülkelere göre daha kolay modernleştiklerini söyler (Hall, Neden Avrupa Tarihi, s. 157) ki doğrudur. Bugün Türkiye, Balkanların ve Ortadoğu'nun modernleşme yolunda en fazla ilerlemiş olan ülkesi durumundadır. Biz bu sürece girmek zorundaydık ve girdik. Modernleşme bizim bir devlet olarak yaşayabilmemiz için hayati bir meseleydi (Türköne, Modernleşme, Laiklik ve Demokrasi, s. 60). Ne var ki, bu süreçte biz, Erol Güngör'ün ifadesiyle, "sadece küçülmekle kalmamış, kendimizi iyice küçük görmeye alışmış bulunuyoruz" (Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, s. 64). A. Touraine, yolunu kendi tarihinden aldığı malzemeyle açamayan toplumların halini "zayıf tarihsellik" kavramıyla ifade eder. Köklü ve zengin bir tarihi olan biz, ne yazık ki "zayıf tarihsel" bir görünüm arz ediyoruz. Modernleşme sürecinde önemli ölçüde mesafe katettik. Artık tarihi mirasımızdan da beslenmek ve böylece, son noktada ancak, Batı'nın bir kopyası olmamızı sağlayan "modernleşme"nin ötesine geçmek, bize özgü olanı yeni bir ruhla üreterek "modern" olmak zorundayız.

Bu tarihsel zeminden bakıldığında, ülkemizdeki sporun, tam anlamıyla bir "modernite projesi" olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. "Modernite projesi" terimiyle, modern olmak amacıyla toplumsal hayata yerleştirilmek istenen kurumları kastediyoruz.

Galatasaray Lisesi

Modernleşme Ekseninde Spor

Bu çerçeveden günümüze baktığımızda, ülkemizde iki tür sporun var olduğunu görüyoruz: "Modern spor" ve "geleneksel spor". İlki, yukarıda özellikleriyle saydığım 'yaşayan' ve yaygın olan spor türü; diğeri, tarihte kalmış ve sun'i teneffüsle yaşatılmaya çalışılan bir spor çeşidi. Modernleşme yolundaki tüm ülkelerde bu iki sporun yanyana, ama çoğu kez sosyolojik açıdan ayrışık bir biçimde var olduklarını görüyoruz. Geleneksel spor yaşama mücadelesi verirken; modern spor, zamanın lehin-

de ilerlediğinden emin, mecrasında akıp gidiyor.

Modern spor Batı'da, Ortaçağ'ın geleneksel oyunlarından doğmuştur. Batı kültürünün "modern" bir ürünüdür. Anavatanı İngiltere'dir ve oradan dünyaya yayılmıştır. Spor gibi karmaşık, farklı yollarla gelenekten de beslenen ve insan tabiatıyla kolayca bütünleşebilen bir faaliyetin tarihsel seyrine tek yönlü bir istikamet çizmek her ne kadar güç olsa da, kabaca böyle bir güzergahtan söz etmek yanlış olmaz. Nitekim John Bale, Sport and Place, A Geography of Sport in England, Scotland and Wales isimli eserinde, difüzyonist bir yaklaşımla sporun yayılmasının haritasını çıkarmıştır. Buna göre pek çok spor, İngiltere'den çıkarak önce liman şehirlerine ve kıt'a Avrupa'sının başkentlerine, sonra Batı ülkelerinin iç kısımlarına ve diğer kıt'alara yayılmıştır. Örneğin futbol 1872'de Le Havre'a, 1878'de Kopenhag'a, 1887'de Hamburg'a, 1893'de Cenova'ya, 1901'de Marsilya'ya; yine bu süre zarfında 1869'da İsviçre'nin büyük şehirlerine, 1878'de Hanover'e, 1885'de Viyana'ya, 1886'da Budapeşte'ye ve 1888'de Paris'e ulaşmıştır. Aynı yayılma tenis, atletizm ve izcilik gibi diğer bazı disiplinler için de geçerlidir. İngiltere o dönemde demokratik ve endüstriyel Batı dünyası için bir örnek, sömürgeleri açısından da bir otorite durumundadır. İngiltere, spor modelini öylesine ihraç etmiştir ki, kendi topraklarından çıkıp beynelmilel hale gelmiş olan branşların ötesinde, orijinleri farklı olan branşların bile yapılış biçimlerini etkilemiştir. O kadar ki, müzik alanında İtalyanca teknik terimlerin tüm ulusların malı haline gelmesi gibi, sporla ilgili İngilizce teknik terimler de tüm ulusların malı haline gelmiştir. Bir kültür parçasının bir ülkeden diğerine bu kadar az değişmeye uğrayarak göç etmesi gerçekten ender görülen bir durumdur (Rowe, Popüler Kültürler, Rock ve Sporda Haz Politikası, s. 173).

Kısacası, modernleşme yolundaki ülkelerde spor, bir evlatlık gibi Batı'dan alınmış, ama geleneksel kültürde benzeri bulunan bir faaliyet olduğu için kolayca benimsenmiştir. Türk spor tarihi kitapları incelendiğinde bu durum açıkça görülmektedir. İlk olarak 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde, erkek rüştiyeleri ders programında "jimnastik" dersine yer verilmiş; aynı yıl "Mekteb-i Sultani" adıyla eğitim vermeye başlayan bugünkü Galatasaray Lisesi'nin beden eğitimi hocaları Fransa'dan getirilmiş; bir sonraki kuşakta bu yabancı hocaların yerlerini, yine onların öğrencileri olan Ali Faik Bey (Üstünidman), Binbaşı Mazhar Hoca (Kazancı) ve özellikle Selim Sırrı Tarcan gibi kurucu isimler almıştır (Erkal vd.: 124-128). 1920 yılında İsviçre'den dönen Yusuf Ziya Öniş, İsviçre Spor Teşkilatı Nizamnamesi'ni getirmiş; Ali Sami Yen, Burhan Felek ve Nasuhi Baydar ile birlikte 20 maddelik bir nizamname hazırlamışlar ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nı 1922 yılında kurmuşlardır (Keten, Türkiye'de Spor, s. 33-34).

Bu tarihsel zeminden bakıldığında, ülkemizdeki sporun, tam anlamıyla bir "modernite projesi" olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. "Modernite projesi" terimiyle, modern olmak amacıyla toplumsal hayata yerleştirilmek istenen kurumları kastediyoruz. P. Bourdieu'nün de belirttiği gibi, "modern anlamıyla sporun ortaya çıkışının modern sporların "ataları" olarak görülebilecek faaliyetlerden (ancak adım adım gerçekleşebilecek) bir kopuşla bağlantılı

olup olmadığı" (Bourdieu, Toplumbilim Sorunları, s. 161) Batı toplumları için tartışmalı bir konudur. Modernleşme yolundaki toplumlar için böyle bir tartışma söz konusu değildir. Modernleşen ülkelerde "milli" adı verilen geleneksel sporlar dışında kalan sporlar Batı'dan gelmişler/getirilmişlerdir.

Güreş, okçuluk ve cirit gibi geleneksel sporlarla aynı adı paylaşan günümüz sporlarına, yukarıda sıraladığımız modern sporun özellikleri dikkate alınarak bakıldığında durum daha iyi anlaşılmaktadır. Örneğin serbest ve grekoromen biçimleriyle modern güreş, geleneksel karakucak ya da yağlı Türk güreşinin evrimleşmiş bir formu değil, Batılı/modern, ithal edilmiş ve benimsenmiş bir formdur. Geleneksel güreşten beslenmekle birlikte -benimsenmesini kolaylaştıran bir faktör-, kuralları, tarzı, anlamı, vb. nitelikleriyle "tarihsel bir kopuş"u da temsil etmekte ve modernleşmenin bir parçası olarak tescil edilmektedir. Kuruluşu, yapısı ve amaçları itibarıyla incelendiğinde, günümüz spor kulüplerinin de, Osmanlı dönemindeki spor tekkelerinin devamı olmadıkları açıkça görülmektedir.

Nitekim bazı araştırmacılar, az gelişmiş tüm ülkelerde yaygın olan geleneksel oyunların, arkaik bir inancın araçları olarak görülür ve bir tarafa itilirken; Avrupa ve Amerika'da organize edilen sporların, modernizm projesinin bir parçası ve "ilerleme"ye başlamış olmanın simgesi olarak görüldüğünü belirtmektedirler.

Sosyolojide gelenek, önceki nesillerin kültürel mirasını ifade eden bir kavramdır. Gelenek, o mirasa sahip çıkan, o mirası değerli gören, ona mensubiyet duyan insanların varlığıyla yaşar. "Modernleşme her halükârda geleneğe, onun kurumlarına ve zihniyetine karşı işlemektedir. Sonuçta yerel ve ulusal değerlerden ne kadar yararlanılarak modernleşilirse modernleşilsin, "gelenek" asli anlamından oldukça uzaklaşmakta ve "ıslah edilmiş" bir kılığa sokulmaktadır" (Armağan, Gelenek s. 17). Özellikle seçkinlerin rağbet etmediği geleneğin, ıslah edilmiş formuyla da olsa yaşama şansı kalmaz. Çünkü halk, daima üst tabakaya özenir ve onları taklit eder.

Bu durum geleneksel sporlar için de geçerlidir. Batı ülkelerine baktığımız zaman orada geleneksel sporların halkın ve aydınların gözünde çok farklı anlamlar ifade etmediğini görüyoruz. Bizim toplumumuz için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bizde en demokrat aydın bile, geleneğe ancak saygı gösterir, ama katılmaz. Bu durum, üst tabakadan kaç kişinin, çocuğunu geleneksel bir spora yönlendirdiğini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma ile rakamsal

Faik Üstünidman

olarak gösterilebilir.

Geleneksel sporlar, aydınların bu sporlara saygı duymasıyla yaşayamaz. Zira, Erol Güngör'ün ifade ettiği gibi, aydınların geleneğe saygılı olmaları yetmez. Geniş görüşlü bir Avrupalı da bizim geleneğimize aynı saygı ve sempatiyi gösterebilir. Modernleşme kültür değerlerinden ayırdedilebilen bir olgu değildir. Bizde, "kendi ülkesinin insanlarına ve kültürüne karşı en büyük yakınlık duyan, üstelik bütün siyasi ve ideolojik tavrını bu yakınlık üzerine kuran insanlar bile, yücelttikleri kültürün kenarında kalmaktadırlar." (Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, s. 53).

Kısacası modern spor, temel karakteristikleri itibarıyla tam anlamıyla bir "modernite projesi"dir ve ülkemizin gelmiş bulunduğu noktada "tamamlanmış" görünmektedir. Şimdi artık, geleneksel sporlarımızın da ihya edilmesi gerekmektedir. Sembolik bir ifadeyle söylemek gerekirse, minder 'güreşçi'leri her geçen gün artarken, ermeydanı 'pehlivan'sız kalmamalıdır. ■

K A Y N A K L A R

* 26-27 Mayıs 1999 tarihinde Selçuk Üniversitesi tarafından Konya'da düzenlenen "Osmanlı'da Spor" konulu sempozyumda sunulan bildiri. ["Osmanlı'da Spor" Sempozyumu, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 2000, s.123-128'de yayınlanmıştır.]

M.T. AMMAN, "Modernlik ve Modernleşme Ekseninde Günümüz Sporuna Makrososyolojik Bir Bakış", Spor Araştırmaları Dergisi, III. 1999).

M. ARMAĞAN, Gelenek, Ağaç Yay., İstanbul 1992.

P. BOURDIEU, Toplumbilim Sorunları, çev. İ. Ergüden, Kesit Yay., İstanbul1997.

M.E. ERKAL, Ö. GÜVEN, D. AYAN, Sosyolojik Açıdan Spor, Der Yay., İstanbul1998.

E. GÜNGÖR, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ötüken Yay., İstanbul1990.

J.A. HALL, der. Huri İSLAMOĞLU, Neden Avrupa Tarihi, İletişim Yay., İstanbul 1997.

L. KÖKER, Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi, İletişim Yay., İstanbul1995.

M. KETEN, Türkiye'de Spor, Ayyıldız Matbaası, Ankara1974.

D. ROWE, Popüler Kültürler, Rock ve Sporda Haz Politikası, çev. M. Küçük, Ayrıntı Yay., İstanbul1996.

M. TÜRKÖNE, Modernleşme, Laiklik ve Demokrasi, Ark Yay., Ankara1994.

N. VERGİN, Industrialisation et Changement Social, İ.Ü.İ.F. Yay., İstanbul 1973.

Atletic Bilbao

Real Madrid

Barcelona

SPOR-İDEOLOJİ İLİŞKİSİ NASIL OLUŞ(TURUL)UR? NASIL OKUNMALIDIR?

Ahmet TALİMCİLER*

Futbol yaşadığımız dönemde toplumsal kontrolü sağlamada bir araç rolünü üstlenmektedir. Medyanın yönlendirdiği yeni futbol anlayışı oynamayı değil seyretmeyi ön plana çıkarmakta ve bu sayede izleyenlerin edilgenleştirilmesine aracı olmaktadır.

Bir toplumsal kurum, toplumdaki düzenin birçok yönünü özellikle günlük yaşamımızın şekillenmesinde etkili olan değerleri, beklentileri, ilgileri, çıkarları tanımlar. Ayrıca, bu toplumsal kurumlar bireyin toplumda nasıl davranması, tavır göstermesi konusunda eğitici bir fonksiyona da sahiptirler. Bir toplumsal kurum olarak spor da bu fonksiyonları yerine getirmektedir. Ayrıca spor; iş dünyasını, kitle haberleşmesini, televizyonu, giyim endüstrisini, sosyal itibar, reklam ve propagandayı, uluslararası ilişkileri ve buna benzer uğraşları da etkileme gücüne sahiptir.

Toplumun ideoloji üreten kurumları arasında bir karşılıklılık söz konusudur ve bu kurumlar toplumdaki iktidar örgütlenmesinin birer parçası olarak ortak duyunun inşasına katkıda bulunurlar. Geniş kitleleri etkisi altına alabilme gücü nedeniyle sportif etkinlikler özellikle de büyük organizasyonlar (olimpiyat oyunları, dünya futbol şampiyonası, şampiyonlar ligi organizasyonu gibi) toplumsal yaşam için ortak duyunun ve birlikteliğin yaratılmasında etkilidirler.

Bir Meta Üretim Süreci Olarak Spor-İdeoloji İlişkisi: Olimpiyat Oyunları Örneği

Kapitalist üretim biçimi ve spor/futbol örgütlenmesi arasında yakın bir ilişki vardır. Popüler spor uygulamaları aracılığı ile toplumsal yaşam biçimlendirilir. Başarı kavramına yapılan abartılı vurgu, spor-kapitalizm ilişkisini ortaya koyması açısından bir hayli anlamlıdır. Hız kültürü,

*Doç. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

modernite, ölçülebilirlik ve başarı kavramları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Modern sporun kentsel ortamın bir parçası olduğunu, caz ve ritimler ile birlikte 1933'e kadar ki popüler kültürün üç ayağından birisini oluşturduğunu ileri süren Hoberman'a göre; "oyun ve spor arasındaki kopma, oyunun eski, sporun ise yeni olması dolayısıyla ortaya çıkar. Sporun kitlelerle, kitle iletişim araçlarıyla, makinelerle ve dinamizmle kurduğu bu yakın ilişki onu kentin stilistik bir ifadesi haline getirmiştir. Spor, aynı zamanda hız süreçleri üzerine odaklanmış metropolisin kalabalıklarıyla ve başarı kültüyle de ilişki halindedir" (Hoberman, Sport and Political Ideology).

Spor, 1920'lerden itibaren, Frankfurt okulunun tanımladığı şekliyle, tüketim fetişizminin karakteristiklerinden önemli birçoğunu içeren alan halini almıştır ve spor özellikle de futbol, işçi sınıfının kitle toplumuna dâhil olma sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Kapitalist üretim biçimi ve onun yaşama yansımaları, meta üretimi üzerine kurulmuştur. Bu yüzden de o, sadece üretim sürecinin yapıldığı alanları yani iş'i değil, iş dışında kalan alanları da kontrol altına alacak stratejileri ve düzenlemeleri içerir (Bambery, "Marksizm ve Spor").

Sanayi sonrası dönemde ekonominin büyük bir kısmı bizzat kültürel mal ve hizmetlerin üretiminden oluşmaktadır. Kapitalizmin mal ve hizmeti tüketecek kitleyi ürettiği bu yeni dönemde; turizm, boş zaman faaliyetleri ve sportif etkinlikler son derece önemli hale gelmiştir. Çünkü bu etkinlikler, kapitalist ekonominin arzuladığı birey tipinin üretilmesi için elverişli ortamları sunmaktadır. Artık uluslararası futbol karşılaşmaları, olimpiyat oyunları gibi devasa organizasyonlar oyunun ötesinde iş haline dönüşmüş etkinliklerdir ve bu etkinliklere katılacak olan bireylerin neyi-nasıl ve ne şekilde tüketecekleri çok önceden planlanmıştır. Olimpiyat oyunları gibi küresel etkinlikler geçmişte ideolojilerin savaş alanı olarak kullanılırken günümüzde tüketim ideolojisinin yayılmasına yıldız sporcular üzerinden destek vermektedir. Özellikle çocuk ve gençler için bu yıldızların, yaşam tarzı, tüketim alışkanlıkları, kullandıkları markalar, çok yakından takip edilmekte ve 'onlar gibi' olmanın yolları, medyanın yapmış olduğu yayınlar aracılığı ile bu kitleye aktarılmaktadır. Görsellik çağında kitlelerin duygularının ortaya çıkartılmasında ve tüketime yönlendirilmelerinde yıldızlara büyük iş düşmektedir. Bu durumun farkında olan tüketim endüstrisi, popüler kültürün farklı alanlarındaki yıldızları kullanmak suretiyle kitleler ile buluşmaktadır.

Sporcular kendi dinsel inanışları doğrultusunda birtakım sembolleri mücadele ettikleri spor dalı içerisinde sık sık hayata geçirmektedirler.

Spor/Futbol-İktidar İlişkisi

Toplumun ideoloji üreten temel kurumları, birbirlerini pekiştirmelerinin yanı sıra ekonomik, politik ve kültürel iktidarın temel modlarını sağlamlaştırmak için de hizmet etmektedirler. "İdeolojik aygıtlar toplumdaki iktidar örgütlenmesinin parçasıdır ve toplumsal iktidar ilişkileri devlet içinde yoğunlaşmış ve kristalize olmuştur. Spor, önce siyasal ideoloji tarafından kendi iktidarının meşruiyeti için kullanılmış ve bir nevi propaganda aracı haline getirilmiştir. Bunun en uç örneği Hitler Almanya'sı, Franco İspanya'sı ve Salazar'ın Portekiz'idir. Spor özellikle de futbol, Latin Amerika ülkelerinde iktidarı ele geçiren askerî iktidarların en sık başvurduğu alandır. 1978 Arjantin Dünya kupası, Arjantin'de yapılan askeri darbenin etkilerinin hafifletilmesinde, askeri iktidarın dünya kamuoyundaki imajının düzeltilmesinde kullanılmıştır. Türkiye'de de 12 Eylül 1980 sonrasında futbol, gençleri terörden ve her türlü zararlı alışkanlıklardan uzaklaştırmak için kullanılmıştır. Sporun siyasileşmesi daha sonraki dönemlerde de sürmüş ancak spor, ekonomik sosyal sistemin olmazsa olmazlarından birisi haline dönüşmesi ile ideolojik etkisini farklı bir kulvarda sürdürmeye başlamıştır. Chris Bambery, sporun bütünüyle devletlerarası rekabet, kapitalist üretim ve sınıf ilişkileri çerçevesinde, medyanın da büyük ölçüde şişirdiği bir ideoloji olarak, iktidardaki burjuva ideolojisinin önemli bir parçası olduğunu ileri sürer. "Spordaki hiyerarşik yapı, kapitalizmin sosyal yapısını ve onun rekabetçi eleme, terfi, hiyerarşi ve sosyal ilerleme sistemini yansıtır. Sporun itici güçleri olan performans, rekabet ve rekor, kapitalist üretim tarzının itici güçlerinin aynasıdır" (Bambery, "Marksizm ve Spor").

Olimpiyat ve dünya şampiyonalarında elde edilen altın madalyaların sayısı kapitalist ideoloji ile sosyalist ideoloji arasındaki çekişmenin somut ölçütü gibi kabul edilmiştir. Bu nedenle sosyalist sistemin uluslararası alanda üstünlüğünü kanıtlamak amacıyla sporun teşvik edildiği bir politika izlenmiştir. Kurthan Fişek; Sovyetler Birliği örneğinde sporun devlet mekaniz-

madaki yerinin yanı sıra sporun ikinci örgütsel biçimini oluşturan bağımsız, gönüllü ve kitlesel toplumsal beden eğitimi-spor kolektifleri olan kulüp ve kümelerden de söz etmektedir. Mesela Spartak Moskova kulübü, yalnızca hizmet kesimindeki bir işyerinin işçi ve memurlarına spor yaptıran bir örgüt değil, aynı işkolunun kent, yöre, federe cumhuriyet ve federal devlet düzeyinde de temsilcisi konumundadır. Öyle ki "sosyalist ülkelerin yalnızca spor yönetimleri değil, bu yönetimlerce düzenlenen spor yarışmaları da devlet-parti hiyerarşisinin kuruluş ve işleyiş biçimini büyük ölçüde izlemektedir. Toplumsal yaşayışın tüm kesimlerinin devletçe denetlendiği bir sistem içinde bunu yadırgamamak gerekir. Hele, sporun, içinde yapıldığı toplumun yapı ve dengelerine çok duyarlı bir 'toplumsal kurum', yapıyı görüntüleyen bir yansıtıcı olduğu düşünülürse, bu bir bakıma, doğal bile karşılanmalıdır" (Fişek, Spor Yönetimi).

Futbol Takımları: Rekabetin Ötesinde Yaşanan Kimlik Savaşları

Spor özellikle de futbol 'öteki'nin yaratılmasında ve 'meşrulaştırılmasında, 'öteki' üzerinde kurulan 'biz' kimliğinin oluşturulmasında önemli bir işleve sahiptir. Futbol sadece 'biz' kimliğinin oluşturulmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kendimizi sınayabileceğimiz 'öteki' imgesini, kimliğini de oluşturur. Tuttuğumuz takım bizi diğerlerinden ayırır ve takımımıza duyduğumuz inanç bizi diğer taraftarlarla bir araya getirir. Örneğin Türk milli takımının, Yunanistan milli takımı ile oynadığı karşılaşmalarda ya da İngiltere milli takımı ile oynadığı karşılaşmalarda ulusal birlik ve beraberliğe, Türk kimliğine ve hepsinden önemlisi şanlı geçmişe yapılan vurgu ön plana çıkabilmektedir. Milli takım ulus-devletin yurttaşlarının temsili bir göstereni olarak son derece önemli bir üst aidiyet simgesidir ve milli maçlar geçmişten gelen bir takım husumetlerin, tarihsel düşmanlıkların yeşil saha üzerinde kendisini göstermesine vesile olabilmektedir. Mesela 2002 Dünya kupasının açılış karşılaşmasında, bir önceki dünya kupası şampiyonu Fransa'nın, yıllarca sömürgesi olan Senegal'e yenilgisi 'tarihsel rövanş' olarak nitelendirilmiştir. 1998 Dünya kupasında İran ve ABD milli takımlarının karşılaşması, bir dostluk gösterisi şeklinde başlamış olmasına rağmen maçın sonucunun İran lehine olmasının, İran'daki yansıması 'büyük şeytan'ın alt edilmesi biçiminde olmuştur. Galatasaray'ın UEFA kupasını almasının ardından dünyanın ezilen kutbunda yer alan ülkelerin, futbol gibi popüler bir alanda kendi aralarından kahraman çıkartabilme gururu, Balkanlardan Kafkasya'ya, Doğu Timor Adaları'ndan Afrika'ya kadar birçok bölgede ve ülkede sevinç gösterileri ile kutlanmıştır. Bu gösterilerde bir diğer önemli etken de uzun yıllar boyunca 'üzerinde güneş batmayan imparatorluk' olarak adlandırılan İngiltere'nin bir takımı, Arsenal'in gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin bir takımınca, yani Galatasaray tarafından alt edilmesi de etkili olmuştur.

Dünyada takım taraftarlığı kentsel, bölgesel, sınıfsal, etnik ya da dinsel bir takım temeller üzerinde şekillenir. Futbolun içinde yaşanılan toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel farklılaşmanın etkisiyle takımlar üzerinde yarattığı etkinin örneklerini incelemek ilginçtir. Örneğin Napoli, Güney İtalyanların zengin Kuzeye dönük temsilcisidir ve Napoli taraftarları Maradona kendi takımlarında oynadığı için dünya kupasında İtalya'ya karşı Arjantin'i destekleyebilmişlerdir. Barcelona, Katalan bölgesinin takımıdır ve İspanyol kralı Nou Camp Stadyumu'na gidemez. Katalanlar açısından Barcelona ile kralın takımı Real Madrid arasında oynanan karşılaşmalar adeta bağımsızlık mücadelesidir. İspanya'daki bir başka ilginç örnek ise Athletico Bilbao'dur. A. Bilbao, Bask yöresinin takımıdır ve bu yörenin haricinde bir futbolcuyu oynatmamak gibi bir ilkesi vardır. Öte yandan Arjantin'de ise River Plate burjuvazinin, Boca Juniors ise işçi sınıfının takımıdır. Dünya futbolundaki dinsel farklılık denilince İskoçya'nın Glasgow Rangers ve Celtic takımları arasındaki mücadele akla gelmektedir. Rangers Protestanlar, Celtic ise Katolikler tarafından desteklenmektedir ve bu iki takımın mücadelesi 'old firm' olarak nitelendirilmektedir. Bu iki takımın ezeli rekabetinde 'futbol, sadece futbol olmaktan çıkmıştır' ki bu rekabet

dinsel bir kökenden beslenmektedir. Glasgow Rangers taraftarları 'Protestan'ların takımı olarak mavi elbiseler giymekte ve Britanya bayrağı taşımak suretiyle büyük bir ulusu simgelediklerine inanmaktadırlar. Buna karşın Celtic taraftarları 'Katolik' inancını taşımaktalar ve formalarındaki yeşil renk ile Kuzey İrlanda'nın İngiltere'den ayrılması düşüncesini desteklemektedirler. Dünyanın en önemli derbilerinden biri olan Arjantin'deki Boca Juniors-River Plate mücadelelerinde ise, farklı ekonomik ve toplumsal sınıfların çarpışması yeşil sahalara yansımaktadır. Boca kulübünü Cenovalı göçmenler kurmuştur ve bu kulüp işçi sınıfını, halkın çoğunluğunu temsil etmektedir. River Plate ise Arjantin'in orta ve üst sınıflarının temsilcisidir. İtalya'nın başkenti Roma'nın iki temsilcisi Roma ve Lazio arasındaki mücadelede ise, Lazio'nun faşist Mussolini yanlısı bir ekip olarak, anti-semitisleri bünyesinde barındırması karşısında Roma kulübü faşizme karşı çıkan bir takım olarak İtalyan futbol tarihinde yerini almıştır.

Tutulan takım içinde yaşadığınız yer ile sembolik bir bağ kurmanızı ve bu bağın, elde edilen başarılar ile topluluk içerisindeki yerinizin pekişmesine önemli bir katkı sağlar. Böylece üzerine yüklenilen anlamlar nedeniyle oynanan futbol karşılaşması iki takım arasında gerçekleşen mücadele olmaktan çıkmakta ve çeşitli göstergelerle yüklenmektedir.

Spordaki/Futboldaki Cinsiyet Ayrımcılığı İdeolojisi

Toplumsal yaşam içerisinde sporun yerine getirdiği işlevlerden birisi de, var olan erkek egemen toplumsal yapının yaratılmasına ve korunmasına yapmış olduğu katkıdır. Bir toplumsal inşa süreci olarak sportif etkinlikler, erkek egemen değerlerin yaşama aktarılmasına ve sorgulanmaksızın kabul edilmelerinde aracı olurlar. Egemen ideoloji, spor yapan kadın ve erkeklerin eşit oldukları teması üzerine vurgu yapmaktadır ve gereken çalışma aktivitelerini yerine getirdiği takdirde kadın veya erkek her sporcunun başarı kazanabileceği düşüncesini işler. Ancak böyle gösterilmesine karşın, spor sadece toplumsal eşitsizliği yeniden üretmez bunun yanı sıra cinsiyete dayalı bir eşitsizliği de meşrulaştırır. "Spor, açık seçik bir kültürel iktidar hiyerarşisi sunacak şekilde erkekliğin kadınlığa karşı inşa edildiği belli başlı araçlardan biri olmuştur" (Rowe, Popüler Kültürler). Kadınların mücadele ettikleri spor dallarına medya organlarında daha az yer verilmekte, yer verildiği noktalarda ise daha çok cinsel özelliklerini ön plana çıkartacak yayınlar yapılmak suretiyle kadınlık statüsünün yerinin erkeklik statüsünün arkasında yer aldığı düşüncesi meşrulaştırılmaktadır. Kadın sporlarının daha fazla ilgi çekebilmesi için ortaya atılan öneriler dahi, kadınların cinselliğin öne çıkartacak düşünceleri içermektedir. Mesela FIFA başkanı, kadın futbolunun daha fazla ilgi çekmesi için, kadınların daha dar formalar ile mücadele etmeleri önerisinde bulunabilmiştir. Kadınlar, spor alanında ve bu alanın kitlelere yansıtıldığı medya haberlerinde erkeğin gerisinde yer alan ve onu destekleyen, yardımcı olan müşfik bir eş, kardeş, anne ya da sevgili olarak gösterilmektedirler. Ataerkil ideoloji dil içinde, kullanılan söylem aracılığı ile meşrulaştırılmakta ve kadının spor içerisinde teşkil ettiği yer ve statü, bu çerçevede otomatik olarak erkeğin gerisinde/arkasında yer alacak bir biçimde konumlandırılmış olmaktadır. Spor, erkek egemen bir dünyanın kapılarını ardına kadar açan ve bu dünya içerisinde yer almak isteyen kadınların da ancak iki şekilde var olabildikleri bir alan görünümündedir: Kadınlar, bu dünyada ya dişilik özelliklerini daha fazla ortaya çıkartacak şekilde ya da erkeksileşmiş bir biçimde yer alabilirler.

Spor ve Din İlişkisinin İdeolojik Yansımaları

Spor ve din kurumu arasındaki ilişkilerde, diğer toplumsal kurumlarla olan ilişkilerde olduğu şekliyle karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Spor, insanoğlunun davranış ve kendini ifade etme biçimlerinden birisi olarak dinle doğrudan bağlantı halindedir. Din ise sporun geniş kitleleri etkileme ve hitap etme gücünü özellikle sanayi devrimi sonrasında çeşitli kulüplerin kurulmasına öncülük ederek kullanmıştır. Aslında her iki kurum da insanların kendilerini huzurda hissetme, mutlu olma ve çevresindeki insanlar ile ortak bir payda altında bulunma duygusunu güçlendirmektedir. "Din, kutsal fikrine dayalı olan ve müminleri bir sosyo-dinsel topluluk içinde birleştiren bir inançlar, semboller ve pratikler (ritüeller) kümesidir" (Marshall, Sosyoloji Sözlüğü). Günümüzde spor özellikle de futbol bir nevi din haline gelmiştir, müsa-

Futbolun ülkenin en önemli aktivitesi olarak görüldüğü Brezilya'da, stadyumların içinde insanların dinsel inanışlarını da yerine getirebildikleri küçük şapeller yer almaktadır.

bakaların oynandığı stadyumlar modern tapınaklar ve oynanan müsabakalar da bu dinsel ritüelin parçaları haline dönüşmüştür. Taraftarlar için takımlarının renklerini taşıyan bayraklar, geçmişten gelen semboller gibi değerlendirilmekte ve onların renkleri, bayrakları kutsal birer ikon haline gelmektedir. Arjantin'de ünlü futbolcu Maradona'yı kutsal bir figür olarak görenler bir cemaat oluşturmuştur. Arjantin ve Brezilya'da futbol tutkusu taraftar mezarlıklarının kurulmasına kadar varmıştır.

Sanayi devrimi sonrasında yaşanan gelişmeler sonrasında ortaya çıkan futbolun geniş kitleleri etkileyebilme gücünü ilk fark edenlerden birisi de işçi sınıfı mahallelerinde etkin olmak arzusu içindeki kiliseler olmuştur. İngiltere'de Aston Villa kulübü yalnızca erkeklerin katıldığı bir İncil sınıfının katılımcıları arasından, Birmingham City kulübü kutsal Trinity kilisesince, Bolton kulübü İsa kilisesine mensup olanlarca, Everton kulübü ise St. Domingos Congregational kilisesinin Pazar okullarına gidenler tarafından kurulmuştur.

Olimpik idealler ve bu ideallerin yaratılması yolunda atılan adımlar incelendiğinde Olimpiyatların, ortak bir ahlâk yaratma düşüncesinin ete kemiğe büründürüldüğü bir alan olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalır. "Modern spor bir dindir, dinsel bir törendir, daha yücelere doğru ızdıraplı bir uğraştır ve amaç sosyal barıştır". Sistemin güven altına alınışıdır. Spor başlangıçta egemen elit için etkin, olumlu bir eğitim aracıyken, şimdi sosyal barışı sağlamak ve sınıf çatışmalarını savuşturmak üzere kitleler için 'kült' olmuştur" (Gür, Spor ve Sosyal Sınıflar). Benzer ifadeleri Gillet'de bulmak da mümkündür; "Modern olimpiyatçılık kadar eski olimpiyatçılığın da temel özelliği bir din olmalarıdır. Eskiçağ atleti, bir heykeltıraşın heykel üzerinde yaptığı gibi bedenini çalışmalarla işleyerek, tanrılara saygı gösteriyordu. Çağdaş atlet de aynı şeyi yaparak vatanını, ırkını, bayrağını yüceltir" (Gillet, Spor Tarihi). Modern Olimpiyatlar dünyanın en kitlesel organizasyonları olarak tüm katılımcıların en iyi koşullarda yarışabilmelerini sağlayabilecek şekilde konumlandırılmışlardır. Bu açıdan Olimpik köylerde katılımcıların dinsel inanış pratiklerini yerine getirebilecekleri mabetlere de yer verilmekte ve bu mabetlerde din adamları da sporculara, teknik ekibe ve seyircilere yardımcı olmak için görevlendirilmektedir. Örneğin 2012 Londra Olimpiyatlarında bu amaçla 193 ibadet merkezi oluşturulmuştur.

Sporcular/futbolcular kendi dinsel inanışları doğrultusunda birtakım sembolleri mücadele ettikleri spor dalı içerisinde sık sık hayata geçirmektedirler. Futbolun ülkenin en önemli aktivitesi olarak görüldüğü Brezilya'da, stadyumların içinde insanların dinsel inanışlarını da yerine getirebildikleri küçük şapeller yer almaktadır. Ülkemizde özellikle yabancı futbolcuların dinsel inanışlarına yönelik tatillere göre lig planları yapılırken ne yazık ki, müslüman futbolcular ve onların aileleri ile bu takımları destekleyen taraftarlar göz ardı edilmektedir. Örneğin stadyumlarımızda taraftarların dinsel ibadetlerini yerine getirebilecekleri küçük birer mescit yer almamakta ve Trabzon'da yaptığımız bir alan çalışmasında bizzat şahit olduğumuz gibi taraftarlar namazlarını bir köşede takımlarının bayrakları üzerinde eda etmek zorunda kalmaktadırlar. Türk ve müslüman futbolcuların özellikle Ramazan ayında oruç tutmaları bu konuda yapılan bilimsel çalışma sayısının azlığı nedeniyle teknik direktörlerin yorumlarına terk edilmiştir. Örneğin Cristopher Daum, Türkiye'de görev yaptığı dönemde orucun futbolcuların performansını düşürmediğini belirtmiş ve futbolcularını bu konuda serbest bırakmıştır. Buna karşın Mustafa Denizli ise orucun futbolcunun performansını ve dayanıklılığını olumsuz etkilediği görüşündedir, futbolcularını diyetisyen ve din adamları ile görüştürmek suretiyle dinî açıdan oruç tutmamanın bir kayıp olmadığını kendilerine göstermektedir. Türkiye Futbol Federasyonunun maç saati uygulamaları ile iftar saatleri ve dinî bayramlarla çakışması sebebiyle birçok futbolcu ve taraftarlar açısından sıkıntı yaşanmaktadır.

Sonuç

Genel olarak toplumda eğer bir düşünce sistemi, bir teori, bir açıklama tarzı, bir kavramlaştırma ya da tanımlama toplumdaki iktidar ilişkilerinin üstünü örtüyor ya da bu iktidar ilişkilerinin yeniden üretimine farklı seviyelerde katkıda bulunuyorsa o, bir tür meşrulaştırıcı ideolojidir. İktidarlar sadece kendilerini kurumsal olarak var etmezler ve yeniden üretmezler, aynı zamanda kendilerini meşrulaştıracak bir bilgi sistemine de ihtiyaç duyarlar ve bu

Ülkemizde özellikle yabancı futbolcuların dinsel inanışlarına yönelik tatillere göre lig planları yapılırken ne yazık ki, müslüman futbolcular ve onların aileleri ile bu takımları destekleyen taraftarlar göz ardı edilmektedir.

Celtic taraftarları

bilgi sistemini üretirler. Spor, toplumsal yaşam içerisinde kök salan ve kültürün üretilmesinde, dolaşıma sokulmasında katkıları bulunan bir alan olarak, egemen ideolojilerin üretiminde ve toplumsal rızanın sağlanmasında kullanılan bir simgeler sistemidir. Spor, üzerinde egemenlik mücadelelerinin verildiği, toplumsal meşrulaştırma süreçlerinin gerçekleştirildiği bir inşa sürecidir. Bu inşa süreci içerisinde sadece egemen değerlerin üretimi gerçekleşmez, aynı zamanda var olan sisteme muhalif seslerin yankılanmasına da uygun bir ortam oluşur. Bilgi ve iktidar arasında yaşanan karşılıklı ilişki sistemi, spor ve sportif etkinlikler sırasında egemen değer ve ideolojilerle, bu değer ve ideoloji karşıtları arasında da yaşanmaktadır. "Spor yoluyla egemen ideolojilerin yeniden üretimi ihtilaftan yoksun ve çelişkisiz değildir. İdeoloji dikişsiz tek bir tabaka değildir, bu imaj ve temaların içinde gerilimler vardır. Onlar, farklı ve bazen de karşıt yönlere savrulurlar" (Clarke & Clarke, "Hıghlights and Action Replays").

Futbol yaşadığımız dönemde toplumsal kontrolü sağlamada bir araç rolünü üstlenmektedir. Medyanın yönlendirdiği yeni futbol anlayışı oynamayı değil seyretmeyi ön plana çıkarmakta ve bu sayede izleyenlerin edilgenleştirilmesinde aracı olmaktadır. Futbol, bu dönemde uluslararası organizasyonlar aracılığı ile bir çeşit totem haline getirilmiştir. Pazarlanabilir bir ürün olarak futbol, bir meta haline getirilmiş ve bir meta olarak futbol dolaşım sürecinde kapitalist sürecin gelişme ve devamlılığına gerek eğlence yanı ile gerekse tüketim nesnesi olarak katkıda bulunmaktadır. Spor bir dünya kültürü haline gelirken futbol bu kültürün oluşturulmasında ve kitleler arasında yaygınlaştırılmasında kullanılan en önemli alandır. Futbol bir karnavala, yığınlara hitap eden bir gösteriye dönüştürülmüştür. Futbolun böylesine yaygınlaşmasında hiç şüphe yok ki en önemli işlevi önceleri radyo, daha sonra ise televizyon yerine getirmiştir. İdeoloji eğer Marx'ın sözündeki gibi toplumsal yaşamın şeyleştirilmesi ise, futbol içinde yaşadığımız yüzyılın en kapsamlı olan ve geniş kitleleri peşinden sürükleyen spor dalı olarak bu şeyleştirmenin en güçlü araçlarından birisidir. ■

K A Y N A K L A R

C. BAMBERY, "Marksizm ve Spor", Birikim Dergisi, Sayı:158, 2002.
A. CLARKE, & J. CLARKE, "Hıghlights and Action Replays: Ideology, Sport and Media", Sport, Culture and Ideology içinde. (Der) Hargreaves, Jennifer, Routledge&Kegan Paul, London 1985.
K. FİŞEK, Spor Yönetimi, SBF yay. No: 525, Ankara 1985.
A. GÜR, Spor ve Sosyal Sınıflar, Aydınlık yay., 1979 İstanbul.
B. GİLLET, Spor Tarihi, Çev. Mustafa DURAK, Gelişim yay., 1975 İstanbul.
J. HOBERMAN, Sport and Political Ideology, Heinemann Educational Books, London 1984.
G. MARSHALL, Sosyoloji Sözlüğü, Çev. O. AKINHAY- D. KÖMÜRCÜ, Bilim ve Sanat yay., Ankara 1999.
D. ROWE, Popüler Kültürler: Rock ve Sporda Haz Politikası, Çev. M. KÜÇÜK, Ayrıntı yay., İstanbul 1996.
G. THERBORN, İktidarın İdeolojisi ve İdeolojinin İktidarı, Çev. İ. CÜRE, İletişim yay., İstanbul 1989.

SPORUN EĞİTİM VE PSİKOLOJİDEKİ YERİ

Elif KARAGÜN*

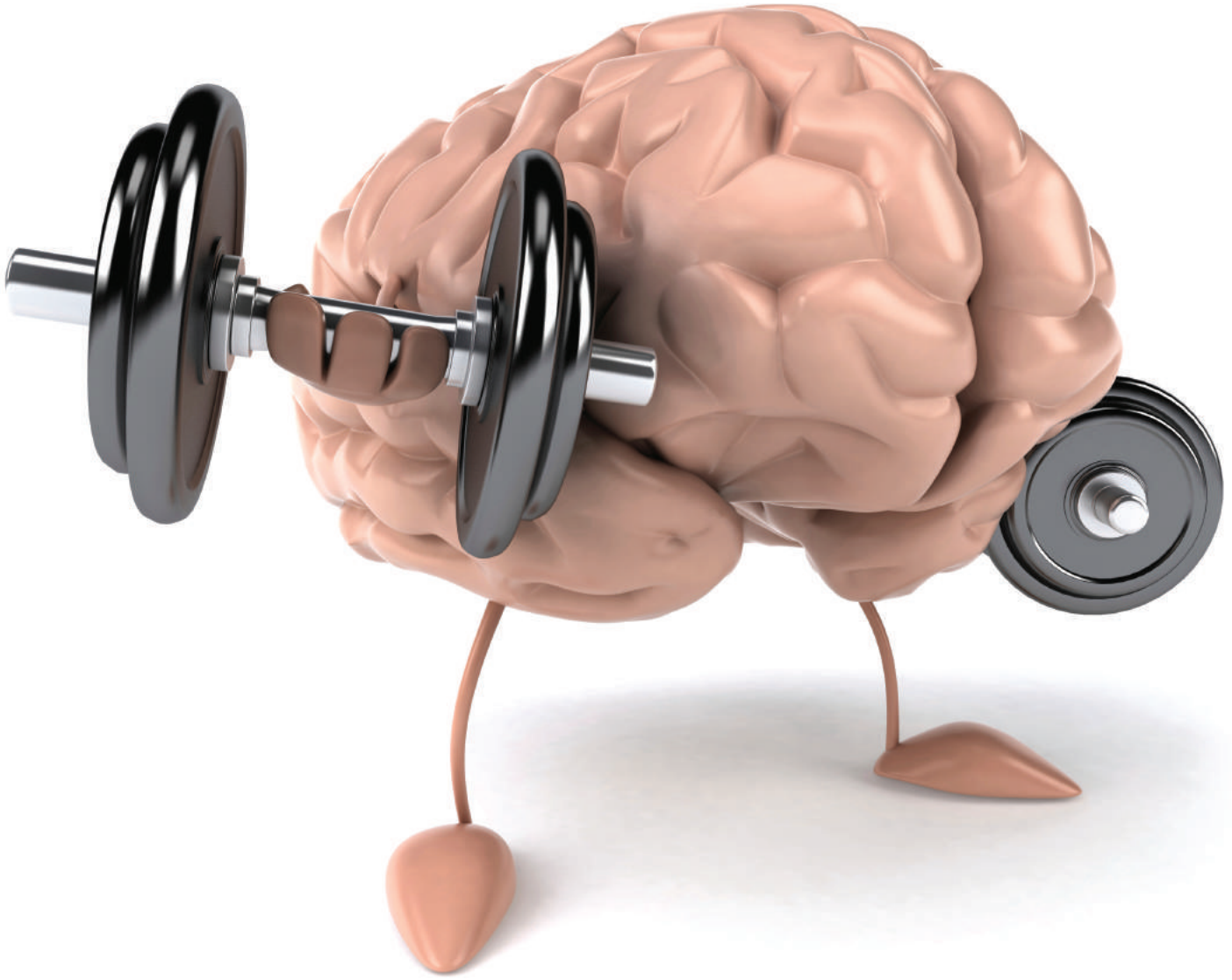

Spor ve hormon ilişkisini araştıran çalışmalara baktığımızda, düzenli ve doğru planlanmış egzersizin kısa ve uzun dönemde hasta bilincine zarar vermeksizin teskin etme özelliği olduğu söylenmiştir.

*Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

☐ Yarışmacı özeliğinin yanı sıra bedensel, sosyal ve psikolojik kazanımları olan; bir eğlence, oyun, oyalanma, işten uzaklaşma aracı olduğu belirtilen sporun (Yetim, Sosyoloji ve Spor, s. 129-132), çocuğun sağlıklı gelişiminde ve eğitilmesinde önemi herkes tarafından bilinir. Hatta psikolojik sorun tedavilerinde, travmayla baş etmede oyun terapileri ve serbest aktiviteler de kullanılır. Özgürce seçilen oyunda travmaya ilişkin duygular sembollerle ifade edildiğinden bir rahatlama sağlar (Ryan&Wilson, "Conducting Child Court Proceedings: The Use of non-Directive Play Therapy", s. 267-279). Çünkü oyunun en önemli özelliği, gerçek dünyada baş edilmez olanları simgesel temsiller yoluyla baş edilebilir hale dönüştürmesidir (Landreth, "Child-Centered Play Therapy", s. 17-33).

Travmatik yaşantılardan sonra okul yaşantısı ve grup halinde yürütülen spor gibi soysal etkinlikler, çocuk ve ergenler için büyük önem taşır (Erden, Gürdil, "Savaş Yaşantılarının Ardından Çocuk ve Ergenlerde Gözlenen Travma Tepkileri ve Psiko-Sosyal Yardım Önerileri", s. 1-3). Sınırlı da olsa psikolojik sorunların giderilmesinde spor aktivitelerinin kullanıldığı bazı çalışmalar mevcuttur. Bu araştırmalarda spor etkinlikleri serbest zamanda ve gönüllü katılımlı uygulandığında bireylerin benlik algıları olumlu yönde değiştiği, uyum düzeylerinde artış olduğu ve böylece psikolojik sorunlarla baş etmede spor yapmanın etkili olduğu bulunmuştur. Sevilen bir alanla uğraşmanın kendini iyi hissetme duygusunu arttırdığı, özellikle grup halinde yapılan spor etkinlikleri benzer problemlere sahip insanların olduğunu görmenin sorunun üstesinden gelmede destekleyici olduğu bildirilmiştir (Koç, "Şiddetin Ortaya Çıkardığı Psikolojik Travmayla Baş Etmede Sporun İşlevselliği", s. 167; Karagün, Yıldız, Başaran, Çağlayan, "Sosyal Fobi Özellikleri Gösteren Üniversite Öğrencilerinde Rekreatif Aktivitelerin Fobik Tutumlar Üzerine Etkisinin Araştırılması", s. 139-144).

Psikolojik iyileşme sağlayan spor, acaba kişilerin problemini kısa süreliğine unutturarak birey için geçici bir çözüm, bir rahatlama mı sağlamaktadır? Yoksa alınan bir ilaç gibi vücut salınımlarında fizyolojik bir değişim yaratarak bu iyileşmeyi daha kalıcı ve daha kökten mi çözmektedir? Sorularına cevap arandığında literatür çalışmaları yönlendirici olmaktadır.

Hormonların insanın duygu durumu ve davranışını önemli ölçüde etkilediği testosteron ve dopamin hormonlarının saldırganlığı arttırdığı egzersizle birlikte salınımı artan seratonin hormonunun ise saldırganlığı azaltıcı bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir (Cashdan, "Hormones and Competitive Aggression in Women", s.107-115; Ramirez, Andreu, Fujihara, "Cultural and Sex Differences in Aggression: A Comparison Between Japanese and Spanish Students Using two Different İnventories", s. 313-322). Seratoninin egzersizle salgılanması arttığından birey gevşeyip rahatladığından öfke duygusu giderildiği için öfke tepkileri de azalmaktadır.

Saldırganlığın yanı sıra depresyon, kaygı vb. birtakım psikolojik sorunların temelinde de bazı hormonların az veya fazla salgılanması olduğu belirtilmiştir. Örneğin, catechholamine'ler olarak bilinen nöropineprin, dopamin ve seratonin gibi nöroileticiler en fazla depresyon üzerinde etkili olan hormonlar olarak bilinir (Harrison, Healing Depression Naturally - A'dan Z'ye Depresyon Tedavisi-, s. 46-58) Yine kaygı bozuklukları, stres durumunda da özellikle adrenalin salınımı etkisiyle psikolojik sorunlar yaşandığı pek çok kaynakta yer alır (Şahin, Stres Nedir? Ne Değildir, "Stresle Başa Çıkma- Olumlu Bir Yaklaşım", s. 1-17; Baltaş, Baltaş, Stres ve Başa Çıkma Yolları, s. 194-202).

Kaygı, stres durumunda ortaya çıkabilecek psikolojik ve bedensel sorunlarla baş etmede de düzenli egzersiz ve spor önerilir. Spor, özellikle nörovejedatif (otonom) sinir sistemi dengesine olumlu etkiler yaparak aşırı heyecanı, sinirlilik hallerini ve anksiyeteyi düzelttiği, kişisel iradeyi kuvvetlendirdiği, zihin açıklığını arttırarak enerjiyi yükselttiği bildirilmiştir (Müftüoğlu, Yaşasın Hayat, s. 88-92).

Spor ve hormon ilişkisini araştıran çalışmalara baktığımızda, düzenli ve doğru planlanmış egzersizin kısa ve uzun dönemde "trankilizan etki" sağlayarak, yani hasta bilincine zarar vermeksizin teskin etme özelliği olduğu söylenmiştir (Devries, "Tranquilizer Effect of Exercise", s. 45-54). Dinlenmeyi sağlayan, delta uykusunda önemli rol oynadığı iddia edilen seratonin ileticisi, fizik egzersizden sonra da salgılandığı, egzersiz yapanların dinlendirici uyku uyumalarının yorgunluktan değil, egzersizin seratonin maddesinin salgılanmasını arttırması sonucu olduğu, egzersiz durumunda bu seratonin hormonu salgı-

Uygun bir spor etkinliği, büyüme hormon salınım artışı sağlayarak fizik gelişim açısından olumlu sonuçlar verecek ve çocuğun beden algısını olumlu etkileyecektir.

ladığından kişi dinlenik, huzurlu ve rahat olduğu için dinlendirici bir uykuya rahatlıkla geçtiği ifade edilmiştir. Yine sağlıklı bir uyku uyumak için akşama doğru spor yapılmasının uygun olduğu, uykudan hemen önce yapılan sporun uykuya dalmayı güçleştirdiği ifade edilmiştir. Sporun bu olumlu etkileri kimi zaman ruhsal hastalıkların tedavisinin bir parçası durumuna gelmesini sağlamıştır (Krechtle, Influence of Physical Activity on Mental Well-Being and Psychiatric Disorders, Schweiz Rundsch Med Prax, s. 93).

Düzenli yapılan egzersiz genel stresi azaltarak kardiyovasküler ve metabolik sistem fonksiyonlarını düzenleyerek rahatlama sağlar. Böylece kardiyovasküler ve metabolik sistemlere binen stres azaldığından bireyin sağlığı konusunda yaşayacağı endişeler, panik atak tarzı kaygı sorunlarının giderilmesini de destekler. Beyin tarafından üretilen ağrı giderici morfin benzeri maddeler egzersizle birlikte artar. Yine egzersiz durumunda salgılaması değişen diğer bir hormon da büyüme hormonudur. Egzersiz ile büyüme hormonunun kandaki düzeyi artar ve egzersiz şiddeti arttıkça artış da daha belirgin olur ve dereceli olarak artar. Benzer iş yüklerinde egzersiz yapıldığında antrenmanlı bireylerin büyüme hormon cevabı daha fazladır. Dolayısıyla çocuğun küçüklükten itibaren uygun bir egzersiz programına veya ilgili olduğu bir spor alanına yönlendirilmesi bedensel gelişim açısından da önemlidir (Koz, Egzersizin Endokrin Sisteme Etkileri http://80.251.40.59/sports.ankara.edu.tr/koz/egz-fizı/egz.endokrin.pdf.(erişim 01.08.2012).

Egzersizle büyüme hormonu salınımı artması ve bunun psikolojik duruma yansımalarını değerlendirecek olursak; uygun bir spor etkinliği, büyüme hormon salınım artışı sağlayarak fizik gelişim açısından olumlu sonuçlar verecek ve dolayısıyla çocuğun beden algısını olumlu etkileyecektir. Olumlu bir beden algısının gelişimi sonucu bireyin benlik saygısı artar. Benlik saygısı artmasına paralel olarak kişinin kendine güveni artar ve sağlıklı bir kişilik gelişimini destekler. Özellikle çocukluktan ergenliğe geçiş döneminde ergenler kendi bedenlerini incelerler. Başkalarının olumlu geri bildirimleri ile kendilik değerleri, benlik saygıları artar. Çünkü insanlar başkalarının kendisini nasıl gördüğü ile çok ilgilenirler.

Başkalarının bizim hakkımızdaki düşüncesi sade-

ce ergenlik ve çocuklukta değil her yaş döneminde de önemlidir. Bu durumu Brown diğerlerinin gözündeki izlenimini yaratıp yapılandırması, yani benlik sunumu olarak adlandırmıştır (Brown, "The Self", s. 160-165). Kişilik gelişiminde bedensel algıyla bağlantılı gelişen kendilik algısı, benlik kavramı, benlik saygısı da olumlu yönde etkilenecek, kendine güvenen, kendisi ve çevresiyle barışık birey yetişmesinde destekleyici olacaktır.

Benlik sunumuna önem verenlerin egzersiz sırasında davranışları bazen bireysellikten çıkarak diğer kişilerin fikirlerine, görüşlerine ve davranışlarına göre biçimlenmeye başlar. Birey beğeni ve ilgi görmek için davranışlarını şekillendirir (Martin&Mack, Relationship Between Physical Self Presentation and Sport Competition Trait Anxiety: A Preliminary Study, s.75-82). Le Bon'un anonimlik olgusu, kimlik yitimi (deindividuation) yaklaşımına göre, belirli bir grup içinde antisosyal davranışları arttıran anonimlik durumunda, sorumluluğun yayılması, bir grubun varlığı vb. koşullardan dolayı, bireyin, kendisini gözlemleme ve başkalarının kendisini nasıl gördüğüyle ilgili kaygı düzeyi düşer. Bunun sonucunda ya suçluluk, utanç, korku ve toplumsal normlara bağlılığa dayanan kendini kontrol etme mekanizması zayıflar. Ya da davranışları üzerindeki ketlemeyi gevşeterek, kitle içinde bireysel kimliğini kaybeder, erir, buharlaşır; bunun sonucunda aşırı davranışlar gösterir. Birey kitleye girdiği andan itibaren kimliğini kaybeder. Takımıyla özdeşleşen taraftarlar, takıma fazla duygusal yatırım yaptıklarından, spor karşılaşmaları sırasında uyarılma düzeyleri artar yenilgi durumunda yoğun olumsuz duygusal tepkilere yol açar. Yenilgiden dolayı tehdit edilen grup, benlik saygısını tekrar kazanabilmek için açık saldırgan davranış gösterir. Örneğin yenilen spor takım taraftarlarının şiddet gösterileri gibi (Kayaoğlu, "Futbolda Seyirci Şiddeti: Sosyal Psikolojinin Katkıları ve Sınırlılıkları", s. 79-101).

Sporun kişilik oluşumunda fizyolojik açıdan dolaylı etkilerini gördüğümüz gibi sosyal öğrenme açısından da değerlendirecek olursak; Sosyal öğrenme kasıtlı bir öğretim olsun olmasın diğer insanlarla ilişki sırasında gerçekleşir. İlgili davranışı gösteren kişiyi örnek alarak öğrenilir. Taklit için örnek alınan kişiye dikkat edilmesi, modelin dikkat çekici olması gerekir. Sınıfta eğitim ortamlarında öğrenciye dikkat çekici modeller sunulması önemlidir (Bacanlı, Eğitim Psikolojisi, s. 174-175). İnsanların deneyimleri ya da sunulan modeller (ebeveynler, arkadaşlar, çevrelerindeki, televizyondaki ve kitaplardaki kişiler) hangi davranışların kullanılabileceği yönünde öğrenme sağlamaktadır (Kohlert, Meisel, "Inhibition of Aggression by Progesterone and its Metabolites in Female Syrian Hamsters", s. 372-381). Sürekli göz önünde olan sporcuların model alındığı düşünülürse sporda ortaya çıkan şiddet ve fairplay kavramları toplumda da gerek çocuklar gerekse gençlerin öğrenmeleri için çok büyük önem arz etmektedir.

Bilimsel yayınlar, izleyicinin bir futbol oyunundaki saldırganlığı gözlemesi, normal zamanda, saldırganlığa vurduğu ketlemeyi kaldırarak, içsel kontrol mekanizmalarını zayıflatabildiği ve saldırganlık davranışını ortaya çıkardığını göstermiştir. Çocukların televizyonda gördükleri, sanatçılar ve sporcular da etkilendiğini, ve onları model aldığını hepimiz biliriz. Televizyonda sürekli olarak insanların kavga ettiklerini ve birbirlerine vurduklarını gören bir çocuğun zamanla aynı şeyleri kendisinin de yapmaya kalkışacağı kabul edilmektedir." (Emir, "TV'deki Şiddetin Çocuklara Etkileri Üzerine Farklı Bir Bakış", s. 391-406).

Araştırmalarda, çocuk ve gençlerin özellikle televizyon ve sinemada yer alan şiddete yönelik mesajlardan, gerek görsel gerek kahramanların konuşma dillerine ilişkin olarak etkilendikleri ve bunlarla özdeşim kurdukları ortaya konulmaktadır (Kara, "Fantastik Çocuk Kitaplarında Uzamın İmgesel İşlevi ve Şiddet", s. 61-71). Bu nedenle medya mesajlarının çocuğun benlik gelişimini inşa eden rolü önemlidir.

Medyanın özellikle televizyonun etkisini sosyal öğrenme kuramı açısından değerlendirecek olursak, ticarileşen spor ile her gün televizyonlarda verilen spor müsabakaları, spor olaylarının toplumu eğitmede özellikle kimlik arayışı döneminde olan genç ve çocukların sağlıklı kişilik geliştirilmesinde doğru örnek ve olayların verilmesini gerekli kılmaktadır. Bu açıdan sadece televizyonlar değil; spor kulüpleri, sporcular, sorumluluk ve rollerinin sadece müsabakayı kazanmak olmadığını

Takımıyla özdeşleşen taraftarlar, takıma fazla duygusal yatırım yaptıklarından, spor karşılaşmaları sırasında uyarılma düzeyleri artar yenilgi durumunda yoğun olumsuz duygusal tepkilere yol açar.

topluma doğru örnek olma noktasında dikkatli olmaları gerektiği bilincinde olmalarıdır.

Artık bilişim sektörü çok gelişmiş durumda ve her evde televizyonun yanı sıra her çocuğun rahatlıkla eriştiği bir bilgisayar mevcuttur. Sokak oyunlarından ziyade bilgisayar ortamında oyunlar daha cazip hale gelmiş, özellikle spor müsabakalarının olduğu oyunlar oldukça ilgi görmektedir. Artık oyun oynayan kişinin bir kaç düzenleme yapmasıyla; bilgisayar ortamında istediği sporcunun formasına adını yazdırıp, imgelemeden öte gerçeğe yakınlaşan özdeşleşme yaparak oyun oynanmaktadır. Literatür çalışmaları incelendiğinde bilgisayar ortamında oynanan spor oyunlarının etkisi açısından doğru rol modeller sunulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yapılan bir çalışmada şiddet içeren video oyunu oynamada, medyayla benzer etkilere neden olduğu; üç binden fazla katılımcının yer aldığı çalışma sonucunda, video oyunu şiddetine maruz kalmanın gerçek dünyadaki artan saldırganlıkla ilişkili olduğunu göstermiştir (Coyne, Archer, "Indirect Aggression in the Media: A Content Analysis of British Television Programs", s. 254-271).

Mizaç kişiliğe biyolojik katkılar sunarken; karakter, sosyal ve kültürel katkıları yansıtır (Arkar, Cloningerin Pkiobiyolojik Kişilik Kuramı, s. 82-94). Spor sosyal özellikleri geliştirirken, karakter eğitimi, ahlak gelişimi, yurttaşlık gelişimi ve soysal gelişimin de beden eğitimi ve spor yoluyla ortaya çıkarıldığı belirtilmektedir (Davidson&Moran-Miller, "Charecter Development in Sport an Ethnographic Study of Charecter Development in an Elite Prep-school Basketball Program", s. 121-138). Eğitimin amacına bakıldığında, akademik başarı yanında kendini tanıma ve kişiler arası ilişkileri teşvik etmek, sağlam bir karakter ve düzgün bir kişilik geliştirmeye çalışmaktır (Noddings, Eğitim ve Mutluluk, s. 183-232). Türk Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre eğitim ve öğretimin genel amaçlarından birisi de "beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmek"tir (Arslan, Milli Eğitimle İlgili Mevzuat, Kanunlar, s. 16).

Ülkemiz eğitim sisteminde mevcut programlarda, okul öncesi eğitim hariç her yaş grubu için beden eğitimi ve spor dersi yer almaktadır. Bu dersin amacı da Türk milli eğitimin amaçlarına hizmet eden şekilde düzenlenmesi gerekir. Ruhsal, bedensel ve sosyal

bakımdan sağlıklı ve dengeli bireylerin yetişmesinde destekleyici olması beklenir. Müfredatımızda eğitim sistemi içerisinde yaş gruplarına uygun yeterli zaman ayrılması, ayrılan bu zamanın bilimsel veriler ışığında verimli değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Çoğumuz okullarda beden eğitimi dersinin nasıl işlendiğini ya da bazı ders veya sınavlar için nasıl harcandığı gerçeğini biliyoruz. Yapılması gereken şey, öncelikle beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin öğrencilerin kişilik ve sosyal gelişimlerinde, sorumluluk duygusu edinmelerinde; öğretmenliğini yaptıkları dersin ne denli önemli olduğu bilincine kavuşmaları gerekir. Bu uygulamaların sağlıklı yürütülmesi için her okulda yeterli spor alanları, zaman, araç gereç ve uzmanların sağlanmasının sporun sosyal, psikolojik yönden olumlu etkilerini görmek açısından önemlidir.

Sporun eğitimdeki yeri açısından bakıldığında öncelikle rehberlik faaliyetlerinde psikolojik problemlerin önlenmesi veya psikolojik sorunlar ortaya çıkmış ise rehabilite çalışmalarında destekleyici olarak kullanılabilir. Stres ve öfke durumu ile baş etme açısından rahatlamayı sağlayan seratonin hormonunu salgılamada sporun etkisi düşünüldüğünde; okullarda en önemli sorunlardan olan sınav kaygısı ve eğitim ortamlarında şiddetin önlenmesinde önemli ölçüde çözüm sağlayacağı kuşkusuzdur. Okullarda spor etkinlikleri öğrencilerin ilgi ve yeteneğine uygun ve grup halinde uygulanırsa problem çözümünde destekleyicidir. Yine çoklu zeka kuramına göre, eğitimde farklı branşlarda akademik başarısı düşük öğrencilerin; dikkat ve algılamalarını geliştirici sportif çalışmalar yapılarak eğitime destek sağlanabilir. Ayrıca sporun oyun kısmı kullanılarak; öğrencilerin sorumluluk duygusunu geliştirme, zamanı etkin kullanma, disipline olma, oyunun bile kuraldan ibaret olduğu konusunda farkındalık sağlayabilir.

Sonuç olarak, sınıf ortamında öğretmen odaklı, öğretmen anlatımlarına dayalı bir yöntem yerine; bazı derslerde, konu öğretiminin sportif oyunlarla desteklenmesi, öğrenci merkezli ve farklı ortamlarda yapılması, göz önünde olan sporcuların birer rol model olduklarını ve yeni yetişen bireylerin eğitiminde, kişilik gelişiminde önemli bir örnek olduklarını bilmeleri gerekmektedir. Sporcu yetiştiren kulüplerin de bu bilinci taşımaları ve rol model olma konusunda sporcuları bilinçlendirmeleri önemlidir. Ayrıca medya, kimlik arayışı dönemde ergenlerin yanlış rol modellerle özdeşleştiklerini unutmadan ve şiddetin önlenmesinde toplumsal sorumluluğunu hatırlayarak görevini yapmalıdır. Sporla ilgili görüntüleri yansıtırken sosyal öğrenme açısından bir örnek sunduklarını bilerek hareket etmelidir. ■

K A Y N A K L A R

Azmi YETİM, Sosyoloji ve Spor, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.

V. RYAN & K. WİLSON, "Conducting Child Court Proceedings: The Use of non-Directive Play Therapy", Clinical Child Psychology and Psychiatry, 2000; 5(2).

G. L. LANDRETH, "Child-Centered Play Therapy", Elementary School Guidance and Cunseling, 1993.

G. ERDEN, G. GÜRDİL, "Savaş Yaşantılarının Ardından Çocuk ve Ergenlerde Gözlenen Travma Tepkileri ve Psiko-Sosyal Yardım Önerileri", Türk Psikoloji Yazıları, 2009.

M. KOÇ, "Şiddetin Ortaya Çıkardığı Psikolojik Travmayla Baş Etmede Sporun İşlevselliği", Sosyal Bilimler Dergisi, 2007; 18.

E. KARAGÜN, M. YILDIZ, Z. BAŞARAN, Ç. ÇAĞLAYAN, "Sosyal Fobi Özellikleri Gösteren Üniversite Öğrencilerinde Rekreatif Aktivitelerin Fobik Tutumlar Üzerine Etkisinin Araştırılması", Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2010; 11.

D. CÜCELOĞLU, İnsan ve Davranışı- Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991.

J. M. RAMİREZ, , J. M. ANDREU, ve T. FUJİHARA, "Cultural and Sex Differences in Aggression: A Comparison Between Japanese and Spanısh Students Using two Different İnventories", Aggressive Behavior, 2001; 27(4).

E. CASHDAN, "Hormones and Competitive Aggression in Women" Aggressive Behavior, 2003; 29(2).

L. HARRİSON, Healing Depression Naturally - A'dan Z'ye Depresyon Tedavisi-, çev.: E. Özlem Gültekin, Neden Kitap, İstanbul 2011.

N. H. ŞAHİN, Stres Nedir? Ne Değildir, "Stresle Başa Çıkma- Olumlu Bir Yaklaşım", ed.: Nesrin HİSLİ ŞAHİN, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara 1998.

A. BALTAŞ, Z. BALTAŞ, Stres ve Başa Çıkma Yolları, Remzi Kitabevi, 14. Basım, İstanbul 1995.

O. MÜFTÜOĞLU, Yaşasın Hayat, 13. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul 2003.

H. A. DEVRİES, "Tranquilizer Effect of Exercise; a Critical Review", The Physician and Sportsmedicine, 1981; 11.

B. KRECHTLE, Influence of Physical Activity on Mental Well-Being and Psychiatric Disorders, Schweiz Rundsch Med Prax, 2004.

M. KOZ, Egzersizin Endokrin Sisteme Etkileri http://80.251.40.59/sports.ankara.edu.tr/koz/egz-fizi/egz.endokrin.pdf.(erişim 01.08.2012).

J. D. BROWN, "The Self", çev.: H. ANDAÇ DEMİRTAŞ, Benlik Sunumu Türk Psikoloji Bülteni, 2004; 10 (33).

K. A. MARTİN, & D. MACK, "Relationship Between Physical Self Presentation and Sport Competition Trait Anxiety: A Preliminary Study", Journal of Sport & Exercise Psychology, 1996; 18.

A. G. KAYAOĞLU, "Futbolda Seyirci Şiddeti: Sosyal Psikolojinin Katkıları ve Sınırlılıkları", Türk Psikoloji Yazıları, 2004; 7 (13).

H. BACANLI, Eğitim Psikolojisi, Asal Yayınları, Ankara 2007.

J.G. KOHLERT, ve R. L. MEİSEL, "Inhibition of Aggression by Progesterone and its Metabolites in Female Syrian Hamsters", Aggressive Behavior, 2001; 27(5).

T. EMİR, "TV'deki Şiddetin Çocuklara Etkileri Üzerine Farklı Bir Bakış", Cogito, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 6–7, İstanbul 2001.

Ş. KARA, "Fantastik Çocuk Kitaplarında Uzamın İmgesel İşlevi Ve Şiddet", Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Journal Of Arts And Sciences, 2007; 7.

S. M. COYNE, ve J. ARCHER, "Indirect Aggression in the Media: A Content Analysis of British Television Programs", Aggressive Behavior, 2004; 30(3).

H. ARKAR, "Cloningerin Psikobiyolojik Kişilik Kuramı", Psikoloji Bülteni, 2005; 36.

M.L. DAVİDSON, & K. E. MORAN-MİLLER, "Charecter Development in Sport an Ethnographic Study of Charecter Development in an Elite Prep-school Basketball Program", Journal of Research in Charecter Education, 2005; 3 (2).

Noddings, N., Eğitim ve Mutluluk, çev.: Zuhal BİLGİN, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

M. M. ARSLAN, Milli Eğitimle İlgili Mevzuat, Kanunlar, Yavuz Dağıtım, Ankara 1993.

ÇOCUK GELİŞİMİNDE SPORUN YERİ VE ÖNEMİ

Veysel KÜÇÜK*

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

☐ Sporun Fiziksel Gelişim Üzerine Etkileri

Sporun pek çok olumlu katkısına rağmen,- çağımız sanayi toplumunun özellikleri sebebi ile- çoğumuz oturarak vakit geçiren bir yaşam biçimine yönelmekteyiz. Bu yönelimin bir sonucu olarak aşırı kilo alımı ve beraberinde getirdiği sağlık sorunları ülkemizde de gelişmiş ülkelerde olduğu gibi hızla artmaktadır.

İngiltere'de 2000'li yıllarda okula yürüyerek kendi başına giden 7-9 yaş çocukların oranı 20-30 yıl öncesi ile karşılaştırıldığında %70-85'den %7-15'lere düşmüştür. 11-12 yaş için ise bu değer %90'dan %40'ın altında değerlere gerilemiştir. Yine aynı dönem için evden okula araba ile gitme oranı ise 5 katı artmıştır. 2000'li yıllarda İngiltere'de yürüyerek okula giden çocuk sayısı %15-20'lerden daha azdır. Aynı dönemde elektronik oyunların satışında ise %100'ün üzerinde bir artış tespit edilmiştir (Gür, Çocuk ve Spor, s. 112). Ülkemizde ise, Sağlık Bakanlığı'nın yapmış olduğu "Türkiye'de okul çağı çocuklarında (6-10 yaş grubu) büyümenin izlenmesi (TOÇBİ) projesi araştırma raporuna" göre kentlerde çocukların %8.5'i (E:%9.7; K:%7.1), kırsalda ise %7.5'i (E%4.8; K: %3.2) obezdir. Obezite sorununun en fazla görüldüğü bölgeler İstanbul (%13.0) ve Batı Marmara (%11.7)'dır. Obezitenin en düşük olduğu bölgeler Kuzeydoğu Anadolu (%2.3), Doğu Anadolu (%2.4) ve Güneydoğu Anadolu (%0.9) bölgeleridir (Türkiye'de Okul Çağı Çocuklarında (6-10 yaş grubu) Büyümenin İzlenmesi Projesi Raporu). Küçük Yetgin ve arkadaşları İstanbul/Beykoz ilçesinde 6-14 yaş arası 22745 çocuk üzerinde yaptıkları çalışmada obezite oranını %7,93, aşırı kilo oranını ise %17,74 olarak bulmuşlardır. Bu sonuçlar büyük şehirlerde obezite oranının arttığını göstermektedir (Yetgin, Aşırı Kilolu ve Obez).

Yerleşik yaşam biçimindeki artışın diğer boyutu ise ekonomiktir. Bu sorun veya ortaya çıkaracağı tablo kısıtlı ekonomik kaynaklara sahip olan ülkemizin kaynaklarının önemli bir kısmını ileriki yıllarda bu konuya ayırmasına neden olacaktır. 2000'li yıllar için erişkin Amerikalıların %35'inin obez olduğu ve bu bireylerin yeme amaçlı harcamalarının yaklaşık 50 milyar dolar olması dışında Amerikan kuruluşlarının bu bireylerin sağlık vb. sorunları için yıllık yaklaşık 100 milyar dolar ek bir harcama yapması dünyayı bekleyen soruna çarpıcı bir örnektir.

Günümüzden 20 yıl önce boş zamanlarını bahçelerde veya sokak aralarında oynayarak geçiren çocuklar, gelişen teknolojinin, değişen sosyal yapının ve güvensiz sokakların da etkisiyle artık zamanlarını televizyon ve bilgisayar başında geçirmektedir. Bunun yanı sıra beslenme alışkanlıklarındaki değişimle birlikte obezite oranı çocukluk ve sonraki dönemde gittikçe artmaktadır (P. Cinaz, A. Bideci, H. Günöz, G. Öcal, N.Yordam, S. Kurtoğlu, Obezite, s. 487-505). Çocukluk döneminde obez olan kişiler, yetişkinlik döneminde de obez olmaya yatkındırlar (S. Bodur, M. Uguz, 11-15 Yaş Çocuklarda Vücut Yağ Yüzdesinin Beden Kütle İndeksi). Erişkin yaşlarda görülen obezite vakalarının %30'unun başlangıcı çocukluk çağlarına dayanmaktadır (R. Alemzadeh, F. Lifshitz (ed), Childhood Obesity, s. 823). Çocukluk döneminde fiziksel olarak aktif olan bireylerde bu sorunla karşılaşma oranı/olasılığı aktif olmayanlara göre yok denecek kadar azdır.

Çocuklarımızın yeme alışkanlığını sağlıklı bir hale getirmek ve onları fiziksel aktiviteye yönlendirmek sağlıklı bir neslin gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Hollanda'da 13-27 yaşlarında 233 kişilik denek grubuyla yapılan bir çalışmada çalışmaya katılan deneklerden 180 (%77'si) kişinin cinsiyet farklılığı göstermeksizin 15 yıl sonra aktivitelerine devam ettikleri gözlemlenmiştir. Diğer uzun dönem takipli bir çalışmada ise denek grubunun %30'unun halen aktif olduğu ve aktivite düzeylerinin orta düzeyde olduğu ifade edilmiştir. Sonuç olarak; çocukluk döneminde egzersiz alışkanlığı edinen bireylerin büyük bir çoğunluğunun bu alışkanlıklarını ilerleyen yıllarda devam ettirdiğine işaret etmektedir. Bu sayede çocuklar; daha sağlıklı ve zinde olacaklardır. Gelişmiş kas ve iskelet sistemine kavuşacaklardır. Yaptıkları fiziksel çalışmalar sayesinde solunum ve dolaşım sistemlerini geliştirme fırsatı elde edeceklerdir. Büyüme ve gelişmeleri olumlu etkilenecektir. Vücutlarının hareket kabiliyetini daha iyi anlayıp geliştirme olanağına sahip olacaklardır. Vücut hareketlerini daha iyi kontrol edebileceklerdir. İleriki yaşlarına taşıyabilecekleri aktif bir yaşam düzenine sahip olacaklardır. Doğal yeteneklerini geliştirme imkânları olacaktır. Yaşam şartlarının ve çevrenin getirdiği gerginlik, stres, depresyon, saldırganlık ve huzursuzlukla daha kolay baş edeceklerdir. Kendine güven, kendini daha iyi hissetme, bir

Spor bireyin dinamik sosyal çevrelere katılımını sağlayan bir sosyal etkinlik olması özelliğinden dolayı kişinin sosyalleşmesinde önemli bir role sahiptir.

konuya yoğunlaşma, hoşgörü, iletişim, kişisel farklılıklara saygı duyma, kendini tanıma, sebat etme gibi birçok özellikleri pozitif anlamda gelişecektir.

Sporun Psiko-Sosyal Gelişim ve Kişilik Üzerine Etkisi

Sosyal gelişim, sosyalleşme, kişinin yetişkin çevresinde geçerli olan norm ve değer yargıların uygun bir davranış geliştirme sürecidir (C. Binbaşıoğlu, Eğitim Psikolojisi, s. 182). Bir başka tanıma göre ise sosyalleşme "kişinin grup normlarına uyması ve bunları öğrenmesini sağlayan süreçtir (Aslantürk, Amman, Sosyoloji, s. 172). Sosyalleşme sayesinde insan, toplumun ortaya koyduğu tavır ve hareket modellerini, örnekleri ve düşünme biçimlerini öğrenmektedir. Buna göre sosyalleşme, kişinin toplumsal kültürle bütünleşmesini ve içinde yaşadığı topluma uyum sağlamasını mümkün kılan bir mekanizmadır. Spor bireyin dinamik sosyal çevrelere katılımını sağlayan bir sosyal etkinlik olması özelliğinden dolayı kişinin sosyalleşmesinde önemli bir role sahiptir. Modern toplumlarda sporun çoğunlukla grupla yapılan bir etkinlik olduğu göz önünde bulundurulduğunda, sportif faaliyetler aracılığı ile, spor ile ilgilenen bireyler değişik insan grupları ile sosyal ilişkiye girmektedir. Bu yönü ile sporun, yeni dostluklar kurulmasına, dostlukların pekiştirilmesine ve sosyal kaynaşmaya destek sağladığı söylenebilir. Spor sadece spor yapanları değil izleyici kitleler arasında da önemli bir sohbet konusu oluşturmaktadır (Çaha, Spora Yaslanarak Bir Nefes Almak; Yetim, Sosyoloji ve Spor).

Spor, günlük hayatın hemen hemen tüm yönlerini etkileyen çok önemli bir kurumdur. Toplumların sosyal hayatında itibarlı bir yere sahiptir. Sporun gücü, onun bir sosyalleştirme aracı olmasıyla ve insanları birleştirici rolünü yerine getirmesi ile ölçülür. Spor, sosyalleşme ve sosyal değişim aracı olarak hizmet veren olağanüstü bir güce sahiptir. Spor, büyük önem verilen birçok sosyal değerin oluşmasına, sürekli hale gelmesine yardımcı olur. Bu değerler çok çalışmayı, fedakârlığı, adaleti, sadakati, sorumluluğu, güvenilirliği hoşgörüyü ve kendini disiplin altına almayı kapsamaktadır. İnsanlar kendilerine uygun olan sosyal rolleri öğrenirler, hemen tüm insanlar çocukken oyun, spor ve diğer aktiviteler ile sosyalleşirler. Bu faaliyetler iyi yurttaş, iyi arkadaş, sorumluluk sahibi komşu, iyi öğrenci, birlikte çalışma, liderlik vb. rolleri öğrenmede önemli hazırlayıcılık görevi yaparlar. Sporun kişilik üzerindeki etkilerine kısaca değinecek olursak; Adasal, kişiliği "bireyin kendisine özgü olan, tek tek vasıfları, toplayan ruhsal bir bütün" olarak tanımlamıştır (Başer, Uygulamalı Spor Psikolojisi, s. 104). Spor yapmak yalnızca bir bedensel uğraş olmayıp aynı zamanda sosyalleşme ve topluma uyma sürecidir. Spor, kurallar dizisi ile sınırlandırılmıştır. Gerek antrenman, gerekse yarışma olsun başarıya ulaşmak, günlük yaşantıda pek bulunmayan kurallara uymak ile mümkündür. Bu ise yeni bir uyum süreci demektir. Uyum süreçlerini başarı ile tamamlayan genç sporcu artık bazı yeni özelliklere sahiptir. Daha doğrusu mevcut bazı nitelikleri geliştirmiştir. Çeşitli bilim adamları, düşünürler, spor ahlâkçıları, sportif etkinliğin kişilik üzerine katkılarının şunlar olduğunu ifade etmektedir: Spor, karakteri şekillendirir. Takım sporları, işbirliği yapmayı öğretir. Bireysel sporlar, kişisel disiplini geliştirir. Spor, mücadeleyi öğretir. Beden eğitimindeki serbestlik ve zorunlu olmayış, öğrenci-öğretici ilişkilerini geliştirerek, sporcunun sosyalleşme sürecini kolaylaştırır. Tehlikeli idmanlar cesareti artırır. Spor, saldırganlık dürtülerini doğal yollar ile sosyal kurallara uygun olarak boşaltmayı öğretir.

Son zamanlarda, sporcuların kişiliklerinin araştırıldığı çalışmalarda üzerinde hassasiyetle durulan bir nokta da bir spor faaliyeti sonucunda "benlik tasavvurunun" ne gibi bir değişikliğe uğrayacağı konusuyla ilgilidir. Bu bağlamda spor yapanlar ile spor yapmayaların kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi ele alan bir araştırmada, O. Neumann, genç performans sporcuları ile sporcu olmayanları karşılaştırdığında spor yapanların yapmayanlara göre daha çalışkan, daha canlı, iletişim kurmaya sürekli hazır, sebatlı, zor koşullarda ortama uymalarının daha iyi olduğunu belirlemiştir. Tiryaki ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada da spor yapanların yapmayanlara göre daha dışa dönük ve duygusal olarak dengeli oldukları belirlenmiştir (Tiryaki, Spor Psikolojisi, s. 109). Sonuç olarak ister amatörce, isterse profes-

Günümüzden 20 yıl önce boş zamanlarını bahçelerde veya sokak aralarında oynayarak geçiren çocuklar, gelişen teknolojinin, değişen sosyal yapının ve güvensiz sokakların da etkisiyle artık zamanlarını televizyon ve bilgisayar başında geçirmektedir.

yonelce yapılan sportif faaliyetler, kişiyi çeşitli açılardan kontrol altına alan, eksiklerini tamamlayan ve fazlalıklarını da olumlu bir şekilde harcamasına ortam oluşturan, kişiliğin gelişmesine önemli katkılar sağlayan bir araçtır.

Çocuğun Spora Yönlendirilmesinde Ailenin Rolü

Aile, spor araştırmalarında yıllardır üzerinde durulan önemli bir konuyu oluşturur. Kay'e göre (Kay, The Family Factor in Sport) spora katılımı etkilemesi açısından iki temel aile modeli şöyle ifade edilebilir: a) Sporda sosyalleşme aracı olarak aile b) Spora pratik destek sağlayıcı olarak aile. Buradaki temel konu çocukların spora katılımı üzerinde ailenin, genellikle ebeveynlerin etkisidir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar ailenin sporda sosyalizasyon konusunda özellikle çocukluğun ilk yıllarında önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır (Weiss and Hayassi, All in family, s. 395-417).

Çocuklarımızın yeme alışkanlığını sağlıklı bir hale getirmek ve onları fiziksel aktiviteye yönlendirmek sağlıklı bir neslin gelişmesine de katkı sağlayacaktır.

Spordaki bu birincil sosyalleşme süreci fikirlerden, tutumlardan, sporla ilgili beden hareketlerinden elde edilecek (örneğin fiziksel hünerler, koordinasyon teknikleri, çeviklik gibi beceriler) bir dizi becerilerin gelişmesini kapsamaktadır. Bunlar spora katılan aile üyeleri çocuklarının konu ile ilgili daha iyi örnek oluşturduklarını söylemektedirler. Örneğin çocukların spora katılımı aynı cinsiyetteki ebeveynin spora katılımından etkilenmektedir. Ebeveynler özellikle ilk ve orta çocukluk dönemi üzerinde etkilidirler. Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi spor, bu tür ailelerin yaşama tarzının merkezinde yer almaktadır. Coakley bütün düzeylerde çocukların spora katılımlarının ailenin gerekli parayı, zamanı ve kişisel desteği sağlamasına bağlı olduğuna dikkat çekmiştir. Bu durum üzerinde ailenin yaşama biçimi ve spor yapması da önemlidir (Coakley, Sport in Society).

Sporda aile faktörünün etkisi konusunda ülkemizde de bazı araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda çocuğun spora yönelmesinden hangi spor alanını seçeceğine kadar bir dizi kararın alınmasında ailenin önemli roller üstlendiği ortaya çıkmıştır. Örneğin Kepoğlu'nun (Kitle Sporu ve Tesis Politikaları-Giresun İli Uygulaması) Giresun ilinde yaptığı araştırmada, spora ilgi duyan anne ve babaların çocuklarını da spor yapmaya teşvik ettikleri belirlenmiştir. Bir diğer araştırmada Demir, 7-14 yaş grubunda yer alan 481 çocuk üzerinde yaptığı araştırmada çocukların spora yönelmesinde en önemli etkinin aile olduğu; bu yönlendirmenin anne- babanın eğitim düzeyine paralel olarak arttığını belirlemiştir (Demir, 7-14 Yaş Grubu Çocuklarının Spora Yönlendirilmesinde Etki Eden Faktörler).

Kılcıgil, 1997–98 yılında 8 branşta, toplam 436 elit sporcu üzerinde yaptığı araştırmada sporculardan kendilerini spor yapmaya yönelten etkenlerden ailenin %53.70 ile birinci sırada yer aldığı ortaya çıkmıştır (Kılcıgil, Sosyal Çevre-Spor İlişkileri). Yine Kılcıgil, Doğan ve Özçaldıran tarafından yapılan bir araştırmada ailelerin sosyoekonomik düzeyi ile çocuklarını yönlendirdikleri spor türü arasında bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır (Kılcıgil, "Ailelerin Çocuklarını Yaz Spor Okullarına Gönderme Nedenleri", Doğan ve Özçaldıran, "Futbola ve Yüzmeye Yeni Başlayan Çocuklar", s. 19-23). Araştırma sonucunda futbola çocuklarını yönlendiren ailelerin alt gelir grubunda yer aldıkları, çocuklarının spora yönelmesine pratik ve ekonomik açıdan baktıkları ortaya çıkmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında çocukları aktif spor yapan ailelerin çocuklarına yaklaşımları aşağıdaki gibi olmalıdır diyebiliriz. Spordan zevk alın, kendi hedeflerinizi belirleyin ve çocuğunuza pozitif bir model olun. Çocuğunuzun fiziksel yetenekleri konusunda gerçekçi olun. Çocuğunuzu aktif zaman geçirmesi için teşvik edin. Çocuğunuzu istemediği hiçbir aktiviteye zorlamayın. Çocuğunuz kazansa da, kaybetse de onu sevdiğinizi bildiğinden emin olun. Çocuğunuzun kendisine gerçekçi hedefler belirlemesine yardımcı olun. Hedefin kazanmak değil fiziksel kapasite ve yetenekleri geliştirmek olduğunu vurgulayın ve gelişmiş yetenekleri güçlendirin. Geçmişteki sportif başarılarınızı çocuğunuza anımsatmayın. Antrenman ve yarışmalarda çocuğunuza güvenilir, riski azaltılmış bir ortam sağlayın. Oyun ve yarışmalarda duygularınızı kontrol edin, çocuğunuza, diğer oyuncu, antrenör ve görevlilere bağırmayın. Sonuç olarak spor yapma alışkanlığı aile, okul ve çevre ile etkileşim halindedir ve bu etkiler çocuğun sağlığını doğrudan etkilemektedir. ■

K A Y N A K L A R

H. GÜR, Çocuk ve Spor, Çağın Polisi Dergisi, 01.04.2011/25.06.2012.

Türkiye'de Okul Çağı Çocuklarında (6-10 yaş grubu) Büyümenin İzlenmesi Projesi Raporu, T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları No: 834, Temmuz, Ankara 2011.

M. Küçük YETGİN, Aşırı Kilolu ve Obez Adolesanlarda Direnç Antrenmanlarının Bazal Metabolizma Hızı ve Serum Leptin Seviyesine Etkisi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Spor Sağlık Programı, İstanbul 2010.

P. CİNAZ, A. BİDECİ, H. GÜNÖZ, G. ÖCAL, N. YORDAM, S. KURTOĞLU, "Obezite", Pediatrik Endokrinoloji 1. Bs., Pediatrik Endokrinoloji ve Oksoloji Derneği Yayınları, Hakan Matbaacılık, 2003.

S. BODUR, M. UGUZ, "11-15 Yaş çocuklarda vücut yağ yüzdesinin beden kütle indeksi ve biyoelektriksel impedans ile değerlendirilmesi", Genel Tıp Dergisi, 2007.

R. ALEMZADEH, F. LİFSHİTZ, Childhood Obesity. In: Pediatric Endocrinology, 4th ed., New York 2003.

C. BİNBAŞIOĞLU, Eğitim Psikolojisi, Binbaşıoğlu Yayınevi, Kadıoğlu Matbaası, Ankara 1982.

Z. ASLANTÜRK, T. AMMAN, Sosyoloji, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2000.

Ö. ÇAHA, Spora Yaslanarak Bir Nefes Almak, Ankara 1999.

Azmi YETİM, Sosyoloji ve Spor, Topkar Matbaacılık, Ankara 2000.

E. BAŞER, Uygulamalı Spor Psikolojisi, Sporsal Kuram Dizisi, Bağırgan Yayınevi, Ankara.

Ş. TİRYAKİ, Spor Psikolojisi, Eylül Kitap ve Yayınevi, Ankara.

T. KAY, The Family Factor in Sport: A Review of Family Factors Affecting Participation. Loughborough: Institute of sport and leisure research, Lougborough University, 2004.

J. COTE, The Influence of The Family in The Development of Talent in Sport, The Sport Psychologist, 1999.

M.R. WEİSS, and C.T. HAYASSİ, All in family: Parent child influence sin competitive youth gymnastics, Paediatric Exercise Science, 1995.

J. COAKLEY, Sport in Society :Issues and Controversies, Seventh Edition, Newyork: McGrawHill 2001.

A. KEPOĞLU, "Kitle Sporu ve Tesis Politikaları-Giresun ili Uygulaması". Akt. Tayfun AMMAN, "Sporda Sosyal Bilimler", Spor Sosyolojisi, Alfa Kitabevi, İstanbul 2000.

A. DEMİR, 7-14 Yaş Grubu Çocuklarının Spora Yönlendirilmesinde Etki Eden Faktörler, Marmara Üniversitesi, İstanbul 1996.

E. KILCIGİL, Sosyal Çevre-Spor İlişkileri (Teori ve Elit Sporculara İlişkin Bir Uygulama), Bağırgan Yayım Evi, Ankara 1998.

E. KILCIGİL, "Ailelerin Çocuklarına Yaz Spor Okullarına Gönderme Nedenleri, Beklentileri ve Sosyo-ekonomik Durumları" Spormetre Dergisi, 2003.

B. DOĞAN ve B. ÖZÇALDIRAN "Futbola ve Yüzmeye Yeni Başlayan Çocukların Ailelerinin Sosyoekonomik Durumlarının Karşılaştırılması", Performans, 1995.

Muhammed Ali'ye Hollywood'da bulunan "Walk of Fame" de (Hollywood Şöhret Yolu) yıldız teklifi gelir. "Ben Peygamber'in (s.a.v.) ismini taşıyorum, bu sebeple insanların bu ismin üstünde gezmesine müsade edemem" diyerek teklifi reddeder. Bunun üzerine üzerinde Muhammed Ali'nin ismi olan yıldız duvara asılır. Duvara asılı tek isim Muhammed Ali'nin ismidir.

Tomak

Güreş

Avcılık

KADİM GELENEK: GELENEKSEL TÜRK SPORLARI

Fatih KARAHÜSEYİNOĞLU*

Evrensel spor kültürüne katkıları küçümsenmeyecek kadar büyük olan Türkler, gittikleri yerlere spor kültürlerini götürmüş, oralarda ve yakın çevrelerinde spor alanları inşa ettirmiş ve bu alanlarda spor yapılmasını ve bu sporlara katılımı sağlayıcı tedbirler almıştır.

☐ Farklı kültürlerden ayrışmayı ve belirginleşmeyi sağlayan Türk halk kültürü; Türklerin göçüp yerleştikleri, devlet kurup egemen oldukları coğrafyayı kapsar. Türk halk kültürü, Türk coğrafyasında geleneksel yaşamı sürdüren toplulukların yüzyıllar boyunca kendi dil, kültür ve beğenileriyle oluşturup yaşattıkları kültürün ortak adıdır. Türklerin yaşadıkları yerlere ve kültürel yapıya ait spor ve benzeri bedensel faaliyetler de Türk halk kültürünün unsurları arasındadır. Türk spor kültür ve tarihindeki genel söylem dikkate alındığında Türklerde sporun bir yaşam biçimi ve fetih anlayışının gereği askeri vasıflar taşıdığını söylemek mümkündür. Her an savaşa hazırlıklı olmak ihtiyacından kaynaklanan sportif içerikli hareketlerin eğlenceli hale getirilerek kurallaştırıldığı varsayımı tarihsel verilere dayandırılmaktadır. Bir işle uğraşmanın dinî öğretiler tarafından da uygun görülmesi nedeniyle Türkler sporu ve sportif hareketleri teşvik etmiş ve uygulamışlardır.

Evrensel spor kültürüne katkıları küçümsenmeyecek kadar büyük olan Türkler, gittikleri yerlere spor kültürlerini götürmüş, oralarda ve yakın çevrelerinde spor alanları inşa ettirmiş ve bu alanlarda spor yapılmasını ve bu sporlara katılımı sağlayıcı tedbirler almıştır. Türk tarihinde sporu yaşam biçimi haline getirmiş devlet adamlarının hakan/padişah/komutanların olduğu ve bunların müsabık olarak yarıştıkları bilinmektedir (Kahraman, Osmanlı Devleti'nde Spor, s. 79).

Türk halk kültürünün tamamlayıcı unsurlarından olan "geleneksel Türk sporları" ifadesi aslında zihinlerde soyut olarak pek çok kavramsal özelliği bünyesinde barındırmakla beraber tanımı/tarifi bilimsel çalışmalarda ancak belli özellikleri vurgulanarak yapılabilmektedir. Geleneksel Türk sporları olarak ifade edilen kadim bir kültüre sahip olan sporlar kavramsal açıdan irdelendiğinde; geçmişten günümüze, kaybolan veya yaşatılmakta olan yarışmayı, hoşça vakit geçirmeyi sağlayan, aynı zamanda yardım, rekreasyonel amaçlar taşıyabilen ve gelenekselleşerek günümüze kadar değişerek/değişmeden gelen ritüelleri barındıran sportif

*Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

faaliyetleri günümüzdeki özgün şekli ile "Geleneksel Türk Sporları" olarak ifade etmek mümkündür (Karahüseyinoğlu, Küresel Eksende Türk Sporları, s. 93). Türk toplumunun uzun yıllar süren kültürel pratiklerinin izlerini taşıyan geleneksel Türk sporlarının şekillenmesinde elbette Türklerin yaşama biçimi, doğuştan getirdiği özellikleri ve yaşadıkları yerlerin coğrafi özelliklerinin yansımalarını görmek mümkündür (Güven, Türklerde Spor Kültürü, s. 3-21).

Uzakdoğudan Mezopotamya'ya, oradan da Anadolu'ya uzanan kuşakta yapılmış arkeolojik kazılara göre; *güreş, kılıç, okçuluk, atçılık*, at sırtında top ve sopayla oynanan *cöğen/polo, cirit, mızrak*, at sırtında oğlak kapılan *gökbörü*, at sırtında ip üstünden sopa sıçratan *cop*, kralı karşılama koşusu *seyirtme, avcılık, pujila/boks*, silahlı donanımlı yüzme, kılıç dansı *matrak*, saplı araçla rakip sırtına vurma *tomak, taş atma, ağırlık kaldırma* ve silahlı donanımlı *kayak* gibi temelinde savaşa hazırlık yatan sporlar yapıldığı belirtilmektedir (Fişek, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, s. 26). Geleneksel Türk sporları olarak ifade edilen sportif aktivitelerdeki zenginlik aynı zamanda bir belirsizlik ve karmaşaya da işaret etmektedir. Konunun anlaşılırlığını artırmak için Türk spor kültüründeki zenginlik ve geniş yelpazeden kaynaklanan belirsizliği gidermeye yönelik sınıflandırma ihtiyacı olduğu açıktır.

Matrağın, kılıç-kalkan ve eskrimi andıran görüntüsü

Sosyal bilimlerde bir konuyu ayrıştırma veya tasnif girişimleri genellikle daha sadeleştirme/anlaşılır olma ihtiyacından kaynaklanmakla birlikte sınıflandırmayı yapan kişinin objektifliği konuya bakış açısına göre değişmektedir. Bu ön kabulden yola çıkılarak yapılabilecek bir ayrışma geleneksel Türk sporlarının çeşitli özellikleri dikkate alındığında; *geleneksel atlı sporlar, geleneksel avcılık, geleneksel güreşler, geleneksel eğlenceli ve aletli/aletsiz yarışlar* şeklinde mümkün olmakla beraber eksiktir.

Türklerin atı ilk evcilleştiren ve ona hükmetmeyi başaran insanlar olduğu Çin kaynaklı verilerden anlaşılmaktadır. Ata hükmetmeyi başaran ve doğal hayatın her alanında faydalanan Türkler başat olarak çeşitli kovalama ve yarışma formunda aktivitelere yönelmişlerdir. Hayatın her alanında rol alan atın sportif içerikli oyunlarda da en önemli yere sahip olması beklenen bir durum olmakla beraber bu zengin kültürün günümüze yansıması esnasında pek çoğunun unutulduğu, kaybolduğu da bilinmektedir. Savaş oyunu olarak ifade edilen atlı cirit (Erzurum, Kars, Erzincan, Bayburt,…) ile atlı rahvan yarışlarının (İzmir, Samsun…) günümüzde Türk coğrafyasının pek çok yöresinde unutulmaya meydan okurcasına yapıldığı örneklerden sadece bazılarıdır.

Avcılığın Türk toplumlarında yaşam biçimi halini aldığı ve avlanma kültürünün yaygın olarak yapıldığı bilinmektedir. Tarihsel süreç içerisinde avcılığı eğlenceli bir spor kültürü haline getiren Türk toplumları ihtiyaçtan dolayı avlanırken aynı zamanda bu faaliyete çeşitli dinsel ve törensel ritüeller kazandırmışlardır. Av kültürünün Türk toplumunda önem atfedilen toplumsal olgulardan biri olduğuna dair pek çok veri ile birlikte avcı ön adı ile günümüze yansımış devlet adamlarının olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda avcılık kökenli bir spor halini alan okçuluğun Türk kültüründeki yeri ve önemi sorgulanamaz. Yine bağımsızlığın sembolü olan bayraklarında ok figürü bulunan Türk devletleri ve boyları olduğu dikkate alındığında Türk toplumunun avcılığa ve okçuluğa verdiği önemi kavramamızda yardımcı olacaktır. Geleneksel Türk okçuluğunun çeşitli formlarının yeniden canlandırılmasına yönelik çalışmaları günümüzde görmek mümkündür.

Türk olmanın gereğinin iyi ata binmek ile birlikte ata sporu güreşin çeşitli versiyonlarını çok iyi becerebilme algısının olduğu bir anlayışı tarihsel veriler bize taşımaktadır. Bu bağlamda, devlet teşkilatında görev alacak kimselerin yetiştirilmesini amaçlayan Enderûn mektebinde güreşe yer verilmesi, bu okulun talebeleri ile iyi pehlivanların padişah huzurunda güreştirilmesi bu spora devlet geleneği içerisinde nasıl önem verildiğinin örnekleri arasındadır (Kahraman, Osmanlı Devleti'nde Spor, s. 25). Mücadele ruhunun oyunsal formdaki yansıması olan güreş sporunun geçmişte pek çok çeşidi yapılırken; günümüze bunların ancak çok azı taşınabilmiştir. Türkiye'de hali hazırda uygulama alanı bulanlar arasında; *karakucak güreşleri* (Kahramanmaraş, Sivas, Tokat, Çorum, Amasya, Ankara, Adana, Mersin, Kayseri, Samsun, Artvin,

Türklerin atı ilk evcilleştiren ve ona hükmetmeyi başaran insanlar olduğu Çin kaynaklı verilerden anlaşılmaktadır. Ata hükmetmeyi başaran ve doğal hayatın her alanında atlardan faydalanan Türkler başat olarak çeşitli kovalama ve yarışma formunda aktivitelere yönelmişlerdir.

Sultan Selim'in ok atışı

Erzincan, Malatya, Erzurum, Kars, Yozgat…), yağlı güreşler (Edirne, Antalya, Manisa, Muğla, Bursa, Samsun, Tokat, Çanakkale, Erzurum, Balıkesir, Tekirdağ….), *şalvar güreşi* (Kahramanmaraş ve civarı), *aşırtmalı aba güreşleri* (Gazi Antep ve civarı), *kapışmalı aba güreşleri* (Hatay ve civarı) ve *kuşak güreşi* (Eskişehir ve civarı) bulunmakla birlikte çok daha fazlası Türk coğrafyasında hala yapılmaktadır.

Türkiye'nin pek çok bölgesinde önemli günlerde şenlikler ve festivaller ile kırsalda pek çok belde ve köyde atma, atlama ve kovalamaya yönelik yarışma formu kazanmış çeşitli taş atma, sıçrama ve kovalama yarışları yapılmaktadır. Kuvveti sınamayı amaçlayan ve belirlenmiş ağırlıkta taşları kaldırmaya veya uzağa atmaya (Elazığ, Bingöl, Diyarbakır…) yönelik yöresel adları *sallama/şel/kol/kuvvet* taşı (Karahüseyinoğlu ve diğ., "Geleneksel Oyunlardan Taş Atma", s. 256) olarak belirtilen oyunları bu kategoride değerlendirmek mümkündür. Eldeki *kılıç/topuz/gürz/matrak* gibi çeşitli aletlerle yapılan Türkiye'de pek çok yörede ve özellikle Türk coğrafyasında hala uygulanma şansı bulan pek çok oyunsal formda spor bulunmaktadır. Bunlardan son dönemlerde yeniden tanıtımı yapılarak unutulan hafızaların tazelenmesi sonucu gündeme gelen *matrak* sporunun yoğun ilgi ile karşılandığı eski fakat pörsümeyen yerini almasına yönelik çalışmalar dikkat çekmektedir (www.matrak.gen.tr).

Geleneksel Türk sporları millî ve dinî ritüelleri bünyesinde barındıran Türk örf adet ve geleneklerindeki yardımseverlik, misafirperverlik örneklerinin sergilendiği ortamı sağlayan organizasyonlardır. Yarışmayı esas alan ama asla kazanmanın ön planda olmadığı, "fair play" ruhunun en güzel örneklerinin sergilendiği sportif aktivitelerdir (Güven, Kırkpınar Güreş Kültürü, 61–62).

Temelinde dostluk, kardeşlik ve yiğitlik olan geleneksel Türk sporlarına tarihsel süreç içerisinde farklı pencerelerden bakmak ve değerlendirmek mümkündür. Birlikteliği sağlamak ve kaynaşma amaçlı yapılan zamanın en yaygın faaliyetleri olan geleneksel Türk sporlarının toplumsal bütünleşmeyi sağlamada önemli işlevleri olduğu bilinmektedir. Yardım amaçlı yapılarak toplanan paralarla toplumsal ihtiyaçların karşılandığı, cami, hastane, okul, mezarlık gibi toplumun genelini kapsayan ihtiyaçların giderilmesinde kullanıldığı belirtilmektedir (Karahüseyinoğlu, "Geleneksel Türk Sporlarındaki Modern Spor Yansımaları", s. 130-137).

Geleneksel yaşamda spor ve eğlenceye ayrılan zaman, zorunlu haller dışında iş yoğunluğunun azalmasına veya artmasına bağlı olarak değişmektedir. Özellikle Türk toplumunun tarıma bağlı işlerle ilgilenen kesimi genellikle spor ve eğlence faaliyetlerini "hasat" dönemi sonrası veya tarımsal işlerin az olduğu veya hiç olmadığı dönemlerde yapmaktadır. Resmi organizasyonlarda devlet adamlarının aktif katılım ve desteği söz konusudur. Genellikle mahalli organizasyonlarda toplantı alanlarında (köy meydanında) buluşan erkeklerin ve kadınların kendi aralarında yapacağı etkinlikler olarak şekillenmektedir. Mahalli organizasyonlarda erkeklerin başat rol aldığı etkinliklerde kadınların ise pasif katılım (seyirci) sağlayarak katıldığı bilinmektedir.

Geleneksel Türk sporlarının genel özelliklerine kurallaşma açısından bakıldığında bunların yazılı olmadığı, ancak yarışmanın doğası gereği geneli ile ilgili kuralların katılımcılar tarafından bilindiği, fakat bazı esnek ve farklı uygulamaların katılımcıların mutabakatına bağlı olarak değiştiği belirtilmektedir. Mutabakat sağlanırken bilirkişilere (usta, tecrübeli) büyük saygı duyulur ve onların kararları tartışılmamaya özen gösterilirdi. Günümüz sporcu ve yarışma algısında olmayan, ancak o dönemdeki güven ve rıza kültürü, hakem ve ustalara aşırı güveni sağlamış sporcular ve diğerleri de bunu kabullendiklerinden pek çok sorun çözüme kavuşmuştur.

Geleneksel Türk sporları millî ve dinî ritüelleri bünyesinde barındıran Türk örf adet ve geleneklerindeki yardımseverlik, misafirperverlik örneklerinin sergilendiği ortamı sağlayan organizasyonlardır.

Organizasyonların yapılması sevk ve idaresinde yörenin gönüllü kanaat önderlerinin büyük etkisi vardır. Bu durumun en canlı örneği ve kadim gelenek halini olan Kırkpınar Güreş ağalığı hala yaşatılan köklü geleneklerdendir. "Ağalık" kültürünün ve onun toplum tarafından algısının uzun sü-

Cirit Oyunu / Peter von Hess

ren yaşam biçiminin etkisinde oluştuğu ve "ağa" olabilmenin bazı vasıfları da beraberinde getirdiği bilinmektedir. Bu kriterler arasında herkes tarafından sevilen, doğruluğundan ve dürüstlüğünden emin olunan ve aynı zamanda da güreşin içerisinden gelmiş olma en başat vasıflar olarak karşımıza çıkıyor. Sporu icra eden kişi geleneksel deyim ile *-pehlivan-* kavramı her spor yapan için kullanılmamaktadır. Ağalık kültüründeki anlayış ve algılamanın burada devreye girdiği ve pehlivan unvanını almak için sadece başarılı bir sporcu olmak yeterli değildir. Ancak başarılı olmuş ve pehlivan unvanını alabilmiş spor icracılarına da yörenin kanaat önderleri ve bilginlerine gösterilen sevgi, saygı ve özveri toplumun geneli tarafından gösterilmektedir.

Türkiye'de çok geniş bir geleneksel kültür yelpazesi içerisinde yer alan geleneksel Türk sporlarının faaliyetleri günümüzde uygulama açısından ikili yapı arz etmektedir. Bunlardan birincisi halkın kendi arasında (düğünler ve çeşitli önemli günler) tertip ettiği mahalli organizasyonlar, diğeri ise örgütlü bir çatı altında federasyonlara (Geleneksel Türk Sporları Federasyonu, Türkiye Güreş Federasyonu) bağlı olarak sürdürülen resmî organizasyonlardır. Halkın kendi arasında yaptığı organizasyonlarda geleneksel yapının devam ettirilmesi sağlanırken, resmî organizasyonlarda ise yazılı resmî kurallaşmalara bağlı ve daha çok modern spor algısı devam ettirilmektedir.

Geleneksel Türk sporlarını diğer sporlardan farklı kılan özellikleri otantik ve geleneksel yapısı ile birlikte törensel ritüelleridir. Bu sporlardaki geleneksel pratikler kısmen de olsa yitirilir veya değiştirilirse geleneksel/modern karışımı oluşan melez bir yapı oluşacağı kaçınılmazdır. Modernleşme ve küreselleşme ekseninde hayatın pek çok alanda yaşanan değişim/dönüşüm ile birlikte deformasyon geleneksel Türk sporlarının karşılaştığı önemli ikilemler arasında görünmektedir.

Otantik yapısı günümüze kadar değişmeden veya kısmen değişerek gelen geleneksel Türk sporlarının modernleşme/küreselleşme sonrası serüveninin nereye/nasıl olacağı sorusu cevabını beklemektedir. ■

K A Y N A K L A R

Atıf KAHRAMAN, Osmanlı Devleti'nde Spor, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
M. Fatih KARAHÜSEYİNOĞLU, Küresel Eksende Türk Sporları, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2012.
Özbay GÜVEN, Türklerde Spor Kültürü, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999.
Kurthan FİŞEK, 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, Gerçek Matbaası, İstanbul 1985
M. Fatih KARAHÜSEYİNOĞLU, Ercan Gür, Serdar Orhan, Geleneksel Oyunlardan Taş Atma, Antalya, 11. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Özetleri Kitapçığı, 2010.
Özbay GÜVEN, Kırkpınar Güreş Kültürü, Türk Dünyası Tarih Dergisi, 80, 1993.
M. Fatih KARAHÜSEYİNOĞLU, "Geleneksel Türk Sporlarındaki Modern Spor Yansımaları", e-Journal of New World Sciences Academy 3, 2008.

UZAKDOĞU SPORLARINDA DİNÎ SEMBOLİZM

Sporcu iyi bir performans sergileyebilmek için öncelikle 'kendi kapasitesini tanıması gerekmektedir'. Kendisini ne kadar çok iyi tanırsa, bedenine ve dolayısıyla spor yaparken uygulayacağı beden hareketlerine de o kadar iyi hakim olacaktır. Böylece, 'en iyi sporcu aynı zamanda nefsine en iyi hakim olan sporcudur' düsturu temel esas kabul edilecektir.

İsmail TAŞPINAR*

Taoist ahlâk anlayışına göre de insan gayesi, mutlak sükûnet ve huzur içerisinde her türlü arzu ve istekleri terk ederek dünyaya sırt çevirmek, Tao'ya teslim olmak ve onunla birleşmektir. Bu durum şu üç esasta formüle edilmektedir: Vu-Vey, yani 'hiçbir şey yapmadan iş yapmak'; Puh-Yen: 'hiçbir şey söylememek'; Hu-vu: 'denge konumunda olmak'.

*Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Uzakdoğu sporlarının dinî sembolizmi, söz konusu ülkelerdeki dinlerin spor kültürü içinde yeniden yorumlanmaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, icra edilen sporların her aşaması söz konusu ülkelerdeki yaygın dinî bir hakikatin ifadesi şeklinde kodlanmıştır. Gerçekten, Uzakdoğu denilince iki temel din akla gelmektedir. Bunlardan biri, kadim Çin dinleri olan Taoizm ve Konfüçyanizm'dir. Diğeri ise, özellikle Çin vasıtasıyla Japonya'da yaygınlaşmış olan Budizm'dir. Çin dinî kültürünün en önemli kavramı, 'Tao'dur. Tao, hem Taoizm'in hem de Konfüçyanizm'in en temel kavramıdır. Tam olarak tercüme edilemeyen ancak bazı temel özellikleri ile bilinen Tao, Taoizm'in kutsal kitabı Tao-Te-King'de, 'Yol, Varlığın Esası, Kainatın Kaynağıdır, Temel İlkedir; O, Ezelî'dir ve Ebedî'dir; bilinmez ve isimsizdir.' Bunların yanında Tao'nun en önemli özelliği, 'fiilsiz ve sakin' oluşudur. Tao, her yerde vardır ancak O varlığını ve faaliyetlerini 'sükûnet içerisinde' tahakkuk ettirir. Kainatta esas olan 'sükûnettir'. Böylece, söz konusu dinlere göre de, hayatın gayesi 'sükûneti elde etmektir'. Taoist ahlâk anlayışına göre de insan gayesi, mutlak sükûnet ve huzur içerisinde her türlü arzu ve istekleri terk ederek dünyaya sırt çevirmek, Tao'ya teslim olmak ve onunla birleşmektir. Bu durum şu üç esasta formüle edilmektedir: Vu-Vey, yani 'hiçbir şey yapmadan iş yapmak'; Puh-Yen: 'hiçbir şey söylememek'; Hu-vu: 'denge konumunda olmak'. Tao'nun bu özellikleri, özellikle Taoizm'in ve Konfüçyanizm'in yaygın olduğu Uzakdoğu ülkelerindeki sporların en önemli esasları kabul edilecektir. Söz konusu sporların icrası ve gelişimi, bu temel esasların gerçekleştirilme mertebeleri olarak kabul edilecektir. Böylece, Uzakdoğu sportmeni kendi bedeni ve duygularını, kainata hakim olan Tao ile uyum içerisinde olacak şekilde kontrol etmelidir.

Daha önce de işaret edildiği üzere, Uzakdoğu ülkelerinde, özellikle Çin'in yanında Kore ve Japonya'da yaygın olan diğer bir din ise Budizm ve onun farklı bir yorumu olan Zen Budizm'dir. İnsanın iç aydınlanmasını tefekküre dayandıran söz konusu Budizm'e göre, 'dış dünyayı anlamak için, iç dünyanın anlaşılması gerekmektedir'. İnsanın, hakikati ancak kendi iç dünyasını tefekkürle anlayabileceği düsturunu kendisine rehber edinenler, kendi bedenlerini gerçekten tanımak ve ona hakim olabilmek için, onun üzerinde derin tefekküre dalarlar. Aşağıda da işaret edileceği üzere, VI. yüzyılda yaşayan Bodhidharma'ya dayandırılan bu yöntem, yaygınlık kazandığı ülkelerde spor yapanların uyguladıkları tekniklerde bu esasa dayanacaklardır. Buna göre; sporcu iyi bir performans sergileyebilmek için öncelikle 'kendi kapasitesini tanıması gerekmektedir'. Kendisini ne kadar çok iyi tanırsa, bedenine ve dolayısıyla spor yaparken uygulayacağı beden hareketlerine de o kadar iyi hakim olacaktır. Böylece, 'en iyi sporcu aynı zamanda nefsine en iyi hakim olan sporcudur' düsturu temel esas kabul edilecektir.

Uzakdoğu sporları denildiğinde akla gelen en belirgin sporlar, 'savunma sporları' olarak bilinen sporlardır. Gerçekten, yukarıda da işaret edilen ülkelerde, dinî sembolizmin yoğun olarak yer aldığı sporlar, savunma ve mücadele yapılan sporlardır. Bu araştırmada, söz konusu sporlara ve onların icrasında kullanılan dinî sembolizme işaret edilecektir.

Modern dönem öncesi her türlü meslekte olduğu gibi, daha sonraları 'spor' olarak icra edilecek olan savunma ve mücadele sanatlarından 'Ju-Do', 'Aiki-Do' ve 'Tek-Van-Do'da belli bir bedensel disiplinin yanında ahlâkî olgunluğu ve manevî yetkinliği de gerektiren meslekler ve sporlardır. Adeta bir ibadet ve bir 'zikir' olarak telakki edilen bu sporların adlarında yer alan ve 'Tanrı' anlamına gelen 'Do' ismi, Taoizm'in tanrı için kullandığı 'Tao' (Yol) adının farklı bir telaffuzudur. Buradan da anlaşılacağı üzere, Uzakdoğu kültüründe söz konusu savunma sporları asıl itibariyle 'kişiye nefsini tanımasını sağlayarak Tanrı'ya götüren yollar' olarak kabul edilir. İleride de işaret edileceği üzere, en iyi savunma sporlarını uygulayanların manastır hayatı yaşayan rahipler arasından çıkması bu yüzdendir.

Bu nedenle, Uzakdoğu'da savunma sanatını öğrenen 'savaşçı' sınıfına mensup kimseler, ancak belli bir 'liyakat' derecesine ulaştıklarında bir üst mertebeye geçme imkanına kavuşmakta idiler. Burada, 'liyakat' kavramı merkezî bir öneme sahiptir. Zira liyakat, sadece maddî 'yetenekle' değil, aynı zamanda o maddî yeteneği kontrol edecek ve yönlendirecek olan 'manevî erdeme' de sahip olmakla elde edilen bir durumdur. Bu nedenle, Uzakdoğu savunma sporları, giyilen elbiseden kullanılan malzemelere ve hareketlerin tasnifinden uygulanmasına kadar tam bir 'manevî eğitim' olarak telakki edilmektedir. Budizm'in Buda'dan sonra yirmi sekizinci atası kabul edilen ve Japonya'da yaygınlık kazanan Zen Budizm'in kurucusu da kabul edilen Bodhidharma (470-543), M.Ö. 1120 tarihlerinde ortaya çıktığı kabul edilen ve bir savunma sanatı olan Vajra Mukti'nin de üstadlarından sayılmaktadır. Vajra Mukti, 'ilâhî hikmeti' arayış yollarından biri olarak kabul edildiği için gizli bir bilgi olarak kabul edilir ve herkese öğretilmezdi. Kendisi, Hindistan'ın savaşçı sınıfına mensup bir 'kşatriya' olan Bodhidharma, Vajra Mukti'yi

açıklarken şöyle demektedir: 'Nefsini yenerek aydınlığa kavuşmanın 'yolu' nedir? Bunun 'yolu', 'savaşçı bir ruh' ile benliğin merkezine gitmekle olur. Maksada ulaşırken ahlâkî erdemler, manevî kuvvetler ve güçler ona yardımcı olmalıdır.'

Bodhidharma'nın da belirttiği üzere, savunma sanatını öğrenmenin gayesi, kişinin kendi nefsini yenmesidir. Bu nedenle, Vajra'nın gerektirdiği bütün 'manevî aşamaları' geçen kişi, 'Vajrapânis' yani 'Vajra'nın taşıyıcısı' olma payesine ermekte idi. Bu manevî rutbeye genellikle uzun 'mücahedeler' sonucunda ancak manastırda yaşayan bazı rahipler ulaşabilmekteydi. Böylece, söz konusu mertebeleri aşmak sadece bedenin uzuvlarına hakimiyeti ifade eden 'dış hareketleri' yapmakla değil, nefsini kontrol etmek olan 'içsel bilgiye' de sahip olmakla gerçekleşmekte idi. Bu nedenle, nefsiyle mücadele eden bir 'savaşçı' olarak görülen Uzakdoğu sporunu icra edenlerin, kendi 'iç dünyalarında' iyiliği temsil eden 'ak savaşçı' ve nefsin arzularını temsil eden 'kara savaşçı' olarak nitelendirilen iki savaşçıdan birinin tarafını tutmak zorunda oldukları belirtilir. Her sporcunun, 'iç dünyasındaki' bu iki savaşçıdan hangisinin galip gelmesini istediğine karar vermesi gerekmektedir. Bu karar, onun spordaki gelişimini belirleyecek olan en temel tercih olacaktır. Bodhidharma, tercihini 'ak savaşçı'dan yana yapan sporcuyu, 'kara sporcu'nun daha yaşlı ve tecrübeli olduğu ve yaşadığımız dünya hayatının genellikle onun tarafını tuttuğu konusunda uyarmakta; bu yüzden, mükemmel bir sporcu olmak için yani 'onu yenmesi için' çok çalışması gerektiğini belirtmektedir. Bu ise, 'daha derin bir hikmet bilgisi' ve 'uyuma' (tao) sahip olmakla mümkün olacaktır.

Spor Elbiselerindeki Sembolizm: Her Kuşak Bir Mertebe

Uzakdoğu sporlarının en önemli unsurlarından biri şüphesiz sporcuların giydiği 'elbise' ya da 'kimono'dur. Uzakdoğu sporlarının temel kavramları, sporcuların giydiği elbiselerde veya kisvelerde temsil edilmektedir. Açık mavi renkli kimonoya 'in' denilmektedir ve 'Yin' sembolünde olduğu gibi negatif kuvveti temsil etmektedir. Beyaz renkli kimono ise, 'yo' olarak isimlendirilir ve 'Yang' sembolünde olduğu gibi pozitif kuvveti temsil etmektedir. Kimononun kendisi, tabiattaki dönüşümü temsil etmektedir. Bu nedenle, elbisenin renklerindeki farklılıklar bu değişimlere işaret etmektedir. Mesela; açık rengin gündüzü, koyu rengin geceyi temsil ettiği gibi.

Her sporcu, aynı zamanda nefsiyle mücadele ettiği için, giydiği kisvenin rengi ve kuşandığı kuşak onun içinde bulunduğu 'mertebeyi' temsil etmektedir. Manevî yolculuğunun safhaları boyunca sporcu, her mertebeyi temsil eden değişik renkte kemer takmaktadır. Böylece, nefis mücadelesinin safhaları renklerin temsilinden istifade ile ifade edilmektedir.

Başlangıçta, sporu icra edenlerin tamamı beyaz kuşak kuşanmakta idi. Herkes kendi içinde bulunduğu mertebeyi bildiği için, alacağı dersi kendisi takip ederdi. Zira, önemli olan maddî bir ilerleme olan bedene hakimiyet olmadığı için, mertebelerin dış görünüşle ifade edilmesi doğru kabul edilmemekte idi. Ancak, modern zamanlarda, Uzakdoğu sporlarının Batı'da yaygınlık kazanmasıyla, manevî ilerleme ikinci plana itilince, bedene hakimiyeti ifade eden farklı renklerde kuşakların kullanılması uygulamasına geçilmiştir. Bu nedenle, asıl itibariyle kuşaklar aynı zamanda zımnen manevî mertebeleri de ifade etmektedir. Sporu icra eden kişinin, içinde bulunduğu 'kuşak' mertebesi üzerine tefekkürünü yoğunlaştırması gerekmektedir.

'Beyaz' kuşak, her şeyin kaynağı olan toprağı, kalbî saflığı, aldığı karardaki samimiyeti ve dayanışmayı temsil etmektedir. Diğer renkteki kuşakların tamamı sporcunun bu zahiren manevî yükselişini temsil etmektedir. Kuşakların ilk rengi nasıl beyaz ise, Uzakdoğu sporlarının son kuşağının rengi de beyazdır. Yani, söz konusu sembolizmle, 'aslında sporcu kat ettiği bütün mertebelerin sonunda, tekrar başladığı yere dönmektedir' mesajı verilmek istenmektedir.

Teknik Hareketlerde Dinî Sembolizm: Selamlaşma ve Katalar

Her ne kadar görünüşte teknik bir mücadele olsa da,

bu sporların diğer ve en önemli yönü zihinsel ve manevî sınamadır. Bu nedenle, Uzakdoğu sporlarında, yapılan mücadelede yenilmek de yenmek kadar kıymetlidir ve onurludur. Zira, kişi bu vesile ile kendini daha iyi tanıma fırsatını bulur. Böylece, eksiklikleri üzerinde düşünmesi ve daha fazla tefekkür ederek gidermesi gerektiği dersini çıkarır.

Sporun icra edildiği yere 'dojo' denmektedir. 'Dojo', kelime olarak 'Yol'un meydanı' ya da 'Tao meydanı' anlamına gelmektedir. Sporu icra edecek kişi, bu meydanda kendini tanıma fırsatını bulur. Kılıç kullanma sporu olan 'kendo' veya ok atışı sporu olan 'kyudo'nun icra edildiği yerlere de aynı isim verilmektedir.

Uzakdoğu sporlarının tamamında, mücadele edecek olan her iki tarafın da mücadeleye başlarken ve mücadele bittiğinde karşılıklı 'selamlaşma'ları önemli bir esas kabul edilmektedir. Bu nedenle, spora başlayan herkes öncelikle 'selamlaşmayı' öğrenir. Sporu icra eden kadim atalardan nakledilen 'karşılıklı saygıyla başlayınız ve bitiriniz' sözü buna delil gösterilmektedir. Selamlaşma, sadece belli bir hareketi görünüşte (zahiren) yapmaktan ibaret değildir. Karşılıklı mücadele edecek olan sporcular, benliklerinde zihnen 'yoğunlaşarak' karşısındakine selam verir. Bu durum, aynı zamanda, bir halden başka bir hale 'geçiş' yapacak olan sporcu için 'huzura dönüşü' de temsil etmektedir.

Selamlaşma esnasında yumruk halindeki sağ elin, sol elin avucu içerisine yerleştirilmesi, 'demirden elin içerisinde yumuşak kalbin varlığını' sembolize etmektedir. Avuç içerisindeki sıkılı yumruk, pozitif güçleri; avuç ise negatif güçleri temsil etmektedirler. Bunlar, temsil ettikleri güçlere nispetle aynı zamanda Yin ve Yang'ı sembolize ederler.

Diz çökerek yapılan selamlaşmanın da özel bir sembolizmi vardır. Buna göre; derse başlarken ya da mücadelenin başlangıcında ve sonunda diz çökülerek yapılan selamlaşma, sporcu belli bir müddet zihnen konsantre olduktan sonra gerçekleştirilir. Buna, 'kalbin sükûnu' anlamına gelen 'tinh tâm' adı verilir. Dersin sonunda selamlaşmayı yapan kişi, dersin manevî atmosferinden çıkmış kabul edilir ve normal hayata döner. Diz çökülerek yapılan selamlamanın bir diğer anlamı ise, 'geçmiş ataların ruhlarına ve hatıralarına saygı'dır. Bu vesileyle, onlara olan bağlılık ifade edilmiş olmaktadır.

Diğer bir selamlaşma ise, 'ayakta' yapılan selamlaşmadır (lê-dung). Bu da ellerin yumruk halinde birleştirilmesi ile yapılır. Kimi zaman, ayaktaki selamlaşma kollar çember şeklinde açılarak yapılır. Bu, birlik ve eşitliği sembolize etmektedir. Bu selamlaşma, diz çökülerek yapılan selamlaşmanın yerini alabilir. Bu selamlaşma hareketini yapan kişi, söz konusu hareketiyle 'seni selamlıyorum ve bilinçli bir şekilde cesaretimi ve gücümü ortaya koyacağım' demektedir.

Uzakdoğu ülkelerinde icra edilen söz konusu sporların tamamında 'kata' kavramı önemli bir yer tutmaktadır. 'Kata', 'bedenin ve nefesin düzenli ve ritmik hareketi' anlamına gelmektedir. Kata yapan sporcu, katanın sonunda başladığı noktaya döner. Belli hareket ve tekniklerin sergilendiği katalarda, başlangıç noktası daima merkezi temsil eder. Kata, bu merkezin etrafında gerçekleşir. Kata yapan kişi, nefsiyle mücadelesini temsil etmektedir. Bu esnada, bir yandan nefsinin hareketini diğer yandan kendisinin ona verdiği karşılığı tasvir eder. Kata çizen sporcu, her biri bir hayvan ile sembolize edilen bedenine, gücüne, duygularına ve düşüncelerine hakim olduğunu ortaya koyar.

Uzakdoğu sporları, aslında göründüğü gibi sadece bedeni tanıma ve bazı teknikleri kullanma sporu değildir. Bu sporların asıl gayesi, kişinin hem iç hem de dış güçlerini geliştirmesi ve nefsine hakimiyeti esas alan bir anlama sahiptir. İşte, söz konusu sporların icrasında ve kullandıkları kisvede hep bu özelliğe vurgu yapılmaktadır. Hatta, sporcunun kendi manevî potansiyelini keşfetmesi en önemli gaye olarak kabul edilmektedir. Zira, kendini tanıyan kişinin spordaki gücünün, kendini tanımayana göre daha üstün olduğu kabul edilir. Söz konusu sporu icra edenler arasında bu durumu özetleyen meşhur bir kıssa anlatılmaktadır: Bir gün, yolculuk yapan bir rahibin etrafını eşkıyalar kuşatır. Kılıçlarını çekmiş olan eşkıyalar ne kadar uğraştılarsa ortalarında duran rahibi bir türlü yakalayıp ona ulaşamazlar. Sonunda, rahibe hakaret ederler ve durmadan hareket etmeyi bir an önce bırakmasını isterler. Rahip ise onlara: 'ben tamamen yerimde sabitim' der. Buradan anlaşılması gereken, etrafını saran kargaşa karşısında rahibin zihnen 'sükunet içerisinde hareketsiz olduğu' ve bu yüzden doğru hareketi zamanında yapabilecek durumda kendine hakim olduğudur. ■

K A Y N A K L A R

Dictionnaire de la Sagesse Orientale, ed.: Guy Schoeller, Paris 1989.
Ekrem SARIKÇIOĞLU, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Isparta 2000.
http://pictographe.blogspot.com/2009/11/shaolin-le-symbole-de-lart-martial.html
Francis DIDIER, 'La symbolique des grades', http://www.officielkaratemagazine.fr

KIRKPINAR

Halis ERDEM*

* Emekli Tarih Öğretmeni.

Ata sporumuz yağlı güreşin olimpiyatı sayılan Kırkpınar güreşleri, Osmanlı padişahı Orhan Bey zamanında (1324-1362), oğlu Rumeli Fatihi Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye yaptığı akınlar sırasında doğmuştur. Kırkpınar güreşlerinin tarihi hakkında bugüne kadar kapsamlı bir araştırma yapılabilmiş değildir. Bu konudaki bilgiler büyük ölçüde halk arasında anlatılanlardan ibarettir.

650 yıldan daha fazla zamandır devam eden Kırkpınar gibi bir etkinliğe sahip ecdadın spora önem vermemiş olması asla düşünülemez. Çünkü ateşli silahlardan önce kullanılan (kılıç, gürz, kalkan, mızrak, ok...) gibi silahlar, büyük bir spor eğitimi isteyen silahlardı. Bugün, müzelerimizde bu silahların birçok çeşidini görerek atalarımızın ne yaman bir sporcu olduklarını anlayabiliriz. Osmanlı İmparatorluğu zamanında spora daha çok önem verilmiştir. Vilâyetlerin pek çoğunda spor alanları bulunur, spor müsabakaları ve antrenmanları önceden hazırlanmış yönetmeliklere göre yapılırdı. İstanbul'da yirmiye yakın spor alanı ve güreş tekkesi vardı (Kahraman, Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi, I, 1-2).

Kırkpınar Güreşlerinin Doğuşu

Osmanlı Padişahı Orhan Bey, oğlu Süleyman Paşa'yı Rumeli'nin fethi ile görevlendirmiştir. 1356'da Bursa'da babasıyla görüşüp Edincik'e gelen Süleyman Paşa, Karesi Beyleri ile görüştükten ve Çanakkale Boğazı'na yapılan bir keşif harekâtından sonra Kapudağ Yarımadası civarındaki Kemer (Görece)'den güçlü bir donanma ile Çimbi'ye (Gelibolu yakınlarında) geçmiştir. Bundan sonra bir dizi fetih hareketinde bulunan Süleyman Paşa, Atinalı tarihçi Halkokondiles (Chalcocondyles)'in de belirttiği gibi 1357'de Edirne'yi ele geçirmiştir (Tekindağ, Şahabettin. 'Dünya Tarihi'. I, 318, 319). Bu nedenle, Kırkpınar tarihi güreşleriyle alakalı kaynaklar farklı tarihler zikretse de Edirne'nin fethi de dikkate alınarak 'kırk gazi'nin (yiğit) aralarında yaptıkları güreş kesinlikle 1357'de yapılmıştır. Çünkü aynı yıl Rumeli fatihi Süleyman Paşa Bolayır ile Seyitkavağı arasında doğanı ile avlanırken atından düşerek ölmüştür. Bu yüzden başka bir tarihte yapılması kesinlikle mümkün değildir.

Bu bilgiyi destekleyen bir başka gerçek de Kırkpınar güreşlerinin halk arasında bilinen tarihidir. Bu halk tarihi bilgisine göre; Rumeli Fatihi Süleyman Paşa 1357'de Edirne'yi fethettikten sonra, Edirne civarında bir keşif akınına çıkar. 6 Mayıs 1357 de Hıdırellez günü, (bu gün Yunanistan sınırları içinde kalan) Edirne'yi Ortaköy'e bağlayan 35 kilometrelik yolun üzerinde Simavina (Simavna, Samına) ve Sarı Hızır (Kiprionos) köyleri arasında bulunan (Balkan Savaşı'ndan sonra Yunanistan'a bırakılan) şose yolun hemen doğusundaki çimenlik (çayır) yere geldiklerinde konaklarlar. Bu konaklama sırasında, akıncılar arasından seçilen kırk yiğit aralarında güreşe tutuşurlar. Çünkü güreş Türklerde hem bir ata sporu hem eğlence hem de bir çeşit savaş oyunudur. Bu güreş halk arasında yaygın olarak iki farklı şekilde anlatılmaktadır. Birinci anlatıya göre; güneş batana kadar güreşen bu yiğitler -ki hepsi birer başpehlivandır- bütün güçlerini harcadıkları halde bir türlü yenişemezler ve sonunda yorgunluktan ölürler. İkinci anlatıya göre ise; bu kırk yiğit arasından bütün rakiplerini yenerek finale kalan ve adları Ali ile Selim olduğu söylenen iki kardeş akıncı, güneş batana kadar güreştikleri halde bir türlü yenişemezler ve sonunda yorgunluktan ölürler. Rivayetlerin bütünüyle doğruluğu bir tarafa burada önemli olan, Süleyman Paşa'nın komutasında Kırkpınar çayırında güreşen bu yiğitlerin hiçbir şekilde anlaşmalı güreşe yanaşmadan, ölünceye kadar güçlerini denemeleri, birbirlerine denk bu yiğitlerin eşi görülmemiş bir mücadele vererek, gelecek kuşaklara örnek olmalarıdır. Onları düştükleri yere gömen arkadaşları ertesi gün oradan ayrılırlar. (Erdem, Doğuşundan Günümüze Kırkpınar, s. 22.)

Süleyman Paşa'nın ölümünün ardından Balkan topraklarından geri çekilen Osmanlı Rumeli'nin fethiyle Süleyman Paşanın kardeşi Şehzâde Murat Bey (I. Murat) görevlendirilmiştir. 1361 yazında Edirne'nin tekrar fethedilmesi I. Murat'ı çok sevindirmiş, şehrin o zamana kadar Hadrianopolis olan adını Edirne'ye çevirmiştir. Bu adın Edirne olması 18. yy.'dadır (İnalcık, Devlet-i Aliyye, I, 56).

Edirne'nin alınmasından sonra Murat Bey, bugün Yunanistan topraklarında yer alan Kırkpınar çayırında, Kırkpınar güreşlerinin halk arasında anlatılan tarihi ile de örtüştüğü gibi ağabeyi Rumeli Fatihi Süleyman Paşa ve kırk yiğidin anısına 1361 yılı yazında bir yağlı güreş düzenlemiştir.

Kırkpınar güreşlerinin halk arasında anlatılan tarihine göre; Murat Bey 1361 yılı ilkbaharında güçlü bir

Kürtdereli Kel Aliço Koca Yusuf

Kırkpınar, savaşlar nedeniyle zaman zaman ara verilse de günümüze kadar ulaşan ve Dünya'da 651 yıldır süregelen tek geleneksel spor organizasyonu olma özelliğini korumaktadır.

ordu ile Edirne üzerine yürüdüğü sırada ordunun önünden ilerleyen akıncılar, arkadaşlarının mezarlarının bulunduğu Samona yakınlarındaki çayıra geldiklerinde çok sayıda pınarın kaynadığını görerek bu çayıra 'Kırkpınar' adını vermişlerdir ki, bilindiği gibi 'kırk' sözcüğü Türkçemizde hem çokluk hem de kutsallık belirtisidir.

Başka bir anlatı ise, tek bir pınarın kaynadığını görerek buraya "Kırklarpınarı" adını vermişler ve zamanla bu ad "Kırkpınar" olarak değişmiştir. Bu olay üzerine Murat Bey'in emri ile 1361'de Edirne'nin alınmasından sonra aynı yılın yazında, bu çayırda ağabeyi Rumeli Fatihi Süleyman Paşa ve akıncılarının anısına bir yağlı güreş düzenlenmiştir ve bu güreşlere "Kırkpınar Güreşleri" adı verilmiştir. Böylece Türk güreş tarihinde de yeni bir devir başlamıştır. Bundan sonra her yıl Hıdırellez günü Kırkpınar güreşlerinin yapılması bir gelenek haline gelmiştir. Savaşlar nedeniyle zaman zaman ara verilse de günümüze kadar ulaşan ve Dünya'da (2012'de) 651 yıldır süregelen tek geleneksel spor organizasyonu olma özelliğini korumaktadır.

Konu ile ilgili bir başka tarihlendirme ise Anadolu Selçukluları'nın zulmünden kaçan Türkmen Beylerinden Sarı Saltuk'un, kendisine bağlı Türkmen boyları ile birlikte 1263 yılında Rumeli'ye geçerek Edirne'yi ele geçirmesi ve kırk yıl (1264-1304) süreyle Edirne'de hüküm sürdüğü döneme istinat edilmektedir. Rumeli Türkleri arasında güreşçi olarak tanınan Sarı Saltuk, Kırkpınar Çayırı'nda güreş yaptıran ve güreşen ilk Türk'tür. Bu nedenle bazı araştırmacılar Kırkpınar tarihini Sarı Saltuk ile başlatarak (1265) 2012 yılında 747. yağlı güreşlerin yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. (Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, Geleneksel Türk Güreşi ve Kırkpınar, s. 27).

Kırkpınar güreşlerinin "er meydanları"nın gelmiş geçmiş en büyük pehlivanının tartışmasız Kel Aliço olduğu kabul edilmiştir. Ustası, Sultan Abdülaziz'in başpehlivanı Kavasoğlu Koca İbrahim Pehlivandır. Kel Aliço, Türk güreş tarihinin en namdar yiğitlerinden biridir. Denilebilir ki, Aliço ayarında bir pehlivan dünyaya gelmemiştir. 1863'ten 1890 yılına kadar 27 yıl üst üste Kırkpınar Başpehlivanlığını kazanarak, erişilmesi mümkün olmayan bir rekor kırmış ve 56 yaşına kadar güreşmiştir. Başında saç olmadığı için "Kel Aliço", sert ve acımasız olduğu için de "Gaddar Aliço" diye anılmıştır. Aliço, her ne kadar Avrupa ve Amerika'da yabancı güreşçilerle boy ölçüşmemiş ise de kendisiyle boy ölçüşen Türk pehlivanlarının Avrupa ve Amerika'da yaptıkları güreşler ve aldıkları sonuçlar, onun hepsinden ve herkesten büyük olduğunu kanıtlamaktadır. (Karayel, Kel Aliço, s. 2-3.)

Kel Aliço'dan başka Kırkpınar'da iz bırakan tanınmış Başpehlivanlar şunlardır: Arnavutoğlu, Şeyh Kasım, Deliormanlı Kazıkçı Kara Bekir, Kavasoğlu, Kara İbo, Makarnacı, Pamukçulu Osman, Yörük Ali, Koca Yusuf, Adalı, Kurtdereli, Katrancı, Kavalalı Çolak Molla Mümin, Filiz Nurullah, Hergeleci İbrahim, (Erdem, Doğuşundan Günümüze Kırkpınar, s. 26-30.) ■

K A Y N A K L A R

Şahabettin TEKİNDAĞ, Dünya Tarihi.
Halil İNALCIK, Devlet-i Aliyye.
Atıf KAHRAMAN, Cumhuriyet'e Kadar Türk Güreşi.
Halis ERDEM, Doğuşundan Günümüze Kırkpınar.
Hammer, Osmanlı Tarihi.
Sami KARAYEL, Kel Aliço.

YAĞLI GÜREŞLERDEKİ ÂDÂB VE ANLAYIŞIN TOPLUMSAL BARIŞA KATKISI

Yalçın KAYA*

Âdâb-ı muâşeret kurallarıyla şekillenen ve güzelleşen, güreş gibi diğer spor çeşitlerine de kendilerine uyan ahlâkî kurallar uygulandığında elbette ki sporların güzellikleri ön plana çıkacaktır.

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

Dünya barışına katkıda bulunduğu düşünülerek yaygınlaştırılan günümüzün spor karşılaşmalarında şiddetin her gün tırmandığı ve hatta son yüzyılda onlarca insanın spor platformlarında öldüğü görülmektedir. Âdâb-ı muâşeret kurallarıyla şekillenen ve güzelleşen, güreş gibi diğer spor çeşitlerine de kendilerine uyan ahlâkî kurallar uygulandığında elbette ki sporların güzellikleri ön plana çıkacaktır.

645 yıldır devam eden Kırkpınar güreşlerinde hiçbir ölüm ve öldürme olayına rastlanmadığı gibi, ne sporcular arasında ne de seyirciler arasında ciddi anlamda bir kavganın olduğu olanların da büyümeden kontrol altına alındığı görülmektedir. Toplumların medeniyet düzeyinin her geçen gün geliştiğini kabul ettiğimiz günümüzde, yüzlerce yıl öncesi ile şu an içinde bulunduğumuz yüzyılımızı karşılaştırdığımızda, spor platformlarındaki kavgaların azalması gerekirken tam tersine arttığını görmek; bir yerlerde bazı hataların ve yanlışların olduğunu düşündürmektedir. Medeniyet, barış demekse; barışın nerede ve kimde olduğuna bakmaksızın peşine düşülmelidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan yıkılışına kadar geçen 600 yıllık süre içinde spor karakteristiği incelendiğinde, temel amacın üstün savaşma yeteneğine sahip olan insanlar yetiştirmek olduğu görülmektedir. Batıdan bize gelen spor anlayışında ise "oyun oyalanmaişten uzaklaşma" esası görülmektedir. Fakat mukayese edildiğinde, asırlar öncesi sporun toplumsal barışa olan katkı düzeyinin çok altında kalındığı, bunun da ciddi olarak düşünülmesi gerektiğine inanılmaktadır. Nerede hata yapılıyor? Bundan asırlar önce, şu anda yaşanan spor ortamlarındaki çirkin olayların yaşandığına dair kaynaklarda kayda değer bilgilere rastlanmamaktadır. Osmanlıda ise nadir olarak bu tür vakaların yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda güreş, okçuluk, kılıç çalışmalarındaki şiddete sebep olan faktörlerin kontrol edilişi incelenmekte, günümüzle mukayese edilmektedir. Sonuçta söz konusu olgu karşısında önyargısız, ne olursa olsun açık olunmasının gerektiği vurgulanmaktadır.

Günümüzün spor anlayışı incelendiğinde bireysel veya toplumsal boyutuyla beşeri münasebetlerin artırılması, dostlukların geliştirilmesi, insanların veya toplumların birbirini kabullenebilmelerinin sağlanması, buna bağlı olarak toplumların yücelmesinde önemli bir araç kabul edilmektedir (Erkal). Kısacası sosyal ve bireysel ilişkilerin iyiye gitmesinin sağlanması ve geliştirilmesi esası ile karşılaşılmaktadır. Öyle ya, bir ülkenin bayrağı dalgalanırken tarihte birbirlerinin kanlarını dökmüş, atalarını öldürmüş, topraklarını işgal etmiş milletler, dünya ve olimpiyat yarışlarında birbirlerinin bayraklarının karşısında saygı ile durmakta, marşlarını dinlemekte, hatta beraber söylemektedirler.

Ancak, göz önünde bulundurulması gereken bir başka konu da 2000'li yılların geride bırakıldığı günümüzde insanlar, spor karşılaşmalarında döner bıçaklarıyla birbirlerine saldırmakta, statların koltuklarını sökerek birbirlerine atmakta, hakemleri-sporcuları dövmekte, dükkânları yağmalamakta, hatta insanları öldürmektedirler. Kayıtlara göre 1964-1997 yılları arasında, spor yarışmalarında 1130'dan fazla insan ölmüş, binlerce insan yaralanmıştır.

Asırlar önce askerî bir anlayışla yapıldığını kabullendiğimiz sporun ortamlarında yaşanmayan kötü olayların, medeniyet düzeyinin sürekli geliştiği söylenen günümüzde yaşanması karşısında, ciddi olarak düşünülmesi gerekir. Nerede hata yapıyoruz?

Bundan asırlar önce şu anda yaşanan spor ortamlarındaki çirkin olayların yaşandığına dair ciddi kaynaklara rastlanmamaktadır. Kaldı ki günümüzde devlet, askeriyle, polisiyle, panzeriyle birçok güvenlik tedbirleri aldığı halde, o dönemde böyle bir tedbirin de alındığına dair bilgiler mevcut değildir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan yıkılışına kadar geçen 600 yıllık süre içinde spor karakteristiği incelendiğinde, temel amacın üstün savaşma yeteneğine sahip olan insanlar yetiştirmek esasına dayandığı görülmektedir (Erkal). Osmanlı İmparatorluğunda ilke, varlığını korumak hücum ve savunma için dayanıklı, kuvvetli ve çabuk olmak, becerikli ve gözü pek bahadırlar yetiştirmek tüm spor hareketlerinin esasını teşkil ediyordu. Osmanlıdan günümüze kadar gelen spor anlayışında bilhassa Kırkpınar güreşlerinde İslâm dininin etkileri görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğunda da eski Türk örf ve gelenekleri daha da geliştirilerek sürdürülmüştür. Bu alanda yazılan tarihi eserlerden Nasuhi Tarihi adlı eserde "güreş tutmak, ok atmak kılıç, kalkan, topuz, gönder ve at idmanları yapmak "mukaddimat-ı cihattır ve

Nasuhi Tarihi adlı eserde "güreş tutmak, ok atmak kılıç, kalkan, topuz, gönder ve at idmanları yapmak "mukaddimat-ı cihattır ve cihat, Resûlullah'ın sanatıdır" denilmektedir.

cihat, Resûlullah'ın sanatıdır" denilmektedir. İdman faaliyetlerine bu açıdan bakılacak olursa, Allah için yapılacak savaşlardan önce hazırlıklarının yapılmasının dinî açıdan önemi de ortaya çıkar (Afyon).

Osmanlı Türklerinde güreş iki türlü yapılırdı. Anadolu da "Karakucak" yani kuru güreş, Rumeli'de "Yağlı güreş" .

Güreşe başlamadan önce pehlivanlar soyunup deri kispetlerini giydikten sonra yağ kazanının başına gelir ve kıbleye dönerek üç İhlâs bir Fatiha okurlar, pirleri Hz. Hamza'ya dua ettikten sonra cazgır tarafından seyircilere tanıtırlar (Gümüş, 1988). Bu, insanın içindeki şiddetin barışçıl bir şekle dönüşmesini, törelerle ve inanç sisteminin temelleri ile âdâb-ı muâşeret oluşturarak kontrol edilmesini sağlamaktadır. Tabiî ki her şeyi gören ve bilen Yaratıcı'nın huzurunda kavga ve şiddet olamaz. Buna inanan güreşçiler de birbirlerine şiddet uygulamaktan kaçınmak zorundadırlar. İzleyiciler için güreş tutmak ve galip gelmek yetmemektedir. Er meydanını erlik, yiğitlik gibi kavramlarla süslemek zorundadır pehlivanlar. Hâlâ bu esasa uymayan sporcular yuhalanmakta ve protesto edilmektedir. Burada sadece sporcuların değil, izleyicilerin de mertlik yiğitlik gibi değer yargılarıyla iç içe olduğu görülmekte ve bu etkinin kökenindeki anlayışın güreş tekkelerindeki anlayışın devamı olduğunu görülmektedir. 645. Kırkpınar güreşlerinde başpehlivanlığı garanti gözüyle bakılan en güçlü aday kazanmak için değil sadece başpehlivana yakışır bir güreş sergileyebilmek için güreşti ve başpehlivanlığı kendi oyunuyla elinden kaçırdı. Eğer sadece sonuç için güreşse idi başpehlivan idi. Ama o başpehlivan gibi güreşmeyi tercih etti ve başpehlivanlığı kaybetti. En büyük hileyi hilesizlikte bilen pehlivanlar, hile kavramından sadece güreş tekniklerini anlamaktadırlar.

Yağlı güreşler ata sporumuz olarak 650 yıldan fazla zamandır yapıla gelmektedir. Yağlı güreşlerin şöyle bir geçmişine bakıldığında, görülen âdâb ve erkân yani ahlâkî değerler, bu güne aynen yansımıyor diyebiliriz. Bu konuda yapılan gözlemlerde yağlı güreşlerdeki her hareket, anlamı bilinmese de âdet öyle olduğu için yapılmaktadır. Çoğu güreşçinin, yapılan hareketleri örneğin bir peşrev, selamlama, yenenin elini öpmek gibi bazı kalıplaşmış şeylerin mânâsı nedir diye merak edip araştırmadığı, nasıl yapılıyorsa öyle yapayım diyerek devam ettiği yapılan gözlemlerle belirlenmiştir (Erkal).

Kısbet; İslâmi âdâba ve ahlakî değerlere uygun olarak yapılmış bir güreş kıyafetidir. Halife Hz. Ali'nin cenklerini anlatan menkıbelerde, savaşlar sırasında yapılan güreşlerden söz edilmektedir. Hz. Hamza ise, günümüzde yapılmakta olan karakucak ve yağlı güreşlerin dualarında pehlivanların piri olarak anılmaktadır (Başaran). Ancak, en büyük pir olarak Hz. Muhammed kabul edilmektedir.

Güreş eğitiminin kaynağını oluşturan tekkeler, Kur'an-ı Kerim'in ve hadis-i şeriflerin değişik anlamda yorumlanmasından doğan tarikatlara bağlı dervişlerin barındığı, eğitildiği ve belirli günlerde o tarikata özel, törenlerin yapıldığı yere denilir (Kahraman 1995).

Çayıra salınan pehlivanlara en son uyarıdır cazgırın salâvatı elbette. Bu salâvat "sen en büyük pehlivan da olsan Allah'ın huzurundasın. Sakın ola Allah'ın ve Peygamberin huzurunda nasıl davranman gerektiğini unutturmasın hiçbir şey. Sakın seni ve her şeyi Yaratan'ın huzurunda onun istemediği şeyleri yapmayasın, kavga ve şiddet için kullanacağın enerjini ve gücünü sadece güreş için, erlik için, yiğitlik için kullanmalısın" der gibidir.

Selamlama: Güreşçilerimizin yer, göğüs, alın ve gök işaretlerini yaptıkları selamlamaya göre; toprak kutsaldır ve gök ile yer arasında yani Allah ile yer arasında güçlü olduğunu hissetmektir. Her şeyin, gücün, kudretin sahibi Allah yine o güreşçiye gücü verendir. Bu yüzden o selamlama yapılır. Bu anlayışın da, şiddet olaylarının üzerinde etkilerinin olduğu düşünülmektedir. Tabii ki, kendini Allah'ın huzurunda hisseden birinin içindeki saldırganlık içgüdüleri şiddete dönüşemeyecektir.

Osmanlılardaki ilk güreşçiler tekkesi Sultan Orhan Gazi zamanında, 1358 yılında kale içinde kuruldu. "Tekke-i küştigirân, yani güreşçiler tekkesi: Bu büyük tekkenin adı Seyyid Cemaleddin Sultan tekkesidir. Edirne alındıktan sonra, Gazi Hüdavendigâr İslâmiyet'e hizmet

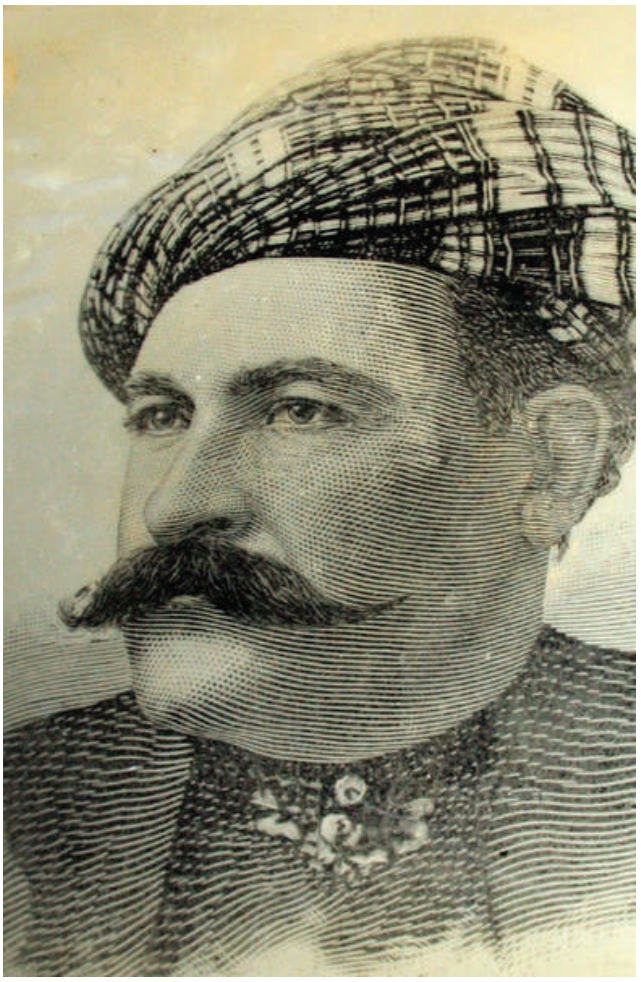

için bu binayı yapmıştır. Hâlâ burada bulunan Rumeli gençleri, haftada bir kere Cuma günü (70-80) çift olup, yağlanarak başarılı olmuş ataları gibi, Zaloğlu Rüstem'e benzeyen kuvvetli, cesur gençler birbirleriyle el sıkışıp şeyhin elini öptükten ve baş başa verip Hz. Muhammed için dua ettikten sonra, bu dost meydanında güreşe başladıkları bildirilmektedir. Birçok dinde olduğu gibi İslâm dininde de sosyal münasebetlerin en mükemmel boyutlara getirilmeye çalışılması esas konularından biri olmuştur. Bu anlayışın da şiddet olaylarına müsaade etmediği, sonuçlar ışığında görülmektedir.

Güreşçilerce kuvvetli olmak, yiğitliktir ama oyunbaz olmak erlikten daha çok erliktir, yiğitliktir. Atalarımız erlik on ise bunun dokuzu, hile ve oyundur demişler. Burada hileden ve oyundan kastedilen tekniktir. Savaşa gidecekler için silahşorluk ve güreş bilmek çok gereklidir. Aynı zamanda güreş, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in çok sevdiği ve yapılmasını istediği şeylerdendir. Edirne Güreşçiler Tekkesinde yaz ve kış, yüz çift güreşçi dervişler bulunup, Ayin-Pir Yâr Veli üzere idman ederlerdi. Güreş yarışmaları Cuma günleri yapılmaktadır. Yarışmalar başlamadan önce, "Ayin-Pir Yâr Veli" üzerine güreşe çıkan her güreşçi önce şeyhin elini öpmekte, sonra da baş başa durarak Gülbank-ı Muhammedî'ye iştirak etmektedir. O zamanki âdâb devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Güreşçilerin piri, "Mahmud Pir Yar Veli"dir. Adı güreş dualarında söylenerek anılmakta ve ruhu şâd edilmektedir (Kahraman, 1989). Bu atmosfer gerek pehlivanların, gerekse izleyicilerin içindeki şiddet dürtülerini frenlemektedir.

Peşrevde (pişrev) pehlivanlar eşleştikten sonra iki pehlivan sağ elleri ile sol elleri, sol elleri ile de eşlerinin sağ elini tutarlar ve yan yana dururlar, başları önlerindedir. Cazgırın salâvatlarından sonra meydanda çırpınarak yürürler, sağ el sağ bacağa, sol el sol bacağa vurur. Sonra iki el birbirine dokunur ve ileri geri bir müddet gittikten sonra sağ dizleri üzerine çöküp üç defa yeri öperler (bu halkı selamlamaktır). Döner gelirler birbirlerinin ellerini sıkarlar. Buna da helâlleşme denir. Tekrar karşı karşıya gelirler ve eğilerek birbirlerinin paçalarını yoklayıp dokundukları eli öpüp başlarına koyarlar. Bunun mânâsı "sen yüksek bir pehlivansın ben senin ayak türabınım" Yahut sen öyle üstâd bir pehlivansın ki, ayak tozunun benim başım üzerinde yeri var demektir. Ve sonra tutuşurlar. İşte güreşten önce vücudun ısınması için yapılan bu hareketlere pişrev denir. Bunlar, dünyadaki centilmenlik anlayışıyla mukayese edilmelidir.

Davulcular, güreşlerin başlaması ile beraber davul zurna çalmaya koyulurlar. Çalınan havalar hem pehlivanları hırslandırır ve hem de zor oyuna düştükleri vakit, çalgıları ile haber verirler ve havayı birden cenk havasına büründürürler. Kırkpınar davulcuları böyle anlarda "cengavî" havasını çalarlar.

Yağlı güreşlerin adından da anlaşılacağı üzere, zeytinyağı ile yağlanarak yapılır. Meydan yerinde yağcı bulunur. Bir elinde yağ, diğer elinde su ibriği vardır. İsteyen pehlivanları yağlar ve sular. Bezirciler ise pehlivanların gözlerini silmek için bez taşırlar ve lüzum hâsıl olduğu vakit pehlivanlara verirler. Meydanda bir de su kazanı bulunur. Arzu eden pehlivan burada da suyunu tazeleyebilir (Gümüş, "Teknik Güreş ve Ustaları").

Cazgır, pehlivanların menkıbelerini okur oyunlarını söyler, dualarını yapar ve pehlivanları teker teker halka isimleriyle takdim eder ve salâvat okur.

Salâvât:

Allah Allah illalah
Hayır gele inşallah
Pirimiz Hamza pehlivan
Aslımız neslimiz hep pehlivan
Alta geldim diye erinme
Üste çıktım diye sevinme
Alta düşersen apış
Üste çıkarsan yapış
Vur sarmayı kündeden at
Gönder Muhammed'e salavat
Biri here biri kara
Ben çıkıyorum aradan
Sizi kayıra yaradan
Allah derman vere...

Çayıra salınan pehlivanlara en son uyarıdır cazgırın salâvatı elbette. Bu salâvat "sen en büyük pehlivan da olsan Allah'ın huzurundasın. Sakın ola Allah'ın ve Peygamberin huzurunda nasıl davranman gerektiğini unutturmasın hiçbir şey. Sakın seni ve her şeyi Yaratan'ın huzurunda onun istemediği şeyleri yapmayasın, kavga ve şiddet için kullanacağın enerjini ve gücünü sadece güreş için, erlik için, yiğitlik için kullanmalısın" der gibidir. Herhalde bu mesajı alan bir güreşçi nasıl davranacağını unutmayacaktır elde edeceği şey ne olursa olsun.

Yenilen güreşçi, kendisini yenen güreşçi genç ise onu kucaklar havaya kaldırır, elini kaldırır onun başarısını kutlarlar. Eğer kendinden daha yaşlı bir pehlivanı yenmişse elini öperek ben senin çırağınım benimle gurur duymalısın der adeta.

Güreş ağasının fonksiyonu da şiddetin önlenmesi ve toplumsal barışın gerçekleşmesi açısından son derece önemlidir. Ağalığın verilmesinde de son derece ciddi kıstasların olması gerekmektedir. Tıpkı Osmanlıda olduğu gibi şeyhlerin özelliklerini taşıması gerektiği kanaatindeyiz. Yani adil, vakur, sayılan ve insanlara değer vermeyi bilen, ayağa kalktığında bütün öfkeleri susturabilen, bilgili, erdemli, dürüst olmalıdır. Yoksa şu anda olduğu gibi sadece bol parası olması yeterli kriter olmamalıdır.

Sonuç olarak söylenebilir ki, şiddet olaylarına, gerek töreler gerekse İslâm dininin ne kadar olumlu etkilerinin olduğu, bunun tersine asırlar öncesi medeniyet düzeyine 2000'li yıllarda bile ulaşamadığımızı, bir yerlerde hatalar yapıldığını kabullenmemiz gerekmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak hangi yolla olursa olsun dünya spor anlayışı üzerinde ciddi çalışmalar yapılmalıdır. Dünya barışı için yararlı olabilecek hiçbir anlayışa hangi dinden, hangi töreden olursa olsun olumsuz ön yargıyla bakılmamalıdır. İnsanların yaralandığı hatta öldürüldüğü spor arenalarında ya insanların ölümleri göz ardı edilecek ya da bu ve benzeri kuralların etkinlik düzeyini artırmak için kapılar açılacaktır. ■

K A Y N A K L A R

C. ATABEYOĞLU, Türk Basketbol Tarihi, Türk Spor Vakfı Yay., 1986.
Y. AFYON, A. TUNÇ, Beden Eğitimi ve Spor Tarihi, Damla Ofset Mat., Konya 1997.
M. BAŞARAN, Serbest ve Grekoromen Güreş: Teknik,Taktik, Teorik ve Metodik Bilgiler, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Yayın no: 84, Ankara 1989.
M. ERKAL, Ö. GÜVEN, D. AYAN, Sosyolojik Açıdan Spor, Der Yay., İstanbul 1998.
A. GÜMÜŞ, "Teknik Güreş ve Ustaları" Tercüman Gazetesi, İstanbul 1972.
A. GÜMÜŞ, 5 Dakikalık Güreşte Teknik ve Taktik, Kurtiş matbaası, İstanbul 1989.
M. HÜSNÜ, 12 derste Meç Usulu Talimi, Şirketi Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1317.
A. KAHRAMAN, Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi, Kültür Bakanlığı Yay., Özkan Matbaası, Ankara 1989.
A. KAHRAMAN, Osmanlı Devletinde Spor, Başvuru Kitapları Dizisi/27, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1995.
Y. KAYA, N. SARITAŞ, "Osmanlıda Sporun Adab-ı muâşereti ve Günümüzle Mukayesesi" Osmanlı'da Spor Sempozyumu, Konya 1999.
H. B. KUNTER, Eski Türklerde Spor, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1938.
Meydan Larousse "Kılıç", Meydan Yayınevi, VII, İstanbul.
Ü. URARTU, Futbol, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1994.

Söyleşi: Mehmet Yüksel

HAMZA YERLİKAYA İLE SÖYLEŞİ

3 Haziran 1976 yılında Sivas'ta dünyaya geldi. Babası Mustafa YERLİKAYA da eski bir güreşçidir. 1986-1996 yılları arasında ilk kulübü İstanbul Demirspor' da güreşti. 1997 vatani görevi devam ederken asker olarak sivil bir olimpiyatta altın madalya alarak Türk spor tarihinde bir ilke imza attı.

1998-1999 yıllarında Emlakbank Kulübünde güreşti, İstanbul Büyükşehir Belediyesinde sporculuğuna devam etti.

Olimpiyat, dünya ve Avrupa şampiyonu sporcu 22 temmuz 2007 tarihli genel seçimlerde memleketi Sivas'tan milletvekili seçildi.

Hamza Yerlikaya, Uluslararası Güreş Federasyonu (FILA) tarafından 1996 yılında "Asrın Güreşçisi" unvanına layık görüldü. Kendine has en iyi uyguladığı güreş teknikleri bel kündesi ve salto'dur.

Güreşe nerede ve nasıl başladınız? Bu spor dalını seçmenizde temel etken ve hedefiniz neydi?

1985-1986 yılında İstanbul Demirspor'da spora başladım. Babam eskiden güreşçiydi ve Fenerbahçe'nin üst yapısında güreş yapıyordu. Fakat kendisi maddî imkansızlıklar yüzünden güreş yapamadığından, içinde kalan bu ukdeyle bizim güreş yapmamızı istedi. 7-8 yaşında idim o zaman. Biz de iyi ki yapmışız. Açıkçası hedefim iyi bir sporcu olmak ama sadece iyi bir sporcu olmak değil. Çünkü sporda her şey başarı değil. Yapmış olduğun işte başarılı olmanın güzel tarafı, rol model olmak için toplumun ahlakî ve manevî değerlerine, geleneklerine ve göreneklerine bağlı bir şekilde spor yapmaktır. Ve bu daha önemli. Biz bunu başarabildiysek ne mutlu.

Olimpiyatlarda en fazla madalyayı güreşte aldık. Aynı zamanda son yıllarda güreş ve diğer sporlarda tesisleşme ve teşkilatlanma anlamında gözle görülür bir iyileşme var. Fakat buna rağmen özellikle güreşte önceki organizasyonlardaki başarının gerisindeyiz. Sadece olimpiyatlarda değil, son altı yedi yıldır bu böyle. Bu konu hakkında neler söylemek istersiniz?

2007-2008'den sonra diyelim. Onun da sebebi şudur: Güreş futbol gibi basketbol gibi değil. Futbolda alternatifli çok takım var. Uluslararası mücadele çok azdır. Takımın biri ilk üçe girer, biri UEFA'ya gider, biri şampiyonlar ligine gider. Bizim böyle bir şansımız yok. Bizde siklet sporları vardır. Yedi tane siklet varsa, her siklette bir tane adamı götürmek zorundasın. Sen de iyi isen antrenörün de çok iyi oluyor, ama senin ona yol verme şansın yok. Seninle birlikte o gizli bir kahraman olmasına rağmen, o eriyip gidiyor. Hal böyle iken sen sporun son çağına gelince o da seninle birlikte bırakmak zorunda kalıyor. Bu sefer o siklet boşalıyor. Hemen yerine hızlı bir şekilde adam yetiştirmek kolay değil.

2008 ve 2012'de altın madalya alamadık sanırım.

2008'de grekoda aldık. Rıza üçüncü oldu, şampiyonluk bekliyorduk, olmadı. Sporda böyle şeyler olur.

Finali seyrettik. Siz TRT'de yorum yaparken bir şey söylemediniz.

Söylememeyi tercih ettik. Sonuçta onlar bizim arkadaşlarımız. Yapıcı olmakta fayda var. Ama tek bir şey söyledik o zaman. Çocuklar parterde hiç çalışmamışlar. Hepsi çırpındı, bu gözüküyor, aşikar. Bu kadar çabuk teslimiyetçi olunamaz. Son iki saniyede kaybettiğimiz de oldu. Kısmetin kapandı mı nerden koşturursan koştur önünü açamazsınız.

Sizin efsanevi maçınız vardı. 1-0'dan şampiyon olduğunuz.

3-0'dan kazandık. Son otuz saniyede. Şimdiki nesil de yapacak, ancak onlara o ortamı sağlamak lazım. Benim için maç düdükle başlar düdükle biter. Düdük çalmadan son iki saniye kalanlara da çok kızıyorum. Bırakmayacaksın.

Salto bağlama gibi bir takım kurallar var. Bunları nasıl buluyorsunuz?

Şimdi yok partere verdiler. Şimdi FİLA güreşi görsel ve daha canlı hale getirmek istiyor. Güreşin üzerinde oynayarak, teknik değiştirmek, görsel hale getirmek mümkün değil. Bir de şunu istiyor: Belirli ülkeler katılsın bu madalya kervanına diye bir kural getiriyor. Kural koyuyor ki kötü de bir gruptan çıkabilsin. Adam güçlüyse, çok çalışmış, başarılı ise nedir bunun önünü kesmekteki amaç?

Repesaj diye bir uygulama vardı.

O doğru. Bu, beş on bin tane sporcu arkadaşımızın bir anda işsizlik ortamından işe dönmesi demektir. Biz bunları 2008 yılındaki kanunla yaptık. Sonra şunu düşündük, dedik ki; her sporcu aileye yük oluyor. O kadroyla onu çözdük. Ailesine yük olmasın dedik. Bir de 16 yaşın altında çocuklar var, çok yetenekli bütün branşlarda. Annede babada yok, anne baba kendi imkanlarını kısarak çocuklarını yediriyor, giydiriyor. Biz de hükümet olarak bu arkadaşlara, başarılı olmaya potansiyel varsa, kendini gösteren sporculara asgari ücret maaş ödeyelim dedik. Şu anda 1000 genç yeteneğe, yıldız yeteneğe, minik yeteneğe maaş ödüyoruz ve 2009'daki torba kanunun içerisine koyduk. Projelerimizden bir tanesi buydu.

Adam güçlüyse, çok çalışmış başarılı ise nedir bunun önünü kesmekteki amaç? Bana ne X bir ülkenin madalya almasından. Ben çalışmışım, kuralı herkes için koyarsın, herkes bunu uygular.

Güreşte tesisleşme, teknik imkanlar ve teşvik konusunda mevcut durumu yeterli görüyor musunuz? Herhangi birisinin ihmali söz konusu mu?

Eksikler muhakkak var. Bunda aksine bir şey iddia etmek doğru değil. Bu eksikler bir hastalıksa, ben de bir doktorsam, hastalığın tedavisinoktasında çalışmak lazım. Tesisleşiyoruz, kırk küsür güreş eğitim merkezi var. Bizim sıkıntılarımız mevcut olan devlet kurumunun içindeki spor kulüplerinin artık teşvik edilemiyor olması. Sponsorların da katkı sağlayamaması, sponsorları teşvik edemiyor olmamız bizi biraz sıkıntıya sokuyor. Bunlar ciddi bir organizasyonla alakalı.

Sporlar içerisinde güreş ata sporumuz olarak biraz üvey evlat muamelesi görüyor gibi. Sizce öyle midir?

Üvey evlat gibi bir algı var ama toplum tarafından hiçbir zaman böyle görülmediğini düşünüyorum. En son gitmiş olduğumuz olimpiyatta iki tane altın aldık. Tekvando tarihinde bir ilk yaşandı. Atletizm tarihinde bir ilk yaşandı. Ama güreşte çıkmayan altın herkesi daha çok hayal kırıklığına uğrattı. Niye? Toplumun vazgeçilmez bir parçasıdır güreş. Bu ata sporu olması, peygamberlerden geliyor olması, geleneklerin yaşatılıyor olması, örf ve adetlere uygun olmasından dolayı toplum "güreşte yıkılmak" tabirini kabul etmez, bunu istemez. Bizim TV ekranının başında çok fazla seyircimiz vardır. Gelip birebir belki sahada izleyemiyor olabilir. Ama bunu teşvik etmek lazım, vizyonu biraz daha geniş tutmak lazım, medyayla daha yakın ilişkiler kurmak lazım. Bunu tabiî ki federasyonlar yapacak.

Güreşin gelişiminde ve ön plana çıkmasında etkili kurum ne olmuştur?

Bizim güreşimizin en büyük alt yapısı İHL'lerdi. İmam Hatiplerin orta kısmı kapatıldıktan sonra güreş biraz sıkıntıya düşmüştür. Yeni çıkan 4+4+4 sistemi ile İHL'nin açılıyor olması bize yine bir alt yapı oluşturmuştur. Bundan sonra inanıyorum ki daha da güçlü bir ekip gelecek. Hiçbir zaman karamsarlık olmayacak. Karamsar düştüğün yerde başarılı olman mümkün değildir.

İmam hatipten 80'lerin sonu 90'ların başını kastediyorsunuz sanırım.

Daha önceki dönem ve daha sonrakiler, tamamının alt yapısına bakın İmam Hatiplidir.

Peygamberimizin bilinen başarıları var mı?

O zaman tabi harp zamanı harbe giderken güreş tutuşmak derlermiş. Fiziki üstünlük, güç, onu göstermek için ata binmek, okçuluk ve güreş biliyorsunuz. Sadece muhafazakâr kesimler değil mutaassıp kesimler de yani maddi imkânları sıkıntılı olanlarda da ilgi olduğunu görüyorsunuz. Bakıyorsunuz güreşe en çok nerede ilgi var; oraların bir fiziki alt yapısına sosyal durumuna bakın mutaassıp, muhafazakâr ekonomik anlamda durumları belli kesimler. Tabi çok zengin arkadaşlarımız da var güreş yapan. Genelde millî ve manevî değerlere bağlı, muhafazakâr ağırlıklı ama sol kesimden var mı? Var arkadaşlarımız; yıllarca oda arkadaşlığı yaptığımız bu arkadaşlarımızda var tabii ki.

Siz İmam Hatipli misiniz?

Ben değilim. Burada Moda'da oturuyorduk o zaman. Moda İlköğretim'de okudum. Uzak olduğundan dolayı gidemedim. O zaman vasıta yok, nasıl gideceksin? Çocukluğumdan 18-20 yaşına kadar her yaz hayatımız Kur'an kurslarında, camilerde geçti. O zaman yaş sınırı diye bir şey yoktu. Okullar kapanınca üç ay Kur'an Kursları'nda geçirirdim.

Olimpiyatlarda ve diğer müsabakalarda kazandığınız onca madalyaya rağmen güreşi neden erken yaşta bıraktınız?

Ben güreşi 31 yaşımda bıraktım. Güreş bir performans sporudur. Bu sebeple 31 yaş erken değil. Ayrıca bizim yapmış olduğumuz spor ne basketbol ne futbol ne de voleybola benzer. 40 yaşına kadar bu saydığım sporları, performansı olmayan ya da statik sporları yapabilirsin. Benim güreşi bırakmamdaki temel sebep boynumda kırık oluşmasıdır. 2007 yılında ameliyat oldum ve doktorlarımın güreşi bırakmam gerektiği tavsiyelerinden sonra güreşi bıraktım.

Sporda her şey başarı değil. Yapmış olduğun işte başarılı olmanın güzel tarafı, rol model olmak için toplumumuza uygun ahlakî, mânevi değerlerine, geleneklerine ve göreneklerine bağlı bir şekilde spor yapmaktır. Ve bu daha önemli. Biz bunu başarabildiysek ne mutlu.

2007' de Sivas milletvekili oldunuz, siyasete girerken beklentileriniz nelerdi, spordaki birikimlerinizi siyasete aktarabildiniz mi?

Biz siyasete bir beklenti içinde ve bize katkı sağlaması amacıyla girmedik. Orası kutsal bir çatıdır. TBMM

halka ve milletimize hizmetin yapıldığı ve milletin ihtiyaçlarına cevap vermek için var olan bir yerdir. Tabi ki bizim oradaki misyonumuz sporu temsilendi. Çünkü toplumda şöyle bir yanlış algılama var: Parlamentoya giren herkes tarımı, milli eğitimi, iç politikayı, dış politikayı bilmek zorundadır. Asgari müşterekte o konulara vakıf olmak, belirli bilgi sahibi olmak şarttır. Bunları araştırmak, okumak şarttır ama herkesin bir iş kolu var. Sanayicinin sanayi, eğitimcinin milli eğitim, sporcunun da spordur. Herkesin kendi uzman olduğu konularda hazırlık yapması, toplumun ihtiyaçlarını gidermesi ve topluma kulak vererek tabana inmesi budur. Ama toplumumuzda maalesef kangren olmuş söylemleri zaman zaman duyuyoruz. Tabi şu soruyu da bana sorabilirsiniz: Siz parlamentoya girdiniz, iş kolunuz, mesleğiniz spordu. Spor adına orada ne yaptınız? Bu haklı olarak sorulabilir. Türkiye'de spor ve sporcunun isyanları, sıkıntıları vardı. Biz girince başbakanımızla bu tarz konularda istişare ederek daha hızlı bir şekilde tabandan gelen sesleri yukarı taşımaya başladık. Bunlardan bir tanesi de devlet sporculuğu kanunudur. Tarihte ilk defa böyle bir şey ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi nedir? Türkiye'de devlet sanatçısı vardır. Cumhurbaşkanlığı opera ve balesi vardır. Neden devlet sporcusu yok? Bugün Anadolu'nun çeşitli yerlerine gittiğimiz zaman ülkesini ve milletini onurla şerefle temsil etmiş güreşçiler, halterciler, boksörler gibi bütün sporcuların yaşlılıkta çok zor durumda olduklarını biliyoruz. Maddi imkânsızlıklarını biliyoruz. Hepsini maaşa bağladık. Peşinden kadro problemleri vardı. Çünkü çocuklar maça hazırlanırken sürekli kamplardalar ve bu çocukların iş sahibi olmak gibi bir şansı yok. Artık güreş bir meslek. Tekvando bir meslektir. Spor bir iş koludur. Artık zevk olmaktan çıktı. KPSS'ye girmeden biz şampiyon sporcuların atamasını yapıyoruz. Avrupa'da, dünyada, olimpiyatta ilk üçe girmiş gençler, ümitler Akdeniz oyunları dâhil hepsi, uluslararası spor organizasyonlarında başarıya ulaşmış sporcuların tamamına kadro veriliyor. İsterlerse, beden eğitimi bölümünü bitirmişlerse, beden eğitimi öğretmeni oluyorlar. İsterse yöneticilik bölümünü bitirdiyse gençlik ve spor il müdürlüklerinde, bakanlıkta ve genel müdürlükte kadro alıyorlar. İsterlerse bulunmuş oldukları federasyonda kadrolu oluyorlar.

Mevcut konuma geldikten sonra hayatınızda neler değişti veya konumuz sizi toplumdan uzaklaştırdı mı?

Toplumumuzdaki yerimizi unutmayalım. Biz bu toplumun içinden çıktık. Ben vapurla gezmeyi çok severim. Öyle bir zaman oluyor ki "Aaa siz de mi vapura biniyorsunuz?" diyorlar. Ben de diyorum ki; "Sen de Cenab-ı Allah'ın yarattığı bir kul, ben de Cenab-ı Allah'ın yarattığı bir kulum. Belki ben senden üç kuruş fazla para alıyorum, belki senin benden üç kuruş eksiğin var." Takdir Allah'ın bunu çok abartmamak lazım.

Spor konusunda gençlere tavsiyeleriniz nelerdir?

Son yıllarda bir akım var. Mesela bugün nasıl atletizmde bir kızımız olimpiyat şampiyonu oldu, gençlerle sohbet ediyorsun "ben atlet olacağım" diyor. Rol modeller oluşturmak lazım, topluma iyi pazarlamak lazım. Biz anlık pazarlıyoruz, anlık sönüyor öyle değil mi? Güreşte de durum böyledir. Bizim bir çıkışımız vardı beğenirler beğenmezler. Biz bakıyorsunuz 15 sene milleti o misyonla çektik. Avrupa dünya şampiyonası yapılacağı zaman bakardınız sabah seansları boş geçerdi, ama ben mindere çıkacağım zaman tribünler dolardı. Bir seyirci kitlesi yakalamıştık. Yani rol modeller bulmak lazım, onların üzerine çalışmak lazım. Toplumun büyük bir kesimini arkasında taşıyacak millî ve manevî değerlerine de bağlı, toplumla uyuşan, halkımız gibi oturan-kalkan, kendisinin o başarısının toplumun duası ile de olduğunu bilen ve ona göre davranan modeller bulmak lazım. Güreş artık bir meslek, iş kolu olmuştur. Toplumumuz tam bunu teşvik etmeli, çocuklarımızı yönlendirmelidir. ■

SPOR AHLÂKI VE FAİR PLAY

Fair play sadece sportif ilişkileri düzenleyen bir kavram değil, bir kültür olayı olarak ele alınmalıdır. Bir yaşam biçimi olarak kabul edilmelidir. Trafikte ışıklara uymak, kuyruğa girip sıra beklemek, başkalarının haklarına saygı göstermek de bir tür fair playdir.

Bilge DONUK*

*Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

☐ Ahlâk, insanların toplum içindeki davranışlarını, birbirleri ile ilişkilerini düzenlemek amacı ile konulmuş, kabul edilmiş kurallar olarak tanımlanabilir. Bu kurallar genellikle yazılı olmayıp, hukuk düzeninden bu yönü ile ayrılır; ama ahlâk ve hukuk gene de zaman zaman özdeşleşen, toplumun uyduğu kurallardır. Bu bakımdan, sporcuların da uyması gereken kuralların başında ahlâk ve bunun yanında dürüstlük gelmektedir (Durusoy, Spor Ahlâkı ve Doping Sorunu, s.9). Günümüzde spor ahlâkı konusunda dünya sporunda iki kelime en ön sırayı almıştır: Fair play. Türkçe'nin gücüne güvenerek fair play'i kısaca "çelebilik" olarak tanımlamak yerinde olur. Fair play sporda centilmenliktir. Spor yarışmalarında kişilerin kendi egoizmlerini aşarak, özveriyle ödünde ve doğrudan yana bulunma becerisidir. Fair play, kişinin bir olay içinde rakiplerine, çevredekilere, kendi, hayatını, geleceğini, ailesini ve çıkarlarını düşünmeden özverili benlik duygusundan uzak davranışıdır. Fair play, kişinin eskilerin "Nefs-i emmâre" dedikleri içindeki şeytanı yenmesidir.

Fair play oyunculara has bir davranış olarak kalmamalıdır. Maçtan önce de, sonra da konuşan yöneticiler, maç içinde görevli antrenör ve teknik direktörler, maçı yöneten hakemler ve en önemlisi karşılaşmayı izleyen taraftarlar da hem maçtan önce hem de maçtan sonra fair playe uygun davranışlar göstermelidirler. Hatasız yalnız Tanrı'dır. Hatasını gören ve söyleyen insanoğlu ise Tanrı'ya bir adım daha yaklaşmış olur (Arıpınar, Ülkem Sporu İçin, s.82-83).

Fair play kelimesinin bir bileşik sözcük olan "Fairness"ten türetildiğini söyleyebiliriz. Fairness sözcüğü ise girilen uğraşta dürüst davranmak, hak gözeterek eylemek, şövalyece, mertçe yaşamak anlamına gelmektedir. Bu biçimiyle kavram İngiltere'de 19.yy. başlarında gentlemanın bir belirgin niteliğiydi. Gentleman (Çelebi, efendi kişi) ise yalnızca sporda değil, yaşamın her bağlamında fairness'i gözetmek zorundaydı. Fairness'in günlük kent yaşamında, ticaret ilişkilerinde kullanımı ise uzlaşma, sözleşme ve anlaşmalara uymak, alınan kararlardan sapmamak biçimindeydi. Kavrama daha geriye giderek baktığımızda, antikçağda, Grekçede "dike" olarak "adetlilik" anlamında, Protagoras Felsefesinde yine "ahlâklılığın ilkesi" düzeyinde rastlarız, aynı bağlamda Platon'un Devlet felsefesinde, Aristoteles'in ahlâk anlayışında "kendine egemen olma" olarak kullanılır. Spor bağlamında "fair, oyunu düzenleyen kuralların üstünde bulunan, fakat oyuna içkin ve onun güzellik parıltısından doğan bir kuraldır". Fair play, oyun kuralları içinde kavranamayan, fakat bireyin spor yapanları göz önünde bulundurup, sözcüklerle dile getirilemeyen, bütün koşullarda eşit görme isteğidir. Böylece fair playin iki yanı ortaya çıkmaktadır: Kurallara ilişkin sportif erdem ve yaşama ilkesi olarak sportif erdem. Kurallara ilişkin sportif erdem, oyunun kurallarına uyma, herhangi bir nedenle kurallardan sapmamaktır. Birçok bağlamda kullanılan sportmence sözü ile dile getirilmek istenen de budur. Toplumsal yaşamda her insan düzene uymayı, düzeni oluşturan kurallara uyarak gerçekleştirir. Bu bireyin kendisi için bir görev, başkaları içinse haktır (Erdemli, İnsan, Spor ve Olimpizm, s.162). O halde fair play sadece sportif ilişkileri düzenleyen bir kavram değil, bir kültür olayı olarak ele alınmalıdır. Bir yaşam biçimi olarak kabul edilmelidir. Trafikte ışıklara uymak, kuyruğa girip sıra beklemek, başkalarının haklarına saygı göstermek de bir tür fair playdir. Fair play, temeli aile ortamında, ilkokul sıralarında atılması gereken büyük bir yaşam disiplini olarak ele alınmalı, spor yorumundan en ince sportif tekniklere kadar bu ana ilkeden ayrılmamak gerektiği insanlara aktarılmalıdır (Gökçe, Sporda Erdemlik, Fair Play, s.18).

Fair play, temeli aile ortamında, ilkokul sıralarında atılması gereken büyük bir yaşam disiplini olarak ele alınmalı, spor yorumundan en ince sportif tekniklere kadar bu ana ilkeden ayrılmamak gerektiği insanlara aktarılmalıdır.

Spor ahlâkı ile ilgili Türklerden örnekler verecek olursak, Türklerdeki spor anlayışında insancıllık ağır basardı. Rakibini ezmek, küçük düşürmek yerine onun üstünlüklerini kanıtlayan yeteneklerini sergile-

meyi ön plana çıkarırlardı. Spor ruhu anlayışı ile tam bir sportmendiler. Eski Türklerde cirit sporunda, oyun bitiminde oyuncular alanda yeniden karşılıklı olarak dizilir, Hakem kurulundan bir görevli öne doğru çıkarak, günün anlamını belirtir, oyun sırasında görülen eksiklikleri, yanlış tutum ve hareketleri anlatır, olumlu hareketlerde bulunanları över, üstün tarafı ve sayıları açıklar. Ayrıca günün başarılı ciritçisini bildirir ve oyuncuları kutlardı (Yıldız, Türk Spor Tarihi, s.35). Güreşçi tekkeleriyle kurumsal bir yapı gösteren güreş, uygulayıcısı olan pehlivanlara gerek sosyal hayatta, gerekse sporun bizzat uygulanışında ahlâki sorumluluklar yüklemekte ve toplumda olgun insan tipinin "pehlivan" kavramıyla özdeşleşmesine neden olmaktaydı. Pehlivanlık unvanı Osmanlıda sadece spor müsabakalarında spor ahlâkına uygun hareket edenlere değil, tüm toplumsal yaşantılarında topluma örnek olan âdil, dürüst kişilere verilmekteydi. Yenme ve yenilme durumlarında ölçülü davranılmakta, müsabaka sürecindeki gayret ve dürüstlük takdir edilmekte, galibiyet sonrası alkış ve sevinç gösterileri seyirciler tarafından ayıp sayılmaktaydı. Yine, özgün bir spor kulübü niteliği taşıyan okçuluk tekkelerinde, sadece iyi bir okçu olmak yetersizdi. Sporcular ve eğiticiler arasında karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı dostluk ve kardeşlik ilişkilerinin geliştirilmesine önem veriliyor, atışta hileye başvuranlar, kurallara uymayanlar, spor çevrelerinden uzaklaştırılıyorlardı (Yıldıran, Fair Play, s. 4).

Spor ahlâkı geliştirmek, sporda adaleti, eşitliği, hakça mücadeleyi sağlamak birçok kişi ve sosyal çevrenin birlikte hareket etmesi ile sağlanabilir. Bu konuda sorumluluk sahibi olması gerekenlerin başında sporcular, antrenörler, yöneticiler, federasyonlar, hakemler, taraftarlar, medya, öğretmenler ve aileler gelmektedir. Sporcular, dürüst davranır, şikeye alet olmaz, bahis oyunlarından ve kötü alışkanlıklardan uzak durur, rakiplerine saygılı olur, yenilgiyi doğal bir sonuç olarak kabul eder, seyirciyi tahrik edecek, şiddete yol açacak davranışlardan kaçınır, doping ve uyuşturucu maddelerinden uzak durur ise topluma örnek spor ahlâkına sahip gerçek bir sportmen olur ve bu, günümüzde çokça ihtiyaç duyulan bir durumdur (Özbek, Sporda Etik Dışı Davranış Alanları ve Etik İlkeler, s.45).

Yöneticilerin, kendi taraftarını şiddet ve benzeri olaylardan uzak tutması gerekmektedir. Taraftarı kışkırtacak, onları şiddet olaylarına yöneltecek konuşmalar ve sözler söylememelidirler. Aksine onlara centilmenliği, sportmenliği ve fair play anlayışını ön plana çıkaran konuşmalar yapmalıdırlar. Hak mücadelesinde onları bir silah olarak kullanması etik bir davranış değildir. Kritik maçlar öncesinde yöneticilerin rakip takım futbolcularına yönelik yaptıkları transfer teklifleri, teşvik primleri, şike ve benzeri yöndeki girişimler spordaki centilmenliğe, fair playe indirilmiş en büyük darbelerdir.

Fair playin, spor ahlâkının ruhuna aykırı davranışların başında şiddet, saldırganlık, doping, şike - teşvik primi ve ayrımcılık gelmektedir.

Fair playin, spor ahlâkının ruhuna aykırı davranışların başında şiddet, saldırganlık, doping, şike - teşvik primi ve ayrımcılık gelmektedir. Sporda şiddetin ve saldırganlığın azaltılmasına yönelik girişimler için saldırganlığın kökenlerinin bilinmesi; antrenör, sporcu ve kulüp yöneticilerinin sorumluluk alması; medya kuruluşlarının saldırganlık yaratacak yayınlardan kaçınmaları; seyircilerin ve genelde toplumun fair play çerçevesinde davranması için eğitilmesi ve desteklenmesi gereklidir.

Sporda ayrımcılık konusu içerisinde en önemli konuların başında ırkçılık gelmektedir. Irkçılık olayları spor alanında ülkemizde nadir olarak gözükse de, Avrupa da çok büyük bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Irkçılığın yanı sıra sporda ayrımcılığın içersinde dinsel, kültürel, cinsiyet ve engelli insanlara karşı yapılan ayrımcılıklardan da söz edebiliriz.

Platini'nin söylediği gibi spor farklı kültür, millet ve dindeki insanları birleştirirken, bir yandan da her ülke ve millet içinde bulunan ırkçı ve yabancı düşmanları tarafından bir takım olumsuz etkileri, ayrım-

Türkiye-Kore maçından görüntüler

cılıkları spor sahalarında görmek mümkün olmaktadır. Barcelona'da oynayan Kamerunlu oyuncu Samuel Eto'o'nun Barcelona-Zaragoza maçında bir gol atınca, Zaragoza taraftarı 'siyah maymun' diye tempo tutuyor. Eto'o bu tempoya dayanamıyor, seyirciyi protesto anlamında, sahada maymun dansına başlıyordu.

Günümüzde sporda kadın-erkek ayrımcılığı gitgide azalmaya başlamıştır. Kadınlar, erkeklerin yapmış olduğu tüm spor branşları yapar hale gelmişlerdir. 2012 Londra Olimpiyat Oyunları'nda ülkemizi temsil edecek 105 sporcunun 59'u kadın sporcularımızdan oluşmaktadır. Engelli bireyleri kesinlikle normal insanlardan farklı tutmamamız gerekir. Spor alanında normal insanlara hangi imkânları veriyor isek onlara da spor yapmalarını sağlayacak düzeyde ve özelliklerdeki şart ve imkânları vermemiz gerekir. Spor, engelli insanları sosyalleştiren, yeni insanlar tanımasını sağlayan, fizikî ve psikolojik rehabilitasyonlarına katkı sağlamaktadır. Spor sayesinden engelli bireyler kendilerini önemserler ve hayata karşı pozitif bir bakış açısı ile bakmaya başlarlar.

Sporda dinsel ayrımcılık konusunda spor organizasyonları, sporun dine alet edilmemesine yönelmelidir. Kanaatimizce dini simgeleyen işaretler, el hareketleri spor sahalarından ayrı tutulmalıdır. Mesela Inter'in geçtiğimiz yıllarda Şampiyonlar Ligi'nde giymiş olduğu haçlı forma büyük tepki çekmiştir. Formayı ırkçılık ve dinsel ayrımcılıkla mücadele eden UEFA'ya tescil ettirmiş olması da ayrı bir skandaldır.

Fair play kavramına aykırı hareketlerin en kötülerinden biri de sporcuların kullanmış oldukları doping içeren maddelerdir. Doping, sağlıklı kişilere, sırf yarışmadaki performanslarını yapay ve ahlâka uymayan şekilde yükseltmeleri amacı ile vücutlarına yabancı maddelerin herhangi bir şekilde girmesi ve fizyolojik maddelerin normal olmayan şekil ve yollarla verilmesi veya kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Son yıllarda birçok sporcuda doping içeren maddelere rastlanmasını spor ahlâkındaki çöküşe örnek olarak gösterebiliriz (Arpınar, Donuk, Fair Play, s.140).

Özetle: Fair Play, sportmenlik ve ahlâk...

Birbirlerinden ayrılmayan, birbirlerini tamamlayan hatta belki hepsi aynı olan sözcüklerdir. ■

K A Y N A K L A R

Fikret DURUSOY, Spor Ahlakı ve Doping Sorunu, Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu Kitapçığı, İstanbul 1991.

Erdoğan ARIPINAR, Ülkemin Sporu İçin, Kelebek Yayınları, İstanbul 2004.

Atilla ERDEMLİ, İnsan, Spor ve Olimpizm (Fair Play ve Olimpizm) 1. Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1996.

Atilla GÖKÇE, Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sporda Erdemlik: Fair Play, Meya Yayıncılık, İstanbul 1991.

Doğan YILDIZ, Türk Spor Tarihi, Eko Matbaası, İstanbul 1979.

İbrahim YILDIRAN, "Fair Play: Kapsamı, Türkiye'deki Görünümü ve Geliştirme Perspektifleri", Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Sayı:4, Cilt: 9, Ankara 2004.

Oğuz ÖZBEK, "Sporda Etik Dışı Davranış Alanları ve Etik İlkeler", Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Sayı:4, Cilt: 4, Ankara 1999.

Kahraman BAPÇUM, Spor Dünyamızın 45 Yılından Olaylar, Eleştiriler, Öyküler, Portreler, Kelebek Yayınları, 2002.

Erdoğan ARIPINAR, Bilge DONUK, Fair Play, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.

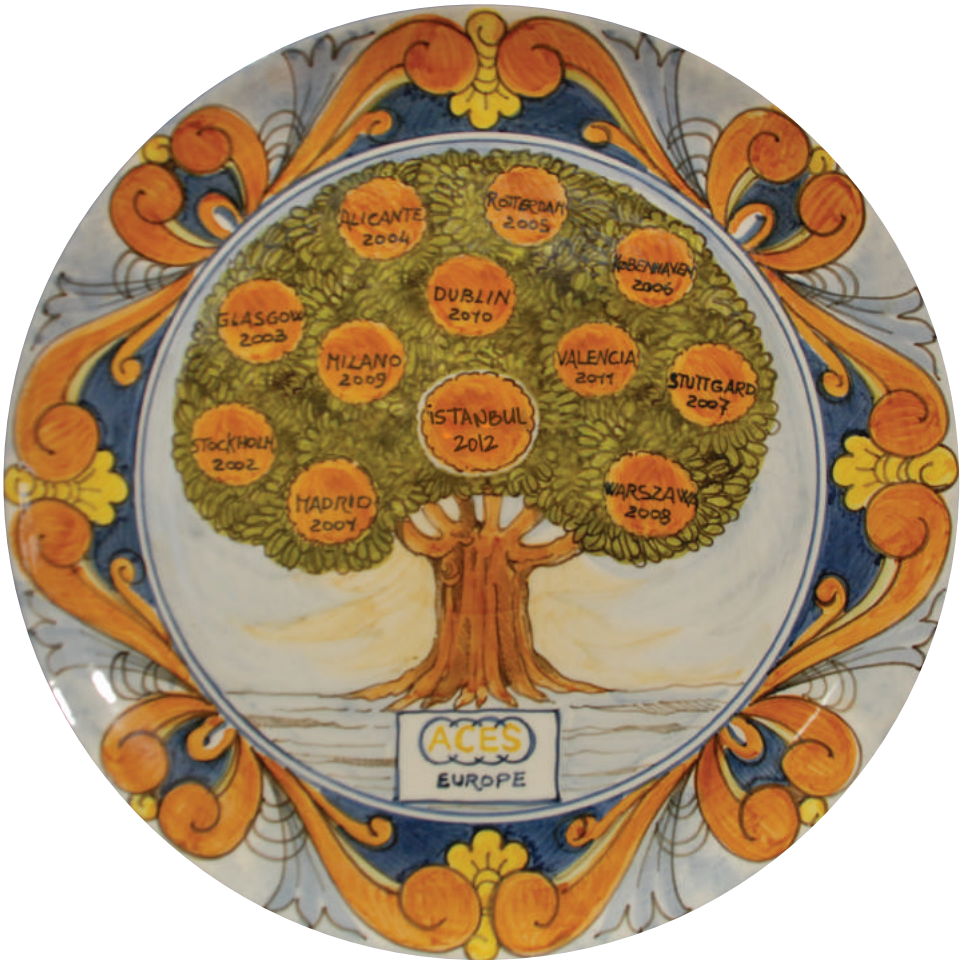

AVRUPA SPOR BAŞKENTLERİ KURUMU (ACES)

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Avrupa Spor Başkenti
European Capital of Sport
İSTANBUL 2012

☐ AVRUPA SPOR BAŞKENTİ ÖDÜLÜ

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu ile işbirliği halinde bulunan ve 1999 yılında kurulan ACES, kendisini olimpiyat hareketinin bir parçası olarak görmekte ve olimpik değerlerin yerel yönetimler düzeyinde desteklenerek yayılabileceğini ve gelişebileceğini öngörmektedir.

Bu bağlamda ACES, her yıl Avrupa'nın sporda lider kentini belirlemekte ve Avrupa Spor Başkenti unvanı ile taçlandırmaktadır. Bu seçimi yaparken beş kıtayı temsil eden olimpiyat halkalarından esinlenerek düzenli egzersiz, başarma azmi, toplumsal duyarlılık, fairplay ve sağlığın korunması ilkelerini göz önünde bulundurmaktadır. Avrupa Spor Başkenti; belediyeler düzeyinde, evrensel olimpiyat değerlerini tanıtmak ve olimpiyat geleneğini sürdürmek amacıyla; nüfusu 500.000 ve üzeri, sporun öneminin farkında, spora gerekli yatırımı yapan, Avrupa'nın önde gelen şehirlerine Avrupa Spor Başkentliği Kurumu 'ACES' tarafından verilen bir unvandır.

Avrupa Spor Başkenti ünvanı; toplumun bütünleşmesinde, yaşam kalitesinin arttırılmasında ve dezavantajlı grupların entegrasyonunda spor tesisi yatırımları ile spor aktiviteleri çalışmalarıyla farklılık yaratan kentlere verilmektedir.

Geleneksel olarak her yıl Aralık ayında bir sonraki yılın Avrupa Spor Başkenti seçilen kent, Avrupa Parlamentosu'nda düzenlenen törenle "Avrupa Spor Başkenti Bayrağı"nı teslim almaktadır.

İşbirliği Yaptığı Birimler;

Avrupa Birliği, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC), Ulusal Olimpiyat Komiteleri, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Komisyonu (UNESCO)

Avrupa Spor Başkenti Unvanı Alan Şehirler

2001 Madrid
2002 Stockholm
2003 Glasgow
2004 Alicante
2005 Rotterdam
2006 Kopenhag
2007 Stuttgart
2008 Varşova
2009 Milano
2010 Dublin
2011 Valencia
2012 İSTANBUL

İstanbul'un Adaylık Süreci

1 Mart – 30 Haziran 2010 tarihleri arasında Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Gençlik ve Spor Müdürlüğü ile iştirak şirketlerinden Spor AŞ'nin işbirliğiyle; İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin spor tesisi yatırımları, spora ve sporcuya sunduğu hizmetleri ile İstanbul halkının bütününe yönelik sağladığı spor olanaklarını sistemli bir şekilde açıklayan başvuru dosyası hazırlanmış ve Başkanlık makamının onayı ile ACES Genel Merkezi'ne sunulmuştur. İstanbul dışında AB dönem başkanlığını yapan Belçika'nın Antwerp ve Büyük Britanya'nın Cardiff şehirleri "2012 Avrupa Spor Başkenti" unvanına aday olmuştur.

Değerlendirme:

ACES Değerlendirme Komisyonu, 2012 Avrupa Spor Başkenti unvanına aday olan her üç şehri yerinde incelemek için sırasıyla Cardiff, Antwerp ve İstanbul'u ziyaret etti. Prof. Dr. Gian Francesco Lupatelli başkanlığındaki komisyonda Avrupa Komisyonunu temsilen bir, Avrupa Parlamentosunu temsilen iki ve bu unvanı kazanmış üç şehrin spor idaresi başkanları yer aldı.

10-13 Kasım 2010 tarihleri arasında İstanbul'da, Büyükşehir Belediyesi'nin spor yatırımlarını, İstanbul halkına sunulan spor ve sporcu hizmetlerini ve spor tesislerinde gerçekleştirilen uluslararası organizasyonları yerinde inceleyen heyet, 11 Kasım 2010'da Belediye Başkanı Sn. Kadir Topbaş'ı makamında ziyaret etti.

Sonuç

Bu ziyaretlerin ardından 13 Kasım 2010 Cumartesi günü (Atatürk Havaalanı-VIP salonu) Başkanımız Sayın Kadir Topbaş'ın da iştirak ettiği ve Devlet Bakanı Sayın Egemen Bağış'ın da hazır bulunduğu basın toplantısında İstanbul, Antwerp-Belçika ve Cardiff-İngiltere şehirlerini geride bırakarak ACES Heyet Başkanı Gian Francesco Lupatelli tarafından 2012 Avrupa Spor Başkenti ilan edilerek karar, Avrupa ve Dünya basınına duyuruldu.

Sertifika Teslim Töreni

Her yıl olduğu gibi ACES'in planlamaları ve çalışmaları doğrultusunda hazırlanan takvim çerçevesinde 01 Aralık 2010 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nda sertifika tören düzenlendi. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Sn. Kadir Topbaş, ACES Onursal Başkanı Mario Mauro'nun

elinden "2012 Avrupa Spor Başkentliği" sertifikasını aldı.

2012 AVRUPA SPOR BAŞKENTİ HAZIRLIK SÜRECİ

02 Şubat 2011 tarihinde Emirgan-Beyaz Köşk'te yapılan ve Başkanımız Sn. Kadir Topbaş'la birlikte devlet bakanlarımız Sn. Egemen Bağış ile Sn. Faruk Nafiz Özak'ın katılımıyla 2012 İstanbul Avrupa Spor Başkenti konsepti doğrultusunda basını ve kamuoyunu bilgilendirme toplantısı yapıldı. Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Gençlik ve Spor Müdürlüğü ile iştirak şirketlerinden Spor AŞ'nin müşterek hazırladığı yol haritası ile ilgili sunum gerçekleştirildi. Toplantıda alınan karar gereği Üst Kurul; AB Birliği Bakanı, Spordan Sorumlu Devlet Bakanı, İstanbul Valisi ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'ndan oluşturuldu.

16 Nisan 2011 tarihinde Emirgan Beyaz Köşk'te Üst Kurulun katılımıyla İstanbul'daki 39 İlçe Belediye Başkanıyla birlikte ikinci toplantı gerçekleştirildi. Toplantıda Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Gençlik ve Spor Müdürlüğü ile iştirak şirketlerinden Spor AŞ'nin yapılan çalışmalar ve yıl boyunca İstanbul'da yapılacak spor yatırımları, spor organizasyon ve etkinlikleriyle ilgili görüş alışverişinde bulunuldu. Kurumlar arası yapılacak işbirliğinin çerçevesi çizildi.

27 Ekim 2011 tarihinde Sütlüce Kongre Merkezi'nde "2012 İstanbul Avrupa Spor Başkenti" çalışmalarıyla ilgili "İstişare ve Değerlendirme Toplantı"sı yapıldı. Genel seçimi müteakip T.C. Hükümeti'nin yeni bakanlar kurulunda Gençlik ve Spor Bakanlığı görevine getirilen Sn. Suat Kılıç'ın da hazır bulunduğu geniş katılımlı toplantıda yapılan çalışmalar ve 2012 yılında takip edilecek yol haritası ile ilgili Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Gençlik ve Spor Müdürlüğü ve iştirak şirketlerinden Spor AŞ'nin işbirliğiyle hazırlanan sunum yapıldı. İlçe belediyeleri ile birlikte ilgili kamu kurum ve kuruluşların iştiraki ile gerçekleştirilecek spor organizasyonları ve etkinlikleri belirlenerek İstanbul'daki spor yatırımları gözden geçirildi.

Bayrak Devir Teslim Töreni

ACES'in yıllık planlamaları ve çalışmaları doğrultusunda hazırlanan takvim çerçevesinde 30 Kasım 2011 Çarşamba günü Brüksel-Belçika AB Parlamentosu Binasında "2012 Avrupa Spor Başkenti" bayrak teslim töreni düzenlendi.

İSTANBUL 2012 AVRUPA SPOR BAŞKENTİ TANITIM SÜRECİ

Tanıtım Dergisi

Belçika'da düzenlenen törenin ardından İstanbul 2012 Avrupa Spor Başkenti kitapçığı Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Gençlik ve Spor Müdürlüğü'nce Türkçe-İngilizce hazırlandı.

20 bin adet Türkçe, 5 bin adet İngilizce olarak basılan 2012 Avrupa Spor Başkenti Tanıtım kitapçığı, başta İstanbul olmak üzere Türkiye'deki merkezî ve yerel yönetimlere gönderildi. Ayrıca Ankara ve İstanbul olmak üzere amatör-profesyonel tüm federasyon ve spor kulüpleri ile yurtdışındaki sporla ilgili kurum ve kuruluşlara, 62 federasyonun yurtdışı bağlantılı olduğu yönetim kurulu ve yan kurul üyelerine, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) üyelerine iletildi. Ulusal ve uluslararası medya kuruluşlarının tümüne dergi ulaştırıldı. İstanbul'da yapılan uluslararası yarışlarda ve heyetlerin yurtdışı gezilerinde tanıtım amaçlı bu dergiler, toplantıya iştirak eden yabancı delegasyonlara dağıtıldı.

İstanbul 2012 Avrupa Spor Başkenti Pul ve Zarfları

Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Gençlik ve Spor Müdürlüğü, PTT Genel Müdürlüğü ile işbirliği yaparak hatıra pulları ve ilk gün zarfları bastırıldı. 15 Şubat 2012 tarihinde tedavüle çıkan 2.500 adet soğuk damgalı ilk gün zarfları ile 250 bin adet 2 TL, 500 bin adet 1 TL, 250 bin adet 50 kuruşluk olmak üzere toplam 1 milyon pul "İstanbul 2012 Spor Başkenti" logolu pullar yurt içinde ve yurt dışında satışa sunuldu.

İstanbul 2012 Avrupa Spor Başkenti Logosu

Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Gençlik ve Spor Müdürlüğü ile İletişim Koordinatörlüğü'nün müşterek çalışması ile 2012 Avrupa Spor Başkenti süresince tüm kamu kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütlerinin resmî yazışmaları ve etkinliklerinde kullanılacağı logo belirlendi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı birimler, kuruluşlar (İSKİ, İETT), iştirâk şirketleri tarafından yazışmalarda ve etkinliklerde kullanılmaya başlanan 2012 Avrupa Spor Başkenti logosu; İstanbul Valiliği'nin onayı ile İstanbul'daki tüm kamu kurum, kuruluş, üniversiteler, dernekler, odalar, vakıflar, sivil toplum örgütleri ile tüm kulüplerin yazışmalarında ve etkinliklerinde kullanılması sağlandı. Ayrıca Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı faaliyet yürüten 62 federasyonun yazışmalarında ve etkinliklerinde kullanılması için gerekli resmi yazışma ve görüşmeler gerçekleştirildi.

Bunun yanında logonun izinsiz kullanılmaması için Türk Patent Enstitüsü mevzuatı gereği yazışmalar gerçekleştirildi. Logonun imtiyaz hakkı, Büyükşehir Belediyesi'ne verildi.

Tanıtım Materyalleri

Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Gençlik ve Spor Müdürlüğü tarafından planlanan çalışmalar doğrultusunda Türkçe ve İngilizce hazırlanan 2012 İstanbul Avrupa Spor başkenti logolu tanıtım amaçlı tüm materyaller (masa üstü flama, duvar flaması, kısa-orta ve uzun boyutlu bayraklar, küçük-orta ve büyük stikerlar, poşet, plaket, rozet, eşofman, tişört, şapka, anahtarlık, adım ölçer vb.) İBB birimlerine, İştirâk şirketi ve bağlı kurumlara, çalışan personel dahil tüm makamlara dağıtıldı ve Büyükşehir Belediyesi'ne ait bina girişlerine, uygun olan yerlere asılması gerçekleştirildi.

Masaüstü Flama
Hatıra Bayrağı
T-Shirt
Yaka Rozeti

2012 Ajandası Basımı

Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Gençlik ve Spor Müdürlüğü tarafından İstanbul Büyükşehir Belediyesi hizmetlerini de içine alacak şekilde 2012 Avrupa Spor Başkenti logolu hazırlanan 2012 Ajandası bastırılarak İBB birimleri, şirketler, kuruluşlar, ilçe belediyeleri ile sivil toplum örgütleri, odalar, vakıflar ve kulüp yetkililerine dağıtıldı.

Spor Sahalarında Tanıtım

Futbol Federasyonu ile yapılan işbirliği sonucu Spor Toto Süper Lig Maçları ile Bank Asya müsabakalarında Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı Gençlik ve Spor Müdürlüğü tarafından "İstanbul'a Olimpiyat Yakışır" yazısı ile birlikte 2012 logolu olarak hazırlanan pankartlarla, ilgili takımların sahadaki seremoniye çıkmaları sağlandı. Dünya derbisi olarak kabul edilen Fenerbahçe-Galatasaray müsabakasının yanı sıra Fenerbahçe-Gençlerbirliği, Beşiktaş-Trabzonspor, Kasımpaşa-Giresunspor, Kartal-Sakarya, Galatasaray-Gençlerbirliği, İstanbul Belediye Spor-Kayseri maçlarını yayınlayan Lig TV ve TRT kanalı ile Türkiye ve Dünya sporseverlerine 2012 Avrupa Spor Başkenti tanıtımının yapılması sağlandı. ■

Söyleşi: Kerime Cesur - Ayşegül Demircan

OSMAN AVCI İLE SÖYLEŞİ

İstanbul Fikirtepe Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi mezunu olan Osman Avcı, lisans tamamlamasını Muğla Üniversitesi Beden Eğitimi Spor Yüksek Okulu'nda gerçekleştirmiştir. Rize'de ortaöğretim döneminde basketbol ve atletizm branşlarında lisanslı olarak spor yapmıştır. İstanbul'da öğretmenliği döneminde başta okul futbol takımı olmak üzere branş sporlarında beden eğitimi öğretmeni olarak okul takımının antrenörlüğünü üstlenmiştir. 10 yılı süper ligde olmak üzere 17 yıl futbol hakemliği yapmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Spor Kulübü ile Rizespor Kulübü'nde birer dönem olmak üzere yönetim kurulu üyeliği yaparak taekwondo ve futbolda branş yöneticiliği yapmıştır. Levent Bıçakçı ve Hasan Doğan başkanlığında kurulan Türkiye Futbol Federasyonu'nda bir dönem Merkez Hakem Kurulu genel sekreterliği, bir dönem de Merkez Hakem Kurulu raportörlüğü yapmıştır. Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nde 6 yıl spor müdürlüğü yapan Osman Avcı, 15 yıldan bu yana da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde spor birimi yöneticiliği yapmaktadır. Bunun yanı sıra sivil toplum örgütü olan Türkiye Faâl Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Genel Başkan Yardımcılığı görevini de yürütmektedir.

☐ İstanbul Spor Başkenti düşüncesi nasıl ortaya çıktı?

İstanbul, Türkiye'nin görünen yüzü ve dünyaya açılan penceresi. Başka bir ifade ile İstanbul; tarihi, kültürel birikimi, insani zenginlikleri ve doğal güzellikleriyle sadece Avrupa'nın değil bütün dünyanın sembol şehirlerinden biri. İstanbul, dinlerin, milletlerin, kültürlerin, tarihlerin ve kıtaların birleştiği yer olarak tarihteki yerini alan marka bir şehir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ise yaklaşık 15 milyon kişinin yaşadığı Türkiye'nin ve Avrupa'nın en büyük şehrine vizyon projeleriyle hizmet sunan öncü yerel bir yönetim. Kentlinin hayat kalitesini yükseltme ve şehrin tarihten günümüze uzanan zengin ortak kimliğini pekiştirme yönünde uzun yıllar boyunca şehirde yapılan çalışmalar, 1994'ten itibaren yapılan yeni ve çözüm odaklı iz bırakan projelerle ivme kazanarak devam etmiş, 2004 yılından itibaren de bugünden yarına fark yaratan dev, alt ve üst yapı projeleri ile diğer yatırımlarla birlikte İstanbul, Avrupa ve Dünya çapında bir markaya dönüşmüştür. Bu çalışmaların ilk meyvesi, Avrupa Birliği tarafından İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti seçilmesi oldu.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde ilçe belediyeleri, İl Özel İdaresi, kamu kurum ve kuruluşları, üniversite ve okul idareleri, spor kulüpleri ile diğer kurum, kuruluş ve kişilerin gerçekleştirdiği spor yatırımları ve katkıları ile İstanbul'un spor tesisi anlamında da zenginliğine kavuşması ayrı bir mutluluk. Tesis yatırımlarının en önemli geri dönüşümü, yetişen sağlıklı nesiller olurken yapılan tesisler sayesinde yeni organizasyonlar da kente kazandırılmaktadır. Bu sayede UEFA ve Şampiyonlar Ligi Finali, Formula 1, Moto GP, Dünya Basketbol Şampiyonası, Dünya Güreş Şampiyonası, Avrupa ve Dünya Kısa Kulvar Yüzme Şampiyonaları ile her yıl koşulan Kıtalararası Avrasya Maratonu gibi Avrupa ve dünya şampiyonaları ile uluslararası ölçekteki dev organizasyonların üst üste İstanbul'da düzenlenmesi sağlanmıştır.

Ayrıca tarihi kaynaklara göre Türkiye'nin Avrupaî anlamda ilk spor kulübü İstanbul'da 1872 yılında "su sporları" branşında İngilizler tarafından kuruldu. Daha sonraki yıllarda Türklerin bir araya gelerek kurduğu ömrü kısa süren "Siyah Çoraplılar Futbol Kulübü" İstanbul'da faaliyette bulundu. Yabancıların öncülük ederek kurduğu futbol ağırlıklı kulüplerin yanında İstanbul ve Türkiye'nin dünyaya tanıtımında büyük katkı sağlayan spor kulüplerimizden Beşiktaş Spor Kulübü 1903 yılında, Galatasaray Spor Kulübü 1905 yılında, Fenerbahçe Spor Kulüpleri 1907'de İstanbul'da kurulmuştur. Olimpiyatlara ilk sporcu gönderen kulüp ise İstanbul'da kurulan bugünkü adıyla Kurtuluş Spor Kulübü olan İstanbul Tatavla Spor Kulübü'dür.

Ulusal ve uluslararası spor organizasyonları, şehirde yıl boyu yapılan spor etkinlik ve aktiviteleri, spor yatırımları ile sporun bütün renklerini kuşanmış olan İstanbul, Avrupa'nın spor başkenti ödülünü zaten çoktan hak etmişti.

Bu süreçte ne gibi sıkıntılar yaşandı?

Çalışmalarımızın ilk aşamasında Avrupa Birliği paralelinde Avrupa Komisyonu ve AB Parlamentosu işbirliğinde kurulmuş, uluslararası bir sivil toplum örgütü olan ve bu işlerle ilgilenen Avrupa Spor Başkentleri Birliği' ne (ACES) ulaştık. Bu süreçte 2012 yılı için Belçika'nın Antwerp ve İngiltere'nin Cardiff şehirleri başvuruda bulunmuştu. Bugüne kadar bizden önce Avrupa Spor Başkenti Unvanı ile ödüllendirilen 11 şehirden öne çıkan Rotterdam, Milano ve Valenci başvuruları ve yaptıkları çalışmalarla ilgili dosya içeriklerini inceledik. Üç ana başlık olarak ulusal ve uluslararası spor organizasyonları, şehirde yıl boyu yapılan spor etkinlik ve aktiviteleri ile o yıla ait gerçekleştirilen spor yatırımları kapsamında yaptığımız değerlendirmede sporun bütün renkleri ile kuşanmış olan İstanbul, Avrupa'nın spor başkenti ödülünü zaten çoktan hak etmiş görünüyordu. Biz bu anlamda 30 Haziran 2010 tarihinden önce ACES'e sunmuş olduğumuz adaylık dosyası ile sadece resmi başvuruları yaparak süreci tamamladık. Herhangi bir sıkıntı yaşanmadı ancak endişelerimiz vardı. Çünkü bugüne kadar Avrupa Spor Başkenti unvanı ile ödüllendirdiği şehirlerin bağlı olduğu ülkelerin tamamı Avrupa Birliği üyesi idi. Ancak yatırımlarımızı yerinde inceleyen ACES heyeti, Türkiye'nin ve İstanbul'un son zamanlarda Avrupa ve dünyaya hitap eden vizyonunu görerek, yapılan tanıtım faaliyetlerinin de desteği ile çalışmalarımıza kayıtsız kalamadı diyebiliriz.

İstanbul özelinde sorarsak, bu tür girişimler, öncelikle şehir ve spor camiası açısından ne tür faydalar doğurur?

Sporu yapan, yaptıran, geliştiren, yöneten ve ödüllendiren kurum, kuruluş ve kişilerin başında sırasıyla spor kulüpleri, bağlı federasyonlar ve bu federasyonların sevk ve idaresini gerçekleştiren Gençlik ve Spor Bakanlığı ile bu konularla ilgilenen sivil toplum örgütleri ve gönüllü kişiler gelmektedir. İlk defa yerel yönetimler anlamında İstanbul Büyükşehir Belediyesi, yapmış olduğu spor yatırımları ile şehirde gerçekleşen ulusal ve ulusla-

rarası spor organizasyonlarına sağladığı büyük katkı ve yıl boyu düzenlediği spor etkinlikleri ve aktiviteleri sayesinde hizmet ettiği şehre ve ülkesine uluslararası anlamda bir ödül kazandırarak spor alanında liderlik etmiştir. Ayrıca diğer belediyelere, kurum ve kuruluşlara örnek teşkil etmiştir. Bununla birlikte; ulusal ve uluslararası anlamda büyük bir tanıtma aracı olarak İstanbul'un ve Türkiye'nin Avrupa ve dünya spor arenasındaki yerini pekiştirmiştir.

Sporla ilgili uluslararası yetkili kuruluşlar; spor ve olimpik değerlerin yerel yönetimler seviyesinde desteklenmesi, yayılması ve gelişmesi gerekliliğini göz önünde bulundurarak dev spor organizasyonlarını bir şehre vermektedir. 1994 yılından itibaren İstanbul Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde ivme kazanan spor tesisi yatırımları sayesinde şehirde gerçekleştirilen uluslararası turnuva ve şampiyonalar sonucu İstanbul, artık uluslararası organizasyonlar için ilk akla gelen şehirlerden birisi olduğunu 2012 Avrupa Spor Başkentliği unvanı ile tescillendirdi. Bu unvan ve ödülün, 2020 Olimpiyat ve Paralimpik Oyunları'na adaylığımızı güçlendiren diğer unsurların yanında önemli kanıtlarından birisi olduğu kanısındayım. Olimpiyatların ilgili şehirlerde birinci derece muhatabının şehrin yerel yönetimleri olduğunu da unutmayalım.

Diğer bir amacımız, spor kültürünü geliştirerek düzenli spor yapma alışkanlığı kazanmış sağlıklı ve zinde bir toplum oluşturmanın yanında sporda geleceğin yeteneklerini yetiştirerek ülke sporuna katkıda bulunmaktır. Bunun yanında spor; bireylerin, toplumların, kültürlerin ve değerlerin buluştuğu bir platform olarak dünyalar arasında köprü kurarak farklı kültürlerden gelen insanları birleştiren bir güce sahip. Bu çerçevede Büyükşehir Belediyesi olarak ilk defa başlattığımız Spor Ahlakı ve Kültürü Konferansları ile toplumun bu konuda bilinçlenmesine katkı sağlamaya çalışıyoruz. Sporun dostluğa, kardeşliğe, dayanışmaya ve barışa katkısının yanında taraftarlık, fanatizm, fair-play, şiddet/kavganın doğurduğu suç ve cezalar ile sporla sağlıklı ve zinde yaşam gibi konu başlıkları yer alıyor. 3'ü İstanbul'da olmak üzere Türkiye'de toplam 47 adet beden eğitimi ve spor yüksek okulu var. Bu okullar her yıl 25 bine yakın öğrenci mezun ediyor. Şu anda 1800'e yakını İstanbul'da olmak şartıyla takriben 24 bin beden eğitimi öğretmeni ortaöğretimdeki okullarımızda kadrolu görev yapıyor. Bu konuda başarılı olmak için akademisyen olarak halkı bilgilendirecek Türkiye'de ve İstanbul'da yeteri kadar öğretim görevlisi mevcut. 50'si İstanbul'da olmak üzere toplam 422 adet profesör, doçent ve yardımcı doçent kadrolarında akademisyenlerimiz mevcut. Bu kadronun spor ahlakı ve kültürü konularında öğrencileri, gençler ve halkı bilgilendirmede harekete geçtiğini düşünürsek kısa zamanda mevcut algıların olumlu yönde değiştiğini göreceğiz. Ayrıca geleceğin şampiyonlarının tespitinde altyapı çalışmalarımızdaki yöntemlerin değişme zamanı geldi, geçiyor bile. İlköğretim ve ortaöğretimde gerçekleştirilen reformlarla 4+4+4 sisteminde olduğu gibi okula başlama yaşı 5'e indiriliyor. Spora başlama yaşının da bu zamanlarda kademeli olarak başlaması gerekir. On yaşına kadar jimnastik, yüzme ve atletizm branşlarında kademeli olarak çocuklarımızın gelişimine katkıda bulunmak ve ileriki yaşlardaki yeteneklerini tespit etmek gerekir. On yaşından sonra branş faaliyetlerine geçebilir. Aile-okul-spor kulübü ilişkisi de bu dönemlerde oluşturulmalıdır diye düşünüyorum.

Yazılı ve görsel medya çerçevesinde gerekenin çok üstünde futbola olan ilgi ve taraftarlık; voleybol, basketbol, güreş, tekvando, atletizm gibi diğer olimpik takım ve bireysel sporlarda yok gibi. Yazılı ve görsel medya işbirliğiyle futbol ve diğer branşlar arasında taraftarlık, maddi, manevi, ilgi ve yetki anlamında gitgide açılmakta olan bu makas aralığını daraltmayı hedefliyoruz. Son Londra Olimpiyatlarında elde ettiğimiz başarılı derecelerimizin spor branşları buna güzel bir örnek teşkil ediyor.

İstenen sonuca ulaşıldı mı?

Uluslararası organizasyonlar ve ödüller; kentlerde yatırımları hızlandırıp spor altyapısını güçlendirirken, ülkenin tanıtımına önemli katkılar sağlıyor. Spor organizasyonlarını takip amacıyla kente gelen medya mensupları aracılığıyla organizasyonlar, naklen yayınla dünyanın dört bir tarafına ulaşırken aynı zamanda şehrin ve ülkenin bilinirliğini arttırıyor. Ayrıca organizasyonları yerinde izlemek için gelen turistler, taraftarlar ve sporseverler sayesinde gerçekleşen spor turizmi yoluyla kentte yaşanan hareketlilik, ekonomik anlamda da canlılık ve kazanımlar getiriyor. 2012 yılında yapılan Dünya Salon Atletizm Şampiyonası, UEFA Kongresi yanında kasım-aralık ayında gerçekleşecek 34. Kıtalararası Avrasya Maratonu ile Dünya Kısa Kulvar Yüzme Şampiyonası gibi.

Spor, her kesimden insanın birbirlerini tanımalarına, dostluk kurmalarına ve ortak amaçlar etrafında birlikte çalışmalarına imkan sağlar. Sporun

Uluslararası organizasyonlar ve ödüller; kentlerde yatırımları hızlandırıp spor altyapısını güçlendirirken, ülkenin tanıtımına önemli katkılar sağlıyor.

sosyal entegrasyonu kolaylaştıran ve destekleyen yapısı sayesinde, engelliler için düzenlenen spor etkinlik ve aktiviteleri ile onların yaşama katılmalarını ve sosyalleşmelerine katkı sağlanıyor.

Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin öncülüğünde ilçe belediyeleri, il özel idaresi, kamu kurum ve kuruluşları, üniversite ve okul idareleri, spor kulüplerinin gerçekleştirdiği spor tesislerinin varlığı bilinmiyordu. Branşlara göre İstanbul'da faaliyette bulunan spor kulüpleri de bu eksikliğin içindedir. Düşünebiliyor musunuz, aile çocuğunu istediği spora vermek için futbolun dışında çeşitli branşlarda faaliyet gösteren İstanbul'daki spor kulüplerinin isimlerini ve adreslerini bilmiyor. Çok büyük bir eksiklik. 2012 Avrupa Spor Başkenti münasebetiyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yoğun emek sarf edilerek hazırlanan İstanbul Spor Envanteri'ni İstanbul halkına sunma fırsatı da doğdu. İstanbul'daki spor tesisleri değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak futbol sahaları öne çıkmaktadır. 2012 ve daha sonraki yıllardaki spor yatırımlarının yelpazesini ilçelerin ihtiyaçlarına göre farklı spor branşlarına hitap edecek şekilde dengeli bir biçimde yapılmasını sağlamayı hedefliyoruz. İBB tarafından yaptırılıp hizmete sunulan Sinan Erdem Spor Salonu yanında Ataköy'de yapılan Atletizm Salonu, Anadolu yakasında yapılan 13.500 koltuklu Fenerbahçe Ülker Arena Spor Salonu, Okmeydanı'nda İBB tarafından yaptırılmakta olan Atıcılar-Okçular Tekkesi gibi.

Pek çok parkta spor aletleri gözümüze çarpıyor ve halkın epey iltifat ettiğini görüyoruz. Yine halkın istifadesine sunulan spor kompleksleri, yüzme havuzları v.s. var. Halkın spor faaliyetleri hakkında ne söyleyebilirsiniz? İnsanların bu ilgisini mi fırsata dönüştürdünüz yoksa sizin yönlendirmeniz mi halkı spora teşvik etti?

Bir kere öncelikli olarak şu 3 konunun açıklıkla bilinmesi gerekli. Tüm fertlerin sağlıklı ve zinde yaşaması için düzenli spor ve egzersiz yapmak; Avrupa, dünya ve olimpiyat şampiyonlukları için sporda geleceğin yeteneklerini yetiştirmek ile sporla şehrin ve ülkenin tanıtımına katkıda bulunmak. Bütün çalışmalarımızı ve uygulamalarımızı bu 3 ana unsur üzerine bina etmeliyiz.

Gündelik hayatın üzerimizde yarattığı stres ve baskının yanında oturduğumuz yerden dünyanın ayağımıza geldiği bu çağda, fiziksel yeteneklerimiz de gittikçe zayıflıyor. Ev ve iş arasında sıkışan bir hayat tarzı ile vücudumuz geri plana itiliyor. Günler, aylar, yıllar vücudu yıpratmakta; fark etmeden alınan kilolar, zayıflanan adalenin yanı sıra iradenin kırılan direnci de geri dönüşü imkânsız çeşitli hastalıklara sebebiyet vermekte. İleriki yıllarda hareketsiz yaşam tarzı gibi olumsuz alışkanlıklarımızı değiştirmenin zorlukları ile uğraşmaktansa henüz gençken doğru davranış kalıpları edinmenin ve bu dönemlerde düzenli spor faaliyetleri benimseyip alışkanlık haline getirmenin en sağlıklı yol olduğu çok açıktır. Spor hem koruyucu hem de tedavi edici sağlık hizmetlerinin bir parçası olduğundan sporla ilgilenen bilim dalları arasında tıp ilk sırada yer almaktadır. Spor, hayatımızın tüm evrelerinde aktif bir katılım sonucu ulaştığımız sağlıklı yaşam için önemli bir dengedir. Söz konusu dengeyi koruyan sağlık davranışları, hastalıklardan korunma veya henüz belirti vermeyen erken aşamada hastalıkların farkına varma amacıyla sergilenen davranışlar bütünüdür. Sporun hipertansiyon ve kemik erimesi üzerinde hem koruyucu hem de tedavi edici etkisi bulunmaktadır. Çağımızın hastalığı kansere ve bulaşıcı hastalıklara karşı da bağışıklık sistemini güçlendirerek vücut direncini arttırmaktadır. Spor, bel ve boyun başta olmak üzere omurganın tümü üzerinde meydana gelen rahatsızlıklarla değişik bölgelerdeki eklem ağrıları ve kireçlenmelere karşı da önleyici ve tedavi edici rol oynamaktadır. Dinamik ve düzenli bir sportif yaşamın, yaşlılığın genel sorunlarını azaltıcı etkisi daha da önem kazanmıştır. Yapılan klinik çalışmalarda düzenli egzersizin yaşlılık ve kronik hastalıklar arasında yer alan kalp damar hastalıkları, metabolik hastalıklar, iskelet kas sistemi hastalıkları, beyin damar hastalıkları ve mental hastalıklarını azalttığı ispatlanmıştır. Düzenli spor yaparak, doğabilecek bedensel ve ruhsal rahatsızlıklarla birlikte ilaç ve doktor giderleri, hastane ve ameliyat masrafları ile iş ve zaman kayıplarından hem bireysel hem de ülke olarak tasarruf etmek mümkündür.

Spor'a erişimin evrensel bir hak olmasından yola çıkarak sunulan farklı yaklaşımlar ve projelerle İstanbulluların hayatına renk katmak ve dezavantajlı gruplar da dahil olmak üzere her yaştan ve toplum katmanından insanın spor yapmasını kolaylaştırmak ve spor yapma kültürünü yaygınlaştırmak amacıyla çağdaş, donanımlı ve konforlu tesislerde hizmet sunulması kaçınılmaz bir gereklilik.

Diğer bir amacımız, spor kültürünü geliştirerek düzenli spor yapma alışkanlığı kazanmış sağlıklı ve zinde bir toplum oluşturmanın yanında sporda geleceğin yeteneklerini yetiştirerek ülke sporuna katkıda bulunmaktır.

Bu görüşten hareketle 21 tanesi 2004 yılı önce olmak kaydıyla İstanbul'a 76 adet spor tesisi Büyük-

şehir Belediyesi tarafından İstanbul'a kazandırılmıştır. Ayrıca Büyükşehir Belediyesi tarafından okul bahçelerine yapılan 138 Okul Spor Salonu inşa edilip kulüplerin, sporcuların, gençlerin, öğrencilerin ve halkın hizmetine sunulmuştur. Bunun yanında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından inşa edilen toplam 340 adet park, bahçe, rekreasyon alanları ve sahil şeritlerinde; çocuklar için oyun grupları (333 adet), büyükler için fitness aletleri (3960 adet) ile futbol (38 adet), basketbol ve voleybol sahaları (122 adet), tenis kortları (8 adet), bisiklet yolu (29.170 m.), yürüyüş ve koşu parkurları (37.031 m.) inşa edilerek halkın kullanımına açılmıştır.

Başka bir ifade ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin sevk ve idaresinde 39 ilçede 7 futbol sahasında, 24 spor salonunda, 14 yüzme havuzunda, 23 fitness salonunda, 19 step-aerobik salonunda, 16 savunma sporları salonunda, 15 masa tenisi salonunda, 24 tenis kortunda, 20 açık basketbol-voleybol sahasında, 38 halı sahada, 4 kamp eğitim merkezinde, 2 buz pistinde ve 114 okul spor salonunda açık ve kapalı alanlarda günün değişik saatlerinde planlı ve programlı biçimde uzman eğitimciler nezaretinde her yaş grubuna hitap edecek şekilde spor etkinlikleri yapılmaktadır. Açık ve kapalı alanların tamamında yılda yaklaşık 7.2 milyon kişiye (seans olarak) hizmet veriyoruz. Ayrıca Okul Spor Salonlarında 160 bin öğrencinin dışında her ay ortalama olarak 125 bin kişiye (seans olarak) spor yapma imkanı sağlıyoruz.

Bunun yanı sıra İstanbul'da sağlıklı ve güvenli denize girilmesine müsaade edilen plajlar ile yılın belirli aylarında halkın büyük rağbet gösterdiği piknik ve mesire alanlarına günlük olarak iştirak eden kişi ve gruplardan arzu edenlere günün belirli saatlerinde uzman eğitimciler nezaretinde spor aktiviteleri ve etkinlikleri yaptırılmakta, çeşitli spor araç-gereç ve malzemeleri dağıtılmaktadır.

İstanbul'da amatör spora hizmet vermekte olan 1500'e yakın spor kulübünün ihtiyaçlarını kapsayacak şekilde her yıl spor araç-gereç ve malzemelerinin bir kısmını ücretsiz olarak biz temin ediyoruz. Toplam 1760 faal lisanslı sporcu ve 12 branşta 79 takımla liglerde mücadele eden İstanbul Büyükşehir Belediyesi Spor Kulübü'nün altyapıdaki sporcu adayları da dahil yaklaşık 4800 sporcuya hizmet verilerek geleceğin şampiyonları yetiştirilmesine büyük bir altyapı desteği sağlanmaktadır. Örneğin 2012 Londra Olimpiyatları'nda tekvandoda 68 kiloda Olimpiyat Şampiyonu olan Servet Tazegül İstanbul Büyükşehir Belediyesi Spor Kulübü sporcusudur. Eski olimpiyat şampiyonlarından asrın güreşçisi Hamza Yerlikaya, Ramazan Şahin, Hüseyin Özkan gibi ülkemize altın madalya kazandıran şampiyonlar da bu spor kulübünün lisanslı sporcuları idi.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile gerçekleşen izci kampı çalışmaları "Yerel Yönetimlerde Dünya Birinciliği" ödülünü alacak ölçüde başarıyla devam etmektedir. Bugüne kadar yaklaşık 110 bin izci adayı kamplarımızda eğitim alarak yetiştirilmiştir.

Yukarıda izah ettiğimiz gibi tüm fertlerin sağlıklı ve zinde yaşam için düzenli spor ve egzersiz yapmasına; Avrupa, dünya ve olimpiyat şampiyonlukları için sporda geleceğin yeteneklerini yetiştirilmesine büyük ölçüde altyapı desteği ve katkı sağlayan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ulusal ve uluslararası anlamda şehrin ve ülkenin tanıtımında pay sahibidir.

Gerek spor yatırımları, gerekse düzenlenen organizasyon ve gerçekleştirilen spor etkinlikleri/aktiviteleri halkın ihtiyaçları doğrultusunda ivme kazanmıştır. İstanbul'da yaşayan insanların ilgisini İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak spora yönlendirdik diyebiliriz. Kamuoyunda güvenilir ve tarafsız şirketler tarafından yapılan anketlerde Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen kültür, eğitim, ulaşım, sağlık, çevre kirliliği, park-bahçe ve rekreasyon ve temizlik hizmetlerinin yanı sıra sunulan spor hizmetleri ve aktiviteleri halkın büyük beğenisini kazanarak ön sıralarda yer alıyor.

Yaşlısı ile genciyle, çocuğuyla engellisiyle kısaca kadını ve erkeğiyle "sağlıklı ve zinde bir toplum" için düzenli egzersiz ve spor yapma alışkanlığını çoğalttığımız sürece camilerimizde, toplu namaz kılınan mahallerde sağlık sorunlarından dolayı ihtiyaçtan konulan ve son yıllarda artarak çoğalan tabure ve iskemle sayılarının azalacağını düşünüyorum. Ayrıca toplumun bütün genelini kapsayacak şekilde uygulanabilecek "Spor Ahlakı ve Spor Kültürü" projesi kapsamında verilecek eğitimler sonucunda toplumda sözlü, yazılı ve fiili şiddete ve anarşiye dayalı işlenen suçların karşılığında ceza alarak tutukevlerini dolduran kişilerin azalacağı kanaatini taşıyorum.■

Yaşlısı ile genciyle, çocuğuyla engellisiyle, kadını ve erkeğiyle "sağlıklı ve zinde bir toplum" için düzenli egzersiz ve spor yapma alışkanlığını çoğalttığımız sürece camilerimizde, toplu namaz kılınan mahallerde sağlık sorunlarından dolayı ihtiyaçtan konulan ve son yıllarda artarak çoğalan tabure ve iskemle sayılarının azalacağını düşünüyorum.

Peyk Messenger

PEYK

Osmanlılar'da haber getirip götüren kimse veya yaya postacı sınıfına "Peyk" adı verilir. Peykler padişahın hemen yanıbaşında bulunan resmi haber ulakları ve istihbârî bilgi servisleridir. Postacı ve tören bölüğü olarak temelde iki görev icra eden peykler ince ve çevik yapılı olup küçüklükten itibaren özel bir eğitimle bu iş için eğitilir ve iyi koşabilmek için sürekli idman yaparlardı. Peykler hac mevsiminde hacıların dönüşünü ve ulaştıkları mevkileri haber verdiklerinden müjdeci olarak da bilinirlerdi.

Peykler atla gidilemeyen yerlere gidebilir ve saatlerce koşabilirlerdi. Zaman zaman spor ve eğlence amaçlı olarak peyklerin gidebilecekleri mesafeler sınanmış, çok uzun mesafelere gidip gelebildiği görülmüştür. Haberleşmede atların yerine peyklerin tercih edilmesi boşuna değildir. İyi bir at günde 90 km. koşabilirken iyi yetişmiş bir peyk günde yaklaşın 125-150 km. civarında koşabilmektedir Bu uzun mesafelerde güç ve su kaybını telafi için badem, şeker ve gülsuyu taşırlardı. Koşu esnasında rahat nefes alınımının sağlanması ve ağız kuruluğunun önlenmesi amacıyla içi boş delikli bir küreciği ağızlarında taşırlardı.

Zeynep Tarım Ertuğ, "Peyk", DİA, XXXIV, 263-264.

Hat: Fuat Başar

تركة فلسطين

١٤٣٣

Atıcılığı öğrendikten sonra unutan bizden değildir.

Müslim, İmaret 169; Ebû Davûd, Cihad 23.

Bugünkü modern medeniyet, kökleri itibariyle Greko-Latin medeniyetin tekerrürüdür. Sekülerlik ve sekülerizm hem yaşama tarzı hem de felsefî olarak Batı dünyasına aittir. Sekülerizm Batıda dünyevînin kutsalla yer değiştirmesidir.

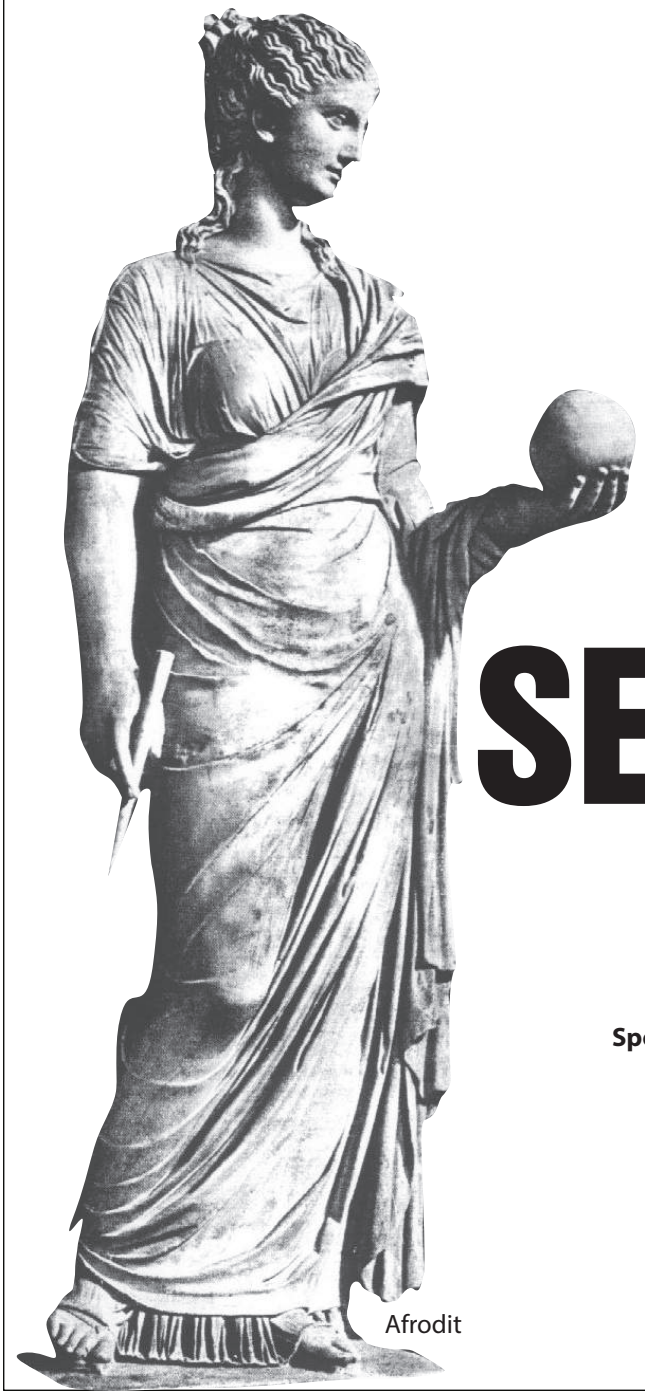

Afrodit

SPOR VE SEKÜLERLİK

H. Musa TAŞDELEN*

Spor ile din arasındaki münasebet, tarihi bir boyuta sahiptir ve bazı dini toplantılarda sportif gösterilerin yapıldığı bilinmektedir.

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

☐ Tarihte sekülerlik özelliği en baskın medeniyet, Batı medeniyetidir ve Hint-Avrupa dünyasının Avrupa yakasına aittir. Hint yakası insanın iç dünyasına yönelmişken, Avrupa yakası insanın dış dünyasına odaklanmıştır. Bugünkü Batı medeniyetinin köklerinin dayandığı Greko-Latin medeniyeti, Batı'nın seküler kökenini temsil eder. Hint medeniyeti, insanın psişik melekelerini geliştirmeye odaklanmışken, Batı medeniyeti, bedeni elden geldiğince mükemmelleştirmeyi gaye edinmiştir. Aslında her iki boyut, insan gerçeğinin bir yönüdür. Ancak, birinde bedenin tekamülü gaye iken, diğerinde mistik boyut baskındır. İslâm, bu akraba ama farklı iki dünya arasında daha dengeli bir anlayışı ortaya koymuştur.

Grek dünyasına bakıldığında, birer tanrı olarak bedenî mükemmellik açısından kadını Afrodit, erkeği Herkül temsil eder. Hint dünyasının amaç Nirvanaya ulaşmak iken, Grek Dünyasında kabaca hedef bedenî hazların zirvesine erişmektir. Bu dünyada, psişik tatminin kaynağı bedenî tatmindir. Spor, bir bedeni geliştirme faaliyeti olarak her toplumda mevcuttur. Spor türleri, toplumsal ihtiyaçlar, coğrafî çevre ve yaşama tarzından bağımsız değildir. Örneğin bizim ata sporlarımızın güreş ve cirit olması, bozkır tipi yaşama tarzımızla doğrudan ilgilidir. Spor, kültürden bağımsız değildir. Sporda gösteri boyutunun öne çıkması toplumun değerler dünyasıyla yakından irtibatlıdır. Her toplumda müzik, spor ve diğer sanat dallarının bir görsellik ve gösteri boyutu vardır. Ancak, bunların gelişimi ve tatbik ediliş tarzları kültürel dünya ile alakalıdır. Yoganın merkezinin Hindistan oluşuyla atletizmin geliştiği yerin eski Grek medeniyeti olması tesadüfi değildir. Hristiyanlık öncesi Eski Greko-Latin medeniyet, pagan inancı da dahil olmak üzere dünyevîliğin merkezde olduğu bir medeniyetti. Her yönüyle paganizm insanların dünyevî işlerine yardımcı olmak üzere tanrıların işlevselliğine dayalı bir dindi. Tanrıları birer fizik gerçekliğe dönüşmüş ve insanüstü birer süpermen olan bu medeniyetin metafizik boyutu zaafa uğramıştı.

Her toplumda müzik, spor ve diğer sanat dallarının bir görsellik ve gösteri boyutu vardır. Ancak, bunların gelişimi ve tatbik ediliş tarzları kültürel dünya ile alakalıdır.

Tarihte bilinen ilk beynelmilel sayılabilecek spor müsabakaları kadim Yunan'da Olimpiyatlarda gerçekleştirilmiştir. Olimpiyatlarda sporun gösteri boyutu ağır basmaktaydı. Bugünkü modern medeniyet, kökleri itibariyle Greko-Latin medeniyetin tekerrürüdür. Sekülerlik ve sekülerizm hem yaşama tarzı hem de felsefî olarak Batı dünyasına aittir. Sekülerizm Batıda dünyevînin kutsalla yer değiştirmesidir.

Bugünkü Batı medeniyetinin hâkim sistemi kapitalizmdir ve mahiyeti itibariyle sekülerdir. Özellikle günümüzde spor ve müzik kapitalist ilişkilere konu olan iki iktisadî sektördür. Küresel kültür, toplumdan topluma, kültürden kültüre belli farklılıklar arz eden sportif faaliyetleri tek tipleştirmiştir. Spor faaliyetlerinin, bir sanayiye dönüşmesiyle birlikte, bir çok spor dalı oldukça kazançlı birer meslek dalı haline gelmiştir. Başta futbol olmak üzere, gösteri ve rekabet yönü ağır basan spor dalları yaygınlaşmış, kitlelerin ilgisine muhatap olmuştur. Futbol taraftarlığı bir kitle toplumu fenomenidir. Başta olimpiyatlar olmak üzere, bir çok beynelmilel spor müsabakaları, ülkeler arası rekabetin arenasıdır. Bu sanayilerin gelişiminde kutsal ya da dinî değerlerin belirleyiciliği söz konusu değildir. Bu yönüyle tamamen dünyevî bir faaliyettir. Önemli bir kesim bundan kazanç ve itibar sağlamaktadır.

Harris'in tespitlerine göre, sportif faaliyet, insanlar üzerinde dinlerin yaptığı birçok etkinin benzerini meydana getirmektedir. Kendini adama ya da vakfetme, âyin, fedakarlık, teslimiyet, ortak ruh, çile, dua, ayin ve ibadet gibi konularda benzeri etkiler söz konusudur (Harris, "Sport is New Opium of the People", s. 3). Wann ve arkadaşları, spor için, "insanî din", "tabii din" ya da "ilkel

çok tanrıcılık" gibi isimlendirmeler de bulunmakta, sporun kapitalist sistemin ihtiyaçlarına göre şekillendiğini belirtmekte, sporu, seyirciler için bir kültürel anestezi, spiritüel tatmin, bir uyku ilacı gibi, gündelik yaşantının sıkıntılarından kurtaran bir vasıta olarak değerlendirmektedir (Wann vd. Sport Fans: The Psychology and Social Impact of Spectators, s. 200-202).

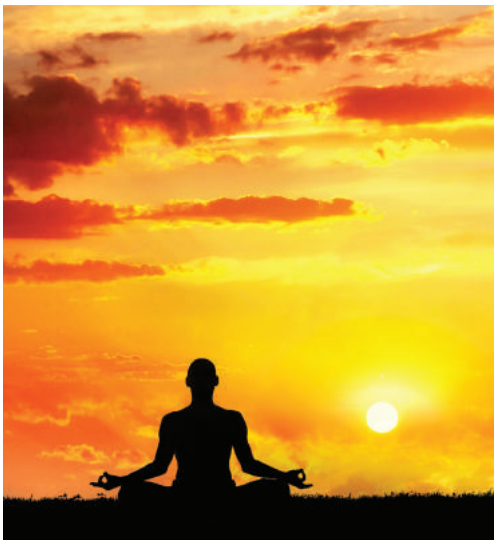

Yine Harris'e göre, seyirciler, kendileriyle aidiyet bağı kurdukları diğer insanlara, başarılarına ve gruplarına ibadet ederler. Spor salon ve stadyumları, katedral ya da diğer ibadethanelere benzerler. Buralarda toplanan izleyiciler kahramanlarına ibaret eder. Spor eğlencesi bir din gibi işlev görür. Takımı desteklemek için söylenen marşlar ve şarkılar mabetlerde söylenen ilahiler gibi etki uyandırır. Bütün bu özellikleriyle spor ikame bir din gibi işlev görür. Bazı ülkelerde ibadet ve ritüellerde devamlılık düşmekle birlikte, spor müsabakalarına devamlılık artmıştır. Dinî ritüellere devam etme ile spor müsabakalarına devam etme arasında benzerlikler ortaya konulmuştur. Bazı taraftarlar, kendilerini takımlarına ve yıldızlarına hayatlarının anlamını teşkil edecek şekilde adamışlardır. Spor taraftarlığı, gündelik yaşantının sıkıcılığından insanları uzaklaştırarak oyalamaktadır. Spor, adeta bir maniye ve afyona dönüşmüş, uyuşturucu bağımlılığından daha fazla yaygınlaşmıştır (Harris, "Sport is New Opium of the People", s. 3).

S. Gammon, spor müsabakaları için yapılan seyahatleri taşıdığı derin şahsi ve kollektif manalar itibariyle, kutsal yerlere yapılan hac ziyaretine benzetir ve stadyumları seküler mabetler olarak görür. O'na göre, dinî turizmin ritüellerinin benzerlerine aidiyet ve anlam itibariyle spor turizminde de rastlanır. Bu sebeple taşıdığı anlam ve tatbikatı itibariyle bazı spor turizmi faaliyetleri, hac benzeri özelliklere sahiptir. (Gammon, Secular Pilgrimage and Sport Tourism, s. 39-42).

Spor ile din arasındaki münasebet, tarihi bir boyuta sahiptir ve bazı dinî toplantılarda sportif gösterilerin yapıldığı bilinmektedir. Hem din hem de spor, grubun iyiliği için işbirliğini ve kendini vakfetmeyi daha üstün gören değerler manzumesi kullanır. Ayrıca, spor faaliyetleri bir takım gruplaşmalara ve bunlara dayalı kuşaktan kuşağa aktarılan güçlü asabiyelerin doğumuna kaynaklık ederler. Millî ve yerel asabiyeler, bu asabiyelere destek verirler. Çoğunlukla bu asabiyelerin dinî/kutsal alanla bağı yoktur.

İslâm dini açısından değerlendirildiğinde, spor yapmak insan bedenine sağladığı fayda nispetinde teşvik görür. Ancak, büyük ölçüde spor faaliyetleri mahiyeti gereği mübah faaliyet çerçevesinde görülebilir. Mübah alan dinin doğrudan müdahil olmadığı ama müsaade ettiği alandır. Bu alandaki faaliyet ve meşgaleler, dinin-kutsal değer ve hükümlere aykırı bir mahiyet kazandığında dinin sınırlama ve müdahalesine maruz kalırlar. Örneğin spor faaliyeti toplumsal ya da ekonomik bir sömürü ve aldatmaya ya da şiddet davranışlarına yol açar ya da kaynaklık ederse, dini/kutsalın müdahalesi kaçınılmaz olur. Dinî/kutsal alan sömürü ve aldatmaya dayalı bir faaliyet biçimini meşru kabul etmez. Seküler alanın da bu konuda müdahil olabileceği durumlar vardır. Özellikle, seküler ahlaka ve kanunlara aykırı bir durumda müdahale söz konusu olur. Ancak, her iki alanda müdahil olsa da gerekçeleri farklı farklıdır. Dini değer ve hükümler sistemiyle seküler değerlerin zaman zaman müştereklikler olabilir. Mübah alan dinden uzak bir alan değil bilakis dinin/kutsalın murakabesinde olan alandır. Bu anlamda özünde her ne kadar dünyevî olsa da mübah alan da dinîdir. Eğer mübah alanda dinî murakabe ortadan kalkarsa seküler alana geçilmiş olur. Seküler'i "dinî ya da kutsal alanın murakabesine tabi olmaksızın tamamen dünyevî gâyeye mâtuf olan" şeklinde tarif etmek mümkündür.

Hint dünyasında dinî inanç gereği, dünyevî zevklere elden geldi-

Spor ile din arasındaki münasebet, tarihi bir boyuta sahiptir ve bazı dini toplantılarda sportif gösterilerin yapıldığı bilinmektedir. Hem din hem de spor, grubun iyiliği için işbirliğini ve kendini vakfetmeyi daha üstün gören değerler manzumesi kullanır.

Antik Arena

Saf bir seküler yaşantı çoğu zaman mümkün değildir. Bir davranış biçiminin sekülerliği ya da dinîliğini belirlerken saflıktan ziyade baskınlık belirleyicidir.

ğince sırt çevirmek ve toplumsal teması asgariye indirmek teşvik gören bir davranış biçimidir. Halbuki İslâm inancında fert ne dünyevî zevk ve faaliyetlere bütünüyle sırtını döner ne de toplumsal teması keser. Burada ölçü dinin yasakladığı alana girmemektir. Toplumsal fayda ya da sosyal hasıla sağlayan davranış ve faaliyetler, dini açıdan tercihe şayandır. Ancak, özellikle belirleyici olan temel ölçütün niyet olduğunu da belirtmek gerekir. Seküler alanda kişinin niyetinin ahlaki boyutu olsa da kutsal alan ile doğrudan bağı olmayabilir. Hatta, sekülerizm de dini olan dünyevî açıdan işlevsel olduğu ölçüde kabul görür. Seküler düşünce dinî olanı bütünüyle dışlamaz. Ancak, dünyevî olanı dinî olana tabi kılmaz. Nazarî olarak sekülerizmde, meşruiyet kaynağı dünyevîliğin bizatihi kendisidir. Ancak, gündelik yaşantıda saf bir dünyevi davranış mümkün olmaz. Dünyevî ile kutsal çoğu zaman iç içe geçer. İnsanın bütünüyle kutsaldan arınması pek mümkün görünmemektedir. Dinî/kutsal alan ile seküler alanın münasebeti kutsal alanın mahiyetine bağlı olarak farklılaşabilir. Hind dünyasındaki seküler alan ve dini alanın münasebeti ile İslâm dünyasında seküler alan ile dinî alanın münasebeti farklı farklıdır inanç sistemleri daha dünyevi muhtevaya kavuşabilir, dönüşebilir ve dinî/kutsal ile seküler birlikteliğini içeren yeni terkipler ortaya çıkabilir. Bugün Batı dışı dünyada bunun örneklerini tecrübe etmekteyiz.

Spor, esasta bu dünyaya ait bir faaliyettir. Sağladığı toplumsal fayda yanında, dünyevî iktisadî ve siyasî mülahazalar da etkindir. Bu anlamda seküler bir faaliyettir. Bazı sporcular dindar olabilir, bazı spor kulüpleri dinî ve kutsal sembolleri kullanabilir, yine bazı spor faaliyetleri, -bunlardan elde edilen gelirin fakirlere bağışlanması gibi- dinî açıdan tasvip ve teşvik edilen sonuçlar doğurabilir. Ancak, bunlar büyük ölçüde istisnaidir ve bu sportif faaliyeti dünyevî bir faaliyet olmaktan çıkarmaz. Çünkü bunlar sportif faaliyetin asli gayesini teşkil etmez. Dolayısıyla dinî/kutsal alanla bağını doğrudan kurmak mümkün olmaz. Sportif faaliyet hiçbir şekilde dinî alana konu olamaz da denilemez. Mübah alan sınırları içerisinde kaldığı müddetçe, gösterilen amel niyete bağlıdır.

Saf bir seküler yaşantı çoğu zaman mümkün değildir. Bir davranış biçiminin sekülerliği ya da dinîliğini belirlerken saflıktan ziyade baskınlık belirleyicidir. Dünyevî alanla ilişki biçimi, zihniyet dünyasıyla yakından alakalıdır. Fertlerin ya da toplulukların hangi atıf sistemine sahip oldukları önemlidir. Günümüzde seküler Batı medeniyetinin etkisine bağlı olarak çoğu toplumun zihniyet dünyalarında, seküler alan ile dinî alanın melez bir terkibi oluşur. Batı medeniyetinin sekülerleştirici etkisinden kadim medeniyetlerin mirasına sahip olan hiçbir toplum kaçınamamaktadır. Sporun toplumsal hayatın öne çıkan bir faaliyet biçimi hale gelmesinde Batı medeniyetinin tayin edici etkisi vardır. Dolayısıyla, bugünkü spor faaliyetleri, seküler Batı kültürünün bir mahsulüdür. ■

K A Y N A K L A R

Sean GAMMON, Secular Pilgrimage and Sport Tourism, edit. Ritchie, Brent W., Hall, C. Michael, Cooper, Chirs Sport Tourism: Interrelationships, Impacts and Issues, Channel Vieew Publications, 2004.

S. J. HARRİS, (1981, November 3). "Sport is new opium of the people", Democrat and Chronicle (http://www.psychologytoday.com/blog/the-human-beast/200911/is-sport-religion).

D. L. WANN, , M. J. MELZNICK, , G. W. RUSSELL, &, D. G. PEASE, Sport Fans: The Psychology and Social Impact of Spectators, Routledge, New York 2001.

FUTBOLUN KISA TARİHİ

Özgür BOSTANCI*

İngiltere'de futbolun 12. yüzyıldan beri oynandığı bilinmektedir. Bu dönemde, gerek halk gerekse soylular tarafından çok sevilen topa ayakla vurma oyunu, zamanla köyler ve kasabalar arasında yarattığı büyük rekabet sonucunda çatışmalara neden olmaya başlayınca, Kral II. Edward tarafından yasaklanmıştır. Fakat İngilizlerin bu spora olan büyük ilgileri ve oynama isteği bu yasağın kaldırılmasını sağlamıştır.

*Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

Tepük Tasviri

Günümüzde toplu oyunlar arasında en popüler olanı kuşkusuz futboldur. Futbol seyrinin zevkli olması, kazanma hırsıyla bütünleşmesi, sevinç ve üzüntü gibi duyguları bir arada yaşatması, bu spor dalının sevilmesinin ve geniş kitleleri etkilemesinin sebebidir. Başlangıcı insanlığın ilk dönemlerine kadar uzanabileceği düşünülen futbola, M.Ö. 3000'li yıllarda Asya Hun Devleti dönemine ait bazı figürlerde rastlanmaktadır. Hunların sınır komşusu Çin imparatoru Huang-Ti tarafından benimsenen bu oyun, kaynaklara göre, M.Ö. 1697 yılına dayanmaktadır. Cuju kimi kaynakta ise tsu-chu diye adlandırılan bu oyun, ikiye bölünmüş bir alanda oynanması, oyuncuların ellerini kullanmamaları ve topun karşı alana atılmaya çalışılması gibi kuralları bakımından futbolla büyük benzerlik göstermektedir (Yıldıran, "Tepük Futbol mudur?", cilt 2, sayı 1, s. 54-62). Bu tarihten 1000 yıl sonrasında ise Japonların bu oyundan etkilenerek "Kemari" adlı futbola benzer sporu yapmaya başladıkları görülmüştür (Anelli&Neri, "Güzel Oyun Futbol Nasıl Dünyanın En Büyük Tutkusuna Dönüştü?"). Öte yandan Mısır'da, Merruka mezarlarındaki duvar resimlerinde, çesitli sporcu figürlerinin yanı sıra, ayakla top oynayan insan şekillerine de rastlanmıştır. Hatta Mısır'ın kurak iklimi, bu toplardan bir kısmının günümüze kadar ulaşmasını da sağlamıştır. Kahire, Berlin ve Londra müzelerinde örnekleri bulunan bu topların 7,5 santim çapında olup, deriden ve ketenden yapılmış oldukları görülmektedir. (http://ghs.sbac.edu/athletics/girls_soccer/forms/History_of_Football.pdf). Yunan mitolojisinde ise M.Ö. 8.yy.'da Homeros'un ünlü eseri "Odisea" da top oyunlarından bahseder. Sparta'da 30 yaşına kadar olan delikanlıların sınıflara ayrılarak tecrübeli oyuncuların nezaretinde top oynadıkları söylenir (Devecioğlu, Futbolun Tarihsel Gelişimi,).

Divân-ı Lûgati't-Türk'te Tepük Oyunu

Kaşgârlı Mahmud'un "Divân-ı Lûgat-it Türk" adlı meşhur eserinde eski Türk Boyları'nın yalnız ayakla oynadıkları "Tepük" adıyla bilinen bir top oyunundan söz edilir. "Tepük", eski Türk boylarında tepmek, tekmelemek anlamında kullanılan bir kelimedir. Bu oyun, oval kalıplara iğ ağırsağı biçiminde dökülen kurşun kitlesinin üzerine keçi kılı veya keçe sarılmak suretiyle elde edilen bir nevi topu ayakla sektirmek suretiyle oynanmaktadır. Zamanla bunların değişime uğradığı ve daha yumuşak cisimlerden yapılmış topların tercih edildiği, bunun için de içi hava ile doldurulmuş ve yuvarlanmış kuzu tulumlarının kullanıldığı yine aynı eserde yer almaktadır.

Kaşgârlı Mahmud'un "Divan-ı Lûgat-it Türk" adlı meşhur eserinin ilk cildinin 323. sayfasında, eski Türk Boyları'nın yalnız ayakla oynadıkları "Tepük" adıyla bilinen bir top oyunundan söz edilir.

Avrupa'da Futbol

Günümüz futbolunun önde gelen ülkelerinin bulunduğu Avrupa'da ise Uzakdoğu'dan tamamen bağımsız olarak futbola benzer oyunlar oynandığı kaynaklarca doğrulanmıştır. Milat'tan sonra, Roma'da askerler tarafından oynanan "Herpatsum" ya da "Harpatsam", birtakım sert kuralları olan ve ayakla birlikte ellerin de kullanılabildiği bir oyun olarak bilinmektedir. Fakat ellerin de kullanıldığı bu oyunun şimdiki Rugby ya da Amerikan futbolu ile benzerliği dikkati çekmektedir. İtalyanların "calcio"su, Fransızların "la soule"u da, bugünkü futbola benzeyen ayak topu oyunlarıdır.

İngiltere'de ise, futbolun 12. yüzyıldan beri oynandığı bilinmektedir. Bu dönemde, gerek halk gerekse soylular tarafından çok sevilen topa ayakla vurma oyunu, zamanla köyler ve kasabalar arasında yarattığı büyük rekabet sonucunda çatışmalara neden olmaya başlayınca, Kral II. Edward tarafından yasaklanmıştır. Fakat İngilizlerin bu spora olan büyük ilgileri ve oynama isteği bu yasağın kaldırılmasını sağlamıştır (Talimciler, "Türkiye'de Futbolun Örgütlenmesi", sayı: 463–468, s.1).

17. yüzyılda İngiltere'de Kral II. Charles döneminde futbol öylesine popüler bir seviyeye ulaşmıştır ki, kralların dahi halkı ve soyluları bu oyunu oynamaya teşvik ettikleri görülmüştü. İtalya'ya sığınan II.Charles ile beraberindeki soylular, ülkelerine döndüklerinde, İtalya'da gördükleri "Giuocco del Calcio" oyununu oynatarak bunu ülke genelinde yaymışlardır. Futbol bugünkü haline en yakın biçimini de, 17. yüzyılda İngiltere'de almıştır. 1841 yılında futbol topunun tam küre biçiminde olması benimsenmiş ve 1848'de ilk futbol kuralları olan, "Cambridge Kuralları" oluşturulmuştur. İlk futbol kulübünün temelleri ise 1855 yılında Sheffield'de atılmış ve 1860'ların sonlarında Londra'daki Harrow Okulu'nun öğrencileri dünyadaki ilk futbol kulübünü kurmuşlardır. Yaklaşık yedi yıl sonra

Türk Milli Futbol Takımı Tarihinin İlk Maçına Çıkıyor-1923

İngilizler ilk yurtdışı futbol maçlarını Almanlarla yaparak bu sporun dünyadaki serüvenini başlatmışlardır (Talimciler, "Türkiye'de Futbolun Örgütlenmesi"; Tut, "Amatörlükten Profesyonelliğe Türkiye'de Futbol).

18. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan Sanayi Devrimi'yle birlikte, İngilizlerin ekonomi alanında söz sahibi olmaları ve sömürgeler aracılığıyla tüm dünyaya yayılmaları, futbolun da modern haliyle dünyanın değişik ülkelerine taşınmasına imkan vermiştir. 1800'lerin ayak oyunu, 1990'lara gelindiğinde kitleleri peşinden sürükleyen, kendi kuralları olan, kendini yenileyen, yenilendikçe büyüyen bir yapıya ulaşmıştır. Buna paralel olarak futbol aktiviteleri de artmıştır. Dünya kupaları, şampiyonlar ligi, UEFA kupası gibi organizasyonlar yıl boyu seyircinin futboldan kopmamasını sağlayarak global dünyadaki en büyük endüstrinin yerini de sağlama almaktadır. Futbolun doğumundan 1950'lerin ortalarına kadar geçen süreci kısaca özetlersek;

1871'de kalecinin topu elle tutmasına izin verildi,

1875'te kalelere üst direk konulması ve topa kafa ile vurulması kararlaştırıldı,

1876 Korner atışları kabul edildi,

1891'de penaltı kuralı literatürdeki yerini aldı,

1899'da maçın süresinin 90 dakika, saha ölçülerinin 118,4 x 91,4 metre olması kararlaştırıldı,

1891'den 1900'e kadar çeşitli tarihlerde Arjantin, Sili, İsviçre, Belçika, İtalya, Hollanda, Danimarka, Almanya ve Uruguay kendi futbol federasyonlarını kurdular,

1904'te, bugün 200'den fazla ülkeyi bünyesinde barındıran FİFA'nın temelleri atıldı,

İlk Dünya Kupası karşılaşmaları 1930'da Uruguay'da yapıldı ve aynı yıl Dünya kupası karşılaşmalarının dört yılda bir olimpiyat oyunları arasına dâhil edilmesine karar verildi,

1954 yılında kurulan Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA), Avrupa Şampiyon Kulüpleri Kupası'nın 1956 yılında, Avrupa Kupa Galipleri Kupası'nın ise 1963 yılında oynanmaya başlamasını kararlaştırdı (Tut, "Amatörlükten Profesyonelliğe Türkiye'de Futbol", s. 133).

Türkiye'de Futbolun Serüveni

Osmanlı İmparatorluğu'nun belli başlı limanlarındaki şehirlere yerleşmek üzere gelen İngilizler Türk topraklarındaki ilk futbol karşılaşmalarını 1875 yılında Selanik'te yapmışlardır. Bunu izleyen süreçte futbol, İzmir ve İstanbul illerine de taşınmış, Selanik, İzmir ve İstanbul Osmanlı topraklarında futbolun oynandığı ilk üç kent unvanını kazanmıştır.

1870'li yıllarda İngiliz aileleri futbol karşılaşmalarını Bornova Çayırı'nda oynarlarken ilk Osmanlı taraftarlarını da yakalamışlardır. 1894 yılında İzmir'de ilk futbol kulübü olan Football Club Smyrna kurulmuş ve ilk futbol maçı oynanmıştır (Yıldıran, "Tepük Futbol mudur?"). Ancak II. Abdülhamit döneminde her türlü toplanma ve örgütlenmenin yasak olması, Müslüman gençlerin futbol oynamasına pek sıcak bakılmamasına neden olmuş, bu nedenle de maçlar genellikle İngilizler ve azınlıklar arasında gerçekleşmiştir (http://ghs.sbac.edu/athletics/girls_soccer/forms/History_of_Football.pdf). Futbol oynayan ilk Türkün 1898 yılında İzmir'de İngilizlerle beraber maça çıkan Selim Sırrı Tercan olmasına karşın, ilk Türk futbolcu unvanı, Fuat Hüsnü Kayacan'a aittir. Futbol İzmir'de 1910'lu yıllara kadar çoğunluğu İngiliz ve azınlıklar tarafından oynanan bir oyun olarak kalmış, 1912 yılında ise Karşıyaka Kulübü kurulmuştur (http://ghs.sbac.edu/athletics/girls_soccer/forms/History_of_Football.pdf).

İstanbul'un futbolla tanışması, daha önce İzmir'de yasamakta olan James La Fontaine'in ve İngiliz tüccarların İstanbul'a taşınmasıyla olmuştur (Tut, "Amatörlükten Profesyonelliğe Türkiye'de Futbol"). O dönemde İngilizlerin rahatça oynayabildikleri futbolun Türk gençlerine yasak olması onların İngilizlere karşı gizli bir öfke duymalarına neden olmuştur. Duyulan öfke zamanla bir hırsa dönüşmüş, 1899 yılında bu konudaki kesin yasağı hiçe sayarak ilk Türk futbol takımını kuran gençler, denizci Fuat Hüsnü, Reşat Danyal ve Mehmet Ali olmuşlardır. Dönemin hafiyelerinin dikkatini çekmemek amacıyla da takımın ismini "Black Stocking (Siyah Çoraplılar) koymuşlardır. Bu takım ilk maçını Papazın

1870'li yıllarda İngiliz aileleri futbol karşılaşmalarını Bornova Çayırı'nda oynarlarken ilk Osmanlı taraftarlarını da yakalamışlardır.

Çayırı'nda Rumlara karşı yapmıştır. Bu ilk maçın ardından Osmanlı askerlerinin durumu fark etmesiyle kulüp kapatılmış ve Fuat Hüsnü Bey, Kasımpaşa'daki Askeri Mahkeme'de yargılanmıştır. Birkaç yıl sonra bu gençlerin bir bölümü yeniden bir araya gelerek, bu kez Kadıköy Futbol Kulübü adıyla 1901'de yeni bir kulüp kurmuşlardır. Ancak kurulan kulüp gene rejim baskısı, futbolun haram sayılması nedeniyle oluşan dini baskı ve hafiye baskısı nedeniyle kapatılmıştır (Yıldıran, "Tepük Futbol mudur?"). Bütün bu engeller Türk futbolunun gelişimini geciktirmiş ve sporun yabancı egemenliği altında gelişmesine neden olmuştur.

Kemari

Türk Takımlarının Lig Oluşturma Süreci

20. yüzyılın başlarında ülkemizde her ne kadar futbol, gençlerin örgütlenmesine yönelik bir hareket olarak düşünülse de beden eğitimi ve jimnastik resmi olarak desteklenmektedir. Bu destekten faydanılarak 1903 yılında ilk Türk kulübü olan Beşiktaş Jimnastik Kulübü kurulmuştur (http://ghs.sbac.edu/athletics/girls_soccer/forms/History_of_Football.pdf; Tut, "Amatörlükten Profesyonelliğe Türkiye'de Futbol", s. 133).

Kadıköy Futbol Kulübü'nün kurucularından olan James Lafontaine'in öncülüğünde 17 Mayıs 1903'te oluşturulan İstanbul Futbol Birliği (İFB) de Türkiye'deki ilk lig temelli organizasyonudur (Yıldıran, "Tepük Futbol mudur?"). 1904–1905 sezonunda başlayan İstanbul Futbol Ligi'ne dört takım katılmıştır. Bu takımlar; İngiliz sefaret gemisi Imogene, İngiliz takımı Moda Football Club, İngiliz ve Rumlardan kurulu Kadıköy Football Club ve Rumlardan oluşan Elpis'tir. 20 Ekim 1905 günü ise Mekteb-i Sultani'nin onuncu sınıf öğrencisi Ali Sami Yen'in önderliğinde Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü adıyla ilk Türk futbol kulübünü kurulmuştur. Galatasaray adıyla anılacak olan kulüp, 1905–1906 sezonunda İstanbul Futbol Ligi'ne katılan ilk Türk takımı olmuştur.

1907 yılına gelindiğinde ise Ziya Songülen, Ayetullah Bey ve Enver Necip Okaner'in liderliğinde ikinci Türk futbol kulübü olan Fenerbahçe'yi kurmuşlardır (http://ghs.sbac.edu/athletics/girls_soccer/forms/History_of_Football.pdf). 1908 yılında İstanbul'daki kulüp sayısı artmış İFB'nin organize ettiği ligde mücadele etmek isteseler bile İFB bu takımların çoğunu lige almamasıyla beraber 12 Kasım 1910 tarihinde, Galatasaray, Kadıköy, Fenerbahçe, Strugglers ve Progress takımlarının iştiraki ile İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi (İFKL) kurulmuştur. 1914–1915 sezonu ile başlayan ve 1922'ye kadar süren dönemde, takımlar arası çekişmeyle farklı lig uygulamaları ortaya çıkmıştır. Çoğunluğu okul takımı olan ve kendilerine İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi'nde yer verilmeyen kulüpler Cuma Ligi'ni kurmuş ve bundan sonra İstanbul'da futbol, Cuma ve Pazar günlerinde farklı olarak oynanmıştır (http://ghs.sbac.edu/athletics/girls_soccer/forms/History_of_Football.pdf). 1922–1951 yılları arasına futbolun günümüzdeki örgütlenmesinin temellerinin atıldığı; bir futbol federasyonun kurulması, uluslar arası maçların gerçekleşmesi, ilk milli takım oluşumu ve milli küme denemeleri bu dönemde gerçekleşmiştir. 22 Mayıs 1922 tarihinde kurulan ve Türk sporunun ilk örgütü olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ), bu yeni dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. 23 Nisan 1923'te bu ittifaka bağlı olarak Futbol Heyet-i Müttehidesi (Futbol Federasyonu) kurulmuş ve lig maçları resmiyet kazanmıştır (Yıldıran, "Tepük Futbol mudur?").

21 Mayıs 1923 tarihi, Uluslararası Futbol Federasyonu'na (FIFA) üyeliğin kabulü, Türk kulüplerinin uluslararası müsabakalara çıkmalarının başlangıcı olmuştur. İlk resmi milli maç ise 26 Ekim 1923 tarihinde Romanya Milli Takımı ile yapılmış ve yaklaşık yedi bin kişinin izlediği maç 2–2 beraberlikle sonuçlanmıştır. 5 Aralık 1925'te Türkiye Futbol Heyeti Müttehidesi adı Türkiye Futbol Federasyonu olarak değiştirilmiştir. 19 Temmuz 1958 tarihinde Futbol Federasyonunun aldığı kararla, 1959 yılından itibaren Milli Lig (Türkiye 1. Futbol ligi) oynanmaya başlanmış, 1963–64 sezonunda Türkiye 2. futbol ligi, 1967–68 sezonunda da Türkiye 3. futbol ligi kurulmuştur (Yıldıran, "Tepük Futbol mudur?"). Türkiye 10 Şubat 1962 tarihinde de UEFA'ya üye olmuştur. ■

K A Y N A K L A R

İlker AKTÜKÜN, "Oyundan Siyasete: Türkiye'de Futbolun Doğusu", İktisat Dergisi, sayı: 463–468.
Erdoğan ARIPINAR, Türk Futbol Tarihi, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, cilt I, İstanbul 1990.
İbrahim, YILDIRAN, "Tepük Futbol mudur?: XI. Yüzyıl Türk Spor Faaliyetlerinden "Tepük" Oyununu Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma", Bed. Eğt. Spor Bil. Der, cilt II, sayı1.
Frederick MAXWELL, http://ghs.sbac.edu/athletics/girls_soccer/forms/History_of_Football.pdf, The History of Football.
Sebahattin DEVECİOĞLU, "Futbolun Tarihsel Gelişimi", www.fesam.org, 12 Mayıs 2007.
Marco ANELLI, Grazia NERI, "Güzel Oyun Futbol Nasıl Dünyanın En Büyük Tutkusuna Dönüştü?", National Geographic.
Bernard GILLET, Spor Tarihi, çev. Mustafa Durak, Gelişim Dizisi: 26, Gelişim Yayınları, İstanbul 1975.
Ahmet TALİMCİLER, "Türkiye'de Futbolun Örgütlenmesi", İktisat Dergisi, sayı: 463–468.
Barıs TUT, "Amatörlükten Profesyonelliğe Türkiye'de Futbol", National Geographic.
Eda BOZKÖYLÜ, Dünyada ve Türkiye'de Futbolun Değişim Süreci, 2002–2005 Verileriyle Türkiye'de Oyuncu Performansı Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme, İ. Ü., Sos. Bil. Enst., İstanbul 2007.

FUTBOL BİR DİN HALİNE Mİ GETİRİLDİ?

Mustafa TEKİN*

Futbol, aslı itibarıyla bir spor dalı olmakla birlikte, şu anda spor olmaktan farklı bir anlam ifade ettiği gibi, sporun genel olumlu getirilerinin kendisi üzerinde konuşulmadığı bir bağımsızlık da kazanmıştır. Bu bağlamda futbolcusu, arenası, magazini ve güç savaşlarının bir manivelası olarak sürekli ürettiği anlamlar, bir yandan yeni ilişki biçimleri ve tavır alışlar ortaya çıkardığı gibi, bunun ardından değerler zeminini de değiştirebilmektedir.

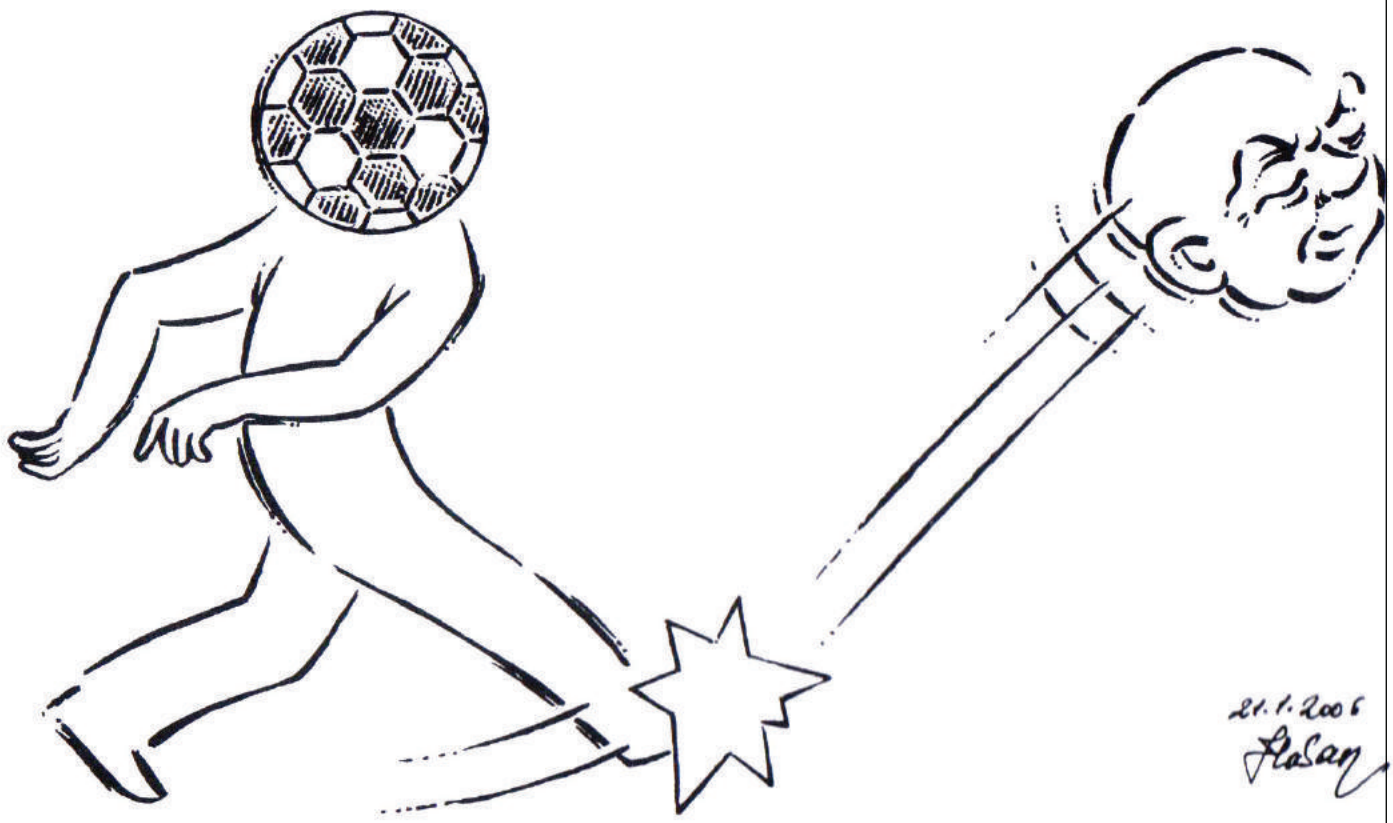

Çizgi: Hasan Aycın

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Bugün post/modern dünyada futbol, sahip olduğu özgül ağırlığının üzerinde bir anlam ve girift ilişkiler ağı içerisinde konum kazanmıştır. Küresel ölçekte kitleleri harekete geçirdiği ve etkilediği gibi, toplumsal hayatın kapsayıcılığı ve çok boyutluluğu içerisinde bir boş zaman faaliyeti olarak da kalmamış hatta giderek, insan hayatındaki muhtelif boşlukları dolduracak derecede alanını genişletmeye başlamıştır. Futbol sahalarından spor gazetelerine, uluslararası transferlerden "iddia" oyunlarına kadar büyük bir sektör olmuştur. Bu bağlamda bugün, futbolun birçok toplumu öyle veya böyle kendi etki alanına soktuğu görülmektedir. Bu etki alanı, "tabiat boşluk kabul etmez" sözünden mülhem olarak, insan hayatının diğer çağdaş kutsallar olan moda, müzik gibi fenomenlerle birlikte kuşatma eğilimindedir.

Futbol, aslı itibarıyla bir spor dalı olmakla birlikte, şu anda spor olmaktan farklı bir anlam ifade ettiği gibi, sporun genel olumlu getirilerinin kendisi üzerinde konuşulmadığı bir bağımsızlık da kazanmıştır. Bu bağlamda futbolcusu, arenası, magazini ve güç savaşlarının bir manivelası olarak sürekli ürettiği anlamlar, bir yandan yeni ilişki biçimleri ve tavır alışlar ortaya çıkardığı gibi, bunun ardından değerler zeminini de değiştirebilmektedir. Biz burada futbolun "kutsal"laştırılma ve din haline getirilme eğilimi üzerinde durmaya çalışacağız.

Parametrik Bir Okuma: Kutsal ve Seküler

Modern zamanların dini ele alış biçiminde kutsal ve seküler ayrımı oldukça belirleyicidir. Pre-modern dönemde toplum hayatında bütün açıklama biçimlerinde "din", herhangi başka bir ögeye ihtiyaç duymayacak derecede belirleyici idi. Bir başka deyişle din, son kertede, insan ve topluma dair tüm açıklama ve bilgilerin kendisine bağlandığı bir fenomen idi. Dolayısıyla hayatın ilahî ile olan bağlantısı kapsamlı bir boyuta sahipti. Modern zamanların kutsal ve seküler ayrımları sonucunda din, kutsalla sınırlı ve onunla özdeş bir anlam kazandı. Bunun birkaç anlamı vardı. Birincisi, seküler şeklinde nitelenen insan hayatının çok geniş bir alanı dinin kapsamı dışında kalmaktaydı. Artık din, mabetler, vicdanlar ve inançlarla sınırlı bir fenomenin adı oluyordu. İkincisi, dinin kazandığı bu yeni konum, onun için bir irtifa kaybıydı. Tanrı, bir çok alandan el çektirilmişti. Üçüncüsü, kutsal-seküler ayrımıyla beraber yapılan rasyonel-irrasyonel kategorizasyonu çerçevesinde din, aynı zamanda irrasyonel olarak konumlandırılmaktaydı. Tüm bunlar ilerleme ideolojisiyle birleşince din, arkaik dönemlere özgü, aklın karşısında hurafe ve primitif bir olgu olarak görüldü. Erken modernleşme teorileri, insanın akıl ve bilim yoluyla ilerledikçe, dinin ve Tanrı'nın alanının gerileyeceği ve giderek bunlara olan ihtiyacın azalacağını öne sürüyorlardı.

Fakat ilerleyen süreçte, iki büyük dünya savaşı, Avrupa'da hortlayan faşizmler vb. birçok olay modernliğin vaatleri konusunda bir şüphe oluşturduğu gibi, dinî söylemlerin de öne çıkarmasına yol açmıştır. Kutsal-seküler ayrıştırmasında, seküler olarak adlandırılan alanda, dinin çok önemli bir altyapı oluşturduğu gelişen olaylar dolayımıyla görüldü. Değişen bu durum, seküler olanın meşruiyeti problemini gündeme getirmiştir. Bundan sonraki süreçte seküler olan, meşruiyet problemini aşmak için kutsal formlarla kendisini ifade etmeye başlamıştır. İşte içinde bulunduğumuz bu zaman diliminde, seküler olan, kutsal formlarla insan ve toplum hayatında yeni fenomenler üretmiştir. Nitekim bugün müzik, moda, futbol, beden, kutsallaştırmaların yeni varlık alanları olarak gündemdeki yerini korumaktadır.

Peki kutsallık kazanan bu fenomenler insan hayatında nasıl bir işlev görmektedir? Bir kere insanın manevî boyutu çok önemlidir. Modern zamanlar insanı, sadece madde, fizik, beden gibi anahtar kavramlar etrafında tanımlamaya çalışmıştır. Kutsal-seküler ayrımında, seküler olanın insan hayatında maddî olanla bağlantılı bu yoğunlaşması, insan hayatının birçok ala-

Futbol bugün bir kimliklendirme aracı olarak da işlev görürken, aslında bir yandan kutsallaşmakta diğer yandan buna bağlı olarak bir üst dil olma statüsüne doğru tırmanmaktadır.

nının ilahî ile olan bağlantısının kesilmesi, neticede sekülerin parametrelerini değiştirmeden kutsal formuna girmesiyle sonuçlanmıştır. Şimdi yeni kutsallıklara, dinin insan hayatındaki işlevleri yüklenmeye çalışılmaktadır. Tam da bu noktada, dinin esas itibarıyla hiçbir boşluk bırakmadan insan hayatına nüfuz etmesi hatırlanırsa, yeni kutsalların da insan hayatını kuşatıcı ilişkiler ve anlamlar üretmeye çalıştığını söyleyebiliriz.

Futbolumuzun 4 mabedinin ismi NEREDEN GELİYOR

Futbol Bir Din Haline Mi Getirildi?

Dinlerin insan ve toplum hayatında üç temel parametresinden bahsedilebilir. Bir din, öncelikle topluma yeni bir bakış açısı ve felsefe verir. İkincisi, dinler kendi kavramlarını ortaya koyar ve bunu detaylandırır. Üçüncüsü, bu ikisi üzerinde bir yaşam inşa edip, gündelik hayatı buna göre düzenlerler. Bir başka ayrımla, dinlerin inanç, ibâdet, muâmelat ve ahlâk şeklinde boyutları olduğunu söyleyebiliriz. Felsefenin de genel olarak ontoloji, bilgi ve değerler şeklinde üç temel konusu vardır. Bu üç kategorizasyonu birlikte değerlendirdiğimizde, bir dinin varlık anlayışı –ki felsefesinin farklılığını buradan anlayabiliriz-, buna bağlı olarak bilgi üretimi-ki kavramların oluşumu ve içeriklendirilmesi bununla bağlantılıdır- ve hayatın üzerinde inşa edileceği değerler, her din ve felsefe için kendi özgünlüğü içerisinde oluşmaktadır.

Seküler ideoloji ve felsefelerin ortak özellikleri, insanın ilahî ve uhrevî ile olan bağlantısını kopararak insanı dünyevîleştirmesidir. İnsanın, dünya merkezli olarak yeniden konumlandırılması, yeni bir varlık, bilgi ve değerler manzumesini gerekli kıldığı gibi, yeni kavram ve tanımlamalara ihtiyaç duyar. Bunun doğal bir sonucu olarak, yeni kutsallar önündeki dinî model ve kalıplardan yola çıkarak mevcut kavramları, kendi ideolojileri çerçevesinde yeniden anlamlandırırlar. Futbol da, bir spor ve maç olmanın ötesinde, hayat algısını dünyevîleştirdiği gibi yeni gündelik ilişkiler düzeneği oluşturmaktadır.

İnsanların tuttukları takımlara göre bir nitelikler listesi ortaya konmakta; hatta daha da öte buna göre karakter tahlili çıkarılmakta ve neredeyse bunlar genetik özellikler olarak işlem görmektedirler.

Gündelik dildeki kavramlar, konuşmalar aslında o kavramları kullanan öznelerin, hayata bakışları ve felsefeleri vb. hakkında fikir vericidir. Özelde futbolla ilgili kullanılan literatüre ve futbolun insan hayatındaki yansımalarına baktığımız zaman, aslında toplumda futbola bakışın izlerini yakalamak mümkündür. Şimdi bu noktalara kısa kısa değinmeye çalışacağız.

Süper ligde bu yıl Galatasaray şampiyon oldu. Haberi 14 Mayıs tarihli Hürriyet gazetesi (Sabah Gazetesi de), "Fenerbahçe mabedinde yenildi" şeklinde manşetten verdi. Tabii ki burada "mabet" kelimesi rastgele kullanılmış değildir; futbolun yeni ibadethanesi olarak seküler bir felsefenin dildeki izdüşümüdür. Hatta mabet kelimesinin futbol merkezli olarak yeniden tanımlanmasıdır. Bunu mantıkî sonuçlarına götürdüğümüz zaman, küresel ölçekten yerel düzeylere kadar tüm futbol maçlarının da, bu yeni dinin âyinleri olduğunu anlamak zor olmaz. Dikkat edilirse, futbol maçları sürekli bir âyin havasında geçmektedir. Stadların dizaynı, oradaki hava bu durumu çok açık bir şekilde yansıtmaktadır.

Yine "bayrak", "vatan", "din" gibi kavramlar dolayında anılan "kan" kelimesinin futbolla yan yana gelen bu kullanımı, futbol maçlarına bakınca doğrulanmaktadır. Aslında "yeni bir içeriklendirmenin konusu olan bu kullanım, futbol oyununu ve

daha çok seyrini bir ibadet haline getirmektedir. Bu bağlamda "bayrak", "vatan" ve "din" gibi kutsal değerler için gerektiğinde kan akıtmanın anlamı değişerek, "takım" için kan akıtmak bir ibadete dönüşmekte, bu çerçevede döner bıçaklarıyla tribünleri dolduran vaftiz edilmiş fanatikler takımları için "ölesiye" mücadele vermekte ve bu yeni dinsel evrende kan, tutulan takımın renginde akarak farklı bir ontolojik yaratımın konusu olmaktadır (bkz. Mustafa Tekin, " Futbol: Bir Seküler Kutsal", Eski Yeni, Ankara 2009, s. 14).

Futbol maçlarının insan hayatındaki kapsayıcılığı da dikkat çekilmesi gereken bir konudur. Nitekim hafta sonlarının ritüeli olarak devreye girer; ayrıca şampiyonlar kupası, Dünya kupası ve hazırlık maçları, âyinsel unsurlar olarak insan hayatında süreklilik kazanırlar. Futbol maçları, bu anlamda bir nevi âyin olduğu gibi, bazı futbolcu, klüp başkanı ve teknik direktörler de bu topluluğun ulu kişileri olarak işlev görmektedirler. Taraftarlar hazırlık maçlarını bile mabetlerine giderek izlerlerken, yeni evliyalarını da kutsallaştırırlar. Bu anlamda stadlar da yeni mabetler olarak bir kıble ayarlamasının konusu olurlar. Ülkede bir aydının, …….. takımı bizim kıblemizdir" sözü herhalde bir zihni arka planın yansıması olsa gerektir.

Futbolun evliyaları, kendi içerisinde hiyerarşik bir yapılanma içerisinde bulunmaktadırlar. Fakat onlara bu gücü, ortada dönen paranın astronomik boyutu vermektedir. Bununla bağlantılı olarak, yeni sevgililer edinmek, gazete ve televizyonların magazin sayfalarına konu olmak, futbolun neredeyse sosyal ve kültürel gerekliliği haline gelmiştir. Televole türünden programlar bunlara hizmet ettiği gibi, yeni yaşam biçiminin topluma sunumunda da özel bir işlev görmeye başlarlar. Dolayısıyla futbolun bir güç sembolü olarak konum kazanmasını hızlandırırlar.

Futbol gazeteleri de, hem bu gücün vurgulanması, hem de toplumda dolaşıma girecek bilginin belirlenmesi açısından üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır. Daha önceleri futbol, sadece gazetelerin arka sayfalarının konusu olurken, şu anda özel spor (aslında çoğunlukla futbolu konu edinmektedirler) gazeteleri bulunmaktadır. Transfer haberlerinden futbol yorumlarına kadar, insanın gündelik hayatının içine bu bilgiler sızmakta ve öncelik kazanabilmektedir. Aynı şeyi televizyonlar için de söylemek mümkündür. Üstelik futbol konuşmak, siyaset konuşmak kadar da riskli değildir.

Yine iddia, toto ve loto oyunları ile futbol, bir yandan insan hayatında ekonomik boyutuyla tekrar yer almakta, diğer yandan bunlar üzerinden yeni değerler inşa edilmesine sebep olmaktadır. Son kertede kısa yoldan köşe dönmecilik desteklenmektedir. Ayrıca, bu oyunların oynanabilmesi için kişi, futbolla ilgili detaylı bilgilere sahip olmak zorundadır ki, bu da bilgi ve onun insan hayatını dönüştürücülüğü meselesini tekrar gündeme getirmektedir.

Futbol bugün bir kimliklendirme aracı olarak da işlev görürken, aslında bir yandan kutsallaşmakta diğer yandan buna bağlı olarak bir üst dil olma statüsüne doğru tırmanmaktadır. Nitekim insanların tuttukları takımlara göre bir nitelikler listesi ortaya konmakta; hatta daha da öte buna göre karakter tahlili çıkarılmakta ve neredeyse bunlar genetik özellikler olarak işlem görmektedirler. "Fenerbahçeliler şöyle", "Galatasaraylılar böyle" türünden genelleştirmeler ve analizler bunu göstermektedir. Diğer yandan takım tutmamak hastalıklı bir ruh hali olarak yansıtılmakta ve marjinalleştirilmektedir ki, takım tutmayan kişiye neredeyse psikiyatrik vaka olarak bakılmaktadır (bkz. Mustafa Tekin, "Yeni Mabet Yeni Tanrı", Milat Gazetesi, 17.05.2012).

Aslında makalede işlediğimiz tezi destekleyecek futbolun bir çok boyutunu ortaya koymak ve daha geniş bir şekilde analiz etmek mümkündür. Fakat bu kadarla yetinelim. Bir spor olduğu sürece tabii ki futbolu farklı değerlendirebiliriz. Ama futbolun kendi özgül ağırlığını aştığı ve masum bir spor olmaktan öteye taştığını söylemek için elimizde epey malzeme var gibi görünüyor. ■

Dünya kupası ve hazırlık maçları, âyinsel unsurlar olarak insan hayatında süreklilik kazanırlar. Futbol maçları, bu anlamda bir nevi ayin olduğu gibi, bazı futbolcu, klüp başkanı ve teknik direktörler de bu topluluğun ulu kişileri olarak işlev görmektedirler.

SPOR, TARAFTAR VE ETİK BAĞLAMINDA BAZI KAVRAMSAL ÇAĞRIŞIMLAR

Dursun AYAN*

Spor bir yönüyle bireysel olsa da sporseverlik her zaman sporun toplumsal boyutta yaşamasını, sevilmesini sağlayacaktır, ancak aşırı taraftarlık ya da başka bir deyimle fanatiklik, yöneldiği her spor dalında sporun kendisini değil de sürekli galibiyeti dikkate aldığı ve olguya bu yönde müdahale edeceği için sporu ve sporseverliği baltalamış olacaktır. Bugün için bu futbolda görünse de Antik Roma'da dövüş sporları, Bizans'ta araba yarışı fanatikleri bu çerçevede ele alınabilir.

*Sosyolog, Dr.

☐ Spor ve Uygarlık

Sporun birçok çeşidiyle insanlık tarihinin en erken dönemlerinden beri var olduğu bilinmektedir. İnsanın bu alandaki gayreti bilimden, sanattan, felsefeden ve iktisattan daha az önemli değildir. Oyun ve spor birlikte düşünülürse bu beşerî gerçeklik en üst düzeyde kendini gösterir. Bu nedenle spor tarihini dışarıda bırakarak bir uygarlık tarihi yazmak mümkün değildir. Spor bilim ve teknoloji tarihi kadar somuttur. Pek çok yönüyle dikkate alınması gereken önemli bir insan etkinliği olarak kendisini hep var olmuştur, var olacaktır. Sportif başarılar, özellikle olimpiyatlarla, Dünya ve Avrupa şampiyonalarıyla, Afrika ve Akdeniz Oyunlarıyla evrensel başarının en önemli göstergelerinden birisi olmuştur. Uygarlık tarihinde önemli yerleri olan ulusların olimpiyat başarıları ile Nobel başarıları bazı alanlarda birbirine yakındır. Bu başarılarını teknolojik ve askerî başarıları tamamlar. Örneğin Sovyet Dönemi Varşova Paktı ülkelerinin bilim ve teknolojide, askerlikte olduğu kadar sporda da başarı olmaları ideolojik de olsa bir uygarlık yarışının önemli göstergesidir.

Tarihteki etkin uluslar ve kültür çevreleri de bilim, sanat, iktisat ve felsefede oldukları kadar sporda da güçlü izler bırakmıştır. Ancak o dönemlerin spor olgusunu savaş hazırlığı, beden eğitimi, askerî talim ve spor müsabakaları toplamı olarak görmek yerinde olur. Zaman zaman "uygarlık çatışmaları" ve uygarlık buluşmaları" gibi popüler tartışma alanları açılsa da insanlık rekabetin ve birlikteliğin en somut tarihini bilim ve sporda yazmıştır denebilir. Spor bu yönüyle efendice bir savaşın uygarlığa yansıması olurken bilim ve felsefe uygarlık pistinde koşan atletlerin birbirlerine devrettikleri bayraklarda yaşamaktadır.

Spor ve Spor Kültürü

Spor bir yönüyle bireysel olsa da sporseverlik her zaman sporun toplumsal boyutta yaşamasını, sevilmesini sağlayacaktır, ancak aşırı taraftarlık ya da başka bir deyimle fanatiklik, yöneldiği her spor dalında sporun kendisini değil de sürekli galibiyeti dikkate aldığı ve olguya bu yönde müdahale edeceği için sporu ve sporseverliği baltalamış olacaktır. Bugün için bu futbolda görünse de Antik Roma'da dövüş sporları, Bizans'ta araba yarışı fanatikleri bu çerçevede ele alınabilir.

Spor-beden eğitimi birbirini besleyen olgular olarak eğitim tarihinin de en eski müfredatlarında yer almıştır. Ancak zaman içinde beden eğitimi daha mütevazı bir anlayışla insanda ruh-beden dengesine yönelmiş ve/ya yönelmeyi ilke edinmiştir. Spor ise ruh-beden dengesini önemsese de müsabaka olgusuyla daha dışa açık, daha meydan okuyan bir anlam kazanmıştır ve spor kültürü dediğimiz olguyu sporcu dışındaki insanlara taşımıştır. İşte sporu farklı kılarak birey bedeninden sosyolojik bir alana taşıyan "efendice mücadele", "törensel savaş", "gösterimlik savaş", "temsilî savaş" olguları böylece hayat bulmuştur. Dolayısıyla spor bir ilgi alanı olarak "sporcu-sporcu", "takım-takım", "sporcu-kendisi", "sporcu-doğa" rekabetinden çıkıp sporu ve sporcuyu izleyen sosyolojik öbeklere mal olmuştur. Yani spor, spor kültürü ve taraftar kavramları spor tarihinde yerini almaya başlamıştır.

Fanatik ve Müsabaka

Sporcu, bedeni ve ruhu ile fiilen müsabaka yaparken sporsever spor kültürünün bir unsuru olarak spor olgusuna şahitlik eder; onu izler. Sporcu ve/ya sporcu öbekleri ile özdeşlik kurarak psikolojik bir sürece girer ve kendileri de bir sosyolojik öbek oluştururlar. Taraftarlık mensubiyeti, özdeşleşme bu çerçevedeki kavramlardan bazılarıdır. Sporseverler, taraftarlar ve/ya fanatikler her ne kadar destekledikleri kişi yada takımlarla özdeşlik kursalar da sporcunun fiilen yaptığı spor olgusunun dışındadır. Sporseverin sporla, müsabakaya ilgisi sportif bir konu olsa da fanatiğin spora ve müsabakaya müdahalesinin eninde sonunda adlî bir vakaya dönüşmesi mukadderdir. Olumsuz diğer bir konu ise fanatiğin karşı takım fanatiğine müdahalesidir ki bu sosyolojik boyutlu suç ve sapma etkisi yaratır. Felsefî anlamda bu konumlanış özel bir yabancılaşma tarzıdır ve bu trajik de olabilir. Türkiye'de ve dünyada örneği bilinen stat olayları bu çerçevede akla gelmektedir. Spor yöneticilerinin de bir insan eylemi olarak spora müdahalesi sportif değil, spor kültürüyle ilgilidir.

Gayrî Meşru Beslenme ve Müsabaka

Sporcunun sporu fiilen yaparken kendini rakip olan, kişi ve koşullara karşı meşru olamayan bir güçle (doping) donatması da sporun özü itibari ile bir sapmadır. Bilim ve teknolojinin bu yolla spora müdahalesi de olumsuz bir durumdur. Doping bu çerçevedeki en yaygın kavramdır. Doping bazı güçlü kimyasalları, diğer kimyasallar yokmuş gibi gösterebilir, tahlillerin temiz çıkmasına sebep olabilir. Sporcu mahkemede veya disiplin kurullarında kendini aklayabilir. Ancak tüm bu durumlarda spor felsefe karşı-

sında, etik karşısında kendini aklayamaz. Çünkü "iyi" olanı dikkate alan etik, insanı kendine karşı sorumlu kıldığı için sporcuyu da bu terazide tartar ve kimyasalın hem müsabakada yaratacağı haksızlığı hem de insan bünyesinde yaratacağı tahribatı dikkate alır.

Bazı durumlarda kanuna uygun bir sportif uygulama etik değerleri ihlal edebilir. Bir antrenmanda keyif olsun diye doping kullanan bir sporcu kanuna ve müsabaka kuralarına aykırı bir şey yapmasa da kendisi için zararlı bir iş gerçekleştirmiştir. Gayri meşru beslenmiştir ama durum gayri kanuni değildir. Bu durum hukuk ile etik arasındaki kıldan ince olan farkı göstermektedir. Özellikle ağır performans gerektiren sporlarda kadın sporcuların durumu böyledir.

Spor Müsabakası ve Başkasının Şahitliği

Spor müsabakalarında şahitlik olmaz ise olmazdır. Rakip olanların mücadelesine başka kimselerin şahitliği olmayan müsabakalar her zaman meşruiyet sorunu ile karşılaşabilir. Konuyu biraz açmak gerekir. Bir müsabakanın kemale ermesi için insanların, kurumların hatta elektronik sistemlerin şahitliği gerekir, ancak böylelikle sportif başarı, rekor ve galip olan belli olur. Müsabaka ve/ya yarışın meşruiyeti olmasaydı bugün için bir spor istatistiğinden bahsedilemezdi. Örneğin Okmeydanı'nda yapılan ok atışları bir hakem (müşahit) eşliğinde tespit edilmeseydi dönemin rekor göstergesi olan taşlar dikilemezdi. Bu durum hem sporcuların kendi aralarındaki hukukun hem yasal düzenlemelerin hem de müsabaka ve hakem kurallarının varlığını teminat altına alırken, aynı zamanda spor ahlakının da yerleşmesini sağlamaktadır.

Bir ilginç örnek ile konuya bakalım: Sultan II. Mahmut okçu olarak önemli bir kimliğe sahiptir. Onun gözüne girmek isteyen pek çok kişinin onun okçuluğunu abartması, kırmadığı rekoru kırmış gibi göstermesi de söz konusu olabilir. Ancak II. Mahmut bunların farkında olan biri olarak, diğer okçularla yarışırken, Okmeydanı okçu hakemlerinin şahitliğinde ok attığı gibi kendisine sağlanacak olası bir iltiması önlemek için de yanında ayrıca hakemler getirerek ok atıp mesafe tespit ettirmiştir.

Şunu söyleyebiliriz; bugünün koşullarında olimpiyat standartlarında bir okçu sayılabilecek olan II. Mahmut, başarısını başkasının şahitliğinde kanıtladığı için ahlâklı bir sporcudur. Onun taraftarları belki fanatikleri de vardı. O, kim olursa olsun başkasının şahitliğinde attığı oklarla spor tarihine geçmiştir ve başarısında bir şaibe yoktur. Eğer, II. Mahmut fanatikleri aracılığı ile zamanın Okmeydanı Şeyhi'ne baskı yaptırsaydı, 700 geze attığı oku 800 geze attı diye hakemleri Saray'a davet edip bahşiş verseydi (ki bunlar o zaman çok zor işler de değildi) bugün onun sporculuğu şaibe altında olurdu. Onu şaibeden kurtaran spor ahlakı ve müsabaka kuralları ve başarısına tarafsız bir insan grubunun şahitlik etmesidir. Bu örnek, ideolojik Osmanlı okumaları dışında sadece spor ahlâkı için seçilmiştir, ama Osmanlı'da sportif başarıları bilinen ve tanınan devlet adamları da yok değildir.

Bitmez Dedikodu: Hakemler ve Şike

Bugün için hakemler üzerinden yürütülen bir dedikodu vardır. Bu belki hiç bitmeyecek bir dedikodudur. Bu dedikodularla hakemler üzerine saldıranların ve hakemlerin önemli şahitlere ihtiyacı vardır. Elektronik cihazlar, fotofiniş okumaları, yan hakemler sporcuya ve hakemlere koruma şansı sunmaktadır. Bu araçlar müsabakayı ve hakemi şaibeden kurtarır. Hakemin doğrudan doğruya kötü niyetle müsabaka taraflarından birisini desteklemesi artık hem etik bir sorun hem de kanun karşısında suç olmaktadır. Demek gerekir ki spor tarihi kendi oluşturduğu gelenek ve kurumlarla kendini şahitlere, hakemlere, sporseverlere karşı korumuştur. Sapma bu geleneğin bozulmasıdır. Sporcuya verilen rüşvet de önemli bir konu olarak "şike" kavramıyla anlatılmaktadır. Bu durumda sporcu izleyici, şahitler ve/ya hakemler karşısına bir tarafın sporcusu olarak çıkmakta, ancak eylemi sportif olgunun gereği gibi olmadığı için ahlâkî ve yasal anlamda suç işlemiş hükmündedir. Sorun etik ve hukuk ile ilgilidir. Sporcu yine, kendini hukuk karşısında aklasa bile spor-felsefe-ahlâk ilişkisinde şaibe altında olacaktır.

Son olarak şunları söyleyebiliriz; sporcu, spor yaparken etkin bir kişi olarak sporun/müsabakanın içindedir; sporsever, taraftar, fanatik, yönetici, hakem spor kültürü içinde olsa da spor etkinliğinin dışındadır. Sportif mücadele ve/ya müsabakada sporcular fiilen ahlâk kurallarını ihlal etmeleri durumunda kanun karşısında, etik kurullar karşısında kusurlu olurlar, çünkü galip-mağlup ayrımının yapılmasını engellemişlerdir. Hakemler de rüşvet ve başka iltimas kanalları kullanmaları halinde galip-mağlup ayrımını engelleyerek sporun bir insan eylemi olarak gerçekleşmesini engellemiştir. Bu durumda da ahlâkî ihlaller kanun karşısında da kusur veya suç olarak işlem görecektir. Fanatiklerin spor müsabakasını etkileyecek etik ihlalleri doğrudan fanatik-sporcu ilişkisindeki bir sorunla sonuçlanırken farklı takımlara mensup fanatiklerin birbirilerine veya kamuya saldırıları kanun ve ahlâk karşısında sorun yarattığı gibi stat olayları ile katliam ve büyük boyutlu suçlara dönüşebilmektedir. Ölçüm aletlerinin, elektronik stat ve spor salonu levhalarının, kronometre ve diğer aletlerin yanlış kullanımı ve arızası bile müsabakanın meşruiyeti için önemlidir. O nedenle spor müsabakasının meşruiyeti sporcular/takımlar dışında dışarıdan birilerinin şahitliği ile kabul görür ve meşruiyet kazanır. Ancak meşru çerçevede rıza gösterilen sonuç ahlâka ve hukuka uygundur ve hem sosyolojik hem de bireysel meşruiyete sahiptir.■

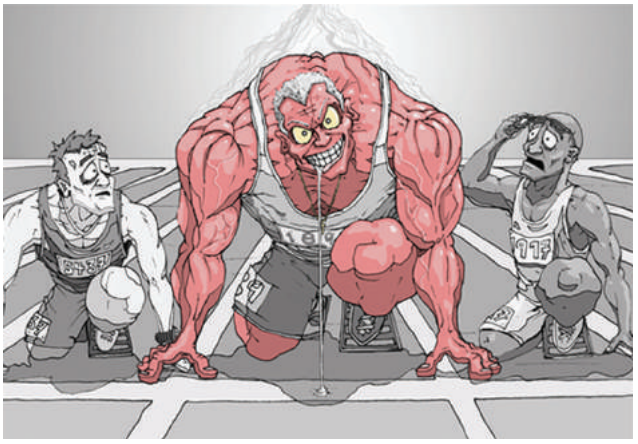

K A Y N A K L A R

Atıf KAHRAMAN, Osmanlı Devleti'nde Spor, Kültür Bakanlığı Yay., Birinci Baskı, 1995.

Dursun AYAN, "Ölümlü Bedenden Ruh ve Uygarlık Kıvancına", Cimnastik, Cimnastik Federasyonu Dergisi, sayı: 16, 2001.

Dursun AYAN "Spor Barışçı Olabilir mi? Bilim, Sanat, Felsefe Bağlamında Bir Varlık Alanı Olarak Spor", Yalçın AKÖZ (ed.), Türkiye ve Olimpiyat Sempozyumu, (17-18 Kasım.1994 İstanbul), İstanbul Teknik Üniversitesi Yay., 1995 İstanbul.

Dursun AYAN "Aşırı Taraftarlık Etik Bir Sorun mudur?", Düşünen Siyaset, sayı: 2 (Futbol Özel Sayısı), Mart-1999.

Mustafa ERKAL, Özbay GÜVEN, Dursun AYAN, Sosyolojik Açıdan Spor, (geliştirilmiş üçüncü baskı), Der Yay., İstanbul 1998.

Özbay GÜVEN, Türklerde Spor Kültürü, (geliştirilmiş ikinci baskı), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999.

Özbay GÜVEN, Dursun AYAN, "Sporda Özdeşleşme Üzerine Bir Düşünce", Türk Yurdu, cilt: 18, sayı: 133, Eylül 1998.

Paul PLASS, The Game of Death in Ancient Rome: Arena Sport and Political Suicide, The University of Wisconsin Pres, 1995.

Takiyettin MENGÜÇOĞLU, Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995.

FUTBOL ve MEDYANIN SPOR DİLİ

Yusuf ÖZKIR*

Türkiye'de spor denilince futbol dışında başka hiçbir bir oyunun akla gelmemesinde, milletin futbolla yatıp futbolla kalkmasında ve futbolun sınırları aşarak herkesi aynı simgesel göstergeler için harekete geçirebilmesinde medyanın belirleyici bir katkısı vardır. Bu yüzden sporun dili üzerine konuşurken bile futbolun dili üzerine konuşulduğunu, spor için üretilen sloganik söylemleri besleyen ana yatağın futbol kültürü ve futbol taraftarlığı olduğunu en başından bilmek gerekiyor.

☐ 2012 Londra Olimpiyatları'nda altın madalya kazanan Türkiyeli atletler için Hürriyet gazetesinde ilginç bir fotoğraf vardı. Fotoğraf, ülkesine dönen kadın sporcunun kendi şehrinde sadece annesi ve ailesi tarafından karşılandığına yer veren gösterişsiz bir kareydi. Bir otobüs terminalinde aile bireylerinden oluşan en fazla iki-üç kişi... Gerisiyse boşluk. Hemen bitişiğinde, Olimpiyat oyunlarında altın madalya kazanan İngiliz sporcunun fotoğrafı yer alıyordu. Bu fotoğrafın muhtevası Türkiye'dekinden oldukça farklıydı. Fotoğrafa göre İngiliz sporcu kendi şehrinde kalabalıklar tarafından coşkuyla karşılanıyor. Sporcuya dokunmak için uzanan binlerce el var. Bazıları alkış tutuyor. Atmosfere renklilik ve canlılık hâkim. Yazılı ve görsel medyanın büyük çoğunluğu ilgili fotoğrafları 'hayıflanma' tutumuyla kullandı. Altın madalya kazanan bir kadın atlete yeterli değer verilmediğine dair yorumlar da yapıldı. Aslında medya iki fotoğrafı yan yana koyarak Türkiye için trajik bir durumu, sporculara yeterince değer verilmediğine gönderme yapan anlayışı resmetmeye çalışıyordu. Böylece Olimpiyatlarda altın madalya kazanan bir sporcumuza dahi yeterince ilgi gösterilmemesini eleştiriyordu.

Hâlbuki futbol denilince akan suların durduğu ülkemizde, sporun diğer alanlarına yönelik ilgisizliğin belirginleşmesinde medyanın etkin rolü olduğunu belirtmek gerekir. Spor medyası bu fotoğraftaki ilgisizliğe itiraz ederken gerçekte kendi ürettiği bir atmosferin sonucuna itiraz etmiş oluyor. Bu paradoksal durum ülkemizde öylesine açıktır ki; Türkiye'de spor denilince futbol dışında başka hiçbir bir oyunun akla gelmemesinde, milletin futbolla yatıp futbolla kalkmasında ve futbolun sınırları aşarak herkesi aynı simgesel göstergeler için harekete geçirebilmesinde medyanın belirleyici bir katkısı vardır. Bu yüzden sporun dili üzerine konuşurken bile futbolun

* Dr., İBB Basın Danışmanlığı.

dili üzerine konuşulduğunu, spor için üretilen sloganik söylemleri besleyen ana yatağın futbol kültürü ve futbol taraftarlığı olduğunu en başından bilmek gerekiyor.

Birkaç gün sonra veya aynı zaman dilimi içinde 2012–2013 futbol sezonunu güçlü bir başlangıçla açmak isteyen futbol takımlarının transferleri arka arkaya gelmeye başladı. Yabancı oyuncu transferi için sıraya giren takımların her transferi ülke gündemini değiştirecek bir manşetle sunuluyordu. İnternet siteleri flaş haber olarak, televizyonlar ise son dakika anonsuyla, yabancı futbolcu transferlerini duyurdu. Medya ile paralel şekilde toplum da (özellikle taraftar örgütleri) yeni transferlere yoğun ilgi gösterdi. Sözgelimi Fenerbahçe'nin transfer ettiği Hollandalı futbolcu, hava alanına henüz ayak basmışken binlerce taraftar onu coşkuyla karşıladı. Tezahürat eşliğinde omuzlara aldı. Medya da ilk sayfadan ve birinci haber olarak aktardı bu transferi. Öteki transferler da aynı yöntemle duyuruldu. Yabancı futbolcuların Türkiye'de böylesine sıradışı bir şekilde, zaman zaman bir ayin havasına bürünecek tarzda karşılanması aslında uzun zamandır süregelen bir alışkanlık. Bu transferler hele de dört büyük takım tarafından yapılmışsa işin dozajı daha da yükselebiliyor.

Futbolcu transferlerinin, futbol maçlarının ve futbolu ilgilendiren diğer olayların medya tarafından sunumu, benzer nitelikler taşır. Abartılı ve sorumsuz bir üslubu futbola odaklanan her satırda her fotoğrafta görmek mümkündür. Bu yüzden ülkemizde normalde 'spor' yayıncılığı yapmak üzere kurulan tematik gazete ve televizyon kanallarının içeriğine bakıldığında medyanın spor yerine futbola kilitlendiğini görmek artık kanıksanmıştır. Futbola odaklanmayan hiçbir yayın organı -okuyucu ilgisizliği yüzünden- yaşama şansını bulmayacaktır. Sporu merkeze yerleştirerek yayına başladığını açıklayan yayın organları bu yüzden zaman içinde futbol haberciliğine evrilmektedir. Fanatik, Foto Maç, Foto Spor ve AMK gibi spor gazeteleri ile NTVSPOR ve TRT SPOR gibi televizyonların yayın akışı baştan sona futbol müsabakalarına göre düzenlenir. Aynı zamanda diğer gazeteler ve televizyon kanallarının yayın akışı içinde futbol maçları ve futbol gündemi geniş yer tutar. Sol basından İslâmcı basına, muhafazakâr basından laik merkez medyaya uzanan geniş bir alanda futbolun egemenliği yadsınamaz ve dışlanamaz bir ön kabule sahiptir. İdeolojik tercihlerin ilkesel duruşları bile futbolun edindiği yeri dışlayamamıştır. Zaman Gazetesi de Milli Gazete de spor sayfalarında futbola geniş yer ayırır. Kültürsanat alanına en fazla yarım bir sayfa yer ayrılırken futbol haberleri için en az iki sayfa kullanılmaktadır. Keza Birgün Gazetesi ile Cumhuriyet gazetesi de benzer bir yol haritası izler. Hürriyet, Milliyet ve Sabah gibi gazeteler başta olmak üzere futbolun aktarımı diğer gazetelerde de vazgeçilemez bir önceliğe sahiptir. Ülke içi futbol maçları ve ülke dışı futbol maçları düzenli olarak gazete sayfalarında ve televizyon ekranlarında meraklısıyla buluşur. Saatlerce konuşulur ve tartışılır. Futbolun sunumu öylesine geniş bir kabul alanına sahiptir ki yaşadığımız zamanın kültürel atmosferi büyük ölçüde futbol üzerinden inşa edilir.

Bugün sporun genel durumuna bakıldığında futbolun ve futbolcunun diğer alanları gölgede bıraktığı, kitleler tarafından hegemonik bir kabul gördüğü açıktır. Güreş, cirit gibi ata sporları bile ilgi görmemektedir. İlgi görüyorsa bile olabildiğince kısıtlı ve sembolik bir nitelik taşır. Bu yüzden spor gazetelerinde, gazetelerin spor sayfalarında ve spor kanallarında futbol ağırlıklı bir yer tutar. Diğer spor dallarına olabildiğince az yer ve zaman ayrılır. Medya organlarının çalışanları arasında yer alan spor muhabirleri ve spikerleri de genellikle futbolu takip etmek için istihdam edilir. Köşe yazan isimlerin ilgi alanı çoğunlukla futbola odaklıdır.

Kitle iletişim araçları ya da medya sahipleri cephesinden bakıldığında medya ile okuyucu/izleyici arasında güçlü bir ilişkinin kurulmasında futbolun kilit bir rol oynadığı argümanı güçlüdür. Türkiye'de yaşayan insanlar hangi fraksiyondan ve gelir grubundan olursa olsun mutlaka gazetesinde futbolun yansımalarını görmek ister. Bu yüzden olsa gerek, medya sahipleri için futbol vazgeçilemez olandır. Forma satışları, sponsorluklar, reklam gelirleri, çeşitli hizmet alımları, seyircilere bilet satışı ve yayın haklarından elde edilen gelir gibi birçok alanda futbol kulüpleri sermaye ile iç içedir. İşin bir de iktidar ilişkileri boyutu olduğunu belirtmek gerekir.

Toplumun geniş kesimleriyle futbol arasındaki ilişki bu alanlardan beslendiği ölçüde kendi dışında yani kendisinden başka bir şeye dönüşebilme potansiyelini de yükseltmektedir. Örneğin iktidarlar için futbol toplumu uyutacak bir afyondur. Herhangi bir ülkede kötü giden yaşam koşulları, yönetilenler üzerindeki baskı, emek sömürüsü, eşitsizlik ve adaletsizlik gibi konulara verilebilecek kitlesel tepkiler stadyumlarda deşarj edilmektedir. İçerdiği şiddet ve stres denkleminde futbol oyunu izleyicisine ihtiyacı olan gerilim atmosferini yaşatarak onu bir nebze

de olsa rahatlatmaktadır. Toplumsal haksızlığa, eşitsizliğe yönelmesi gereken şiddet duygusu böylece tatmin edilmektedir. Futbolu bu şekilde içselleştiren; baş edemediği hayatın zorluklarından, patronun işkencesinden veya kentin kasvetli havasından kendini kaçırabildiği için onu, farkında olmadan, hayatının vazgeçilmezi haline getiren insanlar bir süre sonra futbolu kimliğinin ayrılmaz bir parçası şeklinde gördüğüne işaret eder. Özdeşlik sadece kimlik meselesiyle sınırlı değildir. Futbol en geniş anlamıyla söylersek bir var oluş ve yok oluş meselesidir. Tutulan takımın başarısı nispetinde vardır insanlar ya da yokturlar. Tam bu noktada kitle iletişim aracı ile okuyucu/izleyici arasındaki bağın nasıl kuvvetlendirildiği, profesyonellerin hedef kitleye hükmetmek ve onların ilgisini canlı tutabilmek için nasıl bir yol haritası izlediğini, bu amaçla nasıl bir dil kullandığı sorusu ortaya çıkıyor. Yöneticiler, iletişim aracını üretenler ve haberi kurgulayanlar kitlerle aralarındaki bağı belirli bir düzeyde tutmak ve daha güçlü bir vurguyla sürdürebilmek için ne/ler yapmaktadır. Yaygın kanıya göre önüne çıkan birçok alanın terminolojisini kullanır tasarlayıcılar. Her şey ve bütün kutsallar futbolun sunumu için tüketilebilir birer nesneden ibarettir. İlk akla gelenler arasında dinî terimler, şiddeti vurgulayan ifadeler, savaşın dili ve cinselliğe gönderme yapan bir üslup sayılabilir. Edibe Sözen'in ifadesiyle söylersek futbolun dilinde argo da vardır cinsellik de, futbolun dili primitiftir ve bedene indirgenmiştir. Bu kaynaklardan beslenerek dil haritasını kuran futbol oyunu, insanın içsel/manevî ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlayan bir şekilde onun hayatına girmektedir.

Futbol oyunu, modern ya da postmodern dünyanın muhkem kalelerinden birisidir. Yusuf Kaplan'ın ifadesiyle söylersek, "Aydınlanma düşüncesiyle birlikte Tanrı'nın yeryüzünden kovulduğu, insanın her şeyin ölçüsü ve ölçütü haline getirildiği bir düzlemde" insan böylesi araçlar üzerinden manevi boşluğunu giderme arayışındadır.

Argo, Kutsallık, Cinsellik ve Şiddet

Futbolun aktarılmasında egemen olan söylem ana hatlarıyla bellidir. Medya organları aynı hat üzerinde ürettikleri içeriklerle ifadelerini yazıya aktarır. Gazete sayfalarında, internet sitelerinde ve televizyon kanallarında kullanılan üslubun çerçevesini belirleyen arka plan, farklı anlam dünyalarına karşılık gelecek şekilde üretilen bir dile sahiptir. Yukarıda belirttiğim gibi bunlardan birisi insanın ontolojik düzlemine işaret etmektedir. Bu yüzden de futbolun sunumu genellikle tanrısal ifadeler taşır. İlah ve mabet vurgusu yoğun bir şekilde kullanılır. Televizyonlardan maç anlatımı yapan spiker için "… şu takımın mabedine geldik" demek sıradan bir cümle haline gelmiştir. Aynı şekilde tuttuğu takımın stadı için yorum yapan taraftarın o stadyumu "mabedimiz" diye yüceltmesi, yeni açılışı yapılan bir stadyum için gazetenin "…takımının muhteşem mabedi" ifadesini kullanması içselleştirilmiş bir durumu ortaya koyar. Futbol ve kitle arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek, bu ilişkiyi tanımlarken mutlak reçeteler sunabilmek zor olsa da neden böyle olduğuna dair mevcut durumu anlama çabası için çözümleme yapılabilir. Futbol seyircisinin aşırı tutumlarının böyle olmasında futbolla insan arasındaki ilişkinin çoğu zaman normalin hayli üzerine çıkması etkili olur. Futbol oyunu, bu yönüyle modern ya da postmodern dünyanın muhkem kalelerinden birisidir. Yusuf Kaplan'ın ifadesiyle söylersek, "Aydınlanma düşüncesiyle birlikte Tanrı'nın yeryüzünden kovulduğu, insanın her şeyin ölçüsü ve ölçütü haline getirildiği bir düzlemde" insan böylesi araçlar üzerinden manevî boşluğunu giderme arayışındadır. Sadece futbol değil müzik, sinema ve eğlence gibi modern dönemin endüstriyel ürünleri de aynı işlevi görürler. Genellikle popüler kültürün yaygın ikonları arasında yer alan popçularla birlikte futbolcular gerek medyada gerekse taraftarları arasında 'ilah' olarak tanımlanır. Hayran kitleleri, onları her gördüğünde, trans haline geçer, bazen de dışarıdan bakanın anlam veremeyeceği şekilde çılgınca hareketlerde bulunur. Ayrıca stadyumlar da cehennem ve cennet gibi dinî terimlerle medyada ve taraftarlar arasında tanımlanmaktadır.

Futbolun haber dilini üreten noktalardan diğeri milliyetçiliktir. Bu milliyetçilik türü ülke içinde yaygın olabileceği gibi ülkeler arası milli maçlar döneminde küresel bir mücadele konseptine de bürünebilir. Türkiye gibi geçmişi güçlü, fakat mevcut zaman diliminde geçmişin ihtişamını kaybeden ülkeler açısından böylesi maçlar daha anlamlı hale gelir. Gerek milli takım düzeyinde gerekse lig takımı düzeyinde ülke dışında kazanılan maçlara medya da büyük önem atfeder. Gazeteler böylesi zamanlarda tarihin bütün kuvvetli argümanlarını kullanmaktan, onları popüler kültürün tüketim nesnesi haline getirerek sun-

maktan çekinmezler. Mesela kazanılmış bir maçın ardından kullanılan gazete başlığında yer verilen; "Gömelim Gel Seni Tarihe Desem Sığmazsın", "Ulubatlı Bayrağı dikti", "Sırp Kasabı Karadziç'in Takımı Partizan'ı da Sahaya Gömdük" ve "İşte Tarih Böyle Yazılır" gibi manşetler futbolun tarihsel bir hesaplaşma alanı olduğunu, medya çalışanlarının meseleyi kendi bağlamının dışına çıkartarak ütopyaları bağlamında ele aldığını gösterir. Futbol maçlarındaki galibiyetlerin böylesine coşkuyla aktarılması geri kalmışlığın farklı bir alan üzerinden telafisi gibi okunabilir. Bir yazarın ifadesiyle söylersek gerekli alanlarda başarılamayan modernliğin futbol üzerinden oldurulmaya çalışılması durumudur bu. Futbol takımları ülke içi mikro milliyetçiliği tetikleyen, düşmanlıkları ve azmanlıkları körükleyen anahtar yapılardan birisidir aynı zamanda. Kent ve mahalle milliyetçilikleri ile takım milliyetçilikleri yeri geldiğinde çatışmaya dönüşmekte, senin takımın-benim takımım büyüktür sataşmasından cinayete dönüşecek bir karanlık tünele uzanmaktadır. Normal yaşam içinde gerçekleştirilemeyen başarı ve başkası üzerinde kurulamayan hegemonya ile alt sınıfların kendilerini toplumun zengin kesimleriyle eşit sayabildiği veya takımının galip gelmesiyle üstün görebildiği bir niteliğin yaşanması böylesi milliyetçi duyguları tetiklemektedir. Dilaver Demirağ'ın ifadesiyle söylersek (daha geniş kapsamda ele alarak) bu tutum futbol üzerinden yaşanmaya çalışılan iktidarsızların iktidarına gönderme yapmaktadır. Zenginle fakirin, iş adamıyla işçinin, patronla ayakkabı boyacısının aynı cafede maç izliyor oluşu aradaki eşitsiz ilişkiyi ortadan kaldırmakta ve kısa süreli bir yanılsamaya imkân tanımaktadır. Bu kısa süreli yanılsama hali tam da Jean Baudrillard'ın vurgusuyla "mış gibi olma" halidir.

Medyanın futbol dilini oluşturan bir başka yapı ise şiddet, argo ve kadın bedeni üzerine kurgulanmıştır. Gazete manşetleri ve iç haber başlıklarında kullanılan üslup, futbolun bir erkek oyunu olduğu kadar aynı zamanda toplumdaki egemen erkek figürünü yeniden üretecek içeriğe sahiptir. Sair zamanlarda gazetelerde kullanılan haber başlıklarından sadece birkaçı bile medyada futbol dilini üretenlerin ne kadar argovari ve şiddeti kanıksamış bir literatüre sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir. Mesela "Gordon'u Nah Alırlar", "Yendik mi Lan", "Bir Baba Hindi İngilizlere Bindi", "Eşekler Adam Olur Bu Takım Adam Olmaz", "Acıdı mı Dingiliz" ve "Baba Yap Bi Güzellik Daha" gibi manşetler hiçbir analize yer bırakmayacak şekilde meselenin odak noktasını anlatmaktadır.

Dikkatten kaçmaması gereken bir nokta da spor sayfalarında tercih edilen reklamların muhtevasıyla ilgilidir. Spor sayfaları, yoğun futbol içeriğinden dolayı, ağırlıklı olarak erkeklere hitap etmesine rağmen bu sayfalarda genellikle kadın bedeninin öne çıkartıldığı reklamlara yer verilir. Bu tür uygulamalar iddia ettiği ahlâkî ve ilkesel duruşu gereği yapmaması gerekenler dâhil, hemen bütün gazetelerde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle erkek okuyucuyu ilgilendirdiğine dair bir niteliği olmayan reklamlar dâhil iç politika ve dış politika reklamları bile spor sayfalarına konulmaktadır. Ayrıca kadın basketbol ve voleybol takımlarının hangi gazetede nasıl yer aldığı üzerinden de bir zihniyet okuması yapılabilir. Kısaca belirterek geçersek bazı gazeteler kadın voleybolcuların fotoğraflarını futbol okuyucusu erkek için olabildiğince görülecek bir muhtevayla sunmakta bazıları ise düz kareler kullanmaktadır. Her iki durumda da sporun dili cinselliğin dili üzerinden yeniden inşa edilmektedir.

Yine de bu voleybolcu örneği spor medyasının dilinin belirlenmesinde belirleyici değildir. Medyanın spor dili futbolun sunumunda kullanılan dile esirdir. Girişteki vurgudan da anlaşılacağı üzere ülkemiz için bu yaklaşım bir iddiadan ziyade gerçeğin ta kendisidir. Medya, futbola yönelen seyirci talebini canlı tutmak, yeri geldiğinde çarpıcılığa ve kışkırtıcılığa sahip olabilmek için sınırsız bir dili pervasızca kullanmaktadır. Gayri ahlâkîlik ve gayri meşruluk diye bir çekincesi olmadan, toplumsal çatışmalara sebebiyet verebilir endişesini de taşımadan yapmaktadır bunu. Sonuçta ne üzücüdür ki medyasıyla, takımıyla ve taraftarıyla kötümser bir üçgen çıkıyor ortaya. Argonun, cinselliğin ve şiddetin diline mahkûm olmuş bir üçgen. ■

TÜKETİM TOPLUMU ve SPOR

Sebahattin DEVECİOĞLU*

Spor endüstrisi, spor tüketicilerinin ihtiyaçlarını tatmin eden ürün ve hizmet tedarikçilerinin hepsini içerir. Burada önemli nokta, spor endüstrisinin, spor ile bir şekilde ilişkilendirilen ürün ve hizmetleri tüketicilerin elde edebildiği bir pazar alanı olmasıdır.

*Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

☐ Ekonominin, "servetin üretimi, tüketimi ve dağılım olaylarını inceleyen ilim" olarak tanımlandığı zamanlarda iktisatçılar, servet üretiminin asıl hedefi olan tüketim olayı üzerinde yeteri kadar durmamıştır. Günümüzde ise ekonominin temel konularından olan tüketim ve tüketimin temel öznesi olan tüketici etraflıca araştırılmakta ve anlamaya çalışılmaktadır. Üretimin kısıtlı ve zor şartlarda yapıldığı dönemde üretim ön planda olduğu için tüketim ve tüketici arka planda kalıyordu. Ekonomiler gelişip üretim arttıkça satış ve pazarlama faaliyetlerinin ön plana çıkması nazarları tüketiciye yöneltmiştir. Dünyada 1980'li yıllardan sonra üretim sisteminde köklü değişimler gerçekleşti. Hızlı bir tüketim meyli ile toplumda "değer"in yerini "imaj" aldı. İhtiyaçlar reklam ve imajla belirlenmekte ve toplumda önce ihtiyaç üretilmekte ve daha sonra alıcısı hazırlanan ürün pazara sunulmaktadır. Günlük hayatın standartlaştırılan ihtiyaçları kültür ve endüstri tarafından karşılanmaya çalışılmaktadır. Günümüz insanına standart paketlerde yiyecek, içecek, giysi, bilgi, hayal, sevgi-nefret, ev, gündelik araç-gereçler, otomobil, tasarım, eğlence ve boş zaman meşguliyetleri işletmelerce üretilip pazarlanmaktadır. Bu bağlamda sermaye sahipleri insanı düşünen değil de tüketen bir varlık olarak görmekte ve metalaşan kültür ürünlerini pazarlayabilmek için tüketici kitlenin üzerinde yoğunlaşarak istediği şekli vermeye çalışmaktadırlar (Arslan, Tüketici Davranışları, s. 5).

Bir toplumsal kurum olarak sporun, ekonomik ve kültürel örgütlenmeler içerisinde her geçen gün giderek büyüyen bir yapısının bulunması, bu toplumsal olgunun, dünyanın değişen ekonomik ve sosyal koşulları göz önüne alınarak yeniden değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Spor kendisi dışındaki diğer alanlarla münasebeti suretiyle oluşan bütünün, etkileyen ve etkilenen bir parçasıdır. Serbest piyasa ekonomisi ve uluslararası rekabet koşullarının hâkim kılındığı, dünyanın tek bir pazar haline getirildiği küreselleşme sürecinde yaşananlardan spor da kendi payına düşeni almıştır (Talimciler, "Futbolun Metalaşması").

Günümüzde spor, kişisel ve toplumsal sağlığı koruyucu ve geliştirici nitelikleriyle önemli bir hizmet sektörü olarak kabul görmektedir. Ayrıca, günümüzün kitle iletişim araçları ve özellikle de medyanın etkisiyle kârlı bir reklam ve tanıtım aracı haline gelen spor, bir taraftan geniş kitlelerin yoğun ilgisini çeken bir gösteri ve eğlence faaliyeti olarak tüketim sektörüne dönüşürken, diğer taraftan müteşebbisler için önemli miktarda finans hareketlerinin yaşandığı cazip bir ekonomik faaliyet alanı haline gelmektedir (Can, Soyer ve Güven, "Spor Hizmetlerinde Verimliliği Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi", s. 183). Sanayi devriminden sonra insanların ekonomik yönden gelişmeleri, daha fazla boş zaman bulabilmeleri, büyük yarışmaların önemi, sporun eğitimdeki rolü ve insanların barışa olan özlemi sporun günlük yaşamdaki gerekliliği ve son yıllarda iletişim alanında görülen teknolojik gelişmeler, sporu başlı başına bir sanayi haline getirmiştir (Biçer, Spor Yönetimi Organizasyonu, s. 50). Teknolojik, sosyal ve ekonomik değişimler toplum yaşamında bazı önemli değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle iş yaşamı içerisinde azalan çalışma saatlerine bağlı olarak bireylerin serbest zaman dilimlerinde önemli artışların oluştuğunu görmekteyiz. Toplum yaşamı içerisinde serbest zamanları değerlendirme biçimleri incelendiğinde sportif etkinliklerin önemli bir parçayı oluşturduğu ifade edilebilir (Argan ve Katırcı, Spor Pazarlaması). Günümüzde ve gelecekte spor pazarlamacılarının ve yöneticilerinin en önemli görevlerinden biri spora ve sportif etkinliklerine yönelik toplumsal ilgiyi korumak olacaktır (Kennett ve ark., "Fan Satisfaction and Segmentation", s. 132).

Tüketim, Tüketim Toplumu ve Tüketici

Ekonomik gelişme ve endüstrileşmenin en belirgin sonuçlarından biri yaygınlaşan ve gittikçe çeşitlenen tüketim alışkanlıklarıdır. Harcanabilir gelir düzeyi yükseldikçe bireylerin tüketime ayırdıkları bütçe büyümekte, bunun ötesinde tüketimden elde edilen tatmin ve mutluluk, bireylerin yaşamında gittikçe artan bir öneme sahip olmaktadır. Yaşam biçimini sahip olduğu ürünlerle ifade eden bireylerin sayısının hızla yükseldiği bu toplumlara "tüketim toplumu" demek mümkündür. Bu dönüşüm birbirleri ile ilişkili birçok yapısal değişikliğe bağlı olarak gerçekleşmektedir. Birden fazla neslin bir arada

Serbest piyasa ekonomisi ve uluslararası rekabet koşullarının hâkim kılındığı, dünyanın tek bir pazar haline getirildiği küreselleşme sürecinde yaşananlardan spor da kendi payına düşeni almıştır.

yaşamaması ya da yalnız yaşama seçimi sonucu ortaya çıkan bireyselleşmiş yerleşim alışkanlıkları, her aktivite ya da iş için özel olarak üretilen eşyalar, ortak kullanılan televizyon, bilgisayarlar gibi pek çok araç ve eşyanın kullanımının bireyselleşmesi, endüstriyel üretim sonucu ürün fiyatlarındaki hızlı düşüşler, bireysel otomobil kullanımının hızla artması ve teknolojik gelişmelerin hızı nedeni ile eşyaların yenilenme süresinin kısalması gibi birçok faktör tüketim toplumlarının oluşması ve gelişmesine etki etmektedir (Sanne, "Policies for Sustainable Consumption", s. 273).

Tüketim; bir şeyi sarf etmek, ortadan kaldırmak ya da zayi etmeyi nitelerken, bu tür bir eylemin kendisi de bir olumsuzluk olarak algılanmıştır (Şengül, "Tüketim Toplumu", s. 8). Genel olarak değerlendirildiğinde ise, yirminci yüzyılın başlarından itibaren belirginleşmeye başlayan ve günümüze kadar uzanan bir dönem içerisinde bazı kınayıcı temalardan arınan tüketim, bir kavram olarak pek çok kuramsal yaklaşımda "herhangi bir ürün ya da hizmetin seçilmesi, satın alınması, kullanılması, onarılması ve atılması" olarak tanımlanmaktadır (Yanıklar, Tüketimin Sosyolojisi, s. 23). Modern toplumlarda tüketim, geçmiş dönemin insan ihtiyaçları olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda tüketim; "İnsanların kendi kimliklerini göstermesi, sosyal gruplara katılmayı gösterme, kaynakları biriktirme, sosyal farkları gösterme, sosyal etkinliklere katılma ve bunlar gibi pek çok şeyi sağlayan bir dizi uygulamayı kapsamaktadır" (Warde, "Gentrification and Consumption, s. 304). Tüketim her zaman ve her toplumda yer alan ekonomik, sosyal ve kültürel bir süreç olmasına karşın tüketim kültürü, analitik olarak ayrı bir şekilde ele alınması gereken özel bir olgudur. Tüketim kültürü, tüketimin gerçekleştirildiği ve gündelik yaşamın yeniden üretildiği tek yol değildir, ama kesinlikle uygulamaya dönük bir alana ve ideolojik bir derinliğe sahiptir. İşte bu yüzden, onun serbest piyasa ilişkilerine dayalı kapitalist toplumların bir ürünü olması tüketim kültürünün en temel özelliklerinden biridir. Tüketim kültürü aynı zamanda ilke olarak evrenseldir. Tüketim olgusunun herkesi kapsadığı varsayımından hareketle, tüketim kültürü "kitlesel tüketim" düşüncesiyle özdeşleştirilir (Tutal, "Tüketim Alışkanlıklarındaki Değişimler", s. 259).

Günümüzde 'tüketici kültürü' kavramı gücünü kitlesel pazarlama ve reklamcılıktan almaktadır. 21. yüzyılda artık 'yaşam biçimleri' kavramı gündeme gelmektedir (Chaney, Yaşam Tarzları, s. 29-30). Tüketim kültürünün modernite ve şehirleşmeyle ilişkilendirmesinin altında bu temel yatmaktadır. Metaların eşitçe paylaşılmadığı bir dünyada etnik azınlıklar, kadınlar, işsizler, çocuklar, gençler, yaşlılar ve üçüncü dünya nüfusu eşit fırsatlara sahip değilken logoların görsel algılanmasına dayalı olarak evrensel bir dil yakalayan tüketim kültürü, kapitalizmin temel çelişkisini ortaya koyan bir tüketici toplumu ideolojisi yaratmıştır (Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu, s. 40-67). Tüketim kültürü içerisinde bulunan bir toplum üretimden ziyade medya, reklam ve moda gibi araçların teşviki ile bireylerin tüketime alıştırıldığı, eşyaların sembolik değerinin öne çıktığı ve bu değerlerin de hızla tüketildiği toplum tipidir (Güzel, Tüketim Toplumu Tartışmaları, s. 39).

Spor Tüketimi

Sanayileşme, hizmet sektörünün gelişmesi, bilgi çağı ve hızlı kentleşme sonucunda toplu yaşama kültürü ve sosyal yapı giderek farklı özellikler kazanmıştır. Toplumsal eğilimleri moral, kültür, yaşam felsefesi, ekonomik refah gibi olgular biçimlendirmektedir. Çağdaş toplumlar, sporu sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası sayarken, geri kalmış toplumlar ise sporun önemini kavrayamamış ve göz ardı etmişlerdir. Günümüzde, toplumların spora yaklaşımları, toplumların genel yapısını yansıtır. Spor aslında gelişmişliğin bir ölçütü olarak da kabul edilmektedir (Yetim, "Sporun Sosyal Görünümü", s. 63-72). Sporun örgütlü eğlence olarak çıkışı ve gelişmesi hem siyasal yönetim hem de ekonomik amaçlara hizmet rolüyle ilişkilidir ve insanın toplu halde yaşamasıyla birlikte başlamıştır. Günümüze gelindiğinde spor siyasal ve ekonomik örgütlenmede oldukça karmaşık bir yapıya ulaşmıştır. Siyasetin, sanatın, çevrenin ve daha nice konunun gündemi meşgul ettiği dünyamızda, spor ağırlıklı konumunu ticarile-

Günümüzün "herkes için spor" ve "hayatın içinde olun" sağlık kampanyalarının metalaşmamış sporcu orduları ürettiği iddiasına karşı, devletin inisiyatifinde ve ticari olarak desteklenmiş bu tip kampanyaların arkasındaki gerekçenin esasen iktisadî olduğunun işaret edilmesi gerekir.

şerek başlı başına bir sektör haline gelmekle sürdürmektedir (Coşkun, "Bir Tutundurma Aracı Olarak Spor Sponsorluğu").

Spor endüstrisi, spor tüketicilerinin ihtiyaçlarını tatmin eden ürün ve hizmet tedarikçilerinin hepsini içerir. Burada önemli nokta, spor endüstrisinin, spor ile bir şekilde ilişkilendirilen ürün ve hizmetleri tüketicilerin elde edebildiği bir pazar alanı olmasıdır. Spor endüstrisinin içeriği oldukça geniştir. Örneğin, spor endüstrisinin, müsabaka yerleri, salonlar, kulüpler ve takımlar, ligler, sporcular, spor kıyafetleri ve ayakkabıları, ticari ürünler, spor birlikleri, Olimpiyat Oyunları ve devletin spor birimlerini içerdiği hemen akla gelmektedir (Smith, Introduction of Sport Marketing, s. 14). Küresel boyutlara ulaşan spor endüstrisi, ürün ve hizmetlerinin dağıtımı yanında yeni iş kolları yaratmış ve markalar ciddi gelirler kazanmaya başlanmıştır. Forbes dergisinden araştırmacı Schwartz, şirketler, sporcular, takımlar ve etkinlikler arasında marka ismine bağlı olarak marka imajı açısından bir değerleme yapmıştır. Bu marka değerlemesine göre ilk sırayı alan markalar, şirketlerde Nike (10,7 milyar dolar), organizasyonlarda Super Bowl (420 milyon dolar), spor takımlarında Manchester United (270 milyon dolar) ve sporcularda Tiger Woods (82 milyon dolar) olmuştur (Schwartz, "The World's Top Sports Brands").

Spor geleneksel bir ürüne benzer şekilde, tüketici-izleyicilerinin istek ve ihtiyaçlarını tatmin eder. Bununla birlikte, sporun tatmin ettiği ihtiyaçlar, sağlık, eğlence, kendini ifade, sosyalleşme gibi pek çok konuyla ilgilidir. Bu ihtiyaçlar daha az somuttur. Spor izleyicisi için en büyük çekim unsuru, sporun öngörülemez sonuçlarıdır. Ne yazık ki, bu öngörülemez sonuçlar, spor yöneticileri için değişken ürün performansını doğurur. Spor ürünü, doğası gereği elle tutulamadığı için, değerinin ölçümü, tüketicinin ürüne yönelik algılarına dayanır (Perks, "Effects Of Consumer", s. 438, 452). Geleneksel şirketlerde marka, işletme sahibi (veya profesyonel yöneticiler) tarafından bilinçli olarak oluşturuluyor ve geliştiriliyorken bir spor kulübüne sahip olduğu tüm değerleri kazandıranlar, kulübün taraftarları/camiası olmaktadır (Şenel, "Şirketleşme", s. 6, 10). Çünkü stadyumlara gelen spor tüketicilerinin spor kulüplerine yönelik zihinlerindeki algı ve çağrışımları, davranış ve tutumlarını yönlendirmektedir.

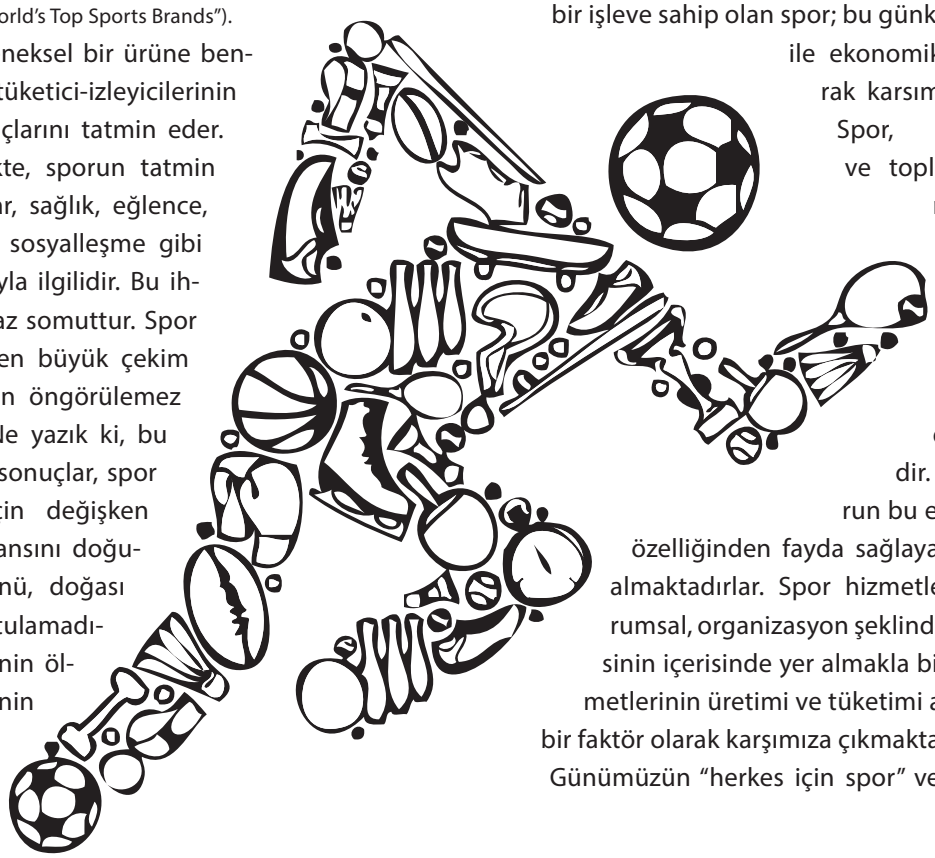

Sonuç

Spor ve serbest zaman değerlendirme imkanlarının hızlı bir şekilde artması kuşkusuz bu konudaki talepte benzer bir artıştan kaynaklanmaktadır. Talepteki artışlar birçok faktöre bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Teknolojinin her geçen gün artması ve bireylerin çalışma zamanlarının yıllar içerisinde gittikçe azaltılması gibi faktörler spor ya da serbest zaman için kullanılabilecek sürenin artmasını sağlamıştır. Bunun doğal sonucu olarak da bireylerin spora yönelik serbest zamanları artmış ve bu durum spor endüstrisinin gelişimini hızlandıran bir yapı oluşturmuştur (Ekren, "Spor Ekonomisi Teorik Bir Çerçeve"). İnsan ihtiyaçlarının giderilmesi açısından önemli bir işleve sahip olan spor; bu günkü yapısal özelliği ile ekonomik bir unsur olarak karsımıza çıkmaktadır. Spor, sosyo-ekonomik ve toplumsal özellikleri ile ekonomik dönüşümün en önemli aktörleri içerisinde yer almaya devam etmektedir. Toplumlar sporun bu ekonomik yapısal özelliğinden fayda sağlayacakları tedbirler almaktadırlar. Spor hizmetleri; bireysel, kurumsal, organizasyon şeklinde, spor ekonomisinin içerisinde yer almakla birlikte, çeşitli hizmetlerinin üretimi ve tüketimi açısından önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzün "herkes için spor" ve "hayatın içinde

olun" sağlık kampanyalarının metalaşmamış sporcu orduları ürettiği iddiasına karşı, devletin inisiyatifinde ve ticari olarak desteklenmiş bu tip kampanyaların arkasındaki gerekçenin esasen iktisadî olduğunun işaret edilmesi gerekir. Son yirmi yıl civarında görülen sağlık, zayıflama kampanyaları patlaması, zayıflama, boş zaman değerlendirme, kozmetik, reklam ve diyet endüstrilerine ilave olarak ticari açıdan kışkırtılmıştır. Dolayısıyla spor alanındaki aktörler, örgütler, endüstriyel ve toplumsal sektörlerden oluşan dinamik bir demet olmasından ötürü spor endüstrisinin işleyişi karmaşıktır (Rowe, Rock ve Sporda Haz Politikaları, s. 184-185).

Son yirmi yıl civarında görülen sağlık, zayıflama kampanyaları, kozmetik, reklam ve diyet endüstrilerine ilave olarak ticari açıdan kışkırtılmıştır.

Yirmibirinci yüzyılda uluslararası spor endüstrisinin, spor pazarında mevki olarak algılanmaktan çok spor yatırmalarını temsil etmeye doğru kayacağı söylenmektedir. Uluslararası ticari anlaşmaların spor sanayine doğrudan etkisi olacağı, çoğu spor dalında ve her rekabet düzeyinde uluslararası spor federasyonlar, profesyonel ligler ve ekipler, trademark lisansları ile ticaret konusunda rekabete girişecekleri, bu federasyonlar aynı zamanda dünya çapında uydu yayınları düzenlenmesi sayesinde büyüyen televizyon gelirlerinden önemli karlar elde edecekleri, yatırım yapılan yetenekli sporcuların, büyük harcamalar yapılarak inşa edilen spor alanları ve tesislerinin, rekabet için de elde edilen yayın haklarının görkemli bir şekilde sunulması (Balcı, Spor Etkinliklerinin Planlanması ve Yönetimi, s. 5-7) sporun ekonomik boyutuna olan ilgiyi kaçınılmaz kıldığı vurgulanabilir.

Küreselleşme ile birlikte başlayan yenidünya düzeni, yeni yönetim ve yeni ekonomik sistem tüm dünyadaki sosyal ekonomik yapıları değiştirmeye devam ettiği günümüzde bu gelişmelerden payını alanlardan birisi de hiç şüphesiz spordur. Tüm dünyada bilim ve teknolojik gelişmeler, çağdaş yönetim yaklaşımlarını ön plana çıkarırken, yönetim anlayışlarındaki değişmeler, yeni ekonomik sistemlere geçişi anlamlaştırmaya çalışmaktadır. Yeni ekonomik sistem birçok kavramı ve kurumların değişmesine ve gelişmesine ve dönüşmesine neden olmaktadır. Spor kavram ve kurum olarak bu gelişmelerden fazlasıyla etkilenmektedir. Son yıllarda spora dair yaşanan tüm olaylar ve gelişmelerin temelinde gelişen ve değişen bilim, teknoloji, yönetim ve ekonomik sistemlere uyum sağlamaya çalışmanın çabalarını içermektedir.

Spor gelişen bilim ve teknoloji ile birlikte, yeni ekonomilerin üretim ve tüketim kavramları içersinde en önemli unsur olarak yer almaktadır. Spor dünya tarihinin birçok evresini insanlarla birlikte yaşayarak varlığını günümüze kadar sürdürmeyi başarmıştır. Fakat tüketim toplumunun sonuna geldiğimiz bu günlerde spor, insanlar ve kurumlar tarafından doğasının dışındaki yapılar içerisinde gün geçtikçe doğal özelliğinden uzaklaşmakta ve her kavram gibi spor da çılgınca tüketilmekte ve tüketilmeye devam edilecektir. Bizlere düşen sporun ruhuna uygun olarak, insanlık yararına ondan azami şekilde faydalanmasını sağlamak olacaktır. ■

K A Y N A K L A R

A. ACAR, "Gösteriş Tüketimi", Standart Dergisi, 2000, 39 (457), s. 38-50.
M. ARGAN, & H., KATIRCI, Spor Pazarlaması, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2002.
İ. ARTAN, Örgütsel Stres Kaynakları ve Yöneticiler Üzerinde Bir Uygulama, Özgül Matbaası, İstanbul 1986. Bu kaynaktan aktaran: Biçer T., Spor Yönetimi Organizasyonu, Ekonomik Birim Olarak Spor İşletmeleri Ve Uygulamadan Bir Örnek, M.Ü., Sos. Bil. Enst., İstanbul 1994.
M. ARSLAN, Tüketici Davranışları ve Tüketici Bilinci, Harran Ü., Birecik MYO., Harran 2012.
V. BALCI, Spor Etkinliklerinin Planlanması ve Yönetimi, Bağırgan Yayınevi, Ankara 1999.
Y. CAN, F. SOYER ve H. GÜVEN, "Spor Hizmetlerinde Verimliliği Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi", Bildiriler, II., Sporda Psiko-Sosyal Alanlar, Spor Yönetim Bilimleri 1. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi 26-27 Mayıs, Ankara 2000.
D. CHANEY, Yaşam Tarzları, (çev.) İrem Kutluk, Dost Kitabevi, Ankara 2008.
H. COŞKUN, "Bir Tutundurma Aracı Olarak Spor Sponsorluğu", Gazi BESBD, C. 4, Sayı 3, 1999.
Y. DURMAZ, Tüketici Davranışı, Detay Yayınları, Ankara 2008.
N. EKREN, A. B. ÇAĞLAR, "Spor Ekonomisi Teorik Bir Çerçeve", Active Dergisi, Eylül-Ekim, 2003.
A. GÜZEL, Tüketim Toplumu Tartışmaları, CÜ., Sosyal Bil. Enst., Sivas 2001.
HY. HA, H. PERKS, "Effects Of Consumer Perceptions Of Brand Experience On The Web: Brand Familiarity, Satisfaction And Brand Trust", Journal of Consumer Behaviour (2005), 4 (6).
P. A. KENNETT, J. Z. SNEATH, & S. HENSON, Fan satisfaction and segmentation: A case study of minor league hockey spectators. Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing,(2001), 10 (2).
D. ROWE, Popüler Kültürler: Rock ve Sporda Haz Politikaları, (çev.) M. Küçük, Ayrıntı Yay., İstanbul 1996.
C. SANNE, "Willing Consumers – or Locked in? Policies for Sustainable Consumption", Ecological Economics, 2002, vol. 42.
P. J. SCHWARTZ, "The World's Top Sports Brands", FORBES, 2010.
T. ŞENGÜL, "Tüketim Toplumu, Tüketim Kültürü ve Tüketim Merkezleri", Ege Mimarlık Dergisi, İzmir Mimarlar Odası Yayını, 40-41, 2001.
Act. SMİTH, Introduction of Sport Marketing, Hungary, Elsevier Ltd. 14, 2008.
T. ŞENEL., "Şirketleşme", Euroasia Sportsnews, Mayıs 2008.
A. TALİMCİLER,, "Futbolun Metalaşması", Toplum Bilim, Futbol Özel Sayısı, sayı 16, Ekim 2002.
B. ÜSTÜN, O. TUTAL, "Tüketim Alışkanlıklarındaki Değişimler ve Bu Değişimlerin Alışveriş Mekanlarına Etkisinin Eskişehir Örneğinde İrdelenmesi", Anadolu Ü. Sosyal Bil. Dergisi, C. 8, Sayı 2, Aralık 2008.
A. WARDE, "Gentrification and Consumption: Issues of Class and Gender, Environment and Planning", Society and Space, 1991.
M. WEBER, Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu, (çev.) Zeynep Gürata, Ayraç, Ankara 1999.
C. YANIKLAR, Tüketimin Sosyolojisi, Birey Yayıncılık, İstanbul 2006.
A. YETİM, "Sporun Sosyal Görünümü", G.Ü. Bed. Eğt. Spor Bil., 2000, C. 5, Sayı 1.

TÜRKİYE SPOR VAKFI OLİMPİYAT VE SPOR KÜTÜPHANESİ

1974 yılında Türk Spor Vakfı ve Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi destekleriyle kurulan Olimpiyat ve Spor Kütüphanesi, Türkiye'nin tek olimpik ve spor kütüphanesi olma özelliğine de sahiptir.

Olimpiyatevi'ndeki TMOK Olimpiyat ve Spor Kütüphanesi EFPM 2006 büyük ödülüne değer bulunarak, Fair Play Onur Plaketi ve Diploması ile ödüllendirilmiştir.

Kuruluşundan bu güne Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin destekleriyle ayakta duran Türkiye'nin ve bölgesinin tek olimpik ve spor kütüphanesi olan, 10 bin kitap, olimpik CD ve dokümanlarla her yıl 10 bine yakın öğrenci, öğretmen ve araştırmacıya karşılıksız hizmet veren, aynı zamanda geleceğin Türk Spor Müzesi'ni hazırlayan Olimpiyatevi'ndeki TMOK Olimpiyat ve Spor Kütüphanesi yeni teknolojileri kullanarak çağa ve bilgiye ulaşım hızına uygun bir şekilde 616m raf uzunluğu ve 2 katlı yapısı ile kaynaklarını büyüterek hizmetlerini kesintisiz sürdürmeye devam etmektedir.

TSV Olimpiyatevi Spor Kütüphanesi Dünya'daki Spor bilgilerini bir arada toplayıp, bunları araştırmacılara sunmaktadır. Zengin kitap ve video kaynaklarının yanı sıra olimpik değere sahip eserlerin yer aldığı olimpik spor müze bölümü ve ayrıca rozetlerden , flamalardan, posterlerden oluşan sergi bölümüyle de dikkat çekmektedir.

Kütüphanede Selim Sırrı Tarcan'ın 1922-1928 yılları arasında yazdığı Osmanlıca eserler de yer almaktadır. Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin kurucusu olan Tarcan, aynı zamanda Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin Türkiye'deki ilk temsilcisidir. "Beynelmilel Spor Oyunları", "Spor İdmanları", "Spor Ruhu" eserlerinden birkaçıdır.

Ayrıca TMOK'a ait yayınlar ve Olimpiyat dünyası dergisinin tüm sayıları da kütüphanede okuyucuların hizmetine sunulmuştur.

Müze ve sergi dolaplarında Olimpiyat Komitesinin tarihinde izleri olan organizasyonların ve faaliyetlerin hatıra veya belge niteliğinde objeleri, Bilgi Birikim merkezinin çalışmalarıyla bir araya getirilmiş ve muhafaza edilerek ziyaretcilerin bilgi edinebilmeleri amacıyla koruma altına alınmış sergiye konulmuştur.

Bu objelerin arasında Olimpiyat Oyunları anı madalyalarını, Bazı yaz ve kış Olimpiyat meşalelerini, Olimpik yada sportif organizasyonların anısı için üretilmiş hediyelik eşyaları ve sertifikaları sayılabilir.

Hazırlayan: Sümeyra SAV

SPORLA İLGİLİ DİNÎ/FIKHÎ SORULAR VE CEVAPLARI

Faruk BEŞER*

☐ Beden ve ruh sağlığı açısından spor yapmaya dinimiz nasıl bakmaktadır?

Dinimizin beden ve ruh sağlığına verdiği önem bellidir. Önceden insanlar modern zamanların bir ihtiyacı olarak ortaya çıkan spora ihtiyaç duymuyorlardı. Çünkü yeterince işleri vardı ve bu işleri yaparken zaten bedenleri için gerekli olan hareketi de yapmış oluyorlardı, yeme-içme alışkanlıkları farklıydı ve yedikleri doğaldı.

Burada bir noktayı hatırlamamız gerekir; Allah (c.c.) insanı çalışıp didinmek üzere yarattığını söyler. Demek ki insanın yaratılışı, belli ölçüde çalışıp çabalayıp hareket etmek üzere ayarlanmıştır. Teknoloji insanın yapacağı işleri yapıp insanın hareketi azalınca uzmanlar günde şu kadar yürünmesi ve hareket edilmesi gerektiğini söylemek zorunda kalmışlardır. Bu egzersizler aslında insanın yaradılışının gereği olan ve tabii olarak yapması gereken işlerdir.

Bunun bir anlamı şudur: İnsana öyle bir yeme ve çalışma tarzı sunulmalıdır ki, artık yapay hareketlere ihtiyaç duymasın. Çünkü insan gereğinden fazla yerken ve yatarken madde ve zaman israfı yapmaktadır.

Ama her ne olursa olsun, bu hastalıklarla malul olan modern müslüman spor yapmamalı mıdır? Elbette bunu söylemek de doğru değildir. Mesela Allah Rasulü'nün ifadeleriyle: "İnsanoğlu midesinden daha kötü bir kap doldurmuş olamaz. Birkaç lokma onu ayakta tutmaya yeter. İlle de yiyecekse midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini suya ve kalan üçte birini de nefes alma ihtiyacına ayırsın". İnsan midesiyle nefes almaz ama midesini dolduran birisi nefes almakta zorluk çeker. Reçetenin birinci maddesi budur.

İkinci olarak, günde beş vakit namaza camiye giden bir insan, tam da bugün doktorların dediği kadar yol yürümüş olur. Hem de her adımına sevap alarak.

En genel anlamda söylemek gerekirse dinimizin teşvik ettiği spor faaliyetlerinin meşruiyeti nerede bitmektedir?

Ben dinin belli bir spor faaliyetini, sırf o spor olsun diye teşvik ettiğini bilmiyorum. Spor bir amaca hizmet ederse makbul olur.

Bunu söylerken sporun bu gün sadece bedenî bir ihtiyaç için yapılmadığını da hatırlayalım. Futbolu 22 kişi oynar, yüz bin kişi seyreder, bir milyon kişi de onun hakkında konuşur. Bunların hangisinin spor yaptığı tartışılacak bir konudur. Çünkü oynayanlar bile ihtiyaç düzeyinde bir egzersiz yapmamaktadırlar.

Allah Resûlü Efendimiz (s.a.v.) kendi zamanı için anlam ifade eden üç dört oyun türüne müsaade etmiş ve bunların dışında Müslümanın oyun oynamasının caiz olmadığını söylemiştir. Atını eğitmesi, yüzmesi, ok atıcılığı ve çoluk çocuğu ile eğlenmesi… Zâhirî bakışla lafzî yorum yapanlar caiz olan oyunların ya da sporların bunlardan ibaret olduğunu söylerler. Oysa bu oyunlara bakıldığında o zamanın müslümanı için bunların nitelik kazandırıcı oyunlar olduklarını görürüz. Bunların her biri o zaman insanı bir göreve hazırlamakta ve eğitmekte idi. Sırf bu sebeple mesela İmam Şafiî satranç oyununa belli şartlarla caizdir demiştir. O halde zamana ve zemine göre olması gereken, bedenî ve ruhî eğitime katkı sağlayan ya da bunlar için gerekli olan oyunları ya da sporları bu günün olabilecek ya da olması gereken sporları sayabiliriz.

Burada bir noktaya daha temas etmeliyiz: Allah Resûlü Efendimiz'in çok güçlü bir müşrik olan Rükâne ile güreşip onu yenmesi ve belki de bu sebepten olsa gerek güreşin bir Osmanlı sporu haline gelmesi sebebiyle onun milli bir spor olduğu söylenir. Efendimiz'in o insanla güreşmiş olması ve güreşin bir Osmanlı sporu olduğu doğrudur ancak bu sporu yaşatma adına bu gün icra edilen yağlı güreşlerde İslâm'ın onaylamayacağı yönler vardır.

Dinimiz hangi tür spor faaliyetlerinin yapılmasını uygun görmez ve bunun sebepleri nelerdir?

Dinimiz bize caiz olan ve olmayan spor faaliyetlerini saymaz. Çünkü dediğimiz gibi, spor bizatihi amaç değildir, araçtır ve araçlar araç yapıldıkları şeye göre hüküm alır ve zamana ve zemine göre değişebilirler. Günün birinde futbol ya da daha başka bir spor dalını belli amaçlar için kullanmamız uygun,

*Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

hatta gerekli olabilir. Ama İslâm'ın helal ve haram kıldığı şeyler bellidir. Bu sebeple eğer bir spor faaliyeti kumar, anlamsız para ve zaman israfı, nefret, düşmanlık ve kin, kadın-erkek karma oynama, sınırı aşan açılıp saçılma ve benzeri haramlar içeriyorsa bunun caiz olamayacağı açıktır. Ayrıca insan sağlığı için ciddî tehlikeler taşıyorsa böyle bir spor da İslâm ahlâkına uygun değildir. Bazı çeşitleriyle boksu buna örnek verebiliriz.

Dinimizde erkek ya da kadın, spor yapanların uyması gereken bedenî tasarruflar ve sınırlar nelerdir?

Dediğimiz gibi, İslâm'ın temel talepleri bellidir: Kadın-erkek teması olmayacak, kadın kadına, erkek erkeğe bile olsa dokunulmaması gereken yerlere dokunulmayacak, açılmaması gereken yerler açılmayacak, dar ya da şeffaf elbiselerle cinsellik teşhir edilmeyecek, ibadetler zamanlarından aksatılmayacak vs. Bunlar farz düzeyinde kurallardır. Bir de sünnet ya da müstehap düzeyinde, yani olsa güzel olur diyeceğimiz kurallar olabilir: Daha faydalı işler yapabilirken sporla uğraşmayacak, malayanî anlamına gelecek şekilde boş uğraşlarla zaman öldürmeyecek.

Ama bunların hepsi profesyonel ya da bir eğlence şekli olarak sporla ilgili hususlardır. Bedenî spora gelince, elbette insanın sağlığını korumak için hareket etmesi, yürümesi, yüzmesi ya da grup etkinliklerine katılması bazen câiz bazen de güzel/müstehap bir iş olabilir. Ama gönül ister ki, müslüman hayatını öyle düzenlesin ki orada ilave spor yapma ihtiyacı kalmasın. Ne yazık ki, modern hayat buna engel olmaktadır ve insanlar yaşadıkları hayat tarzının olumsuzluklarını spor yaparak gidermek zorundadırlar.

Spor faaliyetlerini takip etmek, seyretmek hangi ölçüler içinde caizdir? Özellikle kişilerin ve kitlelerin bir rahatlama aracı olarak bu faaliyetleri takip etmesinin zaman ve ekonomik açılardan sınırı nedir?

Hayati Yılmaz'ın bir sözünü hatırlatayım: "Zamanımızın müslümanı, kaçırdığı bir namaza, takımının yediği gole üzüldüğü kadar üzülmeyen bir müslümandır". Böyle bir müslüman elbette eda ettiği bir teheccüd namazına da takımının attığı bir gole sevindiği kadar sevinemeyecektir.

Burada beğendiğim bir tespitimi söylemek istiyorum: Sevinme ve üzülme gibi pek çok program yardımcı programlar olarak insanın içerisine konmuştur. Yeri ve zamanı geldiğinde devreye girerler ve büyük işler görürler. Eğer bunlar kullanılması gereken yerlerde değil de anlamsız işlerde tüketilirlerse, üzülme ya da sevinme zamanı geldiğinde artık insan gereği kadar üzülemez ya da sevinemez. Mesela insan kendisine verilen yüz birimlik üzülme yeteneğinin doksanını, mesela yenilen takımı için harcarsa, o insan artık bir çok yerde öldürülen çocuklar için üzülme kabiliyetini yitirir. Bu durum sevinme için de geçerlidir.

Kişilerin takip ettikleri ya da gönül verdikleri kurumsal yapılara maddî açıdan destek olmaları doğru mudur, eğer bu uygunsa bunun ölçüsü nedir?

Allah Rasulü'nün çizdiği şu evrensel kural bu konuda da bize ışık tutar: "Mahşerde kişi şunların hesabını vermedikçe yerinden kımıldayamaz: Ömrünü nerede tüketti, ilmiyle ne amel yaptı, malını nereden kazandı nereye harcadı, bedenini ne ile yıprattı?"

Bir futbolcu senede birkaç milyon lira alabiliyor. Bu rakam bir memurun ya da bir işçinin ömür boyu göremeyeceği kadar büyük bir meblağdır. Bu paralar elbette fanatiklik adına her şeyini feda etmeye hazır taraftarlardan çıkıyor. Ülkemizde milyonlarca insanın açlık sınırının altında bulunduğu bir ortamda bir müslümanın destek için ya da bilet alarak bu kurumlara paralar verdiğini düşünelim. İşte ona bu harcamanın hesabını ver, diye sorulmayacak mı?

Spor faaliyetleri üzerinden oynanan birtakım şans oyunlarının hükmü nedir? Kişilerin bu tür yollarla bir kazanç elde etmesi caiz midir?

Şans oyunları bütünüyle kumar cümlesindendir ve kumar da İslâm'da büyük günahlardandır. Çünkü büyük günahın ölçüsünü bazı âlimler, bir şeyin Kur'an-ı Kerîm'de bizzat yasaklanmış olması olarak görürler. Kumar da bilindiği gibi Kur'an-ı Kerîm'de içki, Allah'tan başkası adına kurban kesmek ve falcılıkla beraber zikredilmiş ve yasaklanmıştır.

İşin bu yanı da ayrı bir musibettir ve ayrı bir beladır. Evine ekmek getirmekten aciz bazı insanlar spor toto, loto, ganyan gibi oyunlara servet harcarlar. Zaten kumarın özelliklerinden birisi de böyle bağımlılık yapması ve insana bu uğurda her şeyini feda ettirmesidir. Çünkü onu buna itekleyen ve tetikleyen şeytandır.

Kumar için şöyle bir ölçü verebiliriz: Bir etkinliğe, birden çok insanın hiçbir şey üretmeden katkıda bulunması ve bunlardan sadece bazılarının kazanması kumardır. Kumar en kötü kazanç yollarından birisidir. ■

PARANIN, OYUNUN RUHUNA ATTIĞI GOL: ENDÜSTRİYEL FUTBOL

Ahmet TALİMCİLER*

Sporcular artık sadece spor sahalarında yaptıkları ya da yapmadıklarıyla değil, hayatlarının geri kalan her aşaması ile medyaya konu olmakta ve birer rol modeli haline getirilmektedirler. Geçmişte sporcuların performansı ön planda iken yeni dönemde en az göstermiş oldukları performansları kadar, onlara atfedilen imajlara uygun saç şekilleri, gözlükleri, tırnaklarına sürdükleri ojeleri, kılık-kıyafetleri, giydikleri ayakkabıların rengine kadar pek çok şey de etkili olmaktadır.

*Doç. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

1980'li yıllarla birlikte dünyada yaşanan siyasal ve ekonomik gelişmeler sporun örgütlenmesinin yanı sıra kitleler tarafından algılanışı üzerinde de büyük etkilere yol açmıştır. Rekabet, üreticilik, serbest değişim ve verimlilik gibi serbest piyasa kriterlerinin geçerli olduğu neoliberal bir ekonomi politikası anlayışı tüm dünyada uygulanmaya başlanmıştır. Toplumsal yaşam içindeki tüm alanlardan yararlanan küreselleşme olgusu, dünyayı tek bir ekonomik bütün haline dönüştürürken medya ve reklamcılık sektörünün katkıları ile spor da bu dönüşümden fazlasıyla etkilenmiştir. Ayrıca televizyon ile spor ve özellikle futbol arasında birlikteliğin kurulmasında ve geliştirilmesinde 'profesyonellik' anlayışının büyük etkisi olmuştur. Profesyonel spor özünde kapitalist toplumsal yapının bütün özelliklerini taşımaktadır. Profesyonelleşme süreci, sportif etkinlikleri bir oyun olma özelliğinden çıkartıp, bunları ekonomik düzeyde işleyen bir alana dönüştürmüştür. Bunun sonucunda ise kapitalist düzenin değerleri spor alanında egemen olmuş ve sporu biçimlendirmeye başlamış ve kazanma kültürü ve başarı elde etme arzusu her türlü sportif değerin önüne geçmiştir. Sporun sürekli olarak 'şimdi'de gerçekleşiyor olması ve onu takip edenlere, her müsabaka için bir 'yeni'(yeni bir oyun- yeni bir heyecan hatta yeni bir hayat) sunuyor olması, bu alana yönelik müdahalelerin ve aşırı ilginin nedenlerinden sadece birisidir. Yeni dönemin en büyük özelliği, hayatın her alanını kâr amaçlı bir biçimde yeniden düzenlemesi ve medya dolayımıyla onu metalaştırmasıdır. Bu süreçte özellikle görsellik son derece önemlidir. Televizyon, gündelik yaşama ait değer ve rol kalıplarının oluşturulmasında, geniş kitlelere aktarılmasında ve korunmasında etkili olmaktadır.

Sporcular artık sadece spor sahalarında yaptıkları ya da yapmadıklarıyla değil, hayatlarının geri kalan her aşaması ile medyaya konu olmakta ve birer rol modeli haline getirilmektedirler. Geçmişte sporcuların performansı ön planda iken yeni dönemde en az göstermiş oldukları performansları kadar, onlara atfedilen imajlara uygun saç şekilleri, gözlükleri, tırnaklarına sürdükleri ojeleri, kılık-kıyafetleri, giydikleri ayakkabıların rengine kadar pek çok şey de etkili olmaktadır. Örneğin dünya sporunun vitrini konumundaki Olimpiyat Oyunlarını, Dünya Kupası ve Şampiyonlar Ligi'ni bu gözle yeniden düşündüğünüzde artık endüstriyel bir spor/futbol ve bu spora özgü sporcu tipinin yaratıldığını görebilirsiniz. Tabi ki bu yaratımın gerçekleşebilmesinin yolu, bu gösteriyi geniş kitleler ile buluşturacak olan medya ve reklamcılık sektöründen geçecektir.

Şöhretler üzerinden yaratılan imajlar, reklamcılık endüstrisi ve sponsorluk anlaşmaları aracılığı ile tüketim ideolojisinin spor üzerinden yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmaktadır. Özellikle çocuk ve gençler için bu yıldızların, yaşam tarzı, tüketim alışkanlıkları, kullandıkları markalar çok yakından takip edilmekte ve 'onlar gibi' olmanın yolları, medyanın yapmış olduğu yayınlar aracılığı ile bu kitleye aktarılmaktadır. Görsellik çağında kitlelerin duygularının ortaya çıkartılmasında ve tüketime yönlendirilmelerinde yıldızlara büyük iş düşmektedir. Bu durumun farkında olan tüketim endüstrisi, popüler kültürün farklı alanlarındaki yıldızlarını kullanmak suretiyle kitleler ile buluşmaktadır. Özellikle sportif alandaki medyatik kahramanlar tıpkı birer pop yıldızı gibi karşılanmakta ve kabul görmektedirler. Yıldız sporcular/futbolcular yeni dönemde ticari birer meta haline gelmişlerdir ve kapitalist sistemin tüketimi, bu idoller üzerinden geniş kitlelere pazarlama yoluna gitmektedir. Yıldız oyuncular, var olan ekonomik sistemin işleyişine katkıda bulunurlarken aynı zamanda sistemin ideolojik yapılanması açısından da büyük önem taşırlar. Sporun endüstrileşme süreci ile beraber bazı spor dallarındaki sporcuların diğer sporculara nazaran daha fazla ön plana çıktığı/çıkartıldığı bir dönem içerisinde bulunmaktayız. Micheal Jordan ile başlayan ve David Beckham ile süren sporcu şöhretlerin günümüzdeki en önemli temsilcisi Jamaikalı atlet Usain Bolt'tur. Türkiye'de sporcular ya da futbolcular içerisinde sadece İlhan Mansız, 2002 dünya kupasının ardından sportif performansının yanı sıra saha dışında gösterdiği performansla da ön plana çıkmıştır. Sportif

Futbol, değişen dünya koşullarına ayak uydurmayı başarabilmiş ve kendisini yeniden yapılandırmak suretiyle, gelişmeleri en az hasarla atlatabilmiştir. Bununla birlikte bu büyülü oyunun ekonomi ile kurmuş olduğu bağın her geçen gün sermaye lehine ve futbolseverlerin aleyhine bir şekilde açılması ile ortaya çıkan yeni sürecin başka bir futbol ve başka bir gerçeklik olduğunu da aklımızdan hiç bir zaman çıkarmamalıyız.

ünlülerin kitleleri tüketim mekanizması ile buluşturacağı reklam mekanizması çoğunlukla büyük sportif organizasyonlar döneminde uygulamaya konulmaktadır.

Futbolun Endüstriyelleşmesi: Değişen Sadece Futbol mu?

Futbolun 1980'li yıllarda ön plana çıkmasında dünyada yaşanan ekonomik gelişmelerle, bu gelişmeleri sağlayan ideolojik yapı ile futbol arasında kurulan birliktelik etkili olmuştur. 1980'lerde tüm dünyada yaşanan liberal dalga futbolu da etkilemiş ve futbolun metalaşma sürecinin hızlanmasını sağlamıştır. Kültürel olanın ekonomik olandan ayrı tutulamadığı bu yeni dönemde kültür sanayileri (kitle iletişim araçları, turizm, boş zaman faaliyetleri, spor) ekonomi açısından vazgeçilmez faaliyetler haline dönüşmüşlerdir. Bu bağlamda tüketim ideolojisi ve yaşam tarzının kitlelere benimsetilmesinde kitleleri etkileme gücü hayli yüksek olan futboldan da yararlanılmıştır. Kapitalizmin dönüşmesine ve dünyanın giderek tek bir pazar haline getirilmesine yol açan bu yeni süreç "küreselleşme" olarak nitelendirilmektedir. Pascal Boniface'e göre, futbol, küreselleşmenin son evresidir. Futbol imparatorluğu tartışmasız en evrensel imparatorluktur. Otoritesi çok daha eksiksiz ve sağlamdır, çünkü barışçıldır. "Futbol, küreselleşmenin demokrasiden, piyasa ekonomisinden ya da internetten kesinlikle çok daha fazla ilk örneğidir" (Boniface, Futbol ve Küreselleşme).

19. yüzyılın ortalarında başlayan modern futbolun serüveni, modernleşme ve sanayileşme süreçleri ile üretim ve organizasyon modelleri arasında bir paralellik içermektedir. Futbol, değişen dünya koşullarına ayak uydurmayı başarabilmiş ve kendisini yeniden yapılandırmak suretiyle, gelişmeleri en az hasarla atlatabilmiştir. Bununla birlikte bu büyülü oyunun ekonomi ile kurmuş olduğu bağın her geçen gün sermaye lehine ve futbolseverlerin aleyhine bir şekilde açılması ile ortaya çıkan yeni sürecin başka bir futbol ve başka bir gerçeklik olduğunu da aklımızdan hiç bir zaman çıkarmamalıyız. Futbolun metalaşma/endüstrileşme ya da iş haline dönüşme süreci hızlandıkça, futbol ekonomisi büyümekte buna karşın ise futboldan almakta olduğumuz haz ve heyecanın boyutları değişmektedir. Acımasız bir rekabet ortamının varlığı futbol sahaları için de geçerlidir, artık sadece oynamak ve haz almak değil, kazanmak ve başarmak ön plana çıkmıştır. Bunun için de futbol, günümüzde hemen her şeyle ilintilendirilen bir alan haline dönüş(türül)müştür. Endüstriyel futbolun oluşmasında tıpkı sermayenin rahat dolaşımı sürecinde olduğu gibi, futbolcuların da serbest dolaşımının önemi ortaya çıkmış ve bu konuda alınan Bosmann kararları sonrasında futboldaki globalleşme süreci hızlanmıştır.

Futbol, içinde bulunduğumuz dönemin en etkili iktidar nesnelerinden bir tanesine dönüşmüştür ve bu yüzden de futboldan söz ettiğimiz her an, aynı zamanda ekonomiden-siyasetten-kimlikten-şiddetten-toplumsal yaşantı içerisindeki birtakım değişmelerden ve sıkıntılardan da söz ediyor olmaktayız. Bir oyun olmanın ötesinde futbol, toplumsal yaşam içerisinde bir 'minyatür' model olarak işlev görmekte ve onun üzerinden toplumsal yaşama bir takım rol ve değer transferleri gerçekleştirilmektedir. İşte bu yüzden futbolun 'endüstriyel futbol' olarak adlandırılması sonrasında, oynanan oyunun artık futbol olmadığının net bir biçimde dile getirilmesi büyük önem arz etmektedir. Çünkü hayatımızın her alanı ile ilintilendirilen oyun aracılığı ile, yeni dönemde yaratılan sanal kimlikler (taraftarların âidiyet bilinçleri ve kimlik oluşumları) ile 'mış gibi' olma hâli sonrasında bu oyun üzerinden gerçekleştirilen değerler transferleri arasında doğrudan bir bağlantı söz konusudur.

Şampiyonlar Ligi Sonrasında Futbol

Futbolun endüstrileşmesi son otuz yıl içinde gerçekleşmiştir. Futbolun bir 'iş' haline dönüşme sürecini hızlandıran gelişme 1992-1993 sezonunda başlayan Şampiyonlar Ligi uygulaması olmuştur. Akşar'a göre, daha önce Şampiyon Kulüpleri Kupası adıyla düzenlenen ve liglerinde şampiyon olan takımların katılabildiği organizasyon yapısının sadece adı değiştirilmekle yetinilmemiştir. Organizasyonel yapısı, niteliği ve mâlî boyutu da değiştirilmiş ve olayın gösteri yanı işle birleştirilmek suretiyle sporun endüstriyel boyutu ön plana çıkartılmıştır. Bu turnuvaya olan ilgi ve reytingin daha da yüksek tutulmasını sağlamak amacıyla, Avrupa'nın belli başlı liglerinde bulunan popüler takımlar şampiyon olamasalar da bu yarışmaya dâhil edilmişlerdir. "Futbolun bir 'show business' olduğunu çok iyi bilen ve tüm organizasyon ve maç yayın saatlerini buna göre ayarlayan UEFA'nın kriterleri, daha baştan bu işte reyting sağlamayacak ülke takımları-

nı elimine etmektedir. Futbolda ekol olmuş ve gerçek anlamda futbol sektörünün endüstri haline geldiği ülkeler, daha fazla sayıda takımı Şampiyonlar Ligi'ne gönderebilmektedir. Bu sıralama (puanlama) her ne kadar sportif performansı baz alıyorsa da, UEFA'nın 'seri başı' uygulaması, bu takımların bir şekilde bu organizasyon içinde yer almalarını sağlamaktadır" (Akşar, Endüstriyel Futbol).

Şampiyonlar Ligi uygulaması futbolun, medya ve sponsorluk temelinde endüstriyel bir iş haline dönüşme sürecini hızlandırmıştır. UEFA'nın Şampiyonlar Ligi düzenlemesiyle gerçekleştirdiği atılımın benzerini FIFA, çok uluslu şirketlerin sponsorluğuna açtığı Dünya Kupası organizasyonunu 1982 yılından itibaren 'top sponsorluk' uygulaması ve turnuvaya katılan ülke sayısını 16'dan önce 24'e ardından da 32'ye çıkartarak başlamıştır. "FIFA'nın yönlendiriciliğinde futbol, artık bir spor müsabakasından çok, tüm ayrıntılarının ekonominin gereklerine göre düzenleneceği bir pazarlama etkinliğine dönüşmüştür. Bu etkinliğin zirveleri ise dört yılda bir düzenlenen Dünya Kupası'dır. Bu organizasyonu düzenleyecek ülkelerin tercih nedenleri de sponsor firmaların istekleriyle paralellik taşımaktadır. Dünya Kupası organizasyonu, artık, sadece bir futbol şöleninin ötesinde, ciddi bir ekonomi potansiyelini harekete geçirebilen, hatta ülkelerin büyüme hızlarına etki yapabilen büyük küresel bir pazarlama faaliyetine dönüşmüştür" (Arık, "Top Ekranda").

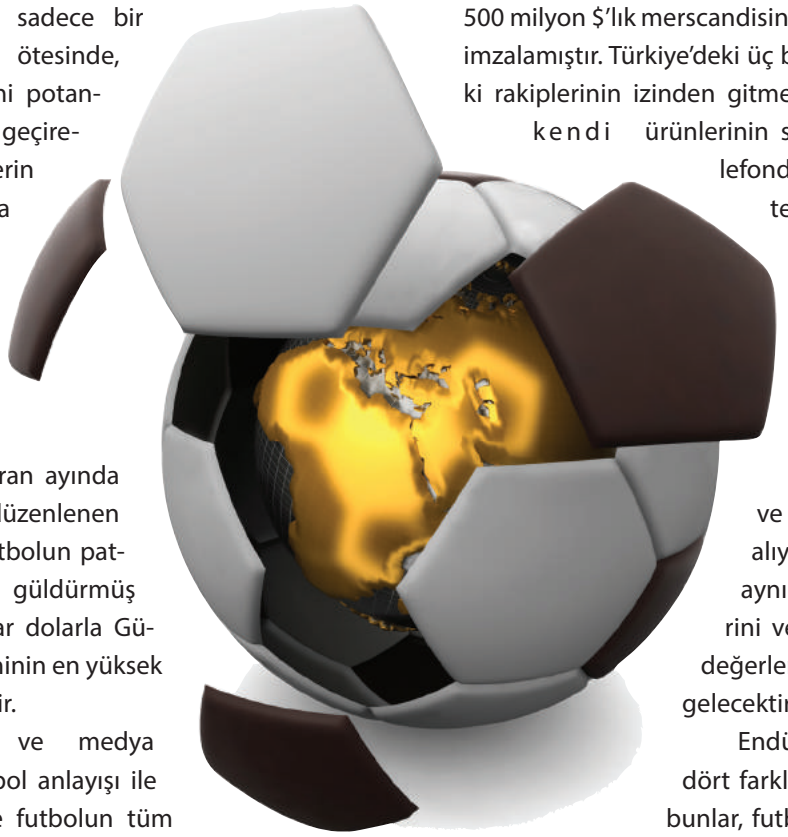

2010 yılının Haziran ayında Güney Afrika'da düzenlenen Dünya Kupası, futbolun patronunun yüzünü güldürmüş ve FIFA 3,2 milyar dolarla Güney Afrika'da tarihinin en yüksek kârını elde etmiştir.

Sponsorluk ve medya destekli yeni futbol anlayışı ile birlikte futbol ve futbolun tüm aktörleri dönüşüm geçirmişlerdir. Futbolun endüstriyel bir iş haline dönüşmesinin ardından bu oyundan/işten daha fazla para kazanmak isteyen girişimciler için en büyük kaynak taraftarlar ya da bir başka niteleme ile takım tutan müşteriler olacaktır. Taraftarlara yönelik olarak hazırlanan markalı ürünlerin pazarlanması süreci, sponsorluklar ve naklen yayın anlaşmaları ile doğrudan bağlantılı bir biçimde işlemektedir. Kendi markalarının tanınırlığını sağlayabilmek amacıyla futbol organizasyonlarına büyük paralar ödemeyi göze alan çok uluslu şirketlerin tek amacı daha fazla kâr elde edebilmek ve rakiplerinin bir adım önüne geçebilmektir.

Futbolun geniş kitleleri etkileyebilme gücü tüketim ideolojisi ile birleştirildiğinde, içinde yaşadığımız serbest piyasa ekonomisi için vazgeçilmez bir sektörün yaratılması sağlanmış olmaktadır. İşte bu yüzden günümüzde futbol kulüpleri artık sadece birer sportif örgüt gibi hareket edemezler, aynı zamanda birer ekonomik örgüt haline de dönüşmek zorundadırlar. "Endüstriyel futbolun dünyadaki en önemli temsilcisi ise hiç kuşkusuz İngiliz futbol ekibi Manchester United'dir. Manchester United, 2002 yılında Umbro yerine Nike firması ile 13 yıllığına 500 milyon $'lık merscandising ve sponsorluk sözleşmesi imzalamıştır. Türkiye'deki üç büyük kulüp de, Avrupa'daki rakiplerinin izinden gitmektedirler. Bu kulüplerimiz, kendi ürünlerinin satıldığı mağazalarında telefondan klimaya, kol saatinden televizyona kadar pek çok farklı ürün yelpazesinde hizmet verebilmektedirler. Futbolun artık futbol olmadığı bir dönemi yaşıyoruz, bu dönemde futbol bir 'business' olarak ülke içindeki paranın ve gücün tam orta yerinde yer alıyor. Futbolu konuşmak artık aynı zamanda bu iktidar ilişkilerini ve paranın egemen olduğu değerleri de konuşmak anlamına gelecektir" (Talimciler, "Futbol Değil İş").

Endüstriyel futbolla ilgilenen dört farklı kesimden söz edilebiliriz; bunlar, futbolun önde gelen unsurla-

rından olan kulüplerin yanı sıra bu büyülü oyunu geniş kitlelere aktarmakla görevli olan medya ve düzenlemeleri gerçekleştiren federasyonlar (küresel dünyada buraya ülkelerin futbol federasyonlarının yanı sıra UEFA ve FIFA'yı da dâhil etmemiz gerekmektedir) ve son olarak oyunun en önemli aktörleri taraftarlar ya da endüstriyel futbol sonrası müşterilerdir. Endüstriyel futbol, görüntülerin yanı sıra özellikle bilgisayar teknolojileri sonrasında ortaya çıkan oyunların da içine alındığı yeni bir eğlence biçiminin önemli unsurlarından bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Görselliğin ön plana geçtiği bir dünyada futbolun bilgisayar teknolojilerinin de yardımıyla pazarlanması süreci kulüpler için de yepyeni gelir kapıları oluşturmuştur. Kulüpler markalı ürünlerinin satışları için internet ortamını kullanmaktadırlar. "Bir sonraki aşama ise web üzerinden ilk naklen maç yayınları olacaktır. Meşin yuvarlağın yeni efendileri, işletim hakları ve cd, dvd, paralı erişim, reklam, sponsorluk, e-ticaret gibi ek gelir kaynakları açısından, interneti geleceği parlak bir alan olarak görüyorlar" (Authier, Futbol A.Ş.). Endüstriyel futbolun bilgisayar teknolojileri ve oyunlar aracılığı ile pazarlanması futbol pastasını daha da büyütmüştür. Üç boyutlu televizyon yayıncılığının yaygınlaşması ve bu teknolojiye sahip televizyonların pazarlanmasının önü yine futbol kanalıyla açılmıştır. Üç boyutlu gözlük takarak Arsenal-Manchester United maçını seyreden futbolseverler, 'stadyumda izlemekten daha zevkli' yorumunda bulunmuşlardır (Milliyet, "Bu Adamlar Nereye Bakıyor?", 01.02.2010).

Stadyumların yeniden inşası sonrasında oturma düzeni de değişmiş ve güvenlik gerekçe gösterilmek suretiyle ayakta maç seyretmek isteyenler, bilet fiyatlarındaki artışla birlikte stadyumun dışına yönlendirilmişlerdir. İşçi sınıfının sporu olarak başlayan futbol, endüstriyelleşme süreci ile birlikte giderek orta ve üst sınıfların sporu olmaya doğru yönlendirilmektedir. Bu yeni gidiş sonrasında taraftar/seyirci/izleyici ve müşteri kavramsallaştırmaları çerçevesinde futbol ve futbola gönül veren kitle yeniden tanımlanmak durumunda bırakılmıştır. Futbolun bir gösteriye dönüştürülmesinin ardından İngiltere'deki Premier Lig ve İspanya'daki La Liga maçları büyük ilgi toplamakta ve küresel futbol endüstrisinin ihtiyaç duyduğu yeni taraftar/müşteri tipinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Özellikle Real Madrid ile Barcelona takımları arasında oynanan ve El Clásico diye adlandırılan mücadeleyi stadyumda izleyebilmenin bedeli 300 ila 2500 Euro arasında değişebilmekte ve bu karşılaşmayı izleyebilmek için çok sayıda turist İspanya'ya akın etmektedir. El Clásico karşılaşmaları dünya futbolunun vitrinini oluşturmakta ve bu takımların marka değeri sadece İspanya ile sınırlı kalmamakta, tüm dünyada bu markaları takip eden ve bu doğrultuda para harcayan taraftar kitlelerinin oluşmasını sağlamaktadır. Dünyanın her yerinde çocukların yeni futbol idolünün Messi ya da Ronaldo olmasında, bu iki takım arasındaki mücadelelerin naklen yayınlanmasının yanı sıra gelişen bilgisayar teknolojileri ve oyunlarının çok büyük bir etkisi vardır. Bu isimler sadece futbol sahalarının değil, aynı zamanda reklamların da yıldızlarıdırlar ve bu yıldızlar üzerinden tüm dünyada bu kulüplerin forma ve diğer markalı ürünlerinin satışı gerçekleşmektedir.

Türkiye'de futbolun endüstriyel bir ürün haline dönüşmesinde ön planda yer alan Fenerbahçe ve Galatasaray kulüpleri başta stadyum gelirleri olmak üzere markalı ürün satışlarında diğer kulüplerin bir hayli önünde yer almakta ve bu durum eşit olmayan bir yarışa neden olmaktadır. Galatasaray kulübü Türk Telekom Arena Stadyumu ile yıllık 34 milyon Euro'luk bir gelirle, yıllık stadyum geliri 25 milyon Euro olan ezeli rakibi Fenerbahçe'nin önüne geçmiştir. Ancak bu rakamlar Şampiyonlar Liginde kulüplerimizin mücadele ettikleri kulüplerle kıyaslandığında tıpkı ülkemizde yaşanan haksız rekabet gibi bir rekabet koşulunun takımlarımız aleyhine oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin 2012-2013 sezonunda Şampiyonlar Liginde Galatasaray ile aynı grupta müca-

Futbolun bir 'show business' olduğunu çok iyi bilen ve tüm organizasyon ve maç yayın saatlerini buna göre ayarlayan UEFA'nın kriterleri, daha baştan bu işte reyting sağlamayacak ülke takımlarını elimine etmektedir. Futbolda ekol olmuş ve gerçek anlamda futbol sektörünün endüstri haline geldiği ülkeler, daha fazla sayıda takımı Şampiyonlar Ligi'ne gönderebilmektedir. Bu sıralama (puanlama) her ne kadar sportif performansı baz alıyorsa da, UEFA'nın 'seri başı' uygulaması, bu takımların bir şekilde bu organizasyon içinde yer almalarını sağlamaktadır.

Galatasaray Juventus maçı

dele edecek olan Manchester United'ın sadece stadyum gelirleri 128 milyon Euro'dur. Türkiye'de ezeli rekabeti izlemenin bedeli geçtiğimiz sezonun süper finalinde 66 ila 315 TL arasında değişiyordu. Bu fiyatların stadyumdaki kombine biletler sonrası kalan az sayıda bilet için olduğunu ve bu biletleri alabilmek içinde kulübünüzün anlaşmalı olduğu bankanın kredi kartına sahip olmanız gerektiği gibi birtakım gerçekleri de unutmamalıyız. "Ortalama maç biletinin 34 Euro olduğu ülkemiz, İspanya (50 Euro) ve İngiltere'den (48 Euro) sonra en pahalı üçüncü ülke konumunda yer almaktadır. Bu ortalamayı 'büyüklerin' bilet fiyatları sıçratmaktadır, örneğin Galatasaray kale arkası kombinelerini 500-700 liradan, sahayı enine gören tribünleri ise 1250-4000 liradan sattı. Fenerbahçe'nin tribün marketinde 750 ila 7450 lira arasında on bir çeşit kombine fiyat vardır. Beşiktaş ise açık tribünü 500 ila 600 liraya, kapalıyı ise 2000 ila 2250 liraya satmıştır" (Bora, "Müşteriye Eziyet").

Küresel sermayenin serbestçe dolaşımının önündeki tüm engellerin kaldırılması sonrasında endüstriyel futbolun içerisinde dönen rakamlar her geçen yıl biraz daha fazla artmaktadır. "Taraftarın Gücü" başlığıyla yayınlanan Futbol Para Liginin 2012 raporuna göre en zengin 20 Avrupa kulübü 4,4 milyar Euroluk bir gelire sahiptir. "Para Ligi'nde yer alan dokuz kulüp gelirlerini çift basamaklı bir yüzdeyle arttırabilme başarısını göstermiştir. 2009-2010 sezonunda olduğu gibi 2010-2011 sezonunda da ilk yedi sıra değişmedi. İlk yedi sırada yer alan Real Madrid, Barcelona, Manchester United, Bayern Munich, Arsenal, Chelsea ve Milan kulüpleri toplam gelirin %53'ünü kendi aralarında paylaştılar. Para Ligi'nde yer alan En Zengin 20 kulübün ortalama gelirleri ise bir önceki sezona göre 6 milyon Euroluk bir artışla 220,1 Milyon Euro'ya ulaştı. En fazla maç günü gelirine 123,6 milyon Euroluk gelirle Real Madrid ulaşırken, en fazla naklen yayın gelirini ise 183,7 milyon Euro ile Barcelona elde etti. En zengin 20 içinde en

fazla ticari gelire sahip kulüp ise 177,7 milyon Euroluk geliriyle Bayern Munich oldu" (Akşar, "Futbolun Zenginleri Yine 5 Büyük Ligden"). Rapora göre Avrupa futbol pastasının 17 Milyar Euro'ya ulaşmakta ve bunun yaklaşık %30'luk bölümü en zengin 20 kulüp tarafından paylaşılmaktadır.

UEFA eleme turları, futbol kulüpleri için büyük bir kazanç kapısına dönüşmüştür. UEFA Şampiyonlar Ligi eleme turlarına çıkan takımların ortalama kazancı 50 milyon Euro olurken, eleme turlarına çıkmaya hak kazanamamış kulüplerin katılımlarından dolayı kulüp başına ortalama gelirleri 32 milyon Euro olarak tahmin edilmektedir. Kulüplerin kazandığı düşünülen 50 milyon Euro'nun ortalama 14 milyonu UEFA katılım ücretleri ve UEFA ödül parası, 12 milyonu şampiyonaya katılım nedeniyle UEFA ticari gelirlerinden gelen pay, ortalama 10 milyonu bilet satışları, ortalama 8 milyonu sponsorluk gelirleri, markalı ürünlerdir. Fenerbahçe'nin bu sezon Şampiyonlar Ligi gruplarına kalamamasının ardından Galatasaray kulübü, ezeli rakibi sayesinde 21,6 milyon Euro'luk bir gelire 'ayağını topa dahi dokunmadan' sahip olmuş oldu.

Sonuç Olarak Neden Başarılı Değiliz!

Endüstrileşen futbol, televizyonun elinde yeni bir biçime sokulmakta ve gerçekliğinden uzaklaştırılmak suretiyle taraftarlar üzerindeki etkisi farklı biçimlerde yeniden üretilmektedir. On ikinci adam yanılsamasıyla beraber taraftarların müşterileşme süreci hızlandırılmakta, taraftarlık algısı varsayımsal bir kavrama indirgenmektedir. Endüstriyel futbol anlayışının egemen olduğu yeni futbol düzeninde paranın oyunun ruhuna attığı gollerin sayısı her geçen gün daha fazla olmaktadır. Futbol endüstrisi aracılığı ile yaratılan ekonomik kazancın artmasının ardından kulüplerin anonim şirketler haline dönüşerek borsaya girmesi sonrasında, hisse senetleri açısından da dikkat edilmesi gereken ekonomik bir yapı ve bu yeni dünyanın değerleri ile karşı karşıyayız. Ruhu olmayan ve her türlü manipülasyona açık hale getirilen futbol, bir oyun olmanın dışında her şeyle ilintilendirilen bir yapıya büründürülmüştür. Böylesi bir yapının şikeden, mafyaya oradan da ekonomik getirilere (hisse senetleri, naklen yayın gelirleri vb.) uzanması ve bu yapılarla ilgilenmesi tesadüf olmayacaktır.

Türkiye'de futbolun marka değerini korumayı kendine ilke edinmiş bir federasyon var, ancak futbolumuzda son otuz yıl içerisinde büyük ilerlemeler kaydedilmesine karşın yönetsel doğruların atılması bir türlü gerçekleştirilememiştir. Kulüp bütçelerindeki belirsizlikler UEFA'nın Finansal Fair ilkeleri ile örtüşmediği için Türkiye'nin en köklü kulüplerinden birisi olan Beşiktaş, Avrupa Kupalarına katılmaktan alıkonulmuştur. Türkiye Futbol Federasyonu'nun 2010-2014 naklen yayın ihalesi yıllık 321 milyon dolarla Digitürk tarafından kazanılmıştır (Radikal, "Türkiye En Değerli 5. Lig Oldu", 15.1.2010). İhaleye internet üzerinden yapılması düşünülen yayınlar nedeniyle Türk Telekom'un da katılması fiyatın yukarı çekilmesine yol açmıştır. Alt yapıya önem vermeyen ve naklen yayın gelirlerinin yüksekliği ile sırtını televizyondan gelecek olan paraya dayayan kulüplerin, yaptıkları astronomik transfer harcamaları sonucunda her geçen yıl biraz daha fazla borç batağına saplanmaları kaçınılmazdır. Yurt dışında başarılı sonuçlar alabilmenin yolu istikrarlı yönetim modelinin yanı sıra, stadyum gişe gelirlerini arttırmaktan ve alt yapılara önem vermekten geçiyor. Tabii bir de taraftarın/müşterinin yolunacak kaz olmadığı ve temiz futbolun herkesin en doğal hakkı olduğu gerçeğini futbolun tüm aktörlerinin kabullenmesi gerekiyor. ■

K A Y N A K L A R

T. AKŞAR, Endüstriyel Futbol, Literatür Yayınları, İstanbul 2005.
T. AKŞAR, "Futbolun Zenginleri Yine 5 Büyük Ligden", www.futbolekonomi.com, 14 Şubat 2012.
B. ARIK, (2004), Top Ekranda, Salyangoz Yayınları, İstanbul.
C. AUTHIER, Futbol A.Ş., (çev. Ali Berktay), Kitap Yayınevi, İstanbul 2002.
P. BONİFACE, Futbol ve Küreselleşme, (çev. İsmail Yerguz), NTV Yayınları, İstanbul 2007.
T. BORA, "Müşteriye Eziyet", Radikal Gazetesi, 22 Ağustos2012.
Milliyet Gazetesi, "Bu Adamlar Nereye Bakıyor?", 1 Şubat 2010.
Radikal Gazetesi, "Digitürk 2 Milyar Dolar Verdi, Türkiye En Değerli 5. Lig Oldu", 15 Ocak2010.
A. TALİMCİLER, (), "Futbol Değil İş: Endüstriyel Futbol", Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, sayı: 26, 2008.

Sidney-Olimpik Park

Barcelona-Olimpik Stadyum

Atlanta-Olimpik Park

SPORUN SOSYAL VE EKONOMİK FAYDALARI*

Gazanfer DOĞU**

IOC (Uluslararası Olimpiyat Komitesi) aday şehre şu soruları sormaktadır: Mimari yapı (tasarım ve peyzaj), tesislerin yeniden kullanılabilirliği, metruk mahallerin restorasyonu, yıkıcı arazi kullanımdan kaçınma, canlıların yaşam yerlerinin korunması ve bio-değişimlilik, yenilenemeyen kaynakların kullanımının asgariye indirilmesi, kirletici maddelerin kirliliğinin asgariye indirilmesi, kanalizasyonun işlenmesi, katı atıkların işlenmesi, enerji tasarrufu, su ve hava kalitesi, çevre bilinci.

☐ Spor en temel tarifiyle harekettir. Fakat bu hareket ister bireysel olsun ister gurup halinde olsun belli kurallar dahilinde ve bir disiplin içinde yapıldığı için sosyolojik bir olaydır. Daha da önemlisi spor, Dünya Sağlık Örgütünün (WHO) tarif ettiği esenlik (WELLNESS) kavramı kapsamında "insanın tüm boyutlarda iyi ve denge içinde olma" haline, her boyutta (fizyolojik, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, vs.) katkıda bulunabilen bir olaydır. Bu faydaları anlamak için sporun ne olduğunu tanımamız gerekmektedir.

Spor, yapan kişinin amacına göre, elit veya rekreatif olmak üzere 2 gurupta düşünülebilir:

Elit amaçlı sporda kişi sporu teknik ve taktikleri ile derinlemesine öğrenmek, pekiştirmek ve sergilemek suretiyle üst düzede ve yoğun bir şekilde gerçekleştirmeyi amaçlar. Yani madalya hedefler. Bu doğrultuda takımlar, kulüpler, federasyonlar, vb. gibi örgütlenmeler ve antrenör, masör, spor hekimleri, vb. meslekler ortaya çıkmıştır.

Rekreatif amaçlı sporda, kişi yoğun çalışma yükü, rutin hayat tarzı veya olumsuz çevresel etkilerden tehlikeye giren veya olumsuz etkilenen bedenî ve ruhî sağlığını tekrar elde etmek, korumak veya devam ettirmek aynı zamanda zevk ve haz almak amacıyla, kişisel doyum sağlayacak, tamamen çalışma ve zorunlu ihtiyaçlar için ayrılan zaman dışında kalan bağımsız ve bağlantısız serbest zaman içinde, isteğe bağlı ve gönüllü olarak ferdî veya grup içinde hareket etmeyi amaçlar. Bu amaç aynı zamanda rekreasyonun basit bir tanımıdır.

Spor zihinsel ve fiziksel bir harekettir. Bu hareket çoğunlukla sosyal ve toplumsaldır. Sporun kişiye sağladığı bireysel katkılar sonucunda kişi daha sosyal ve toplum içinde daha aktif bir birey olmaktadır.

**Prof. Dr, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

Sporun Sosyal Toplumsal Faydaları

Spor çevrecidir. Bugün dünyada daha çok spor (Kano, Rafting, Orienteering, Dağ Bisikleti, Dağcılık, Tur Kayağı, Yamaç Paraşütü, vb.) doğal çevrede yapılmaktadır ve bu sporların popülaritesi de giderek artmaktadır.

Çevrecilik ve spor o kadar içiiçe geçmiştir ki dünyanın en büyük spor organizasyonu olan olimpiyatların patronu IOC (Uluslar arası Olimpiyat Komitesi)'nin bir şehre Olimpiyat Oyunları Organizasyonu'nu vermek için ilan ettiği ölçütlerden en önemlisi olarak çevrecilik öne çıkmaktadır. Bu konuda IOC hem aday şehrin çevreci yapısına hem spor tesislerindeki çevreci yaklaşımlara hem de halkın Çevre bilinç ve tutumuna bakmaktadır. IOC aday şehre şu soruları sormaktadır :

Mimari yapı (tasarım ve peyzaj)
Tesislerin yeniden kullanılabilirliği
Metruk mahallerin restorasyonu
Yıkıcı arazi kullanımından kaçınma
Canlıların yaşam yerlerinin korunması ve bio-değişimlilik
Yenilenemeyen kaynakların kullanımının asgariye indirilmesi
Kirletici maddelerin kirliliğinin asgariye indirilmesi
Kanalizasyonun işlenmesi
Katı atıkların işlenmesi
Enerji tasarrufu
Su ve hava kalitesi
Çevre bilinci

Spordaki rekreatif yaklaşımda insanların en çok tercih ettiği sporların (bisiklet, joging, yürüme, streetball, vb.) yapıldığı yer olarak aranan ortam yeşillikler içinde ses, hava ve toprak kirliliği olmayan alanlardır. Bu nedenledir ki rekreasyon uzmanları şehir planlamalarındaki rekreasyon alanlarının yeşil ve sportif özellikleri ağırlıklı olmasına çaba sarf etmektedirler.

Spor toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi sağlar. Sporun evrensel değerlerinde, toplumlarda insanları guruplara ayıran ırk, milliyet, din, mezhep, sosyal konum, eğitim, kültür ve ekonomik farklılıklar, vb. özellikleri göz ardı eden bir yaklaşımla herkese eşit bir yaklaşım (FAİR PLAY) vardır. Hele kazanmanın ikinci plana itilip katılımın ön plana çıkarıldığı rekreatif spor, gruplar arasındaki çatışmanın azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Rekreatif sporda sosyal, ekonomik veya eğitim farklılıkları ortadan kalkar ya da önemsizleşir. Her kesimden insan ortak zevkleri doğrultusundaki bir araya gelirler ve ortak uğraşılarda bulunur. Spor her kesimden olan bu insanların birbirlerini tanımalarına, dostluk kurmalarına ve ortak amaçlar etrafında birlikte çalışmalarına imkan hazırlar. Örneğin; bir basketbol takımını oluşturan sporcuların etnik kökeni, ırkı, dini, sosyal ve kültürel durumu, eğitim düzeyi ya da ekonomik yönü katılanların hiç birisi için ön planda değildir ve önemsenmeyen unsurlardır. Takımı oluşturan ve her kesimden oluşan sporcuların ortaklaşa yaptıkları ve dikkatlerini öncelikle yoğunlaştırdıkları husus, basketbol faaliyetinin kendisidir. Bu durum toplum hayatının niteliğini geliştirmekte, toplumun moral değerlerini yükseltmektedir.

Spor demokratik toplum yaratılmasına önemli bir katkı sağlar; Bilhassa takım sporları sayesinde kişi, diğerleriyle olan ilişkilerini kurallar çerçevesinde yürütme, guruba liderlik yapma veya liderle birlikte hareket etme, alınan kararları kabullenme, ortak hedefler doğrultusunda birlikte hareket etme, vb. değerleri geliştirir. Bu değerler ise demokratik toplum açısından çok önemli bireysel değerlerdir.

Spor insanları sosyalleştirir; daha çok sosyal ilişkiler kurmasında ve geliştirmesinde büyük rol oynar. Nitekim yeni arkadaşlıkların oluşması, grup içinde yer edinme, yerini idrak edebilme ve diğer grup üyelerini tanıyabilme gibi çabalar, kişinin sosyal yaşantısını etkileyerek olgunlaşmasını ve toplum hayatına alışmasını sağlar. Spor sayesinde bu değerlere kavuşmuş toplumların yaşadığı bölgelerde sosyal yapılar (dernek, kulüp, tesisi, vb.) artar ve ortak heves ve heyecanların paylaşıldığı bir ortamdaki kişiler gelişmiş sosyal ilişkiler kurar.

Spor ve rekreatif yaklaşım toplumda çeşitliğin artmasına yardımcı olur. Bir toplumda insanların serbest zamanların da yapacak birçok aktivitesinin arayışı içinde olması çeşitliliği ve sosyal zenginliliği beraberinde getirecektir.

Sporun kişiye sağladığı bireysel katkılar sonucunda kişi daha sosyal ve toplum içinde daha aktif bir birey olmaktadır.

Rekreasyon ve sporun ulusal ruhun güçlendirilmesi, sosyal uyum (ulusal hemfikirlik), aile bağlarının

güçlenmesi (aile ilişkilerinde yakınlaşma), yaşlıları kabul(ilgi alanları oluşturarak kendilerini yararlı hissetmeleri), vb. sosyal ve toplumsal davranışların gelişmesinde de olumlu etkileri vardır.

Kanada'nın Ottowa Üniversitesi'nden Jean Harvey and Francois Houle'nin (Sociology of Sport Journal,1994, 11, 337-355) dergisindeki "Sport, World Economy, Global Culture, and New Social Movements" başlıklı makalesinde ifade ettiği gibi spor feminizm ve ekolojizm gibi yeni sosyal hareketlerden çok derin bir şekilde etkilenmiş ve onların destekçisi olmuştur. Ayrıca spor uluslar üstü iletişimin kurulması ve insanların uluslar üstü kültürel bir kimlikte toplumsal bilinç geliştirmesine yardımcı olmuştur.

Günümüzde toplum bilimciler toplumların gelişmişlik değerlendirmesini Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) ortaya koyduğu esenlik (Wellness) kavramına paralel bir şekilde ele almakta ve bir toplumu ve onu oluşturan bireyleri sadece iş ortamında ne kadar verimli olduklarıyla değil iş sonrası serbest zamanlarında ne ile uğraştıkları ile yorumlamaktadırlar. Bu değerlendirmede rekreatif spor çok önemli bir yer tutmaktadır.

Sporun Ekonomik Faydaları

Rekreatif spor, satılan araç gereçleri, yapılan tesisler ve bunların işletim maliyetleri, organize edilen etkinlikler ve bu etkinliklerin ekonomik girdileri (gişe-büfe gelirleri, katılım-hakem ücretleri, vb.) açısından incelendiğinde, bilhassa gelişmiş ülkelerde, ülke ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin ABD'de savunma sanayinden sonra ülke ekonomisinin ikinci büyük gücü olduğu bazı yazarlar tarafından dile getirilmiştir. Spor, bilhassa rekreatif felsefeyle yapıldığı taktirde, insan yaşamının önemli bir parçası, bir tutkusu haline gelmektedir. Bu durumda insanlar onun için vakit ayırmakta ve harcama yapmaktadırlar. Bu nedenle ülke ekonomilerinde ikinci büyük güç olmasına şaşırmamak lazımdır.

Modern toplumların yaşamının önemli bir parçası olan turizm içinde spor son yıllarda çok önemli bir yere gelmiştir. Bu ilişki sporun insan ve toplum yaşamında önemli bir yer almaya başlaması ve turizm sektörünün bundan faydalanmak istemesiyle ortaya çıkmıştır. Bugün turizm içinde spor çok çeşitli formlarda kendini göstermektedir:

Turizmde spordan kasıt turistlerin turizm sırasında spor yaparak sağlıklı yaşam alışkanlıklarının devamının sağlanması ve spor etkinlikleriyle turistlere sporun bireysel ve sosyal faydalarının sunulması ile onlara daha zengin ve mutlu bir ortamın sunulmasıdır. Spor turizmi ise insanların spora katılım amacına ulaşması için turizm hizmetlerinin sunulması olayıdır. Bu katılım insanların aktif katılımını (golf, binicilik, dağ bisikleti, yamaç paraşütü, vb.) hedeflediği gibi pasif katılımını da (olimpiyatlar, uluslar arası şampiyonalar, vb.) hedeflemektedir. Ayrıca nostaljik spor turizmi adı altında Kırkpınar yağlı güreşleri, rekorların kırıldığı spor tesislerinin ziyaret edilmesi hatta kullanılması, tarih yazmış şampiyonların eşyalarının sergilendiği müzelerin gezilmesi, vb. organizasyonlarla gerçekleştirilmektedir.

Yukarıda bahsi geçen makaleye göre Olimpiyatlar, FİFA Dünya Kupası, Wimledon Tenis Turnuvası gibi büyük spor organizasyonları uluslararası firmaların dünya market stratejilerinde homojen ve uluslar üstü bir kültür olarak piyasaya girme çabalarında çok önemli bir yer tutmaktadırlar. Markus Kurscheidt ve arkadaşlarının "A Socioeconomic Approach to Sports: Lessons From Fitness and Event Markets" başlıklı makalesinde belirttiği üzere vücut geliştirme salonları piyasası 20 yılı aşkın bir süredir büyüyen bir endüstri olarak ortaya çıkmaktadır. 2002 yılında Almanya'da bu merkezlerin sayısı 6500'e, üye sayısı 5,08 milyona ulaşmış ve yılda 3,16 milyar Euro'nun döndüğü bir piyasa haline gelmiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında bu merkezlerin %12 si sadece bayanlara ait ve tüm üyelerin ise % 50 den fazlasını bayanlar teşkil etmişlerdir.

Sheffield Üniversitesi'nden Robert Wilson'ın "The economic impact of local sport events: significant, limited or otherwise? A case study of four swimming events" başlıklı makalesine göre spor etkinlikleri ekonomik ve kentsel rejenerasyonda önemli bir katalizör özelliği taşımaktadır.

1980'lere kadar ev sahibi toplumlara önemli bir ekonomik yük

Spor her kesimden olan bu insanların birbirlerini tanımalarına, dostluk kurmalarına ve ortak amaçlar etrafında birlikte çalışmalarına imkan hazırlar.

getiren büyük spor organizasyonları (1976 Münih Olimpiyat Oyunları 692 milyar Sterlin'e malolmuştur.) 1984 Los Angeles Olimpiyat Oyunları'ndan (215 milyon Sterlin kazanç) itibaren önemli birer ekonomik kazanç kaynağı haline dönüşmüştür. 1996 Atlanta Olimpiyat Oyunları 5.1 milyar dolar ekonomik hareketlilik getirirken aynı zamanda 77,000 yeni iş yaratmıştır. ABD'de ulusal ve uluslar arası spor organizasyonlarında ilan edilen ekonomik değerler şaşırtıcı düzeylere ulaşmıştır. Oyunların televizyon ve sponsorluk haklarının iyi bir pazarlama stratejisiyle satılmasının ardından 1984 Los Angeles Olimpiyat Oyunları sonunda oyunların Güney Kalifornia ekonomisine yaklaşık 3.29 milyar dolarlık bir katkıda bulunması üzerine 1992 Olimpiyat Oyunları için o dönemde rekor sayılabilecek sayıda altı kent birden aday olmuştur. (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Genel Sekreteri Dr. Neşe Gündoğan'ın 28-29 Haziran 2003 tarihli Dünya Gazetesi'ndeki demeci)

Spor çevrecidir. Bugün dünyada daha çok spor doğal çevrede yapılmaktadır ve bu sporların popülaritesi de giderek artmaktadır.

İngiltere'deki Euro 96 ekonomik etkileriyle (280,000 ziyaretçi seyirci ve gazetecilerin harcamaları 120 milyon sterlin, bunların bölge otellerine yarattığı 900,000 yatakgece iş ve 4,000 tam zamanlı iş) büyük bir başarı kabul edilmektedir. Bu sonuçlar ülkelerin büyük spor organizasyonları ülkelerine getirmek için daha büyük çabalar içine girmesine sebep olmaktadır.

Büyük organizasyonlar ev sahibi şehre çok önemli TV tanıtım imkanı vermektedir. Kısa süreli TV yayını sayesinde ev sahibi şehir turizm için cazip bir dünya şehri olduğu imajı yaratabilmektedir. Örneğin Atlanta 1996 Olimpiyat Oyunları'ndan sonra bir dünya şehri kabul edildi. Barcelona bugün hala Olimpiyat Oyunları'ndan miras kalan spor tesisleri sayesinde uluslararası spor kuruluşlarının ve spor turistlerinin tercih ettiği bir şehir özelliğini taşımaktadır. Burada TV'den organizasyonu seyredenlerin nasıl gerçek turizm içine çekilebileceği önemli bir konu olarak ortaya çıkmakta ve bu doğrultuda pazarlama stratejileri uygulanmaktadır.

Organizasyon Komitesi resmi raporuna göre, 1988 Seoul Olimpiyat Oyunları'nı organize eden Güney Kore'nin 1988 yılındaki endüstri malları ihracatı bir önceki yıla oranla %28.3lük artış göstererek 60.67 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer taraftan Güney Kore'yi 1988 yılında ziyaret eden turist sayısı bir önceki yıla oranla %23 artış göstererek ülke ekonomisine 3 milyar 300 milyon dolarlık bir gelir sağlamıştır. Seoul Oyunları 1982 -88 yılları arasında 302,000 kişilik ek istihdam yaratarak işsizlik oranının da düşüş göstermesine yol açmıştır.

Olimpiyat Oyunları organize etmek için dört kez aday olup kaybetmesine rağmen yılmayan ve beşinci adaylığı olan 1992 Olimpiyat Oyunları'yla bu şansı elde eden İspanya'nın Barcelona kenti 1991 yılının ortalarına gelindiğinde Avrupa'daki en gelişmiş ve yaşanabilir kentler arasında sekizinci sıraya yükselmiştir. Ayrıca Barcelona Olimpiyat Oyunları 1986-1992 yılları arasında 326,301 kişilik ek istihdam yaratarak işsizlik oranının da büyük bir düşüş göstermesine yol açmıştır.

1996 Atlanta Olimpiyat Oyunlarının 1991-97 yılları arasında Georgia eyaleti ekonomisine katkısı ise 5.1 milyar dolar olmuş ve oyunlar sonunda eyalet hükümeti 176 milyon dolarlık vergi geliri elde etmiştir.

İstanbul, Olimpiyat Oyunları'nı organize ettiği takdirde, oyunlar alındıktan organize edinceye kadar olan yedi yıllık hazırlık süresi içerisinde İstanbul Olimpiyat projesi çerçevesinde 1 milyar 772 milyon dolarlık doğrudan yatırım yapılacak ve oyunların televizyon yayın hakları, bilet satışı, sponsorluk ve hediyelik eşya satışı programından elde edilecek gelirlerle bütçe karşılanacaktır. Bu dönemde yıllık 180,000 kişilik istihdam yaratılması, doğrudan ve dolaylı yatırımlarla gayri safi milli hasılatımıza yaklaşık 8 milyar dolar ek bir katkı sağlanması ve ülkemizi 2,5 milyon ek turistin ziyaret etmesi beklenmektedir.

Amacı ne olursa olsun spor, uluslararası örgütlerinin ortaya koyduğu evrensel değerler ile ele alınmak kaydıyla her kesimin faydalandığı önemli bir araçtır. Bunu sağlamak için çeşitli işbirliği anlaşmaları yapılmaktadır. Dünya Turizm Ajansı (WTA) ile Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) arasında 2001 yılında Barcelona'da imzalanan işbirliği protokolü ve uluslararası spor örgütlerinin kendi şampiyonalarını organize etmek isteyen şehir ve ülkeler için ilan ettiği organizasyon kriterlerini içeren sözleşmeler bu hususta gösterilebilecek güzel birer örnektir.■

*27-18 Nisan.2006 Eskişehir.Sağlıklı Kentler Birliği Toplantısı.

GÖLGELİK

Ahmet Turan Alkan*

☐ Kuralsız oyun yok; yeni bir oyun icat etmek, kendi çapında kural koyuculuk gerektirir. Saçma-sapan da olsa oyunun bütün heyecanı, eğlencesi burada.

"Dünyâ hayâtı bir oyundan, bir oyalanmadan başka bir şey değildir. Âhiret yurdu ise muttakîler için elbet daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız başınıza gelmeyecek mi?" (En'am- 32) âyetinin derinliği başdöndürücü. Buradan hareketle futbolu bir eğlencelik, bir oyun olarak meşrulaştırmak densizliğine düşmeyeceğim; bence bu âyet, oyunla "Hakîkat" arasındaki inceltilmiş tefriki hatırlatıyor bize. Dünya hayatı bir oyun, bir eğlenceliktir (Dünya dedikleri bir gölgeliktir) ama oyunun kurallarını ciddiye alırsanız Hakîkat'i kazanabilirsiniz. Oyunu ciddiye almalı fakat onu asıl sürecin kendisi yerine koymamalısınız. Eğer "oyun felsefesi"nin ayrıntılarına dikkat kesilebilirseniz futbol bile size ehemmle mühimm arasındaki ince ve hayati çizgiyi görünür kılabilir.

Aksi takdirde ne olur?

Aksi takdirde olacakları zaten yaşamaktayız; ortalık, futbolu "Dünya hayatı"nın kendisi zanneden divânelerle dolu. Futbol, dini ikaame ediyor çaktırmadan. Bütün oyun ve eğlencelerin "Din"i ikaame edebilmek gibi bir âşüfte çehresi vardır: Ticaret, siyaset, Karadeniz tâbiriyle "Sevdâluk", evlâda düşkünlük, her nevi fart-ı muhabbet vesaire...

İbret almasını bilene şu basit ve önemsiz futbol eğlencesi bile çok esasen mahz-ı ibrettir; ibret gözü kapanmış olana Üsküdar'ın Ramazan selâları bile tahammülfersâ gürültü gibi gelir.

Ey futbol meraklıları, Rabbimiz Allah'tır; hatırlatmak isterim! ■

ERTUĞRUL SAĞLAM İLE SÖYLEŞİ

Teknik direktör, eski milli futbolcu. Ertuğrul Sağlam, futbol kariyerine 1979-1985 yılları arasında Ereğli Demirspor'un altyapısında oynayarak başladı. Yıldız Teknik Üniversitesi, Metalürji ve Malzeme Mühendisliği bölümünde okurken Fenerbahçe'nin genç takımına girerek futbolla bağını daha da pekiştirdi. Daha sonra Spor Akademisi'ne kayıt olan Sağlam, bu bölümden başarıyla mezun oldu ve aynı bölümde master derecesi almaya hak kazandı. 1986 yılında Gaziantepspor'a transfer olarak ilk 1. Lig deneyimini Gaziantep formasıyla kazandı. 1988 yılında Samsunspor'a transfer olan Sağlam, dört büyüklerin dikkatini üzerine çekti ve 1994-1995 futbol sezonunun başlangıcında Beşiktaş'ta imza atarak siyah beyazlı takıma transfer oldu. Beşiktaş'ta forvet olarak görev yapan başarılı oyuncu sahaya çıktığı 167 maçta toplam 103 gol kaydederek takımının efsaneleri arasına girmeyi başardı. Sağlam'ın forma giydiği son takım ise 2000-2003 yılları arasında kadrosunda 2. kez yer aldığı Samsunspor oldu. 2003 yılının sonunda aktif futbol hayatını noktaladı. Lig maçlarının yanı sıra Milli Takım'ın da vazgeçilmez oyuncularından birisi olan Ertuğrul Sağlam, toplam 41 kez milli forma giydi. Oyuncu olarak aktif spor hayatını noktaladıktan sonra teknik direktör olarak Samsunpor'u, ardından Kayserispor ve Beşiktaş'ı çalıştıran tecrübeli hoca, çalıştırdığı 2009-2010 futbol sezonunda Bursaspor'u Türkiye Süper Lig şampiyonu yaptı.

☐ Başarıyı getiren etkenler nerede saklıdır?

Biz ekip çalışmasına inanan insanlarız. Bu doğrultuda başkan, yönetim, teknik ekip, futbolcular ve personelin beraber çalışması çok önemli bir husustur. Zira bizlerin teknik adam olarak bütün bu saydığımız hedefleri başarı yoluna sokmak gibi bir zorunluluğumuz vardır. Başarıda en büyük pay sahibi ve bu güzel neticenin ana aktörleri olan futbolcularımızın önce kendi potansiyellerinin ve güçlerinin farkına varmaları gerekiyor. Biz onlara öncelikle bunu, daha sonra birbirlerine inanarak ve takım ruhuna güvenerek bir çok şeyi başarabileceklerini anlattık. Bu güven duygusunu yaşayarak ve tecrübe kazanarak her geçen gün üst seviyeye çıkardık. Saha sonuçları da bizi destekledi. Her kazanılan maç bu konuda bize ekstra güç sağladı ve sonucunda başarıya inanmış bir topluluğun neler yapabileceğini bütün ülkeye göstermiş olduk.

İyi futbolcu olmak için sadece yetenek yeterli midir?

Hayır, bu düşünceyi taşımıyorum. Eğer bu yeteneklerinizi sorumluluk alarak destekleyemiyor, moral motivasyonla başarıya yönlendiremiyorsanız, disiplin ve güven konusunda ciddi zaaflarınız varsa, bu yeteneğinizin hiç bir işe yaramadığını göreceksiniz.

İnancın spora yansıması nasıl olur?

Sağlam bir Allah inancı olan insan, kişilik ve karakter konusunda belli bir yeterliliğe sahiptir. İyi sporcu olmanın en önemli kriterlerinin başında kişilik ve karakter sağlamlığı gelir. Dolayısıyla inançlı bir insanın başarılı olma noktasında avantajı vardır. Ayrıca inançlı bir insan sorumluluk sahibidir aldığı paranın hakkını vermeye çalışır. Bu spor hayatına performansını etkileyecek kötü alışkanlıklardan kendini uzak durmak şeklinde yansır herşeyden önce. Düzgün bir hayatı vardır. Bütün bunları bir araya getirdiğimiz zaman inançlı bir sporcunun başarı konusunda daha kazançlı olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz.

Futbolun tüm dünyada olduğu gibi ülkemizdeki gücü ve futbolda şiddet hakkında ne düşünüyorsunuz?

Futbolun toplum üzerindeki yerini ve gücünü inkar edemeyiz. Ülkemiz futbolu seven ve onunla yaşayan bir ülke. Bizim sıkıntımız maalesef futbolu hayatımızdaki daha önemli şeylerin önüne koymak. Ana sıkıntılardan bir tanesi hala insanımızın futbolu bir spor olarak değerlendiremiyor olması. Neticede, kazanan taraf, sporun amacının dostluk-kardeşlik, barış ve eğlence olduğunu unutarak sevincini, kaybedeni incitmeden yaşayamıyor. Kaybeden de sanki dünyanın sonuymuş gibi görüyor. Burada, futboldaki şiddeti ve holiganizmi önlemek için öncelikle sporun amacının insanlara çok net bir şekilde anlatılması lazım.

Acaba futbola gereğinden fazla mı ehemmiyet veriliyor, ne dersiniz?

Kesinlikle. Avrupa'da futbola ilgi oldukça yüksek olmasına rağmen Avrupa'nın bir avantajı; toplumun diğer spor dallarına da ciddi anlamda önem vermesi. Avrupadaki diğer ülkelere baktığımızda en az futbol kadar 2-3 spor dalı daha var. Bizim ülkemizde futbol dışında basketbola biraz ilgi var.

Teknik direktör olmanın yolu nereden geçiyor?

Profesyonel futbol oynamış ve belli kriterleri yerine getiren futbolcuların gerekli kursları başarıyla bitirip en sonunda teknik direktörlük kursuna hak kazanıp, bu süreçte spor kulüplerinde çalışmaları gerekiyor. Ayrıca beden eğitimi ve spor alanında antrenörlük bölümünden mezun olanlar da bu aşamalardan geçerek teknik direktör olmaya hak kazanabiliyor.

Spor sayısı okurlarına mesajınız var mı?

Şehirleri birbirine bağlayan bir spor olan futbolun amacının sadece kazanmak değil, aynı zamanda toplumları da birbirine bağlayan bir eğlence olduğunu hatırlatmak istiyorum. Bu işin içindekiler topluma güzel mesajlar vermek zorunda. Okuyucularımız herhangi bir takımın taraftarı olabilirler. Futbolu bir spor olarak görmeleri ve futbolda kazanmak kadar kaybetmenin de olduğunu bilmeleri çok önemli. Rakibe saygı göstermeli ve kaybettiği zaman kazananı alkışlamalı. Bilinçli bir futbol izleyicisi olarak futbola değer katmalarını tavsiye ediyorum ve teşekkür ediyorum. ■

Başarıda en büyük pay sahibi ve bu güzel neticenin ana aktörleri olan futbolcularımızın önce kendi potansiyellerinin ve güçlerinin farkına varmaları gerekiyor. Biz onlara öncelikle bunu, daha sonra birbirlerine inanarak ve takım ruhuna güvenerek bir çok şeyi başarabileceklerini anlattık.

OSMANLI SPOR TEKKELERİ*

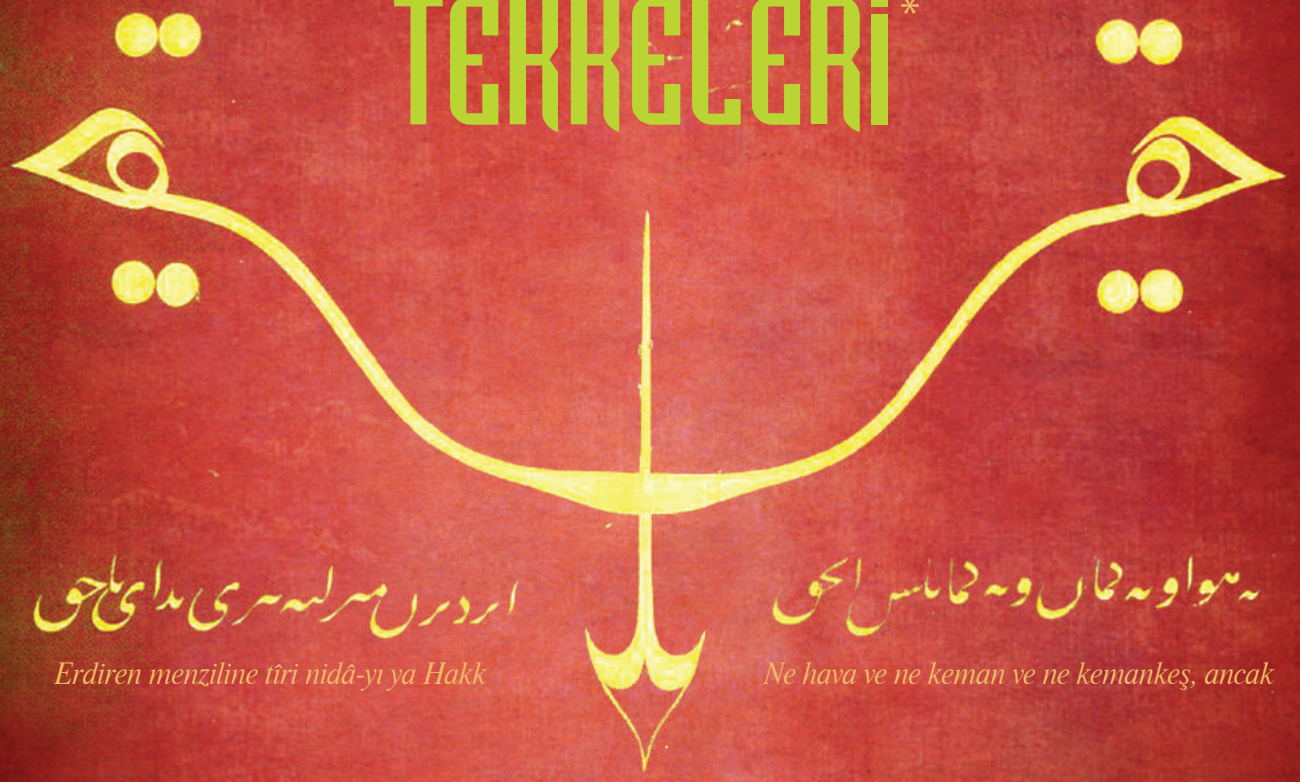

Caner ARABACI**

İslâm inancıyla, okçuluk yüceltilmiştir. Güreşte nasıl Hz. Hamza güreşçilerin pîri ise, okçuların pîri de sahabeden Sa'd b. Ebi Vakkas'tır.

* Bu yazı, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Münasebetiyle Osmanlıda Spor Sempozyumu 26-27 Mayıs 1999 Konya, adlı S.Ü. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu yayını, Konya 2000, s. 141-169'da yayınlanan "Osmanlı Spor Kuruluşları-Vakıf İlişkisi" başlıklı tebliğden özetlenmiştir.

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Selçuklu'da olduğu gibi Osmanlı da dinamik bir toplum meydana getirmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla hayatın her alanında yarış öne çıkarılmıştır. Diyelim ki, oku-yayı hasmından daha kaliteli yapma, daha uzağa atma ve hedefi vurma, ata daha iyi binme, hatta hasımlarının bilmediği biniş usulleri geliştirme yarış konusudur. Güreşi, yakın döğüşü daha teknik yapma mecburiyettir. Çünkü az nüfuslu, yüksek idealli bozkır toplumunun, çoğa karşı durabilmesi, nitelikli insan yetiştirmesiyle mümkündür. Nitelikli insan ise genel kabul görmüş bir anlayışla, kurumlaşma ile yetişir.

Spor Osmanlı Devleti'ni kuran aşiret halkının bir hayat tarzı idi. Kız-erkek her çocuk, küçük yaştan itibaren ata binmesini, güreş tutmasını öğreniyordu. Yedi yaşından sonra ok atmayı, biraz daha büyüyünce ava gitmeyi, kılıç kullanmayı, gürz sallamayı öğrenip yaşı ilerledikçe savaşa gidebilecek eğitimi alıyordu. Her yiğidin amacı: "Alp" unvanını almaktı. Çünkü Alpler, komple sporcu, kahraman ve savaşçı idiler. Zaten hazırlık safhasında spor; iyi bir savaşçı olmak için yapılıyordu (Kahraman, Osmanlı Devleti'nde Spor, s. 22). Aslında, sporla iç içe hayat tarzı, Asya'dan getirilen şekliyle kalmamış, zamanla toplum-devlet büyüdükçe, kurumlaşarak yerleşip kökleşmiştir.

Cündî kuruluşlar bunlardandır. Cündî kavramı, Arapça asker anlamına gelen "cünd" kelimesinden türemedir. Askere ait olan demektir. Fakat zamanla "binicilikte mahareti olanlar" hakkında kullanılan bir tabir olmuştur. Ata binmek, ata ait her çeşit talimde, at üzerinde silah mahareti olanlar hakkında kullanılan bir tabir olmuştur. Cündîlik, ata binmek, ata ait her çeşit talimde, at üzerinde silah kullanmakta ustalık göstermektir. Mesela kılıç ve mızrak kullanmak, cündîlerin en tabii maharetlerindendir. Cündî, neticede atlı asker, yani sipahidir (Pakalın, I, 317; Kahraman, Spor, s. 444; Devellioğlu, Lügat, s. 180; Sertoğlu, Lügat, s. 68).

Avcılık, binicilik, at yarışları, cirit, cevgân (çöğen), matrakçılık, tomakçılık cündî sporları olarak öne çıkar. Bunlara güreş, ok atıcılığı, baştan itibaren ayrılmaz dallar olarak eklenmektedir. Osmanlılar savaş aletlerini kullanmayı, bir çeşit sportif gösteriye dönüştürmüşlerdir.

Sportif gösterilerin altında ise, toplumu hatta devleti de işin içine çeken kocaman bir alt yapı bulunmaktadır. Osmanlı'da spor, sadece geçici heves ve ilginin ürünü değildir. Cündî teşekkülleri: kemankeş tekkeleri, okçu tekkeleri, zorhâneler hem spor kulüpleri, hem spor okul ve salonlarıdır. Üstelik bunlar kurum kültüründeki; "temel değerler, lider ve kahramanlar, hikâye ve efsaneler, tören ve semboller" gibi kurum mensuplarının uyumunda kullanılan ana unsurları, bütün incelikleriyle değerlendirmişlerdir. Çünkü Osmanlı spor tekkeleri başarıda devamlılığı, istenilen insan tipini üretmeyi hedeflemektedir.

Osmanlı spor teşekküllerinin, hemen bitişiğinde genelde çok amaçlı kullanılabilen stadyumları; yani ok meydanları, çayırlıkları bulunmaktadır. Bu yazıda; güreş ve okçuluk olmak üzere iki spor kurumu üzerinde durulacaktır.

Güreş Tekkeleri

Günümüzde güreş, tekke ve vakıf kelimelerinin yan yana kullanılması abesle iştigal gibi düşünülebilir. Normalde ferdî bir spor dalı olarak görünen güreşin, daha çok mistik, dinî çağrışımlı kavramlarla nasıl bir ilişkisi olabilir? Bu soruya cevap arayabilmek için kısa da olsa biraz gerilere gitmek gerekmektedir.

Güreşin Türk toplumunda İslâm öncesinde de yaygın olduğu bilinmektedir. O kadar yaygınlaşıp yerleşmiştir ki sadece erkeklerin değil, kızların da yaptığı bir spor olmuştur. Dede Korkut'ta anlatılan, Bamsı Beyrek'in evleneceği eşte aradığı vasıflar, hem güreşin hem de yiğitlik duygusunun toplumun her kesiminde ne kadar kabul gördüğünü göstermektedir. Beyrek, kendisi için "yerinden doğrulmadan kalkan, atına binmeden binen, düşmana varmadan baş getiren" kız istemektedir. Talip olduğu Banu Çiçek de ondan çok farklı değildir. Koca olmak isteyenin; ata binme, ok atma ve güreşte kendisini yenmesini şart koşmaktadır (Ergin, Dede Korkut, s. 123-124). Bamsı Beyrek-Banu Çiçek olayının Anadolu'da, Maraşlı yörük kızı ve eşi gibi benzerleri anlatılmaktadır.

Güreş tekkeleri, güreşçilerin konakladığı, idman yaptığı yerlerdir. Mimarisi, bölümleri de ona göre teşekkül etmiştir. Diğer tekkelerden farkı, yazın dışarıda idman ve yarışma yapılmasına elverişli çimenlik ve bir bahçesinin bulunmasıdır. Oda sayısı, genelde Osmanlılarca kutsal sayılan, 24 Oğuz boyu sayısına eşit olmaktadır.

Bayramlar, düğünler, doğum şölenleri, pazar-panayır kurma vb. millî-manevî, sosyal günlerde güreş tutmak töre haline gelmiştir. İslâm'dan sonra ise bu sporu benimseyip yaygınlaştırmada millîliğe, dinî destek de bulunmaktadır (Evliya Çelebi, Seyahatname, I, 189; Özcan, Güreş, s. 317; Güven, Spor, s. 16).

Güreş, başta padişah sarayı olmak üzere, saraylarda desteklenen bir spordur. Saray dışında güreşin

Pehlivanlar güreşirken (Nakkaş Osman, Surname-i Hümayün)

geliştirildiği spor tekkeleri bulunmaktadır. Tekke, yaygın olarak kabul edildiğinin aksine sadece tarikat ehline ait mekânlar değildir. Değişik meslek erbabının da tekke ve zaviyeleri vardır. Orada raks, spor, fizik terbiyesi, konuk ağırlama, yardım, tedavi ve tecrid (cüzam tedavisi) yapılmakta; değişik mesleklerin (debbağ, çiftçi, miskinler tekkesi gibi) tekkeleri bulunmaktadır (Ergin, Maarif Tarihi, I-II, 224-237; Küçükdağ, Tekke ve Zaviyeler, s. 142). İşte, güreşçi tekkeleri de, güreşçileri yetiştirme amacı ile hemen hemen her önemli yerleşim biriminde kurulmuş müesseselerdir (Konyalı, Konya, s. 61). Amaç, güreşçi yetiştirmektir. Ama "pehlivan tekkeleri" acaba, "savaş eğitiminden soyutlanmış, bütünüyle spora, özellikle de güreşe yönelik ilk örgütsel yapı" mıdır? Gerektiğinde bilgilerini, vatanı ve inancı için kullanacak yapıda eğitim verilmektedir. I. Murad, "İslâm ordusu eğlensin diye", Edirne Güreşçiler Tekkesi'ni, gürbüz, kuvvetli, hünerli gençler için yaptırır (Seyahatname, I-II, 172-173, 189; III, 348). Gaza meydanlarının "düğün" gibi algılandığı bir anlayışta; güreş de bir çeşit eğlence olmaktadır.

Aslında, spor tekkelerinin kurucuları, meşhur ilk tekke şeyhleri "gaza" yolundaki insanlardır. Bu tekkelerin sporu, "gayeli" yaptıklarını düşündürmektedir.

Osmanlı devrinde kurulan güreş tekkelerinden bazıları şunlardır: Orhan Gazi zamanında (1358) açılan Bursa Güreşçiler Tekkesi (Kahraman, Güreş, II, 9; Özcan, Güreş, s. 319); I. Murad Gazi (1359- 1389) tarafından Edirne'nin fethinden sonra açılan Edirne Güreşçiler Tekkesi (Peremeci, Edirne, s. 116; Ertür, Kırkpınar, s. 301; Edirne 1973, s. 165); II. Murad (1445) tarafından Okçular Tekkesi ile birlikte yaptırılan Manisa Güreşçiler Tekkesi (Emecen, Manisa, s. 106; Kahraman, Güreş, II, 17); İstanbul'da Pehlivan Şüca Tekkesi ve Pehlivan Demir Tekkesi (Kahraman, Güreş, II, s. 21-26, aynı yazar, Spor, s. 190); Konya Güreşçiler Tekkesi (Konyalı, Konya, s. 611-612; Kahraman, Spor, s. 106; Güven, s. 11; Küçükdağ, s. 144); Demir Baba Tekkesi (Bulgaristan-Deliorman Bölgesi'nde). Ayrıca Mekke, Cidde, Mısır, İskenderiye, Lâzkiye, Şam, Urfa, Halep, Maraş, Amasya, Tokat, Ankara, Tire, Kütahya, Bergama, Akhisar, Yenice, Üsküp, Gelibolu, İpsala, Ustrumca, Avlonya, Diyarbakır, Balıkesir, Belgrad, Bağdad'da da güreş tekkeleri bulunmaktadır. Güreş tekkelerinin, bir hayat tarzının, dünya görüşünün ve spor anlayışının ortak ürünü olarak, bütün Osmanlı yerleşim birimlerinde var olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Yapı ve Müştemilât

Güreş tekkeleri, güreşçilerin konakladığı, idman yaptığı yerlerdir. Mimarisi, bölümleri de ona göre teşekkül etmiştir. Diğer tekkelerden farkı, yazın dışarıda idman ve yarışma yapılmasına elverişli çimenlik ve bir bahçesinin bulunmasıdır.

Evliya Çelebi, Edirne Güreş Tekkesini, kapalı kısımda birçok odaları olan bir yapı olarak anlatır. Odalardan bir kaçı şeyh ve ailesi; diğerleri halife, derviş (güreşçi) ve misafirlerin yatıp-kalkması için ayrılmıştır. "Tekke tabanı, siyah taş gibi yağa bulanmış bir arbede meydanı"dır. "Ehil olmayan"ın dolaşması bile, düşüp başını yere çarpma ihtimalinden dolayı tehlikelidir. Ama "iki şecaat meydanı eri, gömleksiz ve çıplak ayakla bu meydanda iki-üç saat", "o" yağ üzerinde" mücadele etmektedir. Salon, aynı zamanda güreş okulunun, müzesi durumundadır. Çünkü "meydanda eski pehlivanların demirden yayları, okları, gürzleri ve çeşit çeşit kemankeş darbları, sadakları, zerdeste (zırh) ve matrakları, kırkar-ellişer okka gelen manda derisinden yağlı kisbetleri ve nice pehlivan aletleri asılıdır. Tekkenin bir mutfağı, kileri bulunmaktadır. Çünkü günde "iki defa", bol yemek çıkmaktadır (Seyahatname, I, 244; III, 349). Oda sayısı, genelde Osmanlılarca kutsal sayılan, 24 Oğuz boyu sayısına eşit olmaktadır (Kahraman, Spor, s. 190).

Pehlivan tekkelerini, küçük kabristanı tamamlamaktadır. Bu kabristan, aynı zamanda salonda sergilenen "pehlivanlık ve kahramanlık" müzesi gibi, bir ziyaret yeridir. Tekkenin kurucusu, şeyhi ve şeyhlerinin türbe veya kabirleri bulunmaktadır.

Güreşçi tekkelerinin şeyhi, güreşte isim yapmış, bilgi ve otoritesi kabul edilmiş birisidir. Yardımcıları da bulunmaktadır. Tekkeye, güreşe heves eden, bu spora "dayanabilecek bir vücut ve güce sahip", bekâr, içki içmeyen, çok sade yaşayıp, zamanının çoğunu güreşle geçiren kimseler alınmaktadır. Ayrıca tekkenin kisbet giyinmek, dua okumak

gibi kurallarına uymak gerekmektedir (Abdülaziz Bey, Osmanlı Adeti, II, 378; Kahraman, Spor, s. 105).

Haftada iki kere güreş tutulmakta, kış günleri ve yağışlı havalarda güreş, tekkede yapılmaktadır. Yazın ve iyi havalarda kırda yapılmaktadır. Yarışmalar, cuma günleri ve kendine has bir törenle başlatılmaktadır. Mesela, Edirne Güreşçiler Tekkesi'nde, "Rumeli dilâverleri toplanarak Cuma günü 70-80 çift genç pehlivan el sıkışıp el öptükten sonra, koç gibi tokuşup Gülbank-ı Muhammedî çekilip muhabbet meydanında güreş tuttuklarında insan hayran" olmaktadır. Onlar bu halleri ile pirlerinin ruhunu şâd edip, "bütün İslâm bahadırlarını gazaya teşvik" etmektedirler. Kaygan zemin üzerinde saatlerce güreşirken üçyüz altmış çeşit pehlivan hileleri" (oyun) göstermektedirler. Bu oyunlardan bazıları, kesebendhânesinden tutmak, künde atmak, şîraze veya sarma, kesme, terskepçe, kavak, dilme, Cezayir sarması, karakucak, havalama, kertme, boğma, şakı, kapan atmadır. "Pehlivanlıkta "pazu kuvveti" sanatkârlıktır. "Hile (oyun), erlikten de üstündür." Savaşa giden gençlere, "silahşörlük ve pehlivanlık çok lâzımdır. Çünkü Hazreti Peygamberin sünnetidir" (Evliyâ Çelebi, I, 189; III, 349; Aziz Bey, II, 378).

Tekkeler, vakıf eserlerdir. Kurumu sürdürecek gelir kaynakları bulunmaktadır (Gökbilgin, Paşa Livası, s. 98, 121; Kahraman, Güreş, II, s. 3; Kahraman, Spor, s. 190). Vakıfların idarî yönden yeniden tanzim edildiği, Yeniçeri Ocağının, Peykhanelerin kaldırıldığı II. Mahmut devrinde (1826) güreşçi tekkeleri de kapatılmış olmalıdır (Özcan, Güreş, s. 319).

Okçu Tekkeleri

Okçuluk, bir avlanma, savaş (savunma-saldırı) ve spor dalı olarak Türklerde köklü bir tarihe sahiptir. Dolayısıyla yaya-at üstünde eğitimi, ferdî veya toplu kullanım şekilleri geliştirilmiştir. Atış gayesine uygun sesler çıkaran oklar vardır. Ok; yapımı, rengi, tipi ile işaret ve haberleşme aracı da olmuştur.

İslâm inancıyla, okçuluk yüceltilmiştir. Güreşte nasıl Hz. Hamza güreşçilerin pîri ise, okçuların pîri de sahabeden Sa'd b. Ebi Vakkas'tır (Riyazü's-Sâlihîn ve Tercemesi, s. 527-576; Seyahatnâme, I, 15).

Löwenhielm'den Okçular Tekkesi Tasviri

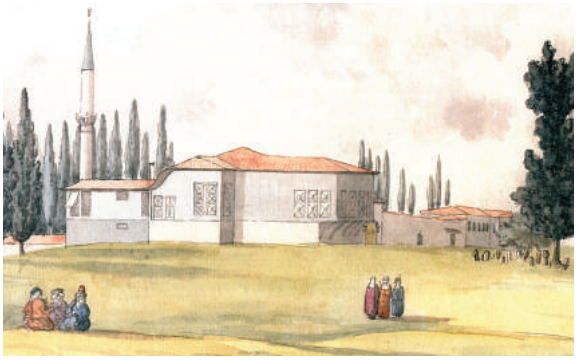

Osmanlılar birçok konuda olduğu gibi okçulukta da varolan köklü kültürü, geliştirip kurumlaştırmıştır. Yalnız okçuluk konusunda kurumlaşma, ordu ihtiyacını karşılama güdüsü ile sınırlı kalmamıştır. Zira II. Selim'den sonra harplerde ok-yayın kullanılmaz. Ama okçuluk, tekkeleriyle birlikte 19. asır sonuna kadar devam eder. Bizde tarihî seyir kesintiye uğrasa da dünyada okçuluk devam etmektedir.

Osmanlılar ok atıcı (kemankeş) yetiştirmek için tekkeler, talimhâneler, ok meydanları yapmışlardır. Yalnız bu tür yerler sadece, bina olarak hazırlanıp bırakılmamıştır. Başlarına yeterli ve yetenekli görevliler atanıp, kuralları konarak, başarılı sporcular ödüllendirilerek işletilip canlı tutulmuştur.

Osmanlı devrinin bilinen ilk ok meydanı, Orhan Bey zamanına ait ve Bursa'dadır. Fetihten sonra Edirne'ye, İstanbul'a, Kahire'ye okçu tekkeleri açılmıştır. Aslında bütün önemli merkezlerde en az birer, İstanbul gibi büyük şehirlerde birden fazla meydan yerleri tahsis edilmiştir. İstanbul Okçular Tekkesi, bu konuda fikir verecek durumdadır.

İstanbul Okçular Tekkesi, Kasımpaşa ile Darülaceze arasındaki Okmeydanı'ndadır. Duvarlarla çevrili geniş bir avlu ortasında, iki katlı ve cami ile bitişik, ahşap tek çatı altında ve iki kapılı bir mekândır. Avlu duvarının kuzey-doğu köşesinde tekkeden ayrı, haremliğe sahip bir köşkü (kasr) ve onun iki yanındaki duvarlar boyunca peykeli hizmetkâr odaları vardır (İşli, Okçular Tekkesi, s. 124; Pakalın, II, 723). Tekkenin mescidini, Fatih Sultan Mehmet, mutfağını oğlu II. Beyazid (1481-1512) yaptırmıştır (Ayvansarayî, Hadîkatü'l-Cevâmi, II, 19). Gürcü Mehmet Paşa 1624'te minberli namazgâh yaptırır. 1770'te III. Mustafa (1757-1774) tekkeye bir minare ilâve eder. I. Abdülhamid'in (1774-1789) eşi, 1786'da üstü namazgâhlı çeşme inşa ettirir. Yazın gelenlerin serinletilmesi, ikram edilecek şerbetlerin soğutulması için, karlıklar tesis olunur. II. Mahmud'un talimatıyla (1808-1839), 1832'de tekke tamamen yenilenir (İşli, Okçular Tekkesi, s. 124, 126).

Okçuluk, bir avlanma, savaş (savunma-saldırı) ve spor dalı olarak Türklerde köklü bir tarihe sahiptir. Dolayısıyla yaya-at üstünde eğitimi, ferdî veya toplu kullanım şekilleri geliştirilmiştir. Atış gayesine uygun sesler çıkaran oklar vardır. Ok; yapımı, rengi, tipi ile işaret ve haberleşme aracı da olmuştur.

Zihgir: Okçu Yüzüğü

Tekke giriş kapısının sol tarafında Meydan (Semahâne) denilen büyük salon bulunmaktadır. Meydan odasının üç tarafı minderlerle çevrilidir. Duvarlarda, pencere aralarında ahşap dolaplıklar, bunların üzerinde tepe pencereleri ve raflar yer almaktadır. Dolaplara, kemankeşlikle ilgili kitaplar, emirnâmeler, Okmeydanı'na ait kayıt defterleri konmaktadır. Ayrıca okçular, geldiklerinde ok ve yaylarını bu dolaplara koyup, abdest alıp-namaz kılmaktadırlar. Duvarlara ok kuburları, yaylar, kemanlar, okçulukla ilgili "hat"lar asılmaktadır (Ergin, Maarif, I-II, 227; Pakalın, II, 721; İşli, Okçular Tekkesi, s. 124). Güreşçiler tekkesindeki müze, hatıraları eğitim amaçlı yaşatma düşüncesi, Okçular Tekkesi'nde de görülmektedir.

Salonun yan tarafındaki oda, Okmeydanı Şeyhi'nin yani bir çeşit okul müdürünün şahsi çalışma odasıdır. Şeyh, yazkış devamlı burada oturmakta, okçular haricinde kimseyi tekkeye almamaktadır. Şeyh odası yanında, devlet büyüklerinden okçuların kalması için bir de paşa odası bulunmaktadır.Mutfak, iki kuyu, mezarlık, rekor kıran okçulara ait taşlar, mesire yerinde, "kârgir bir sofa üzerine IV. Murat tarafından yaptırılan mermer bir minber"; Ok Meydanının dört tarafına, camiye çevrildiği sıra Ayasofya'dan getirilip konan, "on iki put" nişangâh, müştemilatı tamamlamaktadır. Burada on iki hedefe, on iki çeşit ok ile atışlar yapılmaktadır (Evliya Çelebi, I, 78, 319; Pakalın, II, 723). Okçuluk Tekkesi, 10 Temmuz 1894 depreminde onarılamayacak duruma gelince boşaltılmış, bir daha da yenilenmemiştir (Kahraman, Spor, s. 427, 346, 350).

Okçular Tekkesi'nin yerleşmiş prensiplere göre belirlenen görevlileri vardır. Tekkenin baş sorumlusu ve otoritesi, okçu "pehlivanların" en "reşid ve akıllı" olanları arasından seçilen Şeyh'tir. Şeyhe, "bin yüzcü" denilir. Her okçunun, "bin yüzcü" olması mümkün değildir. Sporcular, 900'cü, 1000'ci ve 1100'cü diye sınıflara ayrılmaktadır. Bu rakamlar, ok menzilleri (atış uzaklığı) ile alakalıdır. Okçuluk Tekkesi'nin başına, sporcuların sadece en olgun ve akıllısı değil, aynı zamanda en başarılısı seçilmektedir (Ergin, I-II, 227; Pakalın, II, 722; Kahraman, Spor, s. 241, 407). Kemankeşlik etmek isteyen, şeyhten ruhsat almaktadır. Şeyh, rekor kırıldığında taş dikme kararını vermekte, anlaşmazlıkları çözmektedir. Şeyhten sonra, Rıkâb-ı Hümayun Atçıbaşısı, Şeyhü'l-meydan ve Mütevelli gibi üç "Meydan İhtiyarı" gelmektedir. Bunlar, tekkedeki hemen bütün işlerde rey sahibidirler. Dava-anlaşmazlık vb. işleri "garazsızca" görüp halletmektedirler. Doğru-eğriyi ayırıp, güzel-çirkini görecek, "idrak ve fikir erbabından"dırlar. Meydan işlerini, okçuluk kanunlarını, meydan ayinlerini iyi bilip-uygulatacak nüfuza sahiptirler. Biri ölünce yerine, okçu pehlivanlardan en akıllı/bilgili ve "salah-ı hal sahibi" olanı geçmektedir. İhtiyarlar da, başarılı ok atıcısı (menzil sahibi) olmak durumundadır (Ergin, I-II, 228; Pakalın, II, 722). Görevde ehliyetin aranması, okçular üzerinde etkili olmakta ve pehlivanlar, ihtiyarların sözünden dışarı çıkmamaktadırlar.

Tekkenin, "hakem" görevini yürüten, görev adlarına "havacı" denen yetkilileri ile, ihtiyarların emrinde altı adet "korucu" bulunurdu. Korucular, onların yardımcılarıdır. Tekke ve Ok Meydanı'nın, güvenlik ve asayişinden sorumlu olan "Meydan Nâzırı", 1826'ya kadar Yeniçeri Ağasıdır. Yeniçerilik kaldırıldıktan sonra, Meydan Nâzırlığı görevi, Kaptan-ı Derya'ya verilmiştir (Kahraman, Spor, s. 409). Okçu pehlivanlardan biri, meydan usul ve âdâbına aykırı iş yaparsa, ihtiyarlar; önce dil ile uyarır, ardından yanlış devam ederse, Meydan Nâzırı'na bildirerek hizaya çekilmesini sağlarlardı (Ergin, I-II, 228).

Osmanlıda okçuluk, kendine has kurallar içinde bir beden ve ruh terbiyesi, gelişim sürecidir. Başarı, tesadüfî ve sürpriz değildir. Onun için her önüne gelen tekkeye alınmamaktadır. Zaten bir spor geleneği ve yaşanan spor hayatı vardır. Başarılı olmak isteyen, iyi bir üstatla sürekli ve bilinçli idman yapacaktır. İdmana, "torba döğmekle" başlanmaktadır. Bu, içine pamuk çekirdeği doldurulmuş bir torbaya, ok atma idmanıdır. Yay tutma öğrenildikten sonra günlük, meydanda; sabah, ikindi ve akşama yakın olmak üzere 300'er defa ok atılmaktadır. Bu durum ara vermeden bir ay devam etmektedir. İdmanda devamlılık esastır (Kahraman, Spor, s. 257). Bütün okçular, evlerinde "Ya Hakk" levhasını bulundurmaktadır. Bu iki kelime, en önde gelen deyiş/haykırış ya da sloganlarıdır. Talimlerde sporcu, ok atmadan önce üç-beş adım ilerler, oku salıverince "Ya Hakk" diye sesi çıktığınca bağırırdı. Bu, okun atıldığını, havacılara duyurmak

Osmanlılar birçok konuda olduğu gibi okçulukta da varolan köklü kültürü, geliştirip kurumlaştırmıştır. Yalnız okçuluk konusunda kurumlaşma, ordu ihtiyacını karşılama güdüsü ile sınırlı kalmamıştır. Zira II. Selim'den sonra harplerde ok-yayın kullanılmaz. Ama okçuluk, tekkeleriyle birlikte 19. Asır sonuna kadar devam eder. Bizde tarihî seyir kesintiye uğrasa da dünyada okçuluk devam etmektedir.

içindir. Ok yere düşerken, seyirciler de hep bir ağızdan, "Ya Hakk" diye bağırırdı (Ergin, I-II, 227; Pakalın, II, 720).

Zaten, abdestsiz ok atılmamaktadır. Sporcu, tekkeye gelince, ok ve yayını meydan odalarındaki dolaba kor, abdest alıp namaz kılardı. Kullandığı, alet-edevata da hürmet ederdi. O hürmet, daha tekkeden içeriye girmeden başlardı. Önceleri, Ok Meydanı sınırlarına geldiklerinde, "na'lin çıkarıp tazim" ediyorlardı (Ergin, I-II, 228). Bir atıcının, kemankeş unvanını alıp, sicil defterine yazdırabilmesi için; menzil atışında "ezmayiş okuyla 800", "peşrevle 900 geze" (540 m.) atması gerekirdi. Bu aynı zamanda, tekkede yemek yiyebilme hakkını elde etme, anlamına geliyordu. Uygun mesafeye ok atıp "yemek" hakkını elde edemeyenler, arzuladığı "üstad" nezaretinde hak edecek seviyede yetiştirilir ve kabza alırdı. Başarılı olup deftere yazılınca da tekkedekilerin mertebelerine göre sırayla ellerini öper, dualarını alırdı.

Tekke dâhilinde kıyafet, "beyaz"dır. Özel kanunu (Atıcılar Kanunu) vardır. 1682'de, 41 kişilik kurul oluşturularak kanun yapılmıştır. Kanunu hazırlayanlar içinde 16 atıcı vardır. Tekkeyi, en çok yarışlar canlı tutmaktadır. Menzil atmak isteyen, hangi menzilde (kategoride) yarışmak ve taş diktirmek istiyorsa, orada öncelikle bir süre çalışmaktadır. Sonra yeterli hale gelirse, meydan ihtiyarına giderek; "Dileğim hikmetinizle ok atmaktır. Filan menzilde atmama izniniz var mı?" diye sormaktadır. İhtiyarlar, isteği inceleyip o menzilde ok atmasına izin vermekte veya elindeki "yay"a uygun olan menzilde, biraz daha çalışmasını tavsiye etmektedirler (Kahraman, Spor, s. 408-422). Bu durumda sporcunun, karşı koymadan söylenene uyması gerekmektedir. Menzil atmasına izin verilenler, belirlenen usulde oklarını atarlardı. Eğer rekor atış yapabilirse, yani önceki menzili (rekoru) bozarsa buna özel bir uygulama yapılmaktadır.

Spora ilginin sürmesinde, padişah ve devlet büyüklerinin, bu sporu yapmalarının etkisi büyüktür. Zira IV. Murat'ın Sadrazamı Kemankeş Mustafa Paşa (ö. 1025/1616), Ok Meydanı'na gelip diğer okçulara; "Pehlivanlar, sadaretim İstanbul'da kaldı. Bugün sizcileyin bir pehlivanım. Beraber söyleyelim" diyebilmektedir. IV. Murat, III. Ahmed, III. Selim, II. Mahmud, adlarına Ok Meydanı'nında nişan taşları dikilmiş Osmanlı Padişahlarıdır (Kahraman, Spor, s.241-248. Şemseddin Sami, Kâmûs, c. V, s. 3887; Ayvansariyî, s. 44-163). Yani buraya gelip ok atarak yanşa katılmışlardır. Böylece Ok Meydanı'nda, dikilmiş bilinen 132 abide vardır. Bunlardan günümüze ancak 55'i gelebilmiştir (İşli, Okçular, c. VI, s. 126).

Okçular Tekkesi ve Okmeydanı'nın yeri Fatih Sultan Mehmet Han'ın vakfıdır. Sonradan da yeni vakıflarla desteklenmiştir. II. Beyazıt başta olmak üzere, Koca Davut Paşa, İskender Paşa gibi birçok vezir ve hayır sahibinin mescit, hamam, dükkân vb. ilavesi olmuştur (Gökbilgin, Paşa Livası, s. 405, 432; Pakalın, c. II, s. 719, 723; Kahraman, Spor, s. 249).

Vakıf Okçular Tekkesi, bazıları dünya çapında ünlü olmak üzere, çok sporcu yetiştirmiştir. Tekke Sicil Defterine, 223 yılda kaydedilen, 3375 kemankeşin yetişmiş olması, bu sistemin başarısı olarak değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Spor kurumları-vakıf ilişkisi, tamamiyle bir kültür-medeniyet olayıdır. Osmanlı, kültür ve medeniyeti doğrultusunda, spor ihtiyacını karşılamak üzere kurumlaşıp, başarıda devamlılığı gerçekleştirmiştir. O yapı, kendini, özü bozmadan yenileyebildiği sürece başarılı olmuştur.

Spora toplum desteğini sağlayarak, malî problemleri, moral yapı ile ilgili açmazları çözen vakıf sistemi; komple bir hayat-kainat anlayışı ve yaşayış tarzının parçasıdır. Bütünlük içinde işe yarayıp, verimi artırmaktadır. Bu yönden spor tekkelerinin, sosyal yapıya katkısı büyüktür. Tekkeler, eğittiği insanların sadece kaslarını değil; insanî, millî hasletlerini de geliştirmektedir.

Vakıfların gücü; spor kuruluşlarının yaygın desteklenmesinin, koruyucu sistemin büyümesinin kaynaklarından biri olmuştur. Bu açıdan Osmanlı sporu, sanıldığı gibi "bir elit zümre lüksü" değil, halk tabanı olan çok yönlü bir etkinliktir. ■

K A Y N A K L A R

AYVANSARÂYÎ (Hüseyin Efendi bin Hacı İsmail), Hadîkatü'l-Cevâmi', c. 2, İstanbul 1281.
Cumhuriyetin 50. Yılında Edirne 1973 İl Yıllığı, İstanbul 1973.
Yüksek Yoldaş DEMİRCANLI, İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, İstanbul 1989.
Ferit DEVELLİOĞLU, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1982.
M. Feridun EMECEN, XVI. Asırda Manisa Kazâsı, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1989.
Muharrem ERGİN, Dede Korkut Kitabı I, Türk Dil Kurumu yayını, Ankara 1997.
Osman ERGİN, Türkiye Maarif Tarihi, Eser Yayını, c. 1-2, İstanbul 1977.
Rakım ERTÜR, Eski Kırkpınar, Edirne-Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1965.
EVLİYA Çelebi, Seyahatnâme, c. 1-10, (Sadeleştiren: Tevfik Temelkuran- Necati Aktaş), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986.
M. Tayyib GÖKBİLGİN, XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası - Vakıflar - Mülkler- Mukatalar, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1952.
Özbay GÜVEN, Türklerde Spor Kültürü, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1992.
H. Necdet İŞLİ, "Okçular Tekkesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA), c. 6, İstanbul 1994.
Esin Demirel İŞLİ, Necdet-İŞLİ, "Ok Meydanı", DBİA, c. 6.
Atıf KAHRAMAN, Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi, Kültür Bakanlığı yayını, c. 1-2, Ankara 1989,
Atıf KAHRAMAN, Osmanlı Devleti'nde Spor, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1995.
İbrahim Hakkı KONYALI, Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Konya 1966.
Yusuf KÜÇÜKDAĞ, Osmanlı Dönemi Konya Tekke ve Zaviyeleri, Dünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi, S. Ü. yayını.
Abdülkadir ÖZCAN, "Güreş", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 14.
Mehmet Zeki PAKALIN, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB yayını, c. 1-3, İstanbul 1983.
Osman Nuri PEREMECİ, Edirne Tarihi, İstanbul 1940.
Midhat SERTOĞLU, Osmanlı Tarih Lügati, İstanbul 1986.
Sami ŞEMSEDDİN, Kâmusu'l-A'lâm, c. 5, İstanbul 1314.
M. Baha TANMAN, "Demir Baba Tekkesi", DİA, c. 9.

Söyleşi: Abdulkerim Yatğın

HATİCE KÜBRA YANGIN İLE SÖYLEŞİ

15 Ağustos 1989 yılında Kütahya Simav'da dünyaya geldi. İlkokuldan sonra Eskişehir Anadolu Ticaret Meslek Lisesini bitirdi. Şuan Anadolu Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu son sınıf öğrencisidir. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğünde çalışan babasının teşvikiyle 10 yaşında başladığı tekvandoya Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Kâğıtspor'da devam etmektedir.

Hatice Kübra Yangın, birçok kez Türkiye şampiyonluğu ve derecelerinin yanında, 2008 Avrupa şampiyonluğu (en genç bayan sporcu), 2009 Balkan şampiyonluğu, 2009 Ümitler Avrupa 3.lüğü, 2010 Üniversitelerarası Dünya şampiyonluğu, 2011 Üniversite Olimpiyatları (universiad) şampiyonluğu, 2012 Avrupa şampiyonluğu başta olmak üzere 45'in üzerinde ulusal ve uluslararası madalyaya sahiptir. Yangın, şuan, dünya sıralamasında kendi sıkletinde ilk sırada yer almaktadır.

☐ Tekvando hakkında bize neler söyleyebilirsiniz?

Öncelikle tekvandonun benim için bir dönüm noktası olduğunu söylemek istiyorum. Artık benim için bir spordan öte yaşam tarzım diyebilirim. Çünkü ben tekvando sayesinde maddî manevî çok şey öğrendim. Öncelikle dua etmeyi öğrendim. Tekvando sayesinde Allah'ı daha iyi tanıdım. Çünkü bana, bir şeylere sebep olan birinin var olduğunu gösterdi. Yoksa sokak kenarlarında dünyayı boş vermiş gençlerden biri olabilirdim şu an. Tekvando sayesinde yüzlerce kişi sokaklardan, kötü alışkanlıklardan, kahve köşelerinden kurtuluyor. Düşünmeye bol bol vaktin oluyor, aileni sevenlerini üzmek istemiyorsun; "Allahım ne olur" deyip elini açıyorsun.

Tekvandonun Türkiye'deki konumu nedir? Rağbet edilen bir spor mu?

Şu an Türkiye'de oldukça rağbet edilen bir spor olduğunu söyleyebilirim. Dünya geneline baktığımızda iyi de bir konumdayız. Ama şu kadarı var ki dünyada büyük ilerlemeler var. Bu işi daha teknik, bilimsel ve profesyonel yapmaya başladılar. Sporcuları psikolojik, fizyolojik, maddî ve manevî iyi hazırlıyor ve yetiştiriyorlar. Biz henüz bu seviyeye gelemediğimiz için şimdi değil ama ileride bu branştaki başarılarımızı kaybedebileceğimizi düşünüyorum. Bizi asıl başarılı kılan şey Türk sporcularının aşırı hırslı ve başarıya aç olmaları. İşte biz bu hırs ve açlığı bilimsel ve teknik açıdan dünyadaki sisteme benzer şekilde desteklememiz gerekiyor.

Bayanların ilgisi?

Bayanlar açısından ailelerin öncelikli gönderme sebebi kızlarının kendilerini korumalarını istemeleri. Bayanlar da ilk koruma refleksli bir düşünce ile başlıyorlar. Şu kadarı da var ki; çalıştırdığımız sporcular da gördüğüm, bayanlar bu konuda erkeklerden daha sadık ve azimli. Daha fazla istekli ve devamlı oluyorlar. Erkekler daha serbest ve kendileri için daha geniş spor alanı olduğunu düşündüklerinden, bu disiplinin içersine girmekte zorlanıyorlar. Bayanlar daha hırslı. Zaten son dönemde bayanlar daha başarılı bir grafik çiziyor.

Tekvandoya nasıl başladınız? Bir kadın olarak bu sert spora yönelmenizdeki temel sebep nedir?

Tekvandoya 10 yaşında Gençlik ve Spor İl Müdürlüğünde çalışan babamın 'Kız çocuğusun kendini korumayı öğren' şeklindeki teşvikiyle kardeşimle beraber başladım. Ben aslında tekvandoya ilk başladığımda oyun sandım. İlk defa salona girdiğimde adeta şoka girdim. Tekmeler havada uçuşuyor, kızlar erkekler bağırıyor. 'Tamam, ben burada bol bol dayak yerim, babam beni dövülmeye getirdi' dedim. Orada başladıktan sonra bir daha hiç bırakmadım. Gerçi ilk antrenörüm 'bundan tekvandocu olmaz' diye beni salondan kovmuştu. Sonrasında minikler ve yıldızlar kategorilerinde pek başarılı olabildiğim söylenemez. 13 yıldır pek çok yerde çalıştım. 2 yıl önce de Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne geçtim. Çalışma şartları açısından çok önemli değişiklikler oldu. Doğrusu Eskişehir'de tam sahip çıkılmadığımı düşünüyorum. Burada hem daha rahatım, hem her zaman arkamda olduğunu bildiğim, her platformda haklarımı sonuna kadar savunan bir kulübüm var.

İkinci olarak tekvando çok yumuşak bir spor değil, kısmen sert olduğunu söyleyebilirim. Zaten erkek kardeşim bu spor kuralları çok sıkı, su isteği reddedildiği için, istediklerimi vermiyorlar diye çok geçmeden bıraktı. İlk olarak bana en uygun sporun bu olduğunu düşündüğü için babamın arzusu ile başlamış oldum. Daha sonra müsabakalara başlayınca bu durum, kazanma ve sonrasında madalya hırsına dönüştü. İlk başlarda bir oyun olarak, boş zamanı değerlendirme uğraşı olarak başlayan tekvando artık bir yaşam tarzına dönüşerek, yaşamımın tam merkezine geldi yerleşti diyebilirim.

İlk maçınızı hatırlıyor musun?

Hiç unutamam, yenilmiştim. İller arasında bir maçtı, çok heyecanlıydım. Babama demişler ki; 'Kübra'nın kilosunda rakibi yok.' Babam yalvar yakar ben maç yapayım diye bir üst sıkletle maç yapmamı sağlamış. Karşıma biri çıktı, benden büyük, çok güçlü. Bir kask giydim kocaman, başım içinde dans ediyor. Başlar başlamaz daha 'bismillah' demeden bir vurdu bana, kask döndü, kulak için bırakılan küçük delik gözüme geldi. Oradan babamı arıyorum, babam bana el kol hareketleri ile "harikasın, devam et, güçlü dur, gardını al" diyor. Neredeyse ağlayacağım. Sonra rakibim koştu koştu birde öbür taraftan vurdu, kask bu sefer

Tekvando sayesinde Allah'ı daha iyi tanıdım. Çünkü bana, bir şeylere sebep olan birinin var olduğunu gösterdi. Yoksa sokak kenarlarında dünyayı boş vermiş gençlerden biri olabilirdim şu an.

öbür tarafa döndü. Ama kız beni çok dövdü, evirdi çevirdi dövdü. Ben maç boyu sadece bir tekme atabildim, babam bana zafer kazanmışım gibi sarılıyor. 'Aferin kızım bırakmayacağız, biz yeneceğiz, kazanacağız diyor.'

Başarılı bir sporcu grafiğiniz var. Kazandığınız başarılardan basamak olarak gördüklerinizi bizimle paylaşır mısınız?

İlk tekvandoya başladığımda her dört ayda bir kuşak atlamak benim için çok önemliydi. Bir de benim il şampiyonasına girmem önemli bir aşamaydı. İlk başlarda kilom çok düşük olduğu için rakiplerim olmuyordu, çok sinirleniyordum. Sonra rakiplerim olmaya başladı. İlde elde ettiklerim bir basamağı oluşturuyor. Sonra Türkiye şampiyonalarına girmeye başladım. İlk başlarda çok başarılı olamadığım müsabakalarda madalyalarla dönmem bir basamağı daha aştığımı gösteriyordu. Sonra Türkiye birincilikleri, sonra üzerine Avrupa'yı ekledik, 2008 Avrupa şampiyonluğu ki; en genç Avrupa şampiyonu olmuştum. 2009 büyükler Avrupa üçüncüsü oldum. Bu benim için önemli, çünkü ciddi ciddi tekvandoyu bırakmayı düşündüğüm bir zamana denk geldi. Bitti denilen bir halde Avrupa üçüncüsü olmuştum. 'Bu halde kürsüdeysem ben bu işe devam etmeliyim, çok daha iyisini yaparım' düşüncesi bende ortaya çıktı. Sonra dünya şampiyonluğu geldi. 2011'de ilk kez ferdi dünya şampiyonasında yarışmam önemli bir dönüm noktası idi. Şu an ulaştığım en son basamak diyebilirim. Ama daha amacımın zirvesine ulaştığımı söyleyemem. Olimpiyat dedik. Son olimpiyat dünya elemesi de benim için bir dönüm noktası oldu. Bu yıl olmadı ama inşallah bir dahaki sefere olimpiyatlara da katılıp alacağım madalyalarla zirve yolculuğuna devam edeceğim.

Bir kadın olarak tekvando yaparken karşılaştığınız sıkıntılar nelerdir?

Aslında sporun kendisinde bir sıkıntı yok. Ama kapalı da olsa; kız çocuğu, ayak açıyor, bacak açıyor, tekme tokat ne işi var diye toplumsal bir baskı ya da hoş karşılamama olduğunu söyleyebilirim. Aslında tam tersi, sporla zihin ve düşünce yapın, hayata bakışın, ülkene bayrağına bakış açın değişiyor. Bazen lise talebeleri genç kardeşlerime bakıyorum, o kadar rahatlar ki; hiçbir şey umurlarında değil. Sıkıntı sporda, tekvandoda yok aslında, başörtünle, tesettürlü giyiminle uluslararası arenada yarışabiliyorsun, kimse karışmıyor. Sıkıntı biraz zihinlerde, biraz da içeride, çevrede…

Bu sporu yaparken kıyafetinizle ilgili zorluklar yaşadınız mı?

Kıyafetimle ilgili –başörtüsü takma- kararı ilk olarak 2008 Avrupa şampiyonasından önce kendim aldım. Her ne kadar ailem beni küçüklükten bu yana Kuran kurslarına göndermiş olsalar da bu konuda bir telkinleri olmadı. Normal Anadolu kültürü içersinde, anne kapalı, baba memur bir aileden geliyorum. İlk başlarda bundan dolayı sıkıldığım utandığım zamanlar oldu. Çünkü lise bitirene yani 18 yaşına kadar açık idim, çevrenin vereceği tepkiden ilk başlarda çekindiğimi itiraf etmeliyim.

Tekvandoda da ilk yıllarda sıkıntı yaşadım. Avrupa ve diğer yerlerde pek müsaade edilmiyordu. Mesela o dönemde olimpiyat madalyalı Hamide Bıçkın abla vardı, başörtü takmasına izin verilmiyordu. Ama şimdi karışılmıyor denebilir. Şu var ki ben bu sorunun son dönemlerini yaşadım. 2008 ve sonrası daha müsamahalı olunan dönemdi. Belki öncesinde ben de yarışıyor olsaydım aynı sıkıntıları yaşayacaktım. Asıl okulumda, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Beden Eğitimi Bölümü, daha çok sıkıntı çektim.

Bu durumla ilgili olarak dünyada ne tür gelişmeler var? Gelinen nokta hakkında bir değerlendirme yapabilir misiniz?

Artık dünya bu konuda çok daha müsamahalı. Mısır ve İran gibi ülkelerden gelen sporcular özel tasarlanmış başörtüleri ile yarışabiliyorlar. Türkiye'de o tarz bir başörtüyü bulmak zor. Onlarınkinin daha düzgün ve yaptıkları işe uygun olduğunu söyleyebilirim. İğne vb. tutturucular kullanmak da yasak, biz Türkiye'de ablalarımızdan gördüğümüz şekilde tesettürü dışarıda ve maçlarda uygulamaya çalışıyoruz.

Geleceğe dönük olarak da kuralların müsaadesi açısından daha ümit varım ama bazen umutsuz oluyorum. Nedeni de batı özentisi ki; sporcularımızı dini ve kültürel bağlardan koparıyor gibi geliyor bana. Göz önündeki rol model sporcuların da kültürden uzak örnekliği beni bazen ümitsizliğe sevk ediyor.

Hemcinslerinize neler tavsiye edersiniz? Geriden yeterince gelen var mı?

İnanılmaz bir potansiyel var. Ama bir yerden sonra sporcuların önüne set çekiliyor. Ama asla pes etmesinler, inansınlar, eğer hedeflerine çalışarak inanarak yürürlerse her şeyi başarabilirler. Bayanlara da özellikle tavsiye ediyorum. En basiti kendilerini koruma imkânları daha iyi olur ve özgüvenleri artar.

Tekvando hayatınızın ne kadarını kapsıyor? Bu spor hayatınızın geri kalanında bazı şeyleri ertelemenize ya da ihmal etmenize sebep oluyor mu?

Tekvando hayatımın yüzde seksen-doksanın kapsıyor diyebilirim. Yüzde onunu da aileme ayırmaya çalışıyorum. Kalktığım andan itibaren günlük işlerimi tekvandoya göre düzenliyorum. Akşam idman var; ona göre yiyeyim içeyim, ona göre çıkayım dışarı, zamanımı ona göre tanzim edeyim diyorum. Her gün en az iki saat antrenman yapıyoruz. Daha önce Bozhöyük ve Eskişehir'de öğrencilerim vardı, artık şu anda yapmıyorum.

Tekvando sizin için ifade ettiği anlam açısından bir iş, hobi vs. nedir?

Benim için şu anda bir iş diyebilirim. Belki ilk zamanlar bir hobiydi ama sonradan bir iş ve mesleğe dönüştü diyebilirim. Çünkü bu işten para kazanıp ekmek yiyorum. Yaptığım bu işle bir yer ve konum edindim.

Tekvandoda zekâ ve sezginin yeri sizce nedir?

Hiçbir spor sadece güç değil. Güç sizi bir yere kadar götürür. Güç, teknik ve zekâya dayalı sezgi bir araya geldiği oranda başarı gelir. Spor zekâsını kullanan, bu işi düşünerek yapanların daha çabuk mesafe kat ettiğini görebiliyoruz. Ringin içinde rakibinizle oynadığınız satranç gibi bir oyun aslında. Ya rakibiniz sizi yönlendirecek ya siz rakibinizi yönlendireceksiniz. Mesela benim başarımın gecikmesinin en önemli sebebi özgüveni eksik, utangaç, içine kapanık bir çocuk olmamdı. Maç esnasında kişinin bakışı bile oyunun başlangıcı demektir. Bakışlar kişiyi ele verir. Ringe çıkıp gözünün içine baktığım rakibim benden gözünü kaçırıyorsa 'tamam' diyorum, 'bu benden daha fazla heyecanlı ve benden çekiniyor.' Ya da maç içinde bir hareket yapacak, yokluyor deniyor ama bir türlü yapamıyor. Görüyorum ki benden çekiniyor, cesaret edemiyor. Bazen kimi rakip de öyle dik bakıyor ki; ben gözümü kaçırmak durumunda kalıyorum. Maç içinde iyi konsantre ve sezgiyle ne yapacağını, nerden geleceğini tahmin edebiliyorsunuz. İşte zekâ burada devreye giriyor; bir sonraki hamleyi, verilecek cevabı, puan aldığında veya verdiğinde nasıl bir reaksiyon göstereceğini çok kısa zamanda düşünebilmek ve uygulayabilmek sizi farklı kılıyor. Sadece anı değil tüm maçı düşünerek hareket etmek, gücünü tekniğini rakibini buna göre ayarlamak zekânın ürünü.

Hiç bir spor sadece güç değil. Güç sizi bir yere kadar götürür. Güç, teknik ve zekâya dayalı sezgi bir araya geldiği oranda başarı gelir. Spor zekâsını kullanan, bu işi düşünerek yapanların daha çabuk mesafe kat ettiğini görebiliyoruz.

Yeri gelmişken maça çıkarken ya da maç esnasında nasıl motive olursun?

Maçtan birkaç gün önceden kimse ile konuşmamaya başlıyor, daha az eğleniyor, maçı düşünmeye başlıyorum. Ama maça çıkmadan önce artık patlama noktasına geldiğimden bu stres ringde bana yansımasın diye konuşma gereği duyuyorum. Tabi en son ve önemlisi dua. İnsanı çok rahatlatıyor. Zaten kamp ortamında sosyal ilişkilerimin çok sınırlı olduğu ve vaktin çoğunu antrenman ile geçirdiğimden dua için bol bol vakit bulabiliyorum. Bir de önceden rakibimi tanımaya çalışırım. Ringe çıkmadan tribünde oturuşuna, kalkışına, hareketlerine bakarak onu tartarım. Tanımadığım biri ise mutlaka maçtan önce görmeliyim. Gördüğüm zaman rahatlıyorum. Ben bunu yenerim düşüncesini kendime telkin ediyorum. Bazıları bakıyorum çok rahat maç umurunda değil, daha da rahatlıyorum.

Tekvando bireysel bir spor. Ringde sadece sen ve rakibin var. Bir maç kazanıldığı ya da kaybedildiğinde kazanılan ya da kaybedilen sadece bir maç mıdır?

Elbette sadece maç değil, maçtan başka şeyleri de kazanıp kaybediyorsun. İlk başlarda kaybettiğimde dünyalarım yıkılıyordu. Neden kaybettim, neden yapamadım diye kendimi yer bitirirdim. Ama sonra kaybetmekten kazanmayı öğrendim. Neden kaybettiğimi görerek ne yapmam gerektiğini görmeye başladım. Kazandığımda da nerde iyi yaptım onu gördüm. Kaybedince bazen umutların gidiyor, bütün planların bozuluyor, hayatında kırılma noktası olabiliyor. Yani bir maç değil; bir sayı, bir yanlış karar o kadar çok etkisi oluyor ki, bütün bir hayatın akışını etkileyebi-

liyor. Herkes madalya alırken kahroluyorsun. Son olimpiyat seçmeleri gibi.

Olimpiyat neden olmadı?

Aslında uzun bir hikâye. 2011 başında dünya şampiyonasına gittik dereceler aldık. Dünya üçüncüsü oldum geldik. Dediler; 'dünya elemesine sen gideceksin.' Burada elendim, O da zaten büyük bir muamma. Daha sonra üniversite olimpiyatları oldu, kimsenin çıkamaz dediği gruptan çıktım. Birinci oldum, benim umudum arttı. Bir turnuva şansı daha verilip ondan sonra kim hak ederse Avrupa olimpiyat elemesine o gidecek diye haber bekliyorum. Ancak başkalarını kampa aldılar, beni ne kampa ne turnuvalara aldılar. TRT3'te ben kendimi değil başkalarını izledim. Benim gireceğim sıklet 2008'de madalya aldığımız sıkletti bizden kimse gitmedi. Ben dünyanın en teknik sporcusunu Avrupa şampiyonasında yendim. Dünya elemesine katılanların neredeyse yarısını, Avrupa elemesine katılan 10 sporcudan 5'ini ben zaten yenmiştim. Üzüntüm gidememiş olmak.

Aslında ben olimpiyat sıkletinde dünyada dördüncü sıradayım. Kendi sıkletimde birinciyim. Şöyle ki; dünya şampiyonalarındaki 8 sıklet olimpiyatlarda 4'e düşüyor. Yani bir üst sıklet ile benim normalde mücadele ettiğim 53 kilo olimpiyatlarda birleşmiş oluyor. Ben olimpiyat seçmelerine gideceğimi iki üç hafta önce öğrendim. Benim kilo eksikti. Dünya şampiyonasından yeni gelmişim. Elektronik sevkart (puanlama için vuruşları belirleyen sensorlu yelek) ile yarışmalara hazırlandık. Her şey hazır, seçmeler için gittik, dünya komitesi dedi ki; "biz elektronik sevkart yapmayacağız. Puanlamayı hakemler basacak." Tabi büyük bir şok yaşadık, biz ona göre hazırlanarak gelmiştik. Kolombiyalı biri ile maç yaptım. Kesinlikle sensorlu müsabakada fark atacağım biri. Vuruyorum vuruyorum ama ilk rauntta bana hiç puan gelmedi. İkinci rauntta o dereceye vardı ki kızı ringde kovalıyorum. Cezalarla yaklaştım, son anda kafaya yaptığım vuruşla maçı beraberliğe getirdim. Uzatmada bir tane vurdum, dedim ki 'tamam maç bitti', çaktırmadan skorboarda baktım ama puan gelmedi. Bakıyorum açıkları var vuruyorum, ses geliyor ama puan yok. İç içe girdik, hakem ayırırken şöyle yandan hafif dokundu, dedim buna da puan vermezler herhalde, çünkü net bir vuruş değildi. Ayağını kaldırmış olmak için kaldırmıştı. Ama bir baktım puan gitti, maç bitti, ama dünya başıma yıkıldı. Olimpiyat elemem altın vuruş ile gitmiş oldu.

Biraz da problem olimpiyatlar için dünya seçmesine katılmamdı. Ne fiziksel ne de psikolojik olarak hazırdım. Art ardına turnuvalara girmiştim. Avrupa seçmesinden girseydim yüzde yüz giderdim. Bir ikicisi puanlama sisteminin ne ile olacağıyla ilgili belirsizlik. Yani sevkart mı olacak, adidas sistemimi olacak, manuel mi olacak vs. hep muallâkta. Son anda karar değişince her şey altüst oldu.

Genelde söyleşilerinizde bir ayırım var; uluslararası başarı öncesi ve sonrası. Öncesinde vefasızlıktan yakınıyorsun, bir serzeniş var?

Bizde en önemli problem yenildin mi bittin, desteklenmiyorsun. Öyle olmamalı. Mesela benim sağ menüsküsüm yırtılmıştı. Ameliyat olmam gerekiyor ama ailemin durumu yok. Her hekimin yapamayacağı, spor hekimi gereken bir operasyon. Oraya buraya çare için koşturduk. Bana 'bırak bu işi artık dönüş zor' diye nasihat ettiler, kimse destek olmadı. Ameliyat oldum, bunu ödeyecek maddi gücümüz yok. Söz verenler ortada yok. Çok zorlandım. Artık Kübra bitti, gitti diye düşünüp hatta söyleyip boş bir yatırım olarak görmeye başladılar. Destek olmadılar. Ama tüm bunlara rağmen şampiyon olunca, bu sefer hepsi 'şöyle destek olduk, böyle destek olduk' dediler ama çoğu gerçeği yansıtmıyor.

Bir uzak doğu sporu olan tekvandonun bizim kültürümüzle ortak öğreti ve değerleri nelerdir?

Öncelikle birinci ders olan saygı. Mesela ilk başlanan kuşak beyaz, onun bir üstü sarı. Beyaz kuşak sarıya saygı göstermek, gerektiğinde selam vermek zorundadır. Müsabakadan önce antrenörüne, rakibine selam vermek zorundadır. Maçta ne yaşanırsa yaşansın, kaybetmek veya kazanmak önemli değil, önemli olan dostluktur ve rakibi tebrik etmen gerekir. Bizim kültürümüzdeki bütün güzel hasletleri içeren öyle bir spor ki; sanki biz kendi kültürel değerlerimizi unuttuk da onlar bize tekrar hatırlatıyor gibi. İnsan yükseldikçe olgunlaşan daneler misali alçalmasını bilmeli. Kıskançlığı yok eden paylaşmayı öğreten bir spor. Zaten uzakdoğu sporlarında inanç şart. Bizim Anadolu kültürü de inanca değer veriyor.

Sizce de tekvando ve benzeri sporlar biraz şehrin kenar mahalle sakinlerinin rağbet ettiği sporlar mı?

Evet, öyle. Ben de kenar mahallede yaşayan bir ailenin çocuğuyum. Çünkü kenar mahalledeki çocuğun elit kesime göre hayat içinde şansı biraz daha az. Kazanmaktan başka çaresi, çıkış yolu yok. Kazanmayı o yüzden arzuluyor, kendini ailesini kurtarmak istiyor. İstese de belki sosyal bir ortamı olmayacak. Ama bu sporla kendini ispat ve yer edinme şansı yakalıyor. Bu sporların maddi külfetinin de daha az olması neden olarak söylenebilir.

Başbakanla görüşmeniz var?

Şimdi samimiyetle söyleyeyim, 2008'deki ilk görüşmemizde otelin lobisine herkes doluşmuş; milletvekilleri, iş adamları, devlet ricali vs. Ben de ezile-kıvrıla geldim uzak bu yere oturdum, güya Başbakan bizi görecek, hiç ihtimal vermiyorum. Diyorum ki 'bunlar beni işletiyorlar, boşuna getirdiler, bu kadar kişi varken beni ne yapacak'. Tam o sırada otelin asansörüne Başbakan bindi lobiden asansör camlı olduğu için görünüyordu. Bir anda hareketlenme oldu, asansörde Başbakanla eşini görüyorum ama hâlâ oturuyorum. Başbakanımız eliyle bana doğru işaret edip yukarıyı gösterdi. Bir anda sağımda solumda korumalar, aldılar beni ne olduğunu anlamadan Başbakanla Emine Hanım'ın yanında buldum kendimi. Başbakandan Allah razı olsun çok yakından ilgilendi. 'Seni okutalım, yurtdışına gönderilim falan dedi.' Emine hanım da o kadar candan ilgilendi ki, anne gibi. Ben oturur fotoğraf çekinir gideriz, rutin şeyler konuşulur diye düşünüyordum. Ama benimle ilgilendiler, sohbet ettik; "Allahım! Nelere kadirsin" dedim, "en alttaki kişiyi en üstteki ile bir araya getirebiliyorsun." O gün o kadar mutlu oldum ki, bir saatlik mesafedeki evimize yürüye yürüye hayal dünyasında gittim.

Devam ediyor mu?

Eminim bir yerlerden takip ediyordur. Çünkü çok vefalılar. 2008 Avrupa şampiyonu olduğumda Hamza Yerlikaya da vardı. Bir anda bir telefon uzattı. Başbakan diye. Ben ne yapacağımı ne diyeceğimi şaşırdım. O zaman bir söz vermiştim. Olimpiyat madalyası alacağım diye bu sefer olmadı ama bir dahakine inşallah.

İnşallah. Çok faydalı bir sohbet oldu. Teşekkür ediyoruz. Başarılarının devamını diliyoruz.

Ben teşekkür ederim. ■

portre

KOCA YUSUF

Sinan HALİÇ*

19. yüzyıl yağlı güreş başpehlivanlarından Koca Yusuf, Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinin Şumnu ilinin, Karalar köyünde 1865-1866 yıllarında doğdu. Küçük yaştan itibaren çayırlarda boy gösterdi. Önce yakın illerde, ardından Balkanlar'da ve sonrasında doğuda, yani bugünkü Türkiye topraklarında yağlı güreş kovaladı.

* Araştırmacı Yazar.

☐ Yazıma başlarken, bilhassa Türk milleti olarak Koca Yusuf hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuzu belirtmek istiyorum. Ayrıca bu cihan pehlivanına ilgisiz kaldığımızı bu yazının son bölümünde detayları ile açıklayacağım. Okuyacaklarınız 2010 yılında Trakya Üniversitesi BESYO tarafından düzenlenen VI. Kırkpınar Sempozyumu için yayınlanan bildiriye dayanmaktadır.

Bir Solukta Koca Yusuf

19. yüzyıl yağlı güreş başpehlivanlarından Koca Yusuf, Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinin Şumnu ilinin, Karalar köyünde 1865-1866 yıllarında doğdu. Küçük yaştan itibaren çayırlarda boy gösterdi. Önce yakın illerde, ardından Balkanlar'da ve sonrasında doğuda, yani bugünkü Türkiye topraklarında yağlı güreş kovaladı.

Koca Yusuf, yağlı güreşin beslendiği en büyük damar olan Kırkpınar'da da defalarca Ermeydanı'na çıktı. 1895 yılında eski güreşçi, menajer Fransız Joseph Doublier aracılığıyla ve üç güreşçi öğrencisi ile Paris'e güreş yapmaya giderek ilk Türk Greko-Romen güreşçisi olarak tarihe geçti. 1898 yılında yine menajerlerin daveti üzerine Amerika Birleşik Devletlerine güreş yapmaya gitti. 1898 yılının Temmuz ayında Amerika Birleşik Devletleri'nden dönerken bindiği gemi kaza yaparak battı. Koca Yusuf bu kazada Atlantik okyanusunda kayboldu.

İsmailoğlu Yusuf Pehlivan

1900 yılında, Rıza Tevfik'in kendisinden Koca Yusuf diye bahsetmeden önceki ismi ile Şumnulu Yusuf, Karalarlı Yusuf veya resmi kimlik adı ile "İsmailoğlu Yusuf" pehlivan, Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinin Şumnu ilinin, Karalar, eski adı ile Çerna köyünde 1865-66 yıllarından birinde doğdu. Koca Yusuf'un günümüzde 1857 yılında doğduğu kabul edilmesine rağmen, araştırma ekibinin çalışmaları esnasında, kaynaklarda görülen doğum tarihlerindeki farklılıklar yaptığımız araştırmanın bu yönde gelişmesine neden olmuştur.

Kırkpınar ve Koca Yusuf

Koca Yusuf ve Kırkpınar denildiğinde, hiç kuşkusuz yağlı güreş tarihinin en önemli müsabakalarından birinden de bahsetmiş oluruz. O da Şumnulu Yusuf – Kel Aliço karşılaşmasıdır. Geleneksel bilgilere göre Koca Yusuf'un 26 yıllık başpehlivan Kel Aliço'dan bu ünvanı teslim aldığı görüşü hakimdir. Bu bilgi kulaktan kulağa yayılarak Koca Yusuf'un 1885-88 yıllarından birinde aldığı Kırkpınar başpehlivanlığı, çoğunluk tarafından kabul görmüş ve Kırkpınar tarihine bu şekilde geçmiştir. Araştırma ekibimizin elinde bu bilgiyi kanıtlayacak herhangi bir kaynak bulunmamakla birlikte, Koca Yusuf'un Kel Aliço ile karşılaşmasını kabul edebiliriz. 26 yıllık başpehlivan Kel Aliço'nun çok gönüllü olmamakla birlikte genç Yusuf'un iradesine karşılık "parsa"yı yani ortaya konan ödülleri ona bıraktığını destekler bazı kaynaklar mevcuttur. Güvenilir kaynak olmamak ile beraber Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir gazetede Koca Yusuf'un ilk ülkeye geliş haberleri arasında, önceki yıllarda Kel Aliço'yu nispeten kolay, Adalı Halil'i ise 3 saatlik bir mücadeleden sonra yenişi not olarak yer bulmuştur.

Koca Yusuf'un Kel Aliço'dan sonra, öğrencisi Adalı Halil ile Kırkpınar'da yaptığı, çoğu olaylı biten güreşleri konusunda daha fazla kaynağa ulaşmak mümkün olmuştur. Araştırma ekibi Yusuf pehlivanın ölümünden sonra Eylül 1898'de bir New York gazetesinde, Adalı Halil'in 1893 yılında Kırkpınar'da 4 saat karşılaştığı Yusuf'u yendiği yönünde bir bilgiye ulaştı. Bu bilginin Koca Yusuf'u yenme bölümü diğer tüm kaynaklara dayanarak itibar edilecek bir bilgi olmamasına rağmen, 1893 yılı yine Koca Yusuf'un Kırkpınar'da bulunduğu yıllardan biri olarak referans alınabilir.

Yağlı Güreşten İlk Türk Greko-Romen Güreşçisi Ünvanına

İlk Türk Greko-Romen güreşçisi olarak Koca Yusuf'un, bu güreş stilini Fransa'ya güreş için giderken, Marsilya yolunda bindikleri geminin içinde bir odada öğrenmeye başladığını biliyoruz. Koca Yusuf, Filiz Nurullah, Kara Osman ve Küçük Mehmet'i 1894-95 yıllarında Paris'e götüren ve eski bir güreşçi olan Fransız menajer Josep Doublier'den ilk eğitimleri alan Koca Yusuf, diğer teknikleri daha çok 1898 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde öğrenmiştir.

Gerek Fransız menajer Doublier, gerekse Koca Yusuf'un Fransa'daki rakipleri Paul Pons, Beck Olsen, Fournier gibi isimler, hep iki konu üzerinde mutabık kalmışlardır. Birincisi Koca Yusuf'un yağlı güreşten elde ettiği dayanıklılık ve olağanüstü kuvveti ile birleştirdiği "Zor oyunu bozar" ilkesi, ikincisi ise Koca Yusuf'un güreşe özel hafızası ve batı güreşinin teknikle-

"Yusuf, içki ve sigara kullanmayan ve hiç acele bir şekilde iş yapmayan birisi. O doğululara özgü zaman kavramı, bu iri cüsseli adamda da geçerli. Her şeyi yavaş yavaş yapmayı seviyor. Bir yere gideceğinde arabaya binmektense yürüyor. İnanılmaz bir iştahı var."

Koca Yusuf'un Şumnu'daki temsili anıt mezarı

rine kolay adapte olma yeteneği. Bu noktada şahsen Koca Yusuf'un beslenme alışkanlıkları, fiziki özellikleri ve kuvveti ile ilgili daha detaylı çalışma yapma gereği duymuştum.

Koca Yusuf, bilindiği üzere geleneksel bir yağlı güreşçi olarak yetişmişti. Yurtdışında özellikle yabancı rakipleri ile yaptığı müsabakaların stilleri incelendiğinde, Koca Yusuf'un yüksek frekansta güreş pratiği ve sahip olduğu geleneksel yağlı güreş teknikleri donanımı ile, gerek Greko-Romen, gerek serbest stil, gerekse Anglo-Amerikan güreş ekolleri olan "Catch as Catch Can" ve "Collar and Elbow" gibi stiller karşısında çok dirençli olduğunu ve genelde üstün geldiğini söylemek mümkündür.

100 kilo ve üzerindeki pehlivanların katıldığı ve günümüzün ağırsiklet klasmanı olan başpehlivanlık ünvanına sahip güreşçilerin, bu teknikleri çok iyi bilip de 1890-1900 yılları arasındaki dönemde mevcut Avrupa ve ABD güreşçilerinin teknik ve fiziki donanımları karşısında sıklıkla zor durumlara düşmeleri beklenmiyordu.

Koca Yusuf'un efsanelere konu olmuş gücünde de, hiç kuşkusuz yarım millenium süre gelen bir spor geleneğinin çok büyük etkisi vardı.

Deseret Evening News gazetesinde yayınlanan "The Art of Wrestling" makalesi, Koca Yusuf'un şöyle bir açıklama yaptığını belirtir: "Benim ülkemde ve dünyanın çeşitli yerlerinde değişik stil güreşler var. Greko-Romen, Serbest stil, Japon güreşi, Collar and Elbow, İsviçre tarzı ve karışık stil gibi. Greko-Romen bunların içinde en güce dayalı, erkek gibi güreşebileceğin bir stil. Sonra, serbest stil de artistik olduğu kadar iyi bir stil. Diğer stillerse ancak zayıf, tüy ve orta sıklet güreşçilerinin uyguladığı stiller. Bu yüzden birinci tercihim Greko-romen ya da istenirse serbest stil güreş olur."

Minder Üzerinde Sanat İcra Eden Bir Sanatçı

Ne yer, ne içer ve ne kadar kuvvetli bir sporcudur İsmailoğlu Yusuf Pehlivan? Kuşkusuz herkes bu efsanevi güreşçinin kuvvetinin kaynağını merak ediyordur. Koca Yusuf'un diyeti konusunda Türkiye'de zaten var olmayan kaynaklarda sağlıklı bir bilgiye ulaşmamız mümkün olmamıştır. Ancak New York World gazetesinde "Yusuf sigara ve içki içmiyor, bir oturuşta hatırı sayılır bir koyun butunu mideye indiriyor." şeklinde bir habere ulaşabildik.

Ring dergisindeki yazısında Bill Brown, "Güreş sporuyla ün kazanan başarılı birçok sporcu vardır fakat Yusuf gibi bir dev, halkın gözünde bir kahraman adeta minder üzerinde sanat icra eden bir sanatkâr var mıdır bu şüphelidir. Güreş tarihinin büyük ihtimalle hiçbir döneminde Yusuf kadar az idman yaparak Yusuf kadar başarılı olan biri olmamıştır. 120 kiloluk cüssesi ve 1.88'lik boyuyla, büyük elleri ve üzerinde birkaç kat yağ tabakasının altında saklı kaslarıyla güreş tarihinde kendine çok özel bir yer edindi. Bu yağlı görünüşün ardında dünyanın gelmiş geçmiş en güçlü adamlarından biri vardır." demiştir.

Bill Brown'un verdiği bilgilere göre, Harward Üniversitesi'nden Prof. Sargent, bir adamın hem bu kadar çok yiyerek hem de nasıl böylesine bir kuvvete sahip olduğunu açıklamak için bir dizi çalışma gerçekleştirmiş fakat o yıllarda bir sonuca ulaşamamıştır. Brown, "Bugüne kadar aynı şartlarda, Yusuf'un attığı adımları atarak onun gücü ve

başarısına erişebilen bir sporcu olmamıştır." diye belirtir.

Aynı makalede yazar "Koca Yusuf'un Chicago'daki Evan Strangler Lewis ile olan müsabakasını izleyen Jack Curley'in ağzından maçı şöyle anlatıyor: "Yusuf, Lewis'e el enseyi her attığında Lewis dönüyordu ve birkaç dakika sonra bu, değirmeni andıran bir şekle döndü. Yeteri kadar sarstığı rakibini en sonunda yere yatırarak kısa süren bir mücadelenin ardından tuş etti. Lewis bundan sonra 2 hafta kadar kendine gelemedi."

Yine bir gazete haberinde göre şöyle bir bilgiye rastlamak mümkün: "Yusuf, içki ve sigara kullanmayan ve hiç acele bir şekilde iş yapmayan birisi. O doğululara özgü zaman kavramı, bu iri cüsseli adamda da geçerli. Her şeyi yavaş yavaş yapmayı seviyor. Bir yere gideceğinde arabaya binmektense yürüyor. İnanılmaz bir iştahı var."

Gazetenin muhabirlerinden biri onu Richelieu Oteli'nde koca bir kase çorbayı, bir bardak kahveyi, iki koca Fransız ekmeği ve yaklaşık iki kilo kadar bifteği yerken gördüğünü aktarıyor.

Aynı gazete, gücü ile ilgili olarak, "Fiziksel olarak batılı bir güreşçiden ziyade doğunun fiziksel yapısını yansıtıyor. Çok büyük bir cüsseye sahip, neredeyse iki insan boyutlarındadır. İlk bakıldığında o kadar şişman ki bir güreş müsabakasında güreşmesi ya da ringde uzun süre dayanabilmesi imkânsız gibi duruyor. Ama o yağ tabakasının altında büyük güçlü kollar ve devasa bir kas kütlesi var ve karşısındaki rakiplerini bu cüsseyle ezerek yeniyor. 90 kiloluk ağırlıklarla sanki tüyle oynarmış gibi oynuyor ya da normal boyutlarda bir adamı bir bebek gibi kaldırıp fırlatabiliyor. Bu cüssenin tek dezavantajı belki hamlelerdeki yavaşlık olabilir ama şurası kesin ki Yusuf inanılmaz güçlü" diye haber yapmıştır.

Koca Yusuf'un kuvvetinin de kaynağı olan, küçük yaşlardan itibaren her pehlivanın kendi ağırlığına denk rakibi ile, yerçekimine karşı uzun süreye yayılan antrenman tekniğinin önemini, bugün salt basın arşivleri üzerinden görmek mümkündür. Rakiplerinin, 1894-98 yıllarında tam da disipline edilememiş olan, 30-100 kilo arası dengeli ağırlıklarla yaptıkları antrenmanların bu antrenman tekniğine üstün gelmesinin mümkün olmadığı da net bir şekilde tespit edilmiştir. Kuşkusuz Yusuf Pehlivan'ın gücü konusunu "Spora özel kuvvet" kavramı ekseninde, alanında uzman akademisyenler inceleyecektir.

Günümüz yağlı güreşinin geleneksel yağlı güreş ile uzaktan yakından ilgisinin olmadığını düşünüyorum. Gerek sporun yapılış şekli, yani kullanılan teknik sayısı, beslenme diyeti ve profesyonel yaklaşım olsun, gerekse güreş süreleri, geleneksel yağlı güreşimizden çok uzak durumdadır.

Bu çalışmalara ışık tutmak amacı ile araştırma ekibinin yaptığı çalışmalarda Koca Yusuf'un bazı vücut ölçülerine ulaşabildim. Gazete arşivleri ve hakkında yazılan kitaplar dahil tüm kaynakları incelediğimizde, Koca Yusuf'un boyu 6 feet, 2 inch yani 1.89 metreydi. Amerika'ya vardığındaki kilosu ise 250 pound, yani 113,5 kg. Kilosunun farklı dönemlerde ortalama 120-125 kg arası olduğu da bazı haber kaynaklarında belirtilmiştir.

Yalnız Atlantik'e Yenildi!

Amerika Birleşik Devletlerinde "Terrible Türk" olarak nam salmış olan büyük sporcumuz, 04 Temmuz 1898 günü sabahı, ülkesine dönmek için New York'tan bindiği La Bourgogne isimli Fransız gemisinin, Cromarthyshire isimli İrlanda bandıralı başka bir gemi ile çarpışarak batması sonucu Atlantik Okyanusu'nda kayboldu.

Kazadan aylar sonra bir gazetede, Koca Yusuf'un başka 20 ceset ile beraber Portekiz'in Azor adaları sahillerine sürüklendiği ve cenazesinin bir kilisenin Papazı tarafından bulunarak diğerleri ile beraber kilisenin bahçesine gömüldüğü iddiası ortaya atılmıştır. Rivayet odur ki kilisenin papazı Yusuf Pehlivan'ı üzerindeki geleneksel kıyafetleri ve belindeki çok uzun kuşaktan tanımıştır.

"Koca Yusuf Türkiye'de" araştırma projesi ve belgesel film prodüksiyon ekibi Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye, Fransa, Kanada, ABD ve Portekiz'den oluşan 7 ülkede, Koca Yusuf'un gittiği yolda izlerini sürmek için, Türk ve yabancı çok sayıda uzmanın desteği ile arşiv taraması yaparak, bilimsel deneyler ve araştırmalar ile spekülasyonların doğruluğunu test edip, büyük sporcunun kayıp mezarına ulaşmaya çalışacaktır.

Arşiv taraması esnasında şahsen beni çok heyecanlandıran, Cihan Pehlivanı'nın Amerika'dan dönerken bindiği La Bourgogne gemisinin kaza haberlerinin verildiği birçok sütunda "Gemide müthiş Türk Yousouf Ishmaelo (İsmailoğlu Yusuf) da vardı…" gibi haberlerin geçmesidir ki bu haberler bile o dönemde Koca Yusuf'un Amerika'da silinmez bir iz bıraktığını göstermiştir.

Yağlı Güreş ve Pehlivanlığı Dünyaya Tanıtan Türk

Koca Yusuf ve arkadaşlarının Fransa'ya ilk gittiklerinde, güreşmelerine izin verilmeyen kısbetleriyle kendi

Koca Yusuf 'un geçirdiği kaza sonucu hayatını kaybettiği gemi La Bourgogne

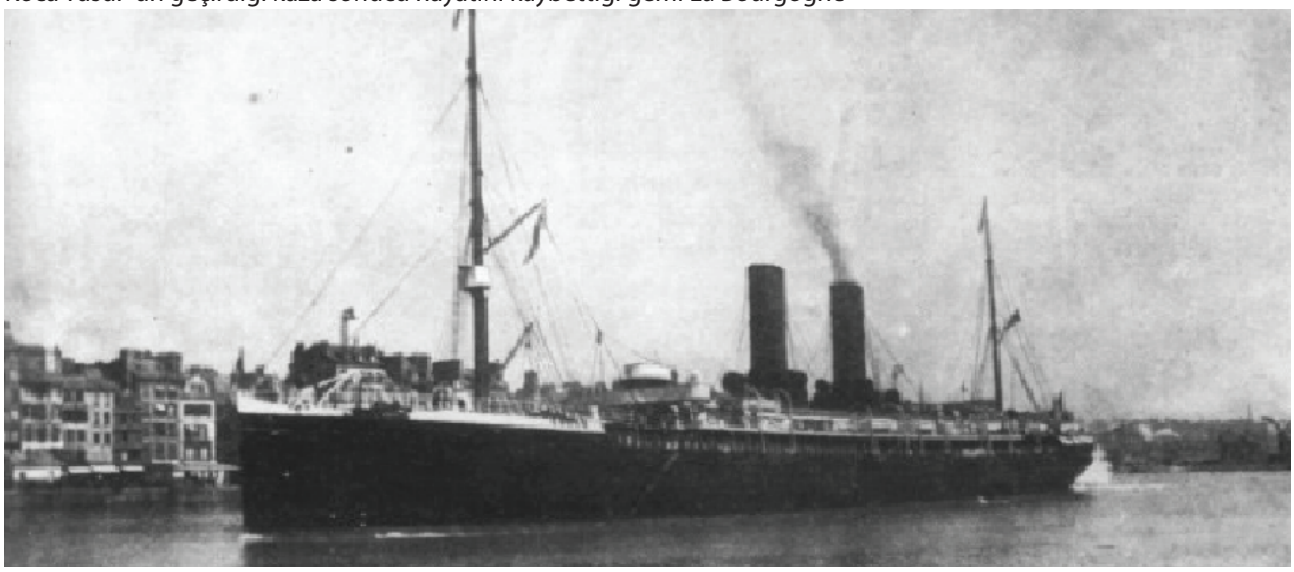

aralarında yaptıkları antrenmanların, Koca Yusuf ve Hergeleci İbrahim'in Folies Bergeres gösteri merkezinde yapmış oldukları gerçek bir yağlı güreş müsabakasının ve diğer tüm pehlivanların yaptıkları güreşlerin, Avrupa'ya ve göçmenler aracılığı ile Amerika Birleşik Devletleri'ne yağlı güreş ve Kırkpınar ekolünü tanıttıklarına şüphe yoktur.

1898 Temmuz'undaki ölümünden sonra Avrupa ve ABD'ye giden diğer Türk pehlivanlarının aksine, hiç yenilmeyen Koca Yusuf'un o dönemde bir ikon olarak "yenilmezlik" ile "Türk güreşçisi" kavramını bir araya getirmesi ve yenilebilmesi için karşısına çıkarılacak güreşçinin, yine Türk yağlı güreş ekolünden gelmesi gerektiği konusunda, yabancı basın ve fırsatçı menajerler de hemfikirdir.

Bazı gazete manşetlerine bakacak olursak:

The San Francisco Call gazetesi, "Türk devi karşısına kim çıkarsa güreşmeye geldi"

The St. Globe gazetesi: "Yeni bir güreş fenomeni"

San Francisco Examiner gazetesi, "Müthiş Türk Yusuf, modern zamanların en iyi güreşçisidir"

Araştırmacı'nın yorumu

2009 yılında başladığımız araştırma ve belgesel film çalışmaları esnasında gördük ki bu cihan pehlivanına Türk milletinden daha çok yabancı milletler sahip çıkmış. Önce yaşadığı dönemde Fransız'lar ve Amerika'lılar kendisini defalarca gazetelerinin manşetlerine taşımışlar, onunla röportajlar yapmış, bedeni üzerinde çeşitli ölçüm ve araştırmalar yapmışlardır. Ölümünden sonra aynı ilgiyi göstermeye devam etmiş ve 1900'lü yılların başında hakkında kitaplar ve türlü yazılar yazmışlardır.

Bugün, biraz 4 yıllık çabanın, biraz da yağlı güreş camiasının içine dostlukla girmiş biri olarak rahatlıkla söyleyebilirim ki Türk halkı olarak geçmişte Koca Yusuf'a sahip çıkmamışız ve bu durum halen devam etmektedir. Hakkında yazılan kitapların bile sağlıklı araştırmadan yoksun olduğu, kaynakların özenle seçilmediği, bilgilerin çoğu zaman yanlış veya yanıltıcı olduğu bir durum var. Bu durumu düzeltmek için olanca gücümüz ile çalışıp zor koşullarda ve hiç olmayan desteğe rağmen belgesel filmimizin ancak yarısını tamamlayabildik. 114 yıldır var olan ilgisizliğin aynı şekilde devam ettiğini söylemek de bize düşen doğruluktur.

Bunca çaba, geçmişi ve geleneği araştırmış biri olmanın da verdiği özgüven ile yağlı güreşin geleceği ile ilgili birkaç söz söylemek de hakkımızdır diye düşünüyorum.

Günümüz yağlı güreşinin geleneksel yağlı güreş ile uzaktan yakından ilgisinin olmadığını düşünüyorum. Gerek sporun yapılış şekli, yani kullanılan teknik sayısı, beslenme diyeti ve profesyonel yaklaşım olsun, gerekse güreş süreleri, geleneksel yağlı güreşimizden çok uzak durumdadır. Bu durumun düzeltilmesi, ki ancak Yağlı Güreş Federasyonu'nun kurulması, kendi bütçesinin oluşturulması ve Cumhuriyet tarihinin en başarılı başpehlivanı Ahmet Taşcı gibi önemli isimlerden yaşarken faydalanarak profesyonelce yönetilmesi gereklidir. Aksi halde 650 yıllık bu geleneği bir yüz yıl daha yaşatmak mümkün olmayacak, yeni Koca Yusuf efsaneleri doğmayacaktır. ■

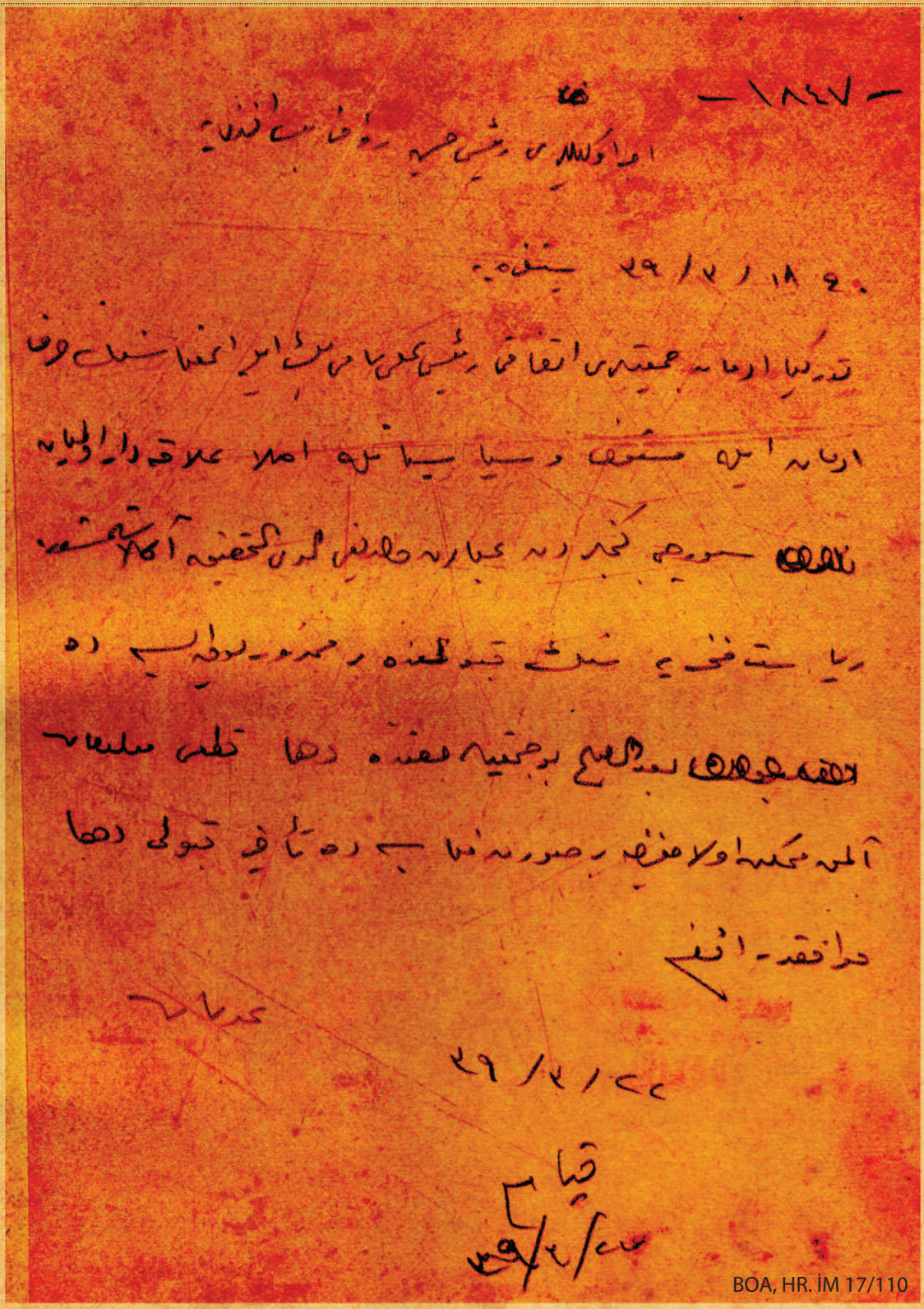

BOA, HR. İM 17/110

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Reisi Ali Sami Bey ile azasının sadece Vefa idman ile meşgul olarak, siyasetle hiçbir şekilde ilgilenmediklerinin ve sadece sporcu gençler olduklarının yapılan tahkikat sonucu anlaşıldığının, İcra Vekilleri Reisi Hüseyin Rauf Bey'e bildirildiğini gösteren vesika. (22.3.1923).

Franz Teaschner'den Okmeydanı Tasviri

İSTANBUL'UN KADÎM SPOR ALANLARI

Abdulkerim YATĞIN*

Okmeydanı menzil atışlarının yapıldığı ve rekortmen atıcılar adına taşların dikildiği bir bölgedir. Bazı batılı seyyahlar o kadar çok menzil taşının olduğundan bahseder ki, taş ve mermerlerden yapılmış sütunlarla süslü bir ormana benzetmişlerdir.

* Maslak Camii İmam-Hatibi, Şişli.

İstanbul, bugün dünyanın en büyük şehirlerinden biri. Binalar arasına sıkıştırılmış bir hayat yaşıyoruz. İnsanlar nefes almak için küçük alanlar, parklar yeşillikler arıyor. Spor tesislerimizin çoğu şehrin ortasına sıkışmış bir elin parmakları kadar. Oysa geçmişe doğru bakıldığında İstanbul'da pek çok sporun yapıldığı ferah mekânları görmek mümkün. Bugün bu mekânların çoğu kaybolmuş, unutulmuş, apartmanların istilasına uğramış ya da amacı dışında kullanılır bir halde. İstanbul'un bu kaybolmaya yüz tutan, kadim spor geleneğimize ev sahipliği yapan mekânlarını ihya etmek, öncelikle buraları bilmek ve tanımakla mümkün olacaktır.

Gülhane

Topkapı Sarayı'nın Marmara yönündeki dış bahçeleri arasında bulunan ve "Gülhane Meydanı" adıyla anılan düzlük; Osmanlı döneminin en önemli spor meydanı özelliğini taşımaktadır. Burada özellikle saray görevlileri tarafından cirit, tomak, atıcılık, kabak, gürz, mızrak, lâbut, gibi çeşitli spor gösterileri düzenlenmiştir. Meydana, Cirit Meydanı, bir direk üzerine konan kabağa atış talimi yapıldığı için Kabak Meydanı (16. yy. sonlarına kadar) veya Cündî Meydanı da denilmiştir. Bu alanın yakınında Bizans döneminde de Büyük Saray müştemilatı içinde bir tür çevgân (polo: At üstünde oynanan eski bir Türk sporu) oynanan Tsikanisterion (Çevgân Meydanı) adlı bir spor meydanının bulunması da dikkat çekicidir.

II. Mahmut döneminde padişahların bu meydandaki spor gösterilerini seyretmesi için bir kasır inşa edilmiştir. Topkapı Sarayı kompleksine dâhil olan, ancak günümüze intikal etmemiş kasır önünde hem cirit müsabakaları yapılmış hem de cündîlik (binicilik) eğitimi verilmiştir. Gülhane meydanında padişahın isteği ile bayram günlerinde çeşitli oyunlar tertip edilirdi. Gülhane günü adı verilen bayramın ikinci günü, mutâd-ı kadîm gereğince enderun ağaları ile harem ağalarının oynadığı cirit oyunları ile başlardı. Cirit oyunu bittikten ve cündîler sadrazamdan bahşişlerini alarak meydandan ayrıldıktan sonra ayılar boğuşturulur, pehlivanlar güreşir, cambazlar hünerlerini gösterirlerdi. Gülhane'nin, daha çok saraya yakın kimselerin yer aldığı spor müsabakalarının yapıldığı, zaman zaman padişahların da bizzat iştirak ettiği, bir nevi elit bir spor alanı olduğu söylenebilir.

1605 yılında Sultan I. Ahmet, Enderunlu ağaların önünde topuzunu alarak birkaç hareket göstermiş, daha sonra atı ile alanın ortasındaki nişan yerine gelince atışını yapmış, yapılan atış mesafesi ölçüldüğünde bunun bir rekor olduğu görülerek hemen bir nişantaşı dikilmiştir. Böylece gürz ile yapılan sporlarda adına taş dikilen tek padişah olmuştur. Yine Gülhane'de III. Selim ve II. Mahmut'a ait birer nişantaşı bulunmakta olup, Sultan II. Mahmut, 454 adım olan III. Selim'in nişan menzilini 20 adım daha ileriye taşımıştır. Gülhane'de Sultan II. Mahmut'un iştirakiyle oynanan oyunlardan biri de mızrak oyunudur. Gülhane'de ayrıca lâbut (cirite benzeyen ama daha ağır -15 kg.- kalın ve kısa bir savaş aleti) atışları da yapılmıştır.

Topkapı Sarayı

Topkapı sarayının bahçesinde de zaman zaman sportif faaliyetler icra edilmiştir. Sultan IV. Murat 1636 yılında 86,5 metrelik lâbud atışı ile adına saray bahçesinde bir taş diktirmiştir. Yine Sultan Murat 1637 yılında saray bahçesinde hışt (ince, kalın, ucu sivri mızrak) atmak istemiş, demirden olan arz kapısına yaptığı atışlardan üçü kapıyı delerek diğer tarafına geçmiştir. Gümüş bir levha üzerine şiirle tarih düşüldükten sonra gümüş kapı olarak anılmaya başlanmıştır. Bugünkü Arkeoloji Müzesi'nin bulunduğu yerde var olan ve Ağa Bahçesi adıyla anılan alan da saray içindeki önemli spor müsabakalarına ev sahipliği yapmıştır.

Yalı Köşkü

Bugün Sepetçiler Kasrı'nın bulunduğu yerin Haliç tarafında kıyıya yakın olarak bulunan Yalı Köşkü bahçesi de önemli spor alanlarından biri olarak kullanılmıştır. Kaynaklar, burada özellikle saray ahalisinin izlemesi için güreş ve benzeri sporların yapıldığını ifade etmektedir. Bayramın birinci günü öğle namazından sonra padişahın huzurunda yapılan bu müsabakalar bir gelenek halinde devam etmiştir.

Eski Saray ve Spor Alanları

Topkapı Sarayı'ndan önce kullanılan Eski Saray'ın sınırları Beyazıt'tan Süleymaniye Camisi'ni de içine alacak şekilde, Küçük Pazar seddine kadar uzanan geniş bir alanı kapsamakta idi. Burada birkaç spor alanı bulunmakla birlikte en önemlisi bugün Beyazıt Camii ve meydanının bulunduğu yerdeydi. Dini bayramların üçüncü günü

Sultan II. Murad "kabak atışı" yaparken/Hünernâme

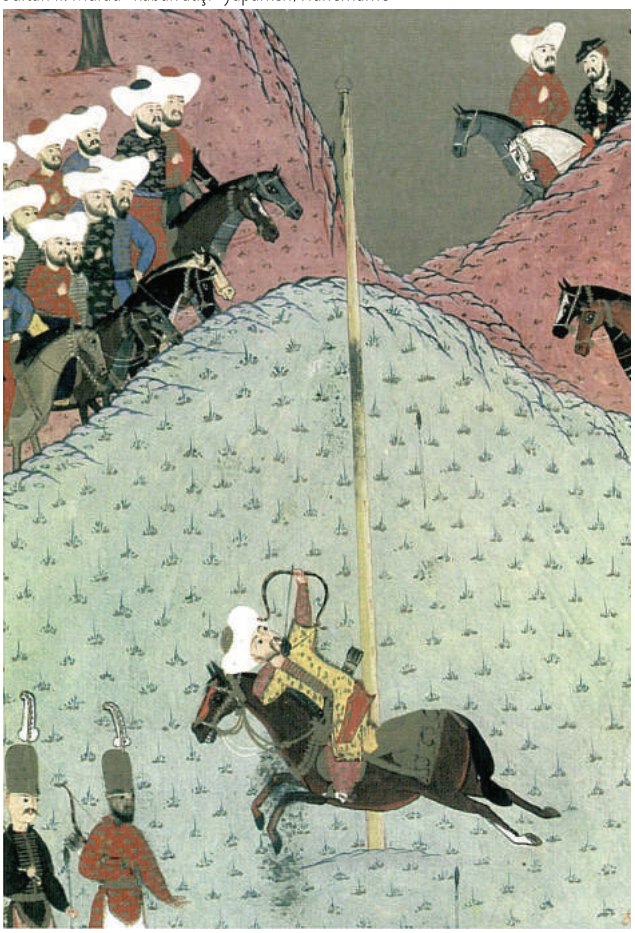

padişahların Eski Saray'a gitmesi ve orada sultanlar ile bayramlaştıktan sonra alana bakan köşkte oturarak, sadrazam cündîlerinin oynadığı atlı cirit oyunlarını, güreş müsabakalarını ve diğer gösterileri seyretmesi âdet-i kadîmedendi. III. Selim'in Eski Saray'a gelip burada izlediği spor müsabakaları ile alakalı; *"Burada mutâd-ı kadîm gereğince çeşitli oyunlar ve cambazlar, parendebazlar becerilerini göstermeye başladılar. Bu oyuncular birer türlü bahaneler ile yerlerine gönderildikten sonra pehlivanlara iltifat edildi ve daha sonra cirit ve mızrak oynatıldı"* denmektedir. Ayrıca bu müsabakaları padişahın izni ile halkın da izleme imkânı bulduğu aktarılmaktadır.

Dolmabahçe

Dolmabahçe Sarayı'nın yeri doldurulduktan sonra bakımlı bir bahçeye dönüştürülmüş, Sultan II. (Genç) Osman burada zaman zaman cirit müsabakaları düzenlemiş ve bu müsabakalara bizzat iştirak etmiştir. I. Mahmut zamanında şeyhülislâm buradaki spor müsabakalarını izlemiş, sadrazama bağlı cündîler binicilik marifetlerini sergilemişlerdir. Gülhane'de bir adet haline gelen bayramın ikinci günü spor ve eğlence faaliyetleri, padişah Beşiktaş Sarayı'nda (Dolmabahçe Sarayı civarı) olduğu zamanlar Dolmabahçe Meydanı'nda yapılmıştır. Abdülmecid tarafından buraya yaptırılan saray ve müştemilatı nedeni ile Dolmabahçe'deki faaliyet alanı daralarak spor faaliyetleri için yetersiz kalmıştır. 1950 yılında ise has ahırların olduğu bölgeye İnönü Stadyumu yapılmıştır.

Çinili Köşk

Çinili Köşk Dolmabahçe ile Beşiktaş arasında bir mekânda yer almakta idi. Cirit Meydanı olarak bilinen bir meydana da sahip Çinili Köşk'te başta cirit olmak üzere çeşitli spor faaliyetleri icra edilmiştir. Bu alanda lâbud atma yarışmaları düzenlenmiş, zaman zaman saray erkânı çektikleri ipi aşan atıcılara ödüller vaad ederek onları teşvik etmişlerdir.

Yıldız Sarayı

Osmanlı'da her sarayın bahçesi aynı zamanda bir spor alanıdır. Yıldız Sarayı da bunlardan biridir. Burada uzun zaman çeşitli sporlar yapılmış olmakla beraber Tasvir-i Efkâr gazetesinin verdiği 6-8 Ağustos 1909 tarihli spor müsabakalarının programı bir fikir vermesi açısından önemlidir:

"6 Ağustos Cuma: Güreş; Has ahırlar önündeki alanda, öğleden önce 18 yaş altı, öğleden sonra büyükler. İsveç Usulü Jimnastik; Beyoğlu Siligos Ermeni Rum Okulunun Jimnastikçileri tarafından. Tüfek Atışları; Sultan Abdulaziz'in atış poligonunda, sadece subaylar. Jimnastik ve Kuvvet gösterisi; Çadır Köşkünün önündeki büyük havuzun içinde bulunan adada, spor öğretmeni Önyüzbaşı Rıza Bey tarafından. 7 Ağustos Cumartesi: Güreş; Has ahırlar önünde orta ve baş-pehlivanlar. Jimnastik; Merasim köşkü önünde. Tüfenk atışı; Aynı poligonda, yalnız subaylar. 8 Ağustos 1909: Güreş; Baş güreşlerin finali." Yapılan bu spor faaliyetlerine girişin paralı olduğu bildirilmiştir.

Kavak Sarayı Meydanı

Kavak Sarayı, Selimiye Kışlası'nın denizle birleştiği yer ile Harem iskelesi arasında bulunuyordu. Saray bahçesinin bir bölümü spor faaliyetlerinde kullanılmıştır. Biniciliği ve ciridi çok seven II. Osman'ın burada cirit oynadığı

kaynaklarda yer almaktadır. Alanın yanına padişahların oynanan oyunları izleyebilmesi için bir köşk yaptırılmıştır.

Sultaniye (Hançerli) Köşkü

Kanuni Sultan Süleyman Beykoz ile Çubuklu arasında bir koyu doldurup, buraya bir av köşkü inşa ettirmiştir. Sonraki yıllarda burası avcılık başta olmak üzere çeşitli sportif faaliyetler amacıyla kullanılmıştır. Sultan III. Selim burayı atış talimi yapmak amacı ile kullanmış ve adına nişan taşı dikilmiştir.

Davutpaşa Sarayı

Davutpaşa semtinde bulunan saray, II. Beyazıt döneminde Sadrazam Davut Paşa tarafından 1498 senesinde yaptırılmıştır. Osmanlı ordusu batı seferine çıkarken padişah sefere iştirak etmeyecekse askerleri bu saraydan uğurlardı. Bu saray ve çevresi aynı zamanda spor faaliyetleri içinde kullanılmıştır. Sarayın bahçesi Osmanlı'da en yaygın sporlardan biri olan ciridin oynandığı önemli yerlerden biridir.

At meydanı

At Meydanı, İstanbul'da Sultanahmet Camii önündeki alana Osmanlıların vermiş olduğu addır. Roma ve Bizans dönemlerinde hipodromun yer aldığı bu alana 19. yüzyıldan sonra Sultanahmet Meydanı denmeye başlanmıştır. At meydanı, 196'da Roma İmparatoru Septimus Severus tarafından kurulmuş, İmparator Constantinus döneminde (306-337) hipodrom olarak kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti hipodromun özelliğini bozmamış, Bizans'tan kalan bu yapıyı kendi geleneklerine uyarlayarak meydanın önemini korumasını ve günümüze kadar gelmesini sağlamıştır. Osmanlı döneminde bu meydanda çeşitli yarışlar, atlı sporlar, eğlenceler, panayırlar düzenlenmiştir.

Göksu Deresi Mesire Alanı

Göksu Deresi civarında Göksu Kasrı'nın da bulunduğu alan padişahlar tarafından başta tüfek atıcılığı olmak üzere çeşitli spor faaliyetleri amacıyla kullanılmıştır. Sultan III. Selim'in burada yaptığı bir atış sonunda nişan taşı dikilmiştir. Sultan II. Mahmut da burada atış talimi yapıp 950 metrelik atışı ile nişantaşı dikmiştir.

Tokat Bahçesi

Tokat Bahçesi, Beykoz Çayırı'nın (1 km.) kuzeyinde Yuşa Tepesi eteğinde bulunan bir dere içerisine inşa edilmiş bir bahçedir. Fatih Sultan Mehmet burada avlanırken Tokat Kalesi'nin fethedildiği haberini alınca, buraya etrafı çitlerle çevrili bir bahçe yapılmasını ve adının da Tokat Bahçesi olmasını ferman buyurmuştur. Burada padişahların avlanmalarının yanında cirit başta olmak üzere çeşitli oyunlar oynadıkları ve ok talimleri yaptıkları belirtilmektedir. Kaynaklar ayrıca Sultan IV. Mehmet'in attığı taşın nişanesi olarak iki taşın dikili olduğunu da belirtir.

Kâğıthane/Sâdâbâd Mesire Alanı

Bizans döneminde halkın yaz aylarında uğrak yerlerinden biri olan Kâğıthane'nin ünlü mesire alanı Sâdâbâd, Osmanlı döneminde de bu özelliğini korumuş, çayırlık alanlar düzenlenerek en önemli spor alanlarından biri haline getirilmiştir. Bir savaş provasının oyuna dönüşmüş hali olan ciridin İstanbul'da ilk oynandığı mekân, Kâğıthane çayırlıkları olmuş ve bir kısmı Cirit Meydanı diye adlandırılmıştır. Nevruz, Hıdırellez ve özellikle Cuma günleri namazdan sonra atlarla Kâğıthane'ye gelen halk, cirit, at yarışları, nişancılık, mızrak, kabağa ok atma gibi eğlenceleri bir adet haline getirmiştir. Seyyahlar Sâdâbâd'da yapılan eğlenceleri ayrıntılı bir şekilde anlatırken top ve humbara atışları, güreşler, cambazlar ve cündîlerden de bahsederler. Buralarda padişahlar ve sadrazamlar gibi devletin ileri gelenleri önünde ve himayesinde oyuncular hünerlerini sergilemişler, yabancı sefirlerin de iştirak ettiği müsabakalarda bol bahşişler (bin altın gibi) dağıtılmıştır.

Kaynaklar burada yapılan müsabakalara iştirakin yüksek oranda olduğunu kaydetmektedir. Mesela, burada yapılan atıcılık müsabakalarına 400 ilâ 1500 arasında tüfekli atıcının (tüfenkendâz) testilere nişan alıp atış yaptığı ve vuranlara birer altın hediye edildiği belirtilmektedir.

Nişan Taşı II. Mahmut, Teşvikiye

Okmeydanı

Osmanlıda en önemli sporlardan biri olan okçuluğu geliştirmek için İstanbul'un pek çok yerine ok atış alanları kurulmuşsa da her ok atılan yer ok meydanı olarak kabul edilmemiştir. Ok atılan yerin ok meydanı sayılabilmesi için etrafının sınırlarla çevrili olması, bir yöneticisinin bulunuyor olması gerekirdi. İstanbul'un kuşatması sırasında Fatih'in çadırını kurduğu alan daha sonraları önemli bir spor alanına dönüştürülmüştür. En önemli ok meydanı aşevi, kütüphane, müze ve antrenman salonları muhtevasıyla bugün de aynı adı taşıyan okçular ve atıcılar tekkesinin (tekye-i rumût) bulunduğu Okmeydanı'dır. Davutpaşa, Veliefendi Çayırı, Yenibahçe, Kâğıthane diğer önemli okçuluk meydanlarıdır. Okmeydanı'nın sınırları; doğuda Kasımpaşa deresi, kuzeyde Kâğıthane deresi, batıda Haliç, güneyde Haliç ve Kâğıthane deresi ile çevrili geniş bir sırtın üzeridir. Bu alan, Fatih Sultan Mehmet tarafından atıcılara tahsis edilmiştir. Vakıf kayıtlarına göre alan 6630 dönüm genişliğe sahiptir. II. Beyazıt bölgeye tekke binası, musalla ve puta atış yeri yaptırmış, tekkeye bir şeyh ve yeteri kadar hizmetli tayin etmiştir. Böylelikle Okmeydanı tam teşekküllü bir spor kompleksi haline gelmiştir.

Okmeydanı'nda padişahlar da ok talimi ve atışları yapmışlardır. Özellikle Sultan II. Mahmut, hemen hemen her hafta bu meydana gelip ok atışları yapmıştır. Okmeydanı menzil atışlarının yapıldığı ve rekortmen atıcılar adına taşların dikildiği bir bölgedir. Bazı batılı seyyahlar o kadar çok menzil taşının olduğundan bahseder ki, taş ve mermerlerden yapılmış sütunlarla süslü bir ormana benzetmişlerdir.

Fatih tarafından münhasıran okçuluk sporuna tahsis edilerek vakfedilmiş olan Okmeydanı arazisi, İstanbul genelinde 1950'li yıllarda başlayan gecekondulaşmada en çok istila edilen yerlerin başında gelir. 1964-65 yıllarında iyice hızlanan bu süreçte, Okmeydanı'ndaki -tarihsel önemi yanında sanat değeri de taşıyan- menzil taşlarının pek çoğu kadir kıymet bilmeyen hoyrat insanların elleriyle peşe tahrip edilmiş, kimileri parçalanıp temel taşı olarak kullanılmış, kimileri toprağa gömülmüştür. 1980 sonrası artan yapılaşmayla bir zamanlar 300'e yaklaşan taş sayısı -azala azala- bugün 25 dolayına inmiştir. Günümüze ulaşabilmiş taşlar da, gecekonduların yerine dikilen kaçak apartmanların arka bahçelerinde, duvar diplerinde veya kömürlüklerin içinde kalarak her an yok edilme tehlikesiyle varlığını korumaya çalışmaktadır.

Ihlamur

Seyyid Mehmet Ağa Silahdâr-ı Şehriyârî olunca Sultan I. Abdülhamid'in daha çok sevgi ve güvenini kazanmak için padişahın Beşiktaş Sahil Sarayı'na göç ettiği bir yaz günü, tüfek atıcıları ile beraber Ihlamur altına gelerek burada bir spor alanı oluşturmaya karar vermiştir. Burası ayakaltı olmadığı, hem tenha hem de iki tarafı yamaç olduğu için nişantaşı koyup atış yapmaya oldukça elverişli bir alandır. Yıldız Kasrı tarafına bir havuz ve bir namazgâh yaptırmış, Gürcü Hüseyin Ağa da bir mermer ayak taşı koyup ilk atışı yaparak menzil açmıştır. Sonraki yıllarda Ihlamur, en önemli atış talim alanlarından biri haline gelmiştir. Başta devlet ricali olmak üzere pek çok rekortmen nişancı burada atış yapmış ve adına nişantaşı diktirmiştir.

Sultan III. Selim 1791 tarihinde Ihlamur'a gelip atış yapmış, ilk gün 4. atışında 617 metreden testiyi vururken bunu yetersiz bulmuş, ertesi gün 3. atışında 831 metredeki testiyi vurmayı başarmıştır. Bunun üzerine buraya mermer bir anıt dikilmiştir. Bu anıt bu gün Teşvikiye Camii bahçesinde olup civar mahalle kurulduktan sonra buraya taşınmıştır. Sultan II. Mahmut Sultan III. Selim'in atış yaptığı yerlerde atış yapmış ve onu geçmeye çalışmıştır. Yine Sultan II. Mahmut'un Yıldız Sarayı tarafında bugün Ihlamur Camii'ne yakın bir yerde iki adet nişantaşı bulunmaktadır.

1778 yılında, o zamana kadar silah talimi için belli bir yeri olmayan yeniçeriler, Enderun ve

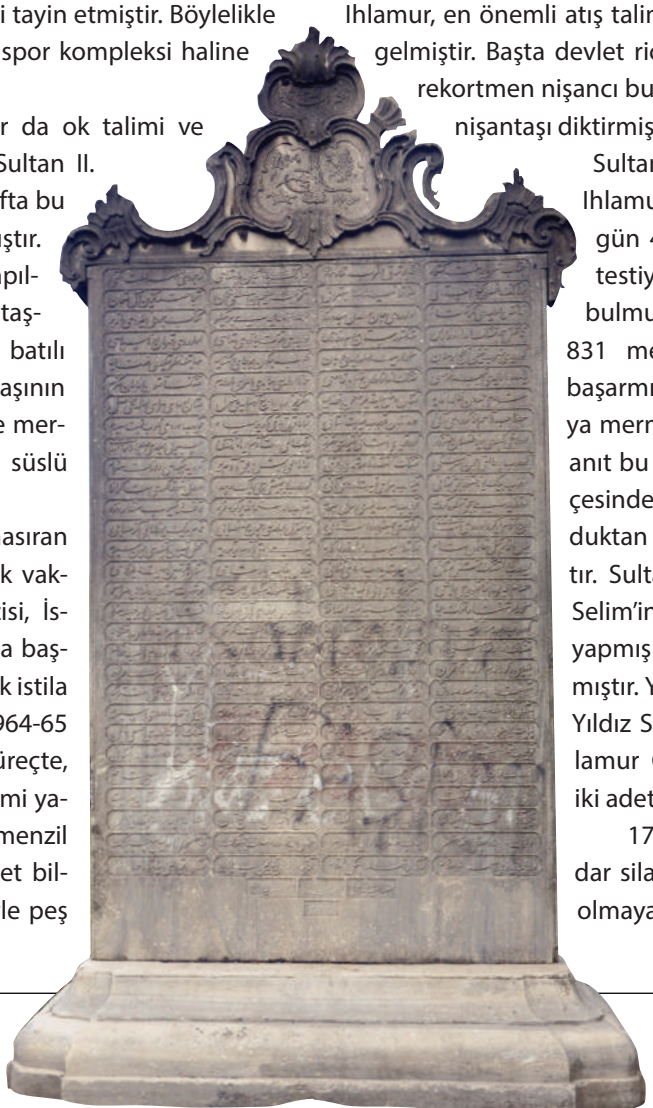

Nişan Taşı III. Selim, Ihlamur

Bîrun'daki tüfenkendâzlar (tüfengî ağalar) başta olmak üzere Ihlamur'u talim alanı olarak kullanmışlardır. III. Selim'in talimatı ile burası bir atış poligonu haline getirilmiştir. Ok ve tüfek atışı yarışları düzenlenmiştir.

Veliefendi Mesire Alanı

III. Mustafa bir iftira üzerine sürgün ettiği Şeyhülislâm Veliyüddin Efendi'ye iâde-i itibar ettikten sonra Çırpıcı Çayırı'nın sahile yakın kısmını Şeyhülislam'a özür mahiyetinde bağışlamıştır. Veliyüddin Efendi de bu arsayı mesire alanı olarak vakfetmiş, burada çeşmeler yaptırmış, çevresini bakıma almış, ölümünden sonra da giderlerinin karşılanması için dükkânlar, evler vakfetmiştir. Mesire alanı olarak kullanılagelen Veliefendi Çayırlığı'nda 1912 yılında İstanbul İslâh-ı Nesl-i Fürs Cemiyeti ilk kez at yarışları düzenlemiş ancak bu ilk yarışlar uzun süreli olmamıştır. Balkan savaşları nedeni ile ara verilen yarışlar Ekim 1913'ten sonra devam etmiştir. 1950 yılında da Tarım Bakanlığı tarafından arazi Türkiye Jokey Kulübü'ne kiralanmış olup şu an at bakım alanları, Jokey Kulübü idari binası ve pistiyle Veliefendi Hipodromu olarak kullanılmaktadır. Alan Osmanlı döneminde sadece mesire yeri olarak değil çeşitli sporların yapıldığı önemli bir alan olarak da kullanılmıştır.

Papazın Çayırı

İstanbul'da ilk olarak futbol 19. yy.'ın sonunda Galatasaray Lisesi spor öğretmeni Faik Beyin öğrencileri ve Kadıköy'deki Rum ve İngilizler tarafından oynanmaya başlanmıştır. Ancak ilk dönemde sadece Kadıköy'de bu oyun devamlı olabilmiş, Papaz'ın Çayırı olarak bilinen Kuşdili Çayırı veya sonraki adıyla Union Club Sahası, İstanbul'un Kadıköy ilçesinde yer alan ve futbol maçlarının oynandığı en eski saha olmuştur. Sahanın olduğu bölgede, günümüzde Şükrü Saraçoğlu Stadyumu yer almaktadır. Papazın Çayırı olarak adlandırılan alanda ilk olarak 1900'lerin başında, İstanbul'da yaşayan İngiliz ve Rumlar futbol oynamaya başlamıştır. 1908'de Sultan II. Abdülhamid'in doktoru Cemil Topuzlu'nun önerisiyle kurulan Union Club, maçlarını oynamak amacıyla alanı, yıllık 30 altın karşılığında kiralamış, bu yüzden bu tarihten sonra Union Club Sahası olarak da anılmaya başlamış ve İstanbul'daki ilk modern futbol sahası olarak tarihe geçmiştir. İstanbul Futbol Ligi'nin 1909-10 sezonundaki tüm maçlara ev sahipliği yapan saha, 17 Ocak 1909'da oynanan ilk Galatasaray-Fenerbahçe derbisine de sahne olmuştur.

Taksim Stadı

Bugünkü Taksim Parkı'nın yerinde 1921-1939 arasında var olan, Taksim Kışlası'nın avlusunda yapılan stada Taksim Stadı adı verilmiştir. Alan Osmanlı döneminde uzun yıllar I. Topçu Alayı'nın elinde kalmış, İstanbul'un işgali sırasında önce Senegalli askerler burada kalırken, daha sonra burası Rus göçmenlerinin at yarışları düzenlediği bir mekân olmuştur. Futbola karşı artan ilgi ve bu kışlanın karşısındaki Talimhane alanında yapılan maçların topladığı büyük kalabalık, o sıralarda bir spor dergisi yayımlamakta olan Çelebizâde Said Tevfik Bey'i Taksim Kışlası'nın avlusunu bir stadyum haline getirmeye teşvik etmiştir. 1921'de sekiz bin kapasite ile açılan stat, bazı Türk kulüp idarecilerinin uyguladığı boykot yüzünden bir süreliğine el değiştirmiştir. 26 Ekim 1923'te Türk Milli Futbol Takımı ilk maçını bu stadyumda Romanya'ya karşı oynamıştır. 1923-1936 arasında Türkiye Milli Futbol Takımı'nın 9 maçına ev sahipliği yapan statta zamanla futbolun dışında güreş, atletizm ve bisiklet yarışları da düzenlenmiştir. 1939'da dönemin İstanbul Valisi Lütfi Kırdar tarafından başlatılan Taksim Meydanı'nın düzenlenmesi çalışmasında bu kışla ve stat yıkılarak yerine Taksim Parkı düzenlenmiştir.

Sonuç

Osmanlıdan günümüze gelen kadim spor alanları elbette sadece bunlar değildir. Osmanlıda çok çeşitli mekânlar spor faaliyetleri için kullanılmış olmakla beraber kayda geçen alanlar genel itibari ile saray ahalisi tarafından kullanılmış, saray ve köşklere yakın alanlardır. Şu da var ki pek çok Osmanlı padişahı bizzat bu spor müsabakalarına iştirak etmiş ve rekor sayılabilecek önemli dereceler yapmışlardır. Spor faaliyetleri özellikle bayram ve özel günlerde halkın da katılımı ile şenlik havası içersinde icra edilmiştir. ■

K A Y N A K L A R

Atıf KAHRAMAN, Osmanlı Devletinde Spor, Kültür Bakanlığı Yayanları, Ankara 1995.
Atıf KAHRAMAN, Cumhuriyete kadar Türk Güreşi I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
Doğan KUBAN, Ahşap Saraylar Kaybolan Kent Hayalleri, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul 2001.
Doğan YILDIZ, Çağlarboyu Türkler'de Spor, Telebasım Yayıncılık, İstanbul 2002.
Hasan Basri ÖNGEL, Türk Kültür Tarihinde Spor, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001
Halim Baki KUNTER, Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar, Cumhuriyet Matbaası, Ankara 1938.
İsmail Fazıl AYANOĞLU, Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, y.y., t.y.
M. Şinasi ACAR, İstanbul'un Son Nişan Taşları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006.
Sedat Hakkı ELDEM, Köşkler ve Kasırlar, İstanbul 1988.
(http://tr.wikipedia.org/wiki/Papazın_Çayırı)

Söyleşi: Ayşegül Demircan - Tuğba Aydeniz

NUMAN GÜZEY İLE SÖYLEŞİ

İstanbul Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürü

Numan Güzey, 1948 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra İstanbul Barosu'na bağlı olarak 30 yıl avukatlık yaptı. 1994-1999 yılları arasında ise Fatih Belediyesi Meclis Başkan 1. Vekilliği görevini 5 yıl süre ile yürüttü.

Sosyal ve sportif nitelikli çeşitli derneklerde yönetici ve eğitici olarak görevlerde de bulunan Av. Numan Güzey, aynı zamanda BASAD (Bakırköylü Sanatçılar Derneği) üyesidir.

29 Aralık 2008 - 23 Kasım 2011 tarihleri arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı görevini yapan Güzey, 23 Kasım 2011 tarihinde İstanbul Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürü olarak atanmış ve halen bu görevi yürütmektedir., İleri seviyede Fransızca ve Arapça bilen Av. Numan Güzey, evli ve 4 çocuk babasıdır.

☐ İl Gençlik Spor Müdürlüğünün faaliyet alanı nedir?

Daha önceki adı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü idi. Bu tabir bu görevi ifade etmeye yetmemiş olacak ki bu kurumu müstakil ve aktif bir bakanlığa dönüştürerek adımızı da Gençlik Hizmetleri Spor Bakanlığı ve İl Müdürlüğü olarak değiştirdiler. Manadan yola çıkarak cevaplamak gerekirse gençliği, sadece kas ve beden olarak değil, bir insan ve ruhtan ibaret gönül, beyin ve ruh dünyası içinde olduğunun idraki içerisinde görevimizi daha şümullu hale getirdik. Biz kendimizi sokakta uyuşturucuya bulaşmış, meyhane köşelerindeki içki, kumar illetine saplanmış gençlerimizden de, ailelerinden kopmuş bali koklayan çocuklarımızdan da mesul ve sorumlu addediyoruz. Bu necip vatanda 20 milyon civarında, genç sayılabilecek nüfus var. Dolayısıyla biz gerek bakanlık ve gerek müdürlük olarak, bunun maddî ve manevî vebâlini de omuzlarımızda hissediyoruz. Çünkü bizim geleneksel kültürümüz, aldığımız terbiye ve görev anlayışı bizi bu manada çok büyük sorumluluklar altına atıyor.

Spor yapmanın gerekliliği ile ilgili neler söylersiniz? Gençlerin spora yaklaşımı, insanların spora ilgileri arttı. Parklarda sabah spor yapan insanlarla karşılaşıyoruz. Halkta bu konuda daha bir bilinç oluştu mu?

Gayet tabii. Türkiyemiz artık 30 yıl ,hatta 10 yıl öncesinin Türkiyesi değil. Gençliğimizde boş arsa dışında spor yapılmazdı. Çamurların içinde spor yapardık. Gençliğimizde spor sergi salonu diye dünyanın en güzel şehirlerinden sayılabilecek İstanbul'da bile tek salonumuz vardı. Şimdiki Lütfi Kırdar'da yapılırdı. Güreşler, voleybol turnuvaları, konserler, sergiler her şey orada yapılırdı. İkinci bir salonumuz yoktu. Çok şükür şimdi mükemmel bir kalite yakaladık. Şimdi liselerin yanında bile standartlara uygun mükemmel spor salonları yapıldı. Gençliğimizde top oynayan çocuklara, haylaz, yaramaz denirdi. Sunulan imkanlar yetmiyordu. Şimdi il spor müdürü olarak sahilde yürüyen insanlara bile hizmeti, kaliteyi gönderiyoruz. Eleman gönderiyorum yanlarına, tansiyonlarına bakıyor, ayakkabısı uygun değilse yürüyüş ayakkabısı veriyoruz. Bu 20 sene öncesi için hayal bile edilemiyordu. Nerede yürüyeceksiniz. Sporcuyu saksıda yetiştiremezsiniz, imkan sunulmalı. Devletimiz bu imkanları sunuyor çok şükür. İstanbul'da Çatalca'dan Tuzla'ya tesislerle dolu. Tabi bunun semeresini, meyvesini yavaş yavaş toplayacağız inşallah. Yani Pekin Olimpiyatları'nda tek bir altın madalyamız var. O da Türkî Cumhuriyetlerinden Dağıstan'dan transfer edilmiş Ramazan Şahin diye 66 kilo serbest güreşçi. 2,5 -3 milyonluk Sırbistan'ın kaç tane altını var? Bir yanlışımız var ve bunun üstüne gitmemiz lazım. Topluma, sporu tabana yaymak, her evde eşofman, spor ayakkabısı kullanan birileri olsun ihtiyacıyla yola çıktık. Bu hedefi bütün gücümüzle kovalıyoruz. Bunu yaparken Diyanet Teşkilatımızdan yararlanıyoruz. Hocalarımızdan Cuma ve bayram hutbelerinden yararlanıyoruz, müftülüklerimizde kanaat önderlerimizle dirsek teması halinde, okullarda müdürlerle, beden eğitimi öğretmenlerimizle bir teşrik-i mesai içerisinde olmaya gayret ediyoruz. Takdir edersiniz ki bu tür sosyal olgular, bir kesimin gayretiyle olacak şeyler değil. Topyekün toplumu bilinçlendirmek, birlikte çalışmak, organize olmak lazım.

Daha önce kültür müdürlüğü yaptınız. Spor-kültür ilişkisi üzerine neler söylersiniz?

Sizin de bildiğiniz gibi, kültür sadece kütüphaneler dolusu bilgiyi kafaya istiflemek değildir. Kültür, giyiminizden oturmanızdan kalkmanızdan, söze girmenizden dinlemenizden itibaren hayatınızın her safhasına karışan bütünler topluluğudur kültür. Dolayısıyla sporla kültür, kültürün binlerce şubesi sayılabilir. Spor da bu kültürün ana budaklarından, dallarından biridir ve önemlidir. Spor, her şeyden önce insanın bedensel ve ruhsal bütünlüğünü, güzelliğini pekiştiren gayretler topluluğunun adıysa tabi ki kültürle direkt ilgisini, illiyet rabıtasını kurmak bir münevver için zor olmasa gerektir. Bakınız tüm dünyada modern toplumlarda 70-80 yaşındaki hanımefendilerin, beyefendilerin, büyük bir ciddiyetle bisiklete, ata bindiklerini, sporun hala içinde olduklarını, yaşamlarına bu manada ömür kattıklarını görürüz. Allah'ın verdiği emaneti iyi korumak, çünkü sağlık Allah'ın verdiği nimetlerin özüdür. Sağlığınız yerindeyse sahip olduklarınızın değeri var. Sağlığı koruyan umdelerin en başında da hareket, hareketlilik, spor

Biz kendimizi sokakta uyuşturucuya bulaşmış, meyhane köşelerindeki içki, kumar illetine saplanmış gençlerimizden de, ailelerinden kopmuş bali koklayan çocuklarımızdan da mesul ve sorumlu addediyoruz.

yapmak, durağan yaşamamak, iş yapmak, ışıldamak var. Sporun bu anlamda her yaş insan için önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Batıda ana rahminden ebenin kucağına doğan çocuk havuza atılıyor, yüzdürülüyor. O andan itibaren sporla içli dışlı hale getiriliyor. Fazlası olan insan da eksik demektir. 70 kilo olması gereken bir insan 100 kilo ise o insan rahatsızdır. Ne giydiği yakışır, ne yürümek, ne solunum ne deliksiz uyku alışkanlığı peydahlayabilir. Tüm bunlar sportif gayretle kaim ve mümkün. Hz. Peygamber, "Yavrularınıza ata binmeyi, yüzmeyi, ok atmayı öğretin" buyurmuşlardır.

En iddialı olduğumuz ve en çok madalya kazandığımız güreşte son iki olimpiyattaki başarısızlığımızın sebebi nedir?

Güreş biliyorsunuz ata sporumuzdur. Varlık Yayınları'ndan çıkan Yaşar Nabi Nayır'ın Milletlerin Karakterleri adlı bir kitabı vardı; orada vaktiyle okumuştum. Çocuklarımıza genlerle geçen özelliklerimiz gibi, iliğimizde olan çocuğumuzda olandır. Annenin babanın çocuklarına irsiyeten geçirdikleri kaliteler gibi ulusların da yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktardıkları değişmez, karekteristik özellikleri vardır. Amerikalının boksa, basketbola yatkınlığı tesadüf olmadığı gibi İngilizin futbola yatkınlığı da tesadüf değildir. Biz de güreşe yatkınız. Geleneksel özelliklerimiz bu spor dalında başarılı olmayı gerektirmiş. Cumhuriyet tarihimiz boyunca olimpiyatlarda aldığımız 38 altın madalyanın 28'inin güreşten alınması tesadüfle izah edilemez. Sadece bizde değil İran takımında da mevcuttur. 1960 Roma olimpiyatları şampiyonu Abdülmuvahhid, Cevadi, Habibî, Mehdizâde gibi gençler Azerî asıllı Türk çocuklarıdır. Rus takımında onlarca Dağıstanlı, Türkmenistanlı Türk çocukları var. Bulgar takımında olimpiyat şampiyonu Hasan İsayev'den tutunuz, Ahmedov, rakîbi Mehmedov gibi Türk çocukları var. Bana göre son olimpiyatlarda kötü dereceler almamızın sebebi tamamen plansızlık, programsızlık, iyi çalışmamaktan kaynaklanan sıkıntılardır. Güreş vaktiyle yarım saatti. Daha sonra 20 dakikaya, hatta 15'e çekildi. 5'er dakikalık devreler halinde 3 devre yapıldı. Budandı, budandı, ikişer dakikadan 2 devreyi kazanan güreşi kazanmış oluyor. Buna rağmen iki dakikalık periyoda nefesi yetmeyen bir sporcunun iyi

hazırlanmış olmasından bahsedilebilir mi? Unutmayalım. Eğitim hocadır. İyi, kaliteli hocanız varsa çadırlarda da eğitim yapabilirsiniz. Son olimpiyatlarda dünya şampiyonumuz Nazmi Avluca, Selçuk Cebi dahil ben iyi hazırlanamadıkları, geçen dört yıllık periyotta iyi çalışmadıkları kanaatindeyim. İyi, disiplinli çalışılırsa bizim kapasite ve potansiyelimiz tüm dünyaca biliniyor.

Bu neticeler gözden geçirilerek yeniden bir planlama ve hatalardan ders çıkarma yapılıyor mu?

Gayet tabi. Önce Bakanlığımız kurmayları, daire başkanları, müsteşarlarımız bir araya geldiler. Hemen akabinde il müdürlerimiz bir araya gelip, genel bir değerlendirme yaptılar. Ardından diğer haftalarda spor kamuoyu dediğimiz söyleyecek sözü olan, sporda isabetli yorumları bulunan görüş sahibi insanları, medyadan, köşe yazarlarından, üniversitelerimizin ilgili şubelerindeki zevâtı bir araya getireceğiz, biyokimyayı, tıbbı nasıl sporun emrine verebiliriz, yetenekleri nasıl daha iyi imkanlı teşhis ve tesbit edebiliriz, onları nasıl dünyadaki akranlarıyla daha görkemli yarışabilir hale getireceğimizi tartışacağız.

İstanbul'un Olimpiyat 2020 adaylığı için yapılan hazırlıklar nelerdir?

İstanbul'da her yıl 80'e yakın uluslararası spor yarışmaları yapılıyor. Geçtiğimiz yıllarda kısa kulvar Avrupa yüzme şampiyonası, dünya basketbol şampiyonası, şampiyonlar ligi finali, UEFA kupası finali, dünya güreş şampiyonası, tenis dünya kadınlar finali gibi çok önemli organizasyonları başarıyla gerçekleştirdik. 2012'de yine çok büyük organizasyonlara ev sahipliği yapmaya devam ediyoruz. 14. Dünya salon atletizm şampiyonasını 3 ay gibi kısa bir zamanda hazırladık. Aynı şekilde basketbol finallerini gerçekleştirdik. Kısa kulvar yüzme şampiyonası ve dünya kadınlar 8. finalini teniste Sinan Erdem Salonu'nda yapacağız. Buna benzer yüzlerce irili ufaklı organizasyonu becermiş olmamız bizim bu konulara ne kadar ciddi ve özenli baktığımızı gösterir. Olimpiyatlara şu anda 11'i mevcut 25'i yeni inşa olmak üzre 36 yeni tesisle hazırlanıyoruz. 11 mevcut tesisin 5'ine kalıcı eklemeler planlandı. Atatürk Olimpiyat Stadı'nın rüzgar sorunu, ulaşım sorununu da çözerek orayı da olimpiyat tesisi haline getiriyoruz. Bu olimpiyatları alırız almayız ama, yaptığımız yatırımlar İstanbulumuzun gelecek yarım yüzyıla damga vuracak kalıcı yatırımlarıdır. Olimpiyat Köyünü daha sonra spor eğitim merkezleri olarak kullanmayı tasarlıyoruz. 2020'deki olimpiyatlar için İstanbul'un slogan ve logosu yarışmayla belirlenecek hale getirildi. Bugün sadece İstanbul'da devam eden ulaşım yatırımının değeri 20 milyon dolardır. Biz daha olimpiyatları almadan onların hazırlığı içerisindeyiz. Bizden istenen yatak barajı 40 bin iken 65 bin olarak hazırlanmış bulunuyoruz. Olimpiyat heyecanı içinde üzerimize düşeni fazlasıyla yaptık ve yapacağız inşallah. 2020 için çok büyük sporcu kitlesi hedefliyoruz. Genç nüfusumuza güveniyoruz. Yarışacak sporcu yoksa olimpiyat tertip etmenin çok bir anlamı olamaz. Lisanslı kalifiye dünyayla yarışabilecek elit kalitede sporcu sayısını artırmak gibi projelerimiz ve düşüncelerimiz var.

Gençliğimizde top oynayan çocuklara, haylaz, yaramaz denirdi. Sunulan imkanlar yetmiyordu. Şimdi il spor müdürü olarak sahilde yürüyen insanlara bile hizmeti, kaliteyi gönderiyoruz.

Spor fanatizmini önleme ile ilgili neler yapılabilir?

UEFA'da bugün 50 ülke var ama maalesef biz disiplin konularında 43. ülkeyiz. Mesela, Erzurum'da oynanan süper kupa finalinde de görüldü. Taraflar mükemmeldi, kardeşlik duyguları, aralarında saygı, iltifat ve ahenk mevcuttu. Mükemmel başladı, bitti ama maalesef 150 kendini bilmez kişinin çıkardığı tuhaflıklar medyada büyütüldü tüm güzellikler bir yana atıldı. Sanki final ondan ibaretmiş gibi gösterildi. Medyamız da bu konuda ayranı köpürtmemeli. Kulüplerimiz dernekler kanuna göre yönetiliyor, ama transfer rakamları artık anormal rakamlara ulaştı. Dernekler kanunu yetersiz kalmaya başladı. Yeni bir yasa şart oldu. Kulüpler yasası için de olayı çok yönlü ele alacak bir kanunlar ve düzenlemeler içindeyiz. 6222 sayılı sporda şiddeti ve düzensizliği önleme kanunu sadece düzensizlik ve şikede değil, her alanda teşmil olunacak şekilde yeniden düzenleniyor.

Stadyumların küfür ve hakaretten arındırılması da çok önemli.

Gayet tabi, Günlük hayatımızda sokakta birine sövüp saymanın cezası varsa, stadyumda koro halinde bağırarak küfür etmenin cezası olmamalı mı? İnsanlar onur ve haysiyet için yaşıyorlar. Bu tamamen eğitim işidir. Küfür acizliktir, kendine güvenen insan sövmez.■

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN CUMHURİYET'E GEÇİŞTE SPOR DERGİCİLİĞİ

Ali EROĞUL*

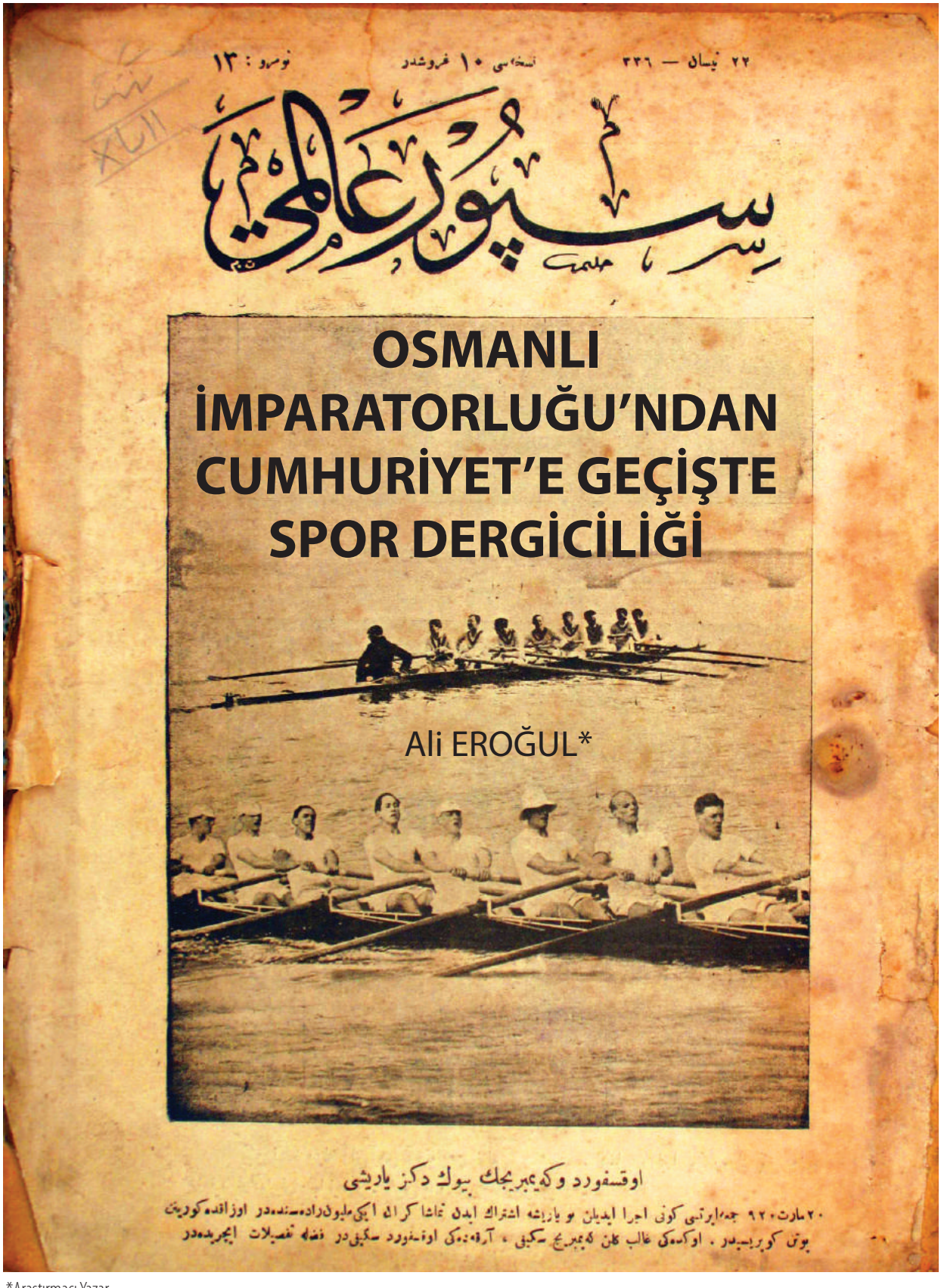

*Araştırmacı Yazar.

Batılı anlamda modern sporların Osmanlı topraklarında yaygınlaşması 19. yüzyılın son çeyreğine rastlar. Azınlıkların ve yabancı misyonların etkisiyle önceleri İstanbul ve İzmir'de daha sonra da İmparatorluğun bir çok kentinde futbol, tenis, boks, jimnastik, atletizm, voleybol, bisiklet, bilardo, patenli hokey, kayık yarışları, cirit ve modern güreş bir avuç meraklı ve istekli gencin gayreti ile hızla benimsenir. 1900'lerin başlarından itibaren kulüpler kurulmaya başlar, futbolda Pazar ve Cuma ligleri oynanır.

Türkiye'de spor basınının İstanbul'da doğduğunu belirten Cem Atabeyoğlu, Türk basınındaki ilk spor yazısının Servet-i Fünûn dergisinin 14 Mart 1891 tarihli sayısında yer aldığını belirtmektedir. Bu yazı, Ali Ferruh Bey isimli bir yazarın Paris'ten gönderdiği eskrim konusundaki bir haberdir. Osmanlı spor dergiciliğinin başlangıcı ise 1908 Jön Türk devriminin ertesine rastlar. İkinci Meşrutiyet'in sağladığı özgürlük ortamı, basın yayın dünyasına da yansımış, bu alandaki çabalar artmıştır. Spor faaliyeti artık gazetelerin, dergi köşelerinin içerisine sığmayacak ölçüde gelişmiş, olgunlaşmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yayınlanan spor dergilerinin dökümü tam olarak verilememekle birlikte sayılarının yirmi civarında olduğu düşünülmektedir. Dergilerin ortak gayesi, memleket gençlerine batılı sporları tanıtmak, kurallarını öğretmek, sporun beden sağlığı üzerindeki etkisini vurgulamak, sporla ilgili kalıplaşmış önyargıları yıkmaktır. Her türlü beden faaliyeti, terbiye-i bedeniye olarak adlandırılarak toplumun modernleşmesinde bir araç olarak görülür. Spor bir taraftan da savaşlara ve milli savunmaya hazırlık, salgın hastalıklara karşı bir önlem olarak konumlandırılır. Dönemin ruhuna uygun olarak, askeri örgütlenmeyi örnek alan ve paramiliter bir yapı sergileyen izcilik (keşşâflık) faaliyeti teşvik edilir.

Peki bu süreçte hangi dergiler yayınlanmıştır? Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri isimli hacimli çalışmasında Hasan Duman eski yazı ile yayınlanmış ulaşabildiği tüm dergileri kayıt altına alarak tasniflemiştir. Duman'a göre spor dergileri; "spor ile ilgili genel bilgiler ve haberler veren spor dergileri," "idman dergileri," ve "izcilik dergileri"dir. Belli bir konuda uzmanlaşmamış olan ve spor ile ilgili genel bilgiler ve haberler veren dergilerin bir kısmı maarife, bir kısmı da izciliğe meyletmiş, bazıları da futbol ağırlıklı olmuştur. Benzer bir çalışmayı M. Orhan Bayrak Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993) başlıklı kitabı ile yapmıştır. Gerek Hasan Duman'ın gerek M. Orhan Bayrak'ın oluşturdukları kataloglar gerekse de kütüphane ve sahaflardan elde ettiğimiz bilgilere göre dergilerin isimleri yayın yılları, yayın periyotları ve toplam sayılarının şu şekilde olduğu düşünülmektedir:

Tablo: Eski Harfli Futbol, İdman, Spor ve İzcilik dergileri (1910-1929 dönemi)

Dergi Adı	Yayın Periyodu	Toplam Sayı
Futbol (1910)	Haftalık	7
İdman (1913-1914)	Haftalık	35
Terbiye ve Oyun (1911ve1923)	On beş günlük	36
Yarın Spor (1922)	On beş günlük	Belirsiz
İzci Gazetesi -Joumal des Eclaireurs- (1923)	On beş günlük	7
Keşşaf (1923)	On beş günlük	5
Golspor (1925-1928)	On beş günlük	40
Gol (1926-1928)	Haftalık-On beş günlük	59
İzmir İdman Mecmuası (1924)	-	1
Maç (1926)	Aylık	7
Şa Şa Şa (1926-1927)	Haftalık-On beş günlük	25
Şampiyon(1927)	On beş günlük-Aylık	3
Türk İzciler Birliği (1925-1928)	Aylık	28
Necm-i Ati (1928)	Belirsiz	8
Spor Alemi (1919-1929)	Haftalık-On beş günlük-Aylık	>200

Dergicilik macerası Futbol (1910) ile başlamış, İdman (1913-1914) ile ivme kazanmıştır. Balkan savaşlarının yıkıcı etkisi ve ardından gelen Birinci Dünya Savaşı, yayıncılığı sekteye uğratmış, toparlanma ancak 1920'lerden sonra olabilmiştir. İlk spor dergimiz 1910 yılında yedi sayı yayınlanmış olan Futbol isimli dergidir. Derginin sahibi Mustafa Ziya, sermuharriri Ali Macid'dir. Dergi Dersaadet'te Bekir Efendi-Karagöz matbaasında her sayısı A4 kağıdı boyutlarında, fotoğraflı, dört sayfa olarak basılır ve yirmi paradan satılır. İkinci sayısından itibaren derginin son sayfası Fransızca olarak yayınlanmıştır. Fransızca sayfa, dergide yer alan haberlerin kısa çevirileri olup, azınlıkların dergiye ilgi göstermesi hedeflenmiştir. Adı futbol olmakla birlikte derginin yayın yelpazesi futbolla sınırlı değildir. Çit yarışı (engelli koşu), güreş, jimnastik gibi sporun farklı dallarıyla ilgili kısa haberler ve makaleler de dergi sayfalarında yer alır. İdman (1913-1914) dergisinin sahibi Cem-i Halid, mesul müdürü Mehmet Sadi'dir. Dergi Hayriye ve Şürekası matbaasında, A4 kağıdı boyutlarında, fotoğraflı, genellikle on sekiz-yirmi dört sayfa olarak basılır ve yetmiş paradan satılır. Gerek hacmi, gerekse de sporun her alanına ilgi

göstermesi nedeniyle İdman dergisi ilk modern spor dergimiz olarak adlandırılabilir.

Tablodan görüldüğü gibi, dönemin zor koşulları içerisinde bir kıvılcım gibi parlayıp hemen sönen dergiler de olmuştur. İzmir İdman Mecmuası yalnızca bir sayı yayınlanmıştır. Kastamonu Lisesi tarafından çıkarılan Şampiyon dergisi el yazısı ile hazırlanmış resimlerin basından kesilerek yapıştırılması ile oluşturulmuş ve bu amatör yayın metodu nedeniyle kısa sürede yayınını durdurmak durumunda kalmıştır. Haftalık ilmi, edebi, içtimai, resimli bir mecmua olan Yarın dergisi ise kimi zaman yayınına Yarın Spor olarak devam etmiştir; Yarın Spor'un toplam sayısı tespit edilememiştir. Keşşaf, Spor Alemi dergisinin kardeş izcilik dergisi olarak yayınlanmıştır ancak bu derginin de ömrü uzun olmamış ve beş sayıdan öteye gidememiştir.

Spor konusunda yayın yapma iddiasında olan tüm dergiler içinde, en uzun süreli olarak yayınlanan dergi, Spor Alemi olmuştur. Yukarıda adı zikredilen dergilerin bir kısmı ilk sayılarından sonra kapanmış, diğerleri de en çok otuz kırk sayı ömürlü olabilmiştir. Oysa Spor Alemi dergisi, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde yayın hayatına başlamış, Kurtuluş Savaşı ile işgal altındaki İstanbul'da -Mütareke Devri olarak adlandırılan dönemde- yayınını sürdürmüş, yayın hayatına Türkiye Cumhuriyeti ilan edildikten ve hatta 1928 harf devrimi ile yeni harflere geçildikten sonra da devam etmiştir.

Spor Alemi dergisi, Türkiye spor tarihi açısından çok önemli bir rol üstlenmiştir. Dergi yazarları kendi alanlarında öncü konumda olan kişilerdir. Dergide Çelebizade Said Tevfik (Said Çelebi), Burhan Felek, Mazhar Osman Usman, Besim Ömer Akalın, Kadri Raşid Anday, Selim Sırrı Tarcan, Senai Hulusi, Burhan Asaf Belge, Saim Turgud Aktansel, Abidin Daver, Tayyareci Vecihi Hürkuş, Makriköy Oymakbeyi Mehmet, Hakkı Tarık Us, Aydınoğlu Raşit, Fuad Hüsnü Kayacan, Nüzhet Abbas Baba, Abdullah Robenson, Yusuf Ziya Öniş, Tahir Kevkep gibi birçok gazeteci, yazar, öğretmen, kulüp azâsı, hekim, pilot ve sporcunun ismi görülür. Bu isimler Spor Alemi dergisinin yanında başka dergilerin de yazar ve yayıncı kadrosu içerisinde de bulunur. Örneğin Burhan Felek Donanma dergisinde başladığı yazı hayatını Futbol dergisinde sürdürmüş, daha Spor Alemi dergisinin başyazarı olmuştur. İleriki yıllarda gazeteciliğe katkılarından ötürü Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından kendisine Şeyh-ül Muharririn (en kıdemli gazeteci) sanı verilmiştir. Selim Sırrı Tarcan jimnastik ve futbol konularında elde ettiği tecrübeleri yazdığı kitaplarla ve verdiği derslerle paylaşmıştır. Selim Sırrı Terbiye ve Oyun dergisini de çıkarmıştır. Fuad Hüsnü Kayacan ilk Türk futbolcularındandır, futbolu bıraktıktan sonra hakemlik seminerleri de vermiş, antrenörlük yapmıştır. Çelebizâde Sait Tevfik Türk spor spikerliğinin öncüsüdür, Vecihi Hürkuş ilk pilotlarımızdandır.

Trabzon Necm-i Ati kulübü tarafından çıkarılan Necm-i Ati (1926) dergisinin ülkemizde kulüp adıyla çıkarılan ilk dergi olduğunu belirtelim. Necm-i Ati dergisi futbol, atletizm, avcılık, resim gibi alanlarda faaliyet gösteren kulübün resmi yayın organı olup, yalnızca sekiz sayı yayınlanabilmiştir. Necm-i Ati dergisi 1928 yılında kapanmakla birlikte, Necm-i Ati kulübü, İdman Ocağı ve İdman Gücü'nden sonra Trabzon sporunun temel kulüplerinden birisi olmuş 1950'li yıllarda Trabzon yerel futbolunda şampiyonluklar elde etmiştir.

Dergilerin tirajları konusunda sağlıklı bilgi yoktur, ancak hemen hemen tüm dergiler okuyucularından dergilerine abone olarak kendilerine destek olunmasını istemektedir. Dolayısıyla tirajlar yetersizdir. Dergiler İstanbul dışından, başta İzmir, Bursa ve Adana olmak üzere, yurdun bir çok yöresinden gönüllü muhabirleri aracılığıyla spor haberlerini okuyucularına iletirler. Genellikle "Garp Haberleri" başlığı altında batının spor gündemi günü gününe okuyuculara duyurulur. Bu çerçevede, boksta Karpantiye-Dempsey mücadelesi, uzun mesafe koşucusu Nurmi'nin zaferleri, halterde Rigolo'nun, yüksek atlamada olimpiyat şampiyonu Landon'un, engelli koşu dünya ve olimpiyat

rekortmeni Thomson'un başarıları bunlardan ilk akla gelenlerdir. Şöyle ki, Davis Kupası tenis maçlarından, Fransa Bisiklet Turu'na, Manş Denizi'ni yüzerek geçme çabalarından, Avrupa'da yeni inşa edilecek stadyumlara, Amerika'daki güreş şampiyonlarıyla ilgili haberlerden, İngiltere Federasyon Kupası finalinin ayrıntılı analizine kadar, 1920'lerin hemen hemen bütün uluslararası spor gündemi İstanbul'da bilinmektedir. Hatta Oxford ile Cambridge üniversiteleri arasında yapılan kürek yarışları bile dergilerin sayfalarında yer alır.

Türkiye İdmân Cemiyetleri İttifâkı'nın kuruluşuna, örgütlenmesine ve kongre süreçlerine ilişkin haberler, amatörlük profesyonellik tartışmaları, sağlık, beslenme, hatta bebek bakımı ile ilgili eğitici makaleler dergilerin sayfalarında yayınlanır. Gerçekten de dergilerde ilk dikkat çeken özellik, seçilen konuların daha çok eğitim amaçlı olmasıdır: İdman dergisinde "Jimnastik ve İdman" Spor Alemi'nde "Futbolda Fennî Oyun," "Futbolda Muavinler," "Futbolda En Mühim Hatalarımızdan Birisi Olan Ofsaytlar," gibi makaleler ve yazı dizileri hemen göze çarpar. 1924 Paris ve 1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunlarına katılım ve sporcularımızın aldığı sonuçlar, futbol takımlarının yurtiçi ve yurtdışı turne ve seyahatleri, yurtdışında ülkeyi temsil eden futbolcu Bekir Refet, boksör Sabri Mahir ve boksör Mazlum(idis), güreşçi Mahmut Yusuf gibi sporculara ilişkin haber ve yorumlar; kulüplerin nizamnameleri, maç sonuçları ve fikstürler, atletizm yarışları ve rekorları ile bugünkü Galatasaray ve Fenerbahçe arasındaki rekabetin başlangıç izleri yine dergilerin üzerinde durdukları konulardır. Dergiler "Olimpiyatlara nasıl hazırlanmalı?" "Milli Takıma hangi sporcular seçilmeli?" sorularıyla sporculara, antrenörlere, idarecilere yönelik anketler düzenlemiş, onların verdiği cevapları yayınlamıştır. Olimpiyatlar gibi önemli olaylar için veya herhangi bir tematik bir konuda (otomobilcilik gibi) özel sayılar -fevkalade nüshalar- da yayınlanmıştır.

Önemle belirtilmelidir ki dergilerin dili bugünün spor basını ile kıyaslanamayak ölçüde seviyelidir. Dışlayıcı, küçük düşürücü, suçlayıcı haber ve yorumlar yapılmaz; eleştiriler, polemikler yapılmakla birlikte bunlarda seviye düşürülmez. Futbol maç sonuçları genellikle büyük başlıklardan ziyade ara başlıklarla yorumsuz olarak verilirken, futbolculara not veya yıldız verme uygulaması yoktur. Sporculara ön isimlerinin arkasına konulan bey ve hanım sözleriyle hitap edilir. Dergilerde bir çok siyah beyaz fotoğraf bulunur ancak yazılar fotoğraflara göre daha fazla yer kaplar. Spor Alemi, Maç, Şa Şa Şa gibi dergilerde karikatürler bulunur. Bilinen bir örnek Spor Alemi'nin meşhur "İdmancı Karikatürleri" dizisidir: "Tehlikeli Bir Akıncı, Fenerbahçelilerin Kaptanı: Zeki Rıza (Sporel)," "İdmancıların En Seslisi: Fenerbahçe Kulübü'nden Alâaddin (Baydar) Bey," "İhtiyarladıkça Gençleşen Bir İdmancımız: Galip (Kulaksızoğlu) Bey," tanımlamalarıyla dönemin en meşhur futbolcularının karikatürleri çizilmiştir.

Dergiler ihtisas dergisi olarak yayın yapmalarına rağmen, muhtemelen satışların düştüğü dönemlerde, sinema kısmı isimli köşeler açmışlardır. Bu bölümlerde, yabancı filmlere ilişkin tanıtım yazıları ile dönemin meşhur oyuncularına ilişkin magazin ağırlıklı haber ve fotoğraflar yer alır. Dergiler bu sayede Elhamra, Alemdar, Kemal Bey sinemaları gibi sinema salonlarının ilanlarını toplamaya çalışmışlardır. Bir yandan da kadın okuyucularına hitap etmek için ara sıra hikayeler yayınlama yoluna da gitmişlerdir. Spor Alemi dergisinin "Küçük Hikaye" ve "Küçük Bir Hikaye" adı verilen köşelerinde hikayeler tefrika edilir. Ancak, bunlar spora ilişkin hikayeler değildir çoğunlukla sabun köpüğü olarak adlandırılan aşk ve macera hikayeleridir. Dergilerde bilmeceler, bulmacalar da yayınlanmıştır. Okuyucu mektuplarına özel bir önem verilir ve bazıları dergilerin sayfalarında cevaplandırılır. Son olarak; spor dergilerinin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş aşamasında toplumun yapısındaki değişim ve gelişimi gösteren önemli bir araç olduğunu ve araştırmacılara çok sayıda veri sunduğunu belirterek yazımızı noktalayalım. ■

II. Mahmut'un Ihlamur'da Bulunan Nişan Taşındaki Kitabe

Hazret-i Sultan Mahmûd Hân-ı sânî kim ânın.
Pertev-i cûd-i vücûdiyle cihân buldu fürûğ.
Böyle bir ehl-i hüner şâhı cihân görmüş değil.
Şimdi ezcümle bu cây-ı hurreme teşrîf edüp.
Hem "kıtâl-i fî-sebîlillah"ı nâsa remz edüp.
Emr kıldı kim dokuzyüzyirmibeş ta'dâd olup.
Destine alup tüfeng-i namdârı şevk ile.
Şeş cihetden bârekallah sîti tutdu âlemi.
Şâkirâ, ancak mücevher yakışır târîhine:

Dâimâ ekdâr-ı âlem dergehinden dûr ola
Sâye-i lutfuyle dünya serteser ma'mûr ola
Cümle dil-hâhı ile yârab hemân mesrûr ola
Kim safâ-yı bi-llâh tab'-ı kerem pürsûr ola
Niyyet-i hâlisle her bir dânede mecûr ola
Bir na'âme beyzesi vaz'ola kim manzûr ola
Kırdı altı hamlede, düşmanları makhûr ola
Mazhar-ı tevfîk-i Hakdır, sanma kim makdûr ola
Pâre pâre beyze-i a'yân-ı düşmen(kûr) ola.

1226(M.1811)

Sânî: İkinci.
Ekdâr-ı âlem: Dünyanın kederleri.
Dûr: Uzak.
Pertev-i cûd: Cömertlik ışığı.
Fürûğ: Işık.
Serteser: Baştan başa, tamamıyle.
Dil-hâh: Arzu edilen, sevilen kimse veya nesne.
Cây-ı hurrem: Gönül açıcı yer, yeşillik.
Pürsûr: Düğün (neşeli).
Kıtâl: Savaş, cenk, vuruşma.
Mecûr: Sevap kazanan.
Na'âme: Devekuşu.
Beyze: Yumurta.
Şeş cihet: Altı yön.
Sît: Gürültü.
Mazhar-ı tevfîk-i Hak: Allah'ın yardımına kavuşmuş.
Makdûr: Kader gereği, elden gelen.
Pâre pâre beyze-i a'yân-ı düşmen(kûr) ola: Düşmanın gözbebeği parçalanıp kör olsun.

OSMANLI DÖNEMİ'NDE GÜREŞ VE GÜREŞÇİLER TEKKESİ

Mustafa KÜÇÜK*

Türklerin en eski ve yaygın güreşi karakucaktır. Günümüzün serbest stil güreşlerine çok yakın olan bu güreş çeşidini dünyaya Türkler yaymıştır. Türk güreşini, Etrüsklerin Orta Asya'dan alıp İtalya'ya götürdükleri ve Avrupa'ya yaydıkları bilinmektedir.

* Dr., Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

☐ "Türklerin, avcılık, okçuluk ve binicilikten sonraki sporunun güreş olduğunu ve milâttan 3000 sene evvel güreş yaptığını söylemek pekâlâ mümkündür (Kahraman, Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi, I, 2). Güreşi şehzâdeler, kızlar ve kadınlar da yapardı. Hatta eski Türklerde: 'Kız birle [ile] güreşme, kısrakla yarışma' atalar sözüdür (Kahraman, a.g.e., s. 3'ten: Divânü Lügati't-Türk, I, 474: "Kızla güreşme çünkü kızlar kuvvetli olur, seni alt eder. Kısrakla yarışma kısrak attan daha çevik, daha sıçrayışlı olduğundan seni yener"). "Türklerde, tarihin her devrinde güreş müsabakaları, hiç bir zaman ok müsabakalarından geri kalmamış, belki ondan daha büyük bir alâka uyandırmıştır. Büyük şehirlerden en küçük köylere kadar her yerde güreş müsabakaları en büyük bir zevkle seyredilir ve âdetâ bir bayram sevinci hâsıl ederdi. İki evli bir köy bile Türk sporuna eleman yetiştirirdi. Bu sporun an'anesi ve ruhu, bugün de aynı kuvvetle yaşamaktadır" (Kunter, Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar, s. 44-45). Geleneksel Türk güreşi iki çeşittir: 1. Kuru güreş (Karakucak, Harman güreşi), 2. Yağlı güreş.

Türklerin en eski ve yaygın güreşi karakucaktır. Günümüzün serbest stil güreşlerine çok yakın olan bu güreş çeşitini dünyaya Türkler yaymıştır. Türk güreşini, Etrüsklerin Orta Asya'dan alıp İtalya'ya götürdükleri ve Avrupa'ya yaydıkları bilinmektedir. Halim Baki Kunter'e göre geleneksel ve eski Türk güreşi, yağsız olan, yani karakucak güreşidir (Kunter, a.g.e., s. 46). Yağlı güreş ise Rumeli Türklerinde benimsenmiş, daha sonra bu Türkler tarafından Ege çerçevesine ve Anadolu'ya yayılmıştır (Vatan Gazetesi'nın 'Kırkpınar' ilâvesi: 8.5.1953).

Türk (yağlı) güreşi, Deste (Ayak), Küçük Orta, Büyük Orta, Başaltı ve Baş diye beş kategoriye ayrılmaktadır. Pehlivanlar güreşmeğe en küçük rütbeden başlarlar. Birincilikler kazandıkça pehlivanın rütbesi yükselir. Rütbeler derece derece çıkılır. Rütbe atlama yoktur. Rütbelerde terfi nasıl bir meziyetse, kendi gücünden aşağı derecede güreşmek de ayıp sayılır. Türk güreşinin 94 oyunu ve bu oyunları bozan bir bu kadar da karşı oyununun bulunduğu bilinmektedir. Ancak usta pehlivanlar bu oyunların hepsini öğrenip kullanmazlar. Kendilerini birkaç oyunda çok iyi yetiştirmeyi amaç tutarlar. Bu sebeple Kazıkçı Kara Bekir, Kündeci İrfan Pehlivan gibi bazı pehlivanlara, iyi tatbik ettikleri oyunlar lâkap olarak verilmiştir (Sevük, "Pehlivanlık Hakkında", Ülkü, sayı 67, s. 16-17).

Pehlivanların halk nazarındaki şöhret ve kıymeti hatırı sayılır bir seviyede olduğundan dolayı herkes küçük yaşlardan itibaren sürekli çalışmalarla kendisini pehlivan olarak yetiştirme çabasına girmiştir. Bunlardan başarılı olanlar, hayatlarını çeşitli yerlerde tuttukları güreşlerle kazanıyorlardı. Bu idman türü, tam bir halk sporu idi. Sonraki yıllarda başarılı olan güreşçiler, genellikle İstanbul'a yönelmişlerdi. Zira, güreşçilerin büyük ün sağlamaları İstanbul'da yapılan güreşlerle gerçekleşebiliyordu.

Güreş müsabakaları, Osmanlı padişahlarının da üzerinde durduğu ve özellikle bayram zamanlarında halkın sevincini paylaşmaya bir vesile edindiği bilinmektedir. Bunun için bazen Eski Saray'da [bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin olduğu mahal], bazen Gülhane'de veyahut diğer köşklerde bu müsabakalar yapılırdı. Bu şenliklerin tertibi sırasında ciddî bir kayıt düzeni takip edilir ve hangi pehlivanın kiminle güreşeceği; galip ve mağlûp pehlivanlar ile duacıya ne kadar para verildiği bir kayıt defterine itinayla yazılırdı. Ayrıca Kozbekçiler'de, Veli Efendi Çayırı'nda, Ok Meydanı'nda, Kâğıthane'de ve Yeniköşk'te büyük güreş müsabakalarının yapıldığı da bilinmektedir (Kunter, Eski Türk Sporu Üzerine Araştırmalar, s. 46).

Osmanlı padişahlarının da güreş müsabakaları üzerinde durduğu ve özellikle bayram zamanlarında halkın sevincini paylaşmaya bir vesile edindiği bilinmektedir. Bunun için bazen Eski Saray'da, bazen Gülhane'de veyahut diğer köşklerde bu müsabakalar yapılırdı.

Güreşçiler Tekkesi

Osmanlı Devleti'nde güreşle ilgilenen tekkelerin varlığı bilinmektedir. Evliya Çelebi'ye göre "Sultan Birinci Murad, Edirne'yi zaptedince bir "Pehlivanlar Tekkesi" açtırmıştır. Ancak vakıf türünde olan güreş teşkilâtlarının sayıları özellikle İstanbul'un alınışından sonra inanılmayacak bir seviyeye ulaşmıştır. Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin spor tekkelerinin her birinin şeyhleri, yani muallimleri ve müritleri, yani sporcuları mevcuttu. Her tekkeye ait vakfiyeler de bulunmaktaydı. "Tekke" adı verilen bu kurumların hususi idareleri vardı. Bu tekkelere okçular ve ciritçiler de alınabiliyordu. Topkapı Saray Kütüphanesinde Osmanlı güreş tekkeleri ile ilgili defterlerde bu konu geniş bilgi vermektedir. "Ceyb-i Hümâyûn" ve "ihsân-ı şâhâne" gibi defterlerde çeşitli güreş turnuvaları, tekkelerin idaresi ve ünlü pehlivanların adları ile kimlere kaçar kuruş aylık ödendiği yazılıdır.

İstanbul'da iki Güreş Tekkesi vardı. Tekkelerin en büyüğü, Zeyrek yokuşunda olanı idi. Zeyrek'teki Pehlivanlar Tekkesi, ülkenin her yanından

kabiliyetli gençleri toplayıp yetiştiren ve değerli muallimleri hazırlayan bir teşkilât, yani idman ocağı idi (Kunter, a.g.e., s. 46). Evliya Çelebi'nin anlattığına göre de İstanbul'daki pehlivan tekkelerinin en büyüğü Zeyrek Yokuşu'ndaydı. Bu tekkede üç yüz pehlivan yiyor-içiyor ve idman yapıyordu (Danışman, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, I, 275). Pehlivanlar için Kasımpaşa'da ayrı bir hamam tahsis edilmişti (Danışman, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, II, 35).

Zeyrek'teki Pehlivanlar Tekkesi zamanla harap olmasına rağmen uzun süre tamiri için gerekli izin alınamamış, bunun üzerine pehlivanlar h. 1189 (m. 1775) tarihinde müşterek bir arzuhâl sunarak durumu ilgililere bildirmişlerdir (BOA, Cevdet-Maarif, 4712/3: 17 Receb 1189 [13 Eylül 1775]). Sadrâzamın derkenar olunmasını emrettiği konuyu tahkik eden defterdar, Sadrâzama hitaben yazdığı telhîste, konuyu şöyle özetlemiştir:

"Arz-ı bendeleridir ki,

İstanbul'da Zeyrek kurbünde Güreşçiler Tekyesi'nin mürûr-ı eyyâm ile binâsı müşrif-i harâb ve muhtâc-ı tamir olmakdan nâşi cânib-i mîrîden müceddeden bina ve inşâ edilmesini tekye-i mezkûre pehlivanları işbu arzuhaller ile istid'â ederler. Derkenâra havale olundukda tekle-i merkûme bundan akdem muhterik olundukda yüz yetmiş altı senesinde [1176=1762-1763] cânib-i mîrîden müceddeden bina ve inşâ olunup mesârifi için beş yüz kuruş verilmiş olduğu Başmuhasebe'den derkenâr olunmuştur. Ancak mesârif-i mîriyyenin kesreti ma'lûm-ı devletleri olan mevâddan olmağla her ne vechile emr u fermân-ı âlîleri buyurulur ise emr u fermân devletlü, saadetlü sultanım hazretlerinindir" (BOA, Cevdet-Maarif, 4712/3).

Usul üzere derkenar olan bu arzuhâl neticesinde Ser-mimarân-ı Hâssa el-Hâc Ahmed Ağa ma'rifetiyle gerekli tamir yapılmış 500 kuruş için Hazine tezkiresi hazırlanmıştır. Sadrâzam Derviş Mehmed Paşa da defterdara hitaben sâdır olan: "Görüp, i'lâm eyleyesin deyü" buyruldusuyla tekkenin içerisinde bulunduğu son durumun bildirilmesini emretmiştir.

Yine İstanbul'da Şişhane'de güreşe özgü bir Güreş Tekkesi vardı. Öteki vakıf biçimine getirilen güreş tekkeleri ise Mekke, Cidde, İskenderiye, Lazkiye, Şam, Maraş, Amasya, Tokat, Edirne, Ankara, Kütahya, Tire, Bergama, Manisa, Akhisar, Yenice, Üsküp, Gelibolu, İpsala, Ustrumca, Diyarbakır, Konya, Bursa, Balıkesir, Urfa, Halep, Belgrat, Bağdat ve Mısır'da bulunuyordu. Bu kentlerde bulunan güreş tekkelerinin yanı başında ya da bünyesi içerisinde öteki sporların da yapıldığı örgütler ve spor tekkeleri vardı.

Edirne'deki Seyyid Cemaleddin Tekkesi

Edirne'deki Pehlivanlar Tekkesi'nde Seyyid Cemaleddin ve Er Sultan adlı iki pehlivanın türbesi bulunmaktadır. Bunlardan Er Sultan, Fatih Sultan Mehmed'in huzurunda bir gün içinde Uzun Hasan'ın yetmiş seçme pehlivanını yenmişti (Seyahatnâme, II, 26). Konya Müzesi'nde bulunan 970 ve 971 yıllarına ait Şer'iye Sicil Defterleri'nde; Ankara Kuyûd-ı Hâkâniyye Defterleri'nde ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki evrâka göre Konya'da da bir 'Güreşçiler Mahallesi' ve bir 'Güreşçiler Tekkesi' vardı. Osmanlı Devleti'nin şehir ve kasabalarında sporu teşvik için böyle tekkeler kurulmuştur (Konyalı, "Konya'da Güreşçiler Tekkesi", Türkiye Folklor Araştırmaları, c. 10, sayı

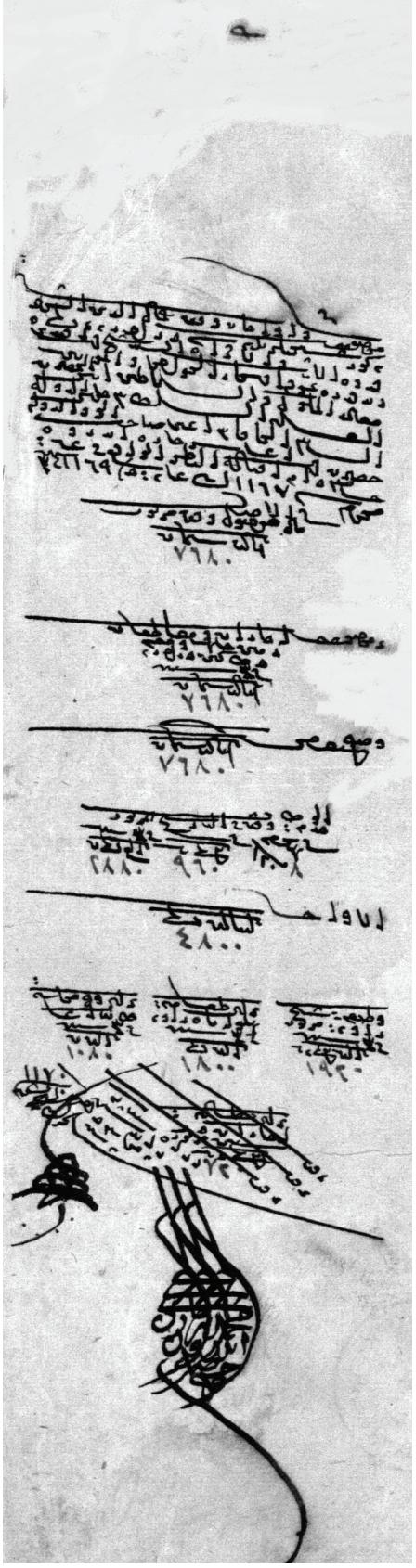

199 (11 Şubat 1966), s. 3991. Konu için bakınız: Tan, "Tarihî Türk Güreş Hakkında Notlar", Geleneksel Türk Sporları Semineri: 31 Temmuz 1976-Konya, s. 56-61).

"Küşte gîrân, yani Güreşçiler Tekkesi, Seyyid Cemaleddin Sultan Âsitânesi: Fetihten sonra Gazi Hüdavendigâr, İslâm askerleri canlansın ve renklensin için bu tekkeyi gürbüz, genç, güçlü kuvvetli, yiğit ve korkusuz kahraman erler için yapmıştır, ama gerçekten de İslâm askerine revnak vermiştir. Hâlâ burada olan Rumeli yiğitleri toplanıp haftada bir kere Cuma gününde bir araya gelip 70-80 çift yağ bulanmış geçmişin sâhib-kıranları [hükümdarları] gibi, Rüstem gibi cesur ve güçlü, genç pehlivanlar birbirleriyle el sıkışıp el öptükten sonra koç gibi baş tokuşup gülbâng-ı Mahammedî çekip muhabbet meydanında güreş tuttuklarında insan hayran kalıp, susup boynunu büker. Gerçekten de pir-i perverleri olan Hazret-i Mahmud Piryâr-ı Velî'nin mübarek ruhunu yâd edip bütün Müslümanlar gazileri gazâ yoluna teşvik ederler.

Bu tekke zemini siyah taş gibi yağ ile bulanmış bir arbede meydanıdır. Ehil olmayan adamlar o tekkeye ayak bassa, yağ üstünde tepesi üzere gelip kendi kendine yenilir, ama iki yiğitlik meydanı sahibi yiğitler yalınayak ve gömleksiz bu meydanda iki-üç saat bu yağ üzere elbeşti ederler. Değme hal ile birbirine galip gelemeyip 360 çeşit pehlivanlık hileleri yaparlar"… "Kısacası bu yazılan güreşçi hilelerinden birini yaparak rakibinin bir yerini gafil yakalayıp ondan atıp intikam alır. Zira pehlivanlar arasında bilek gücü erliktir, ama hile yapmak erlikten erliktir. Zira atalar dilinde "Erlik on, dokuzu hile" demişler. Niceler buna zâhib olmuşlar. "Belî, on; dokuzu da hîledir" demişler. Gerçekten de savaşçı olup yiğit olanlara silâhşorlük ve güreşçilik çok çok gereklidir. Zira Peygamber Efendimiz'in sünnetidir ki Hazret-i Mefhar-i mevcûdât, Ebu Leheb ve Ebu Cehil mel'ûnlar ile güreşip ikisini de aşlamadan yenip pis suratları mezbahada kan yalamış azgın köpek ağzına dönmüşler idi. Heybetli ve salâbetli bir sanattır. Bu Edirne Tekkesi'nde yaz ve kış yüz çift pehlivan dervişler hâzır olup Piryâr-ı Velî töresi üzere idman ederler.

Bu tekke gerçi kârgîr kubbeler ile yapılmış değildir ama bakımlıdır. Pek çok odaları, mutfağı ve biraz bağçesi vardır. Ve meydanında geçmiş zaman pehlivanlarının demirden yayları, okları, gürzleri ve türlü türlü seçilmiş kemankeş darbları, salıkları, zerdeste ve matrakları, kırkar ellişer okka gelir camuz derilerinden yağlı kisbetleri ve nice türlü pehlivan âletleri, muhabbet meydanı üzerinde asılıdır.

Bu güreşçiler dergâhı, Ali Paşa Çarşısı yakınında Balıkpazarı Kapısı'nın iç yüzünde kurulmuş Güleşçiler Tekkesi'dir" (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Haz.: Dağlı, Kahraman), 3. cilt, 2. kitap, s. 583-585).

Şeyh Cemaleddin zamanında Edirne'deki Güreşçiler Tekkesi/Zâviyesi için Serhâzin-i Enderûn-ı Hümâyûn (Enderûn Hazinedarbaşısı) Mehmed Ağa zamanında 1 Muharrem 1167-30 Zilhicce 1169 yılları arasında üç yıllık muhasebe kaydı şöyledir (BOA, TSM. A, 5617: 1 Muharrem 1167-30 Zilhicce 1169 [29 Ekim 1753-25 Eylül 1756]):

Güreşçiler Tekkesi'nin Gelir Tablosu

Gelir Süresi	Türü	Mikdarı
3 yıl (h. 1167-1169)	İcârât-ı mukāta'ât-ı zemin-i dekâkîn [Dükkân kiraları]	7680 akçe

Güreşçiler Tekkesi'nin Gider Tablosu

GİDER TÜRÜ	GİDER SÜRESİ VE MİKDARI
Vakıf Görevlilerinin Maaşları ve Hizmetler: Günlüğü 8 akçeden 120 gün : 1 yıllık 0960 akçe	3 yıllık 2800 akçe
El-İhrâcât [Genel Giderler]	3 yıllık 4800 akçe
Tekke şeyhine maaş: 3 yıllık 1920 akçe Taâmiye [Yemek masrafı]: 3 yıllık 1800 akçe Muhasebe harcı: 3 yıllık 1080 akçe	**TOPLAM GİDER: 7680 akçe**

Pek çok Osmanlı padişahı, güreşin hâmisi olduğu gibi, bazılarının da bizzat güreştiği bilinmektedir. Güreşçilerin eğitim ve gelecekleri için onlara güreşçiler tekkesi hazırlayan padişahlar, saraylarında da güreşilmesine izin vermiş, hatta huzûrlarında güreş tertibini emretmişlerdir. Malî kayıtları deftere geçirmelerindeki titizlikleri bilinen Osmanlı bürokrasisi ise bunları da kayda geçirmiştir. Sultan Abdülhamid-i Evvel zamanında inşa edilen Cirid Köşkü'nde 3 Safer 1122 [3 Nisan 1710] tarihinde yapılan bir güreşe katılan pehlivanlar ve onlara verilen atiyye şu şekilde kaydedilmiştir:

Dramanlı Halil ile	Kara Bekir
Memiş ile	Bostancı Makacan
Bosnevî ile	Ortalı Hüseyin
Yakub ile	Bostancı Abdi
Debbağoğlu ile	Çakırcı Veli
Deli Mehmed ile	Çamkerten
Teberdar ile	Çengelli Nalbandoğlu İbrahim
Şumlulu ile	Dramanlı Mustafa

Gâlibe ikişer altun, mağlûba iki zolta (Zolta: Alman taleri örnek alınarak yapılan gümüş veya bilyon para birimidir. Bu birim Osmanlı kuruşuna da örnek olmuştur. Alman Taler'i (Alman Talarisi), Osmanlı topraklarında da tedavülde kalmış ve bir buçuk taler, bir düka veya Osmanlı altunu sayılmıştır. Çifte zolta (= 60 para) ve yarım zolta (= 15 para) değerinde olmak üzere üç ayrı ağırlıkta basılmış ve Sultan Birinci Adülhamid dönemi sonuna kadar [h. 1187-1023/m. 1774-1789 yılları arası] tedavülde kalmıştır. En belirgin özelliği üzerinde padişahın tuğrasının bulunmayışıdır. Bu arada, 40 paranın bir kuruş olduğunu da hatırlatalım) ihsan buyurulmuştur (BOA, TSMA, 2354/13).

Güreşin bir seyir unsuru olduğu kadar, protokole giren ve teşrifat kaideleri içerisinde değerlendirilen eski bir an'ane olduğuna dair şu ifadeler dikkat çekicidir:

"Alman Prensi Albert, 24 Ekim 1901 tarihinde İstanbul'a gelmişti. Misafir kaldığı süre içerisinde İstanbul'u gezdi ve o yıllarda Avrupa'da ün yapan Türk pehlivanlarını ve yağlı güreşimizi de görmek istedi. Yine o günlerde İstanbul çevresinde güreşen başpehlivanlardan Adalı Hali, Kurtdereli Mehmed, Söğütlülü Molla İbrahim Safi ve Madralı Ahmed, Yıldız Sarayı'na çağrılarak huzurda güreştirildi. Adalı, Molla İbrahim'i dört dakikada; Kurtdereli, Madralı Ahmed'i altı dakikada yendiler" (Kahraman, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951) Kırkpınar Güreşleri, s. 21-22). Huzurda yapılan bu güreşten sonra pehlivanlara sanayi madalyası verildiğini bildirir berât-ı şerîf-i âlî-şân, 22 Şaban 1319 / 23 Teşrîn-i Sâni 1317 (4 Aralık 1901) tarihinde sâdır olmuştur (BOA, İ. TAL [İrâde. Taltifât], 266/1319. Ş-145: 22 Şaban 1319 (4 Aralık 1901). Âtıf Kahraman'ın eserinde berâtın tarihi 23 Şaban olarak verilmektedir ki yanlıştır (bk. Kahraman, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951) Türk Güreşi, s. 21).

Netice i'tibârıyla Sultan İkinci Mehmed (Fatih) zamanında açılan güreşçiler tekkelerinin; Sultan İkinci Mahmud'un 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırırken kapattığı Bektaşi tekkeleri arasında kısmen yar almaları sebebiyle gerilemeye başlamakla birlikte güreşçi padişahların merak ve gayretleriyle tamamen yok olmak derecesine gelmemiştir. Sultan Abdülaziz devrinde huzûr güreşleri oldukça önemli bir mevkie sahip olmuştur (Atabeyoğlu, "Güreş", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, III, 454-456). ■

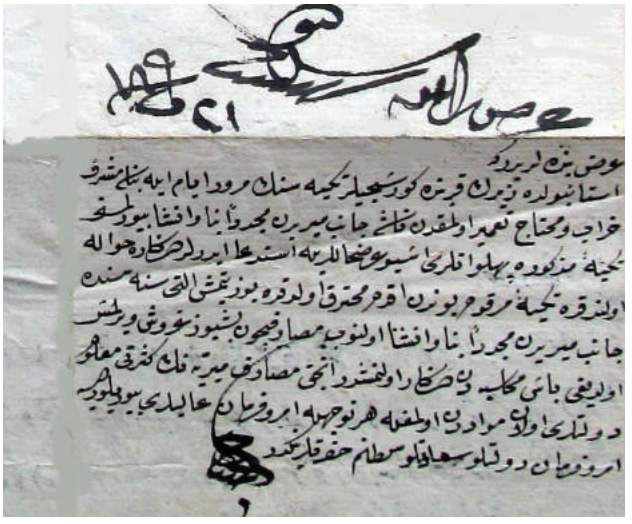

İstanbul'daki Güreşçiler Tekkesi'nin tamirine dair defterdar telhisi

K A Y N A K L A R

Âtıf Kahraman, Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi, I, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989.
Halim Baki Kunter, Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1938.
Vatan Gazetesi'nın 'Kırkpınar' ilâvesi, 8.5.1953.
İsmail Habib Sevük, "Pehlivanlık Hakkında", Ülkü, Yeni Seri, sayı 67, s. 16-17.
Zuhuri Danışman, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, I, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1938.
BOA, Cevdet-Maarif, 4712/3: 17 Receb 1189/13 Eylül 1775.
İbrahim Hakkı Konyalı, "Konya'da Güreşçiler Tekkesi", Türkiye Folklor Araştırmaları, X, sayı 199 (11 Şubat 1966).
Nâil Tan, "Tarihi Türk Güreş Hakkında Notlar", Geleneksel Türk Sporları Semineri: 31 Temmuz 1976-Konya, Konya Turizm Derneği Yayınları, Ankara 1976.
Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, III, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
Âtıf Kahraman, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951) Kırkpınar Güreşleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
BOA, İ. TAL [İrâde. Taltifât], 266/1319. Ş-145: 22 Şaban 1319 (4 Aralık 1901).
Cem Atabeyoğlu, "Güreş", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yayınları, III, İstanbul 1994.

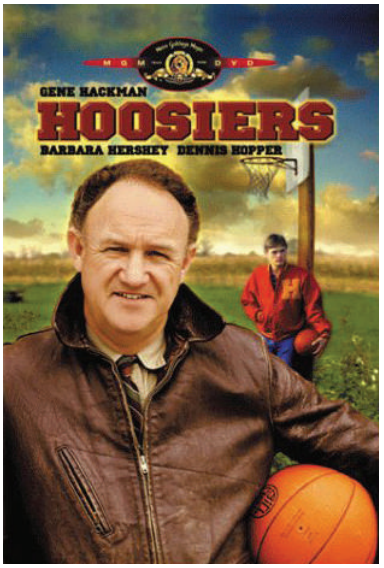

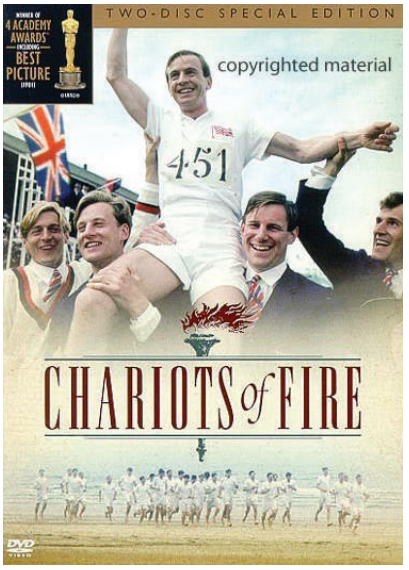

TÜRK VE DÜNYA SİNEMASINDA SPOR FİLMLERİ VE DİN

Bilal YORULMAZ*

Türk sinemasının dini, hayatın dışında algılama tavrı spor için de geçerlidir. Türk sinemasındaki çok sayıdaki çalışmada işlenen temada bir sporcunun kazanma azminde, spor yapma gayesinde dinin yeri bulunmamaktadır. Spora dair filmlerde din hakkındaki kayıtsız kalışın yanında yine genel tavrı yansıtan bir şekilde farklı seviyelerde de olsa dine karşı istihzaî bir yaklaşımın olduğunu söylemek mümkündür.

Spor filmleri söz konusu olduğunda Türk sinemasının dine bakışı genel tutumundan farklı değildir. Türk sinemasının dini, hayatın dışında algılama tavrı spor için de geçerlidir. Türk sinemasındaki çok sayıdaki çalışmada işlenen temada bir sporcunun kazanma azminde, spor yapma gayesinde dinin yeri bulunmamaktadır. Spora dair filmlerde din hakkındaki kayıtsız kalışın yanında yine genel tavrı yansıtan bir şekilde farklı seviyelerde de olsa dine karşı istihzaî bir yaklaşımın olduğunu söylemek mümkündür. Mesela Kemal Sunal'ın başrolde oynadığı "Gol Kralı" (1981) adlı film buna örnek olarak gösterilebilir (Gol Kralı, http://www.imdb.com/title/tt0182916/ Erişim: 07.08.2012). Filmde Sait adlı saf bir gencin düşkün bir kıza aşık olması ve ona kendini kabul ettirebilmek için futbolcu olmaya çalışması konu edilir. Filmin başlarında (yedinci dakikada) Sait bir arkadaşına hayali kız arkadaşını anlatmaktadır. Bu sahnede kutsal değerlerin pespaye bir şekilde kullanıldığı bir kesiti genel durumu

*Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

yansıtması adına aktarmak istiyoruz:

Sait: Öyle bir sevgilim var ki Allah dedirte dedirte en peygambersiz adamı dindar eder. Öyle bir vücut ki kıbleni şaşırırsın.

Türk sinemasında bu konuda az da olsa olumlu örneklere rastlamak da mümkündür. Bunlardan biri Cemal Kamacı'nın hayatının konu edildiği "Benim Zaferim" (1991) filmidir (Benim Zaferim, http://www.imdb.com/title/tt0491915/ Erişim: 07.08.2012). Filmde şampiyonlukla gelen şöhretin geçici olduğu, Allah'ın insana şampiyonluklarını değil kulluğunu soracağı, hayatta esas gayenin iyi bir kul olarak yaşayabilmek olduğu gibi mesajlar verilmektedir.

Dünya sinemasına baktığımızda ise Türk sinemasındaki genel tavrı daha büyük ölçekte görmek mümkün olmakla birlikte dini merkeze alan, dinî mesajlar vermek için sporu araç olarak kullanan veya sporcuları dindar bir tavır içerisinde gösteren filmler de azımsanamayacak kadar çoktur (Bakınız: http://www.christiancinema.com/catalog/default.php?cPath=180_90&PLsort=7a Erişim: 07.08.2012). Bu makalede söz konusu filmlerden üç tanesi değerlendirilecektir: "Chariots of Fire", "Hoosiers" ve "Facing The Giants".

Chariots of Fire (1981)

Filmde (Chariots of Fire, http://www.imdb.com/title/tt0082158/ Erişim: 07.08.2012) İngiliz Atletizm takımının 1924 Paris Olimpiyat mücadelesi konu edilmektedir. Takım oyuncularından birisi dindar bir Yahudi, diğeri ise bir misyonerdir (Ray Keating, Sports and Religion at The Movies, http://www.orthodoxytoday.org/articles5/KeatingSportFilms.php Erişim: 07.08.2012). Yahudi sporcu dininin gereklerine son derece bağlıdır. Kendisine ikram edilen domuz etini hiçbir şekilde yememektedir. O kadar ki olimpiyatlarda kendi branşındaki koşu cumartesi gününe denk geldiği için koşmayı dahi reddetmektedir:

"Harold Abrahams (Yahudi koşucu): Sabbath (Cumartesi) günü koşmayacağım ve bu son kararımdır. Bunu bu gece Lord Birkenhead'a kesin olarak söyleyecektim.

Komite Üyeleri: Küstahlık etme.

Harold Abrahams: Küstah, inançlarından vazgeçmesi için baskı yapanlara denir.

Komite Üyeleri: Aksine, inançlarınıza sesleniyoruz, ülkenize ve kralınıza. Onlara olan bağlılığınıza. Benim zamanımda, kral önce, Tanrı sonra gelirdi.

Harold Abrahams: Tanrı ülkeler yarattı. Tanrı krallar yarattı ve yönetim kurallarını belirledi. Bu kurallara göre Sabbath, Tanrı'nındır. Ben de, bunu öyle koruyacağım.

Komite Üyeleri: Siz de benim gibi atalarınızın çocuğusunuz. Ortak bir mirası, bir bağı ve sadakati paylaşıyoruz. Bazen bu sadakat adına fedakârlık yapmamız istenir ve fedakârlık yapmazsak sadakatimiz değersizdir. Gördüğüm kadarıyla şimdi sizin için böyle bir zaman.

Harold Abrahams: Tanrı biliyor, ülkemi seviyorum. Ama bu fedakârlığı yapamam."

Bu konuşmadan sonra sporcunun dinî hassasiyetleri konusunda ilkeli tutumu komite üyeleri tarafından takdir edilir ve Harold Abrahams başka klasmana alınarak yarış gününün değişmesi sağlanır.

Misyoner olan koşucu ise spor yapmanın Tanrı için olduğunu ve onun verdiği yetenekleri kullanmanın O'nu şereflendirmek olduğunu düşünmekte ve buna uygun davranmaktadır:

"Eric Lidell (Misyoner Koşucu): Karar verdim. Çin'e geri döneceğim. Misyonerlik hizmetleri beni kabul etti.

Eric Lidell'in Eşi: Çok sevindim.

Eric Lidell: Ama önce epeyce koşmam gerek. Sanırım, Tanrı beni bir amaçla yarattı. (Çin'de misyonerliği kastediyor) Ama aynı zamanda beni hızlı yarattı. Ve koştuğum zaman O'nun memnuniyetini hissediyorum. Bundan vazgeçmek, O'na karşı saygısızlık olacaktır. Bu sadece eğlence değil; kazanmak, O'nu şereflendirmektir. Tüm bu çalışmalar… Sonra Paris var, Olimpiyat Oyunları. Her şeye birden yetişemiyorum. O zamana kadar misyonu kendi kendine yerine getirmeni istiyorum. Bunu benim için yapar mısın?"

Ayrıca filmde Eric Lidell'in vaazları da yer almaktadır. Bunlardan birinde Lidell vaaz ederken eş zamanlı olarak kamera yarışan sporcuları göstermektedir:

"Bugünkü metin Isaiah'dan alınma, 40. bölüm. 'İşte. Uluslar kovadaki bir damla su gibidirler ve ancak dengeyi sağlayan toz zerrecikleri kadarlardır. Onun önünde tüm uluslar hiç bir şeydir. Onun için, hiç

Dünya sinemasına baktığımızda ise Türk sinemasındaki genel tavrı daha büyük ölçekte görmek mümkün olmakla birlikte dini merkeze alan, dinî mesajlar vermek için sporu araç olarak kullanan veya sporcuları dindar bir tavır içerisinde gösteren filmler de azımsanamayacak kadar çoktur.

bir şeyden ve boşluktan bile önemsizdirler. Prensler hiç bir şeydir. Yeryüzünün yargıçları hiç bir şeydir. Bilmiyor musunuz? Duymadınız mı, ebedi Tanrı, dünyanın yaratıcısı, ne gücünü kaybeder, ne de yorulur. Gücünü kaybedene güç, yorulana kuvvet verir. Ama ancak Tanrı'yı bekleyenler, güçlerini arttırabilirler. Onlar kartal gibi kanatlanırlar. Onlar koşar, ama yorulmazlar. Onlar yürür, ama bayılmazlar.'"

Yine bir başka gün Eric Lidell kazandığı bir yarıştan sonra etrafında toplanan hayranlarına stadyumda konuşma yapmaktadır. Sporu bir tebliğ ve irşad aracı olarak kullanan Lidell etrafındakilere şöyle seslenmektedir:

"Bugün bir yarışı izlemeye, birisinin kazandığını görmeye geldiniz. Ben kazandım, beni gördünüz. Ama yarışı izlemekten daha fazla bir şey yapmanızı istiyorum. Sizin de yarışa katılmanızı istiyorum. Bir yarışta koşmak ile inancı karşılaştırmak istiyorum. Bu çok zor. İrade gücü ve ruh enerjisi gerektiriyor. Kazanan ipi göğüslediğinde sevinirsiniz. Özellikle bahis tutmuşsanız. Ama bu ne kadar sürer? Eve gidersiniz. Belki yemeğiniz yanmıştır. Belki işsizsinizdir. Hayatın gerçekleri karşısında inancınızı kaybetmeyin demek bana mı düşer? Size hep geçerli olacak bir şey vermek isterdim, ama ancak yol gösterebilirim. Bende yarış kazanmanın formülü yok. Herkes kendi yolunda koşar. Ve yarışı sonuna kadar götürme gücü nereden gelir? İçimizden. İsa demiş ki: 'İşte, Tanrı'nın krallığı içinizde. Eğer tüm kalbinizle beni ararsanız, mutlaka bulursunuz'. Kendinizi Tanrı'nın sevgisine adarsanız, doğru yarışı o zaman koşarsınız."

Chariots of Fire, spor ve dindarlık, spor yapmanın amacı, sporcu ahlâkı gibi konularda iyi temsillere sahip bir filmdir. Filmde spor-din ve sporcu-dindarlık ilişkileri etkili bir şekilde işlenmiştir.

Hoosiers (1986)

Yaşanmış bir olaydan uyarlanan filmde (Hoosiers, http://www.imdb.com/title/tt0091217/ Erişim: 07.08.2012), küçük bir kasaba basketbol takımının İndiana eyalet kupasını alması konu edilmektedir. Film bu başarıyı esasen takım koçu ve yardımcısının tövbe etmeleri ve inançlı olmalarına bağlamaktadır. Takım koçu New York'ta oyuncularına çok sert davrandığı için görevden uzaklaştırılmıştır. Uzun yıllar sonra ilk defa takım çalıştıran koç Norman Dale hırsını yenmeye ve oyuncularına sert davranmamaya çalışmaktadır. Hayatta amacın sadece oyun kazanmak olmadığının farkına varmıştır. Yardımcı antrenör ise basketbol bilgisi çok geniş olmasına rağmen alkol yüzünden yuvası dağılmış bir kişidir. Takımın yıldız oyuncularından olan oğlu kendisinden utanmaktadır. Yardımcı antrenör de alkol tedavisi görerek tövbe eder, takıma destek olur ve kazanılan başarıda önemli rol oynar. Hoosiers'ta en dikkat çekici noktalardan biri de her maç öncesinde bir rahibin ya da oyunculardan birinin önderliğinde dua edilmesidir (Ray Keating, Sports And Religion at The Movies, http://www.orthodoxytoday.org/articles5/KeatingSportFilms.php Erişim: 07.08.2012). Bu sahnelerden birinde soyunma odasında koç taktikler verir ve sonrasında okul müdürüne sözü bırakır. Müdür şu şekilde dua eder: "Kuvvetli ve cesaretli olun. Nereye giderseniz Tanrı sizinle olsun. Tanrım, bu çocukları koru ve onlara kuvvet ver. Amin."

Final maçında da dua etmek için soyunma odasına bir rahip davet edilir. Rahip küçük bir kasaba okulunun karşısında kendilerinden çok güçlü bir okulun bulunduğunun farkındadır. Rahibin duası sporcuların durumuna uygundur: "Kazanılan savaş kişilerin sayısına değil cennetten gelen kuvvette bağlıdır. 'David elini çantasına koyup bir taş alarak attı ve Câlût'un kafasına vurdu ve o yere düştü'. Amin."

Hoosiers filmi baştan sona tövbe ve inanç kavramlarını işleyen başarılı bir filmdir. Filmin sonunda koç, tövbesinin ve inancının mükâfatını başarıya ulaşarak, yer edinebileceği bir çevre bularak, yardımcısı ise oğluna ve eşine tekrar kavuşarak almıştır. Kasaba takımı ise inançları sayesinde zoru başarmış ve onlarca büyük okul arasından birinciliğe ulaşmışlardır.

Facing The Giants (2006)

Spor din ilişkisini ele alan filmler içerisinde en başarılılarından biri de Facing The Giants'dır (Facing The Giants, http://www.imdb.com/title/tt0805526/ Erişim: 07.08.2012). Aslında film dinî mesajlar vermek için sporu bir araç olarak kullanmaktadır ve film boyunca yoğun bir din vurgusu göze çarpmaktadır. Fakat bu mesajlar hikâye içerisine başarılı bir şekilde yerleştirildiği için göze batmamaktadır. Film Grant adındaki bir lise Amerikan futbolu koçunun mücadelesini ele almaktadır. Grant başarısız bir koçtur ve en uzun süre maç kazanamayan koç rekorunu (!) elinde bulundurmaktadır. Başarısız sonuçlardan dolayı veliler

Grant'ın görevine son vermek için kulis çalışmaları yapmaktadırlar. Grant'in ise başka büyük problemleri de vardır. Sürekli bozulan arabasını yenilemek için yeterli malî gücü bulunmayan Grant'in -eşi çok istemesine rağmen- çocuğu da olmamaktadır.

Grant bir gece velilerin okulda kendisi aleyhine toplantı yaptıklarına şahit olur ve eve geldiğinde kendisine sürekli destek olan eşi Brooke ile aralarında şöyle bir konuşma geçer:

- "Bu saate kadar okulda mıydın?

- Evet.

- Her şey yolunda mı? Grant, konuş benimle.

- Nereden başlasam bilemiyorum. Steve yerine kapıyı kilitleyecektim. Dan'in bazı velilerle toplandığını duydum. Benim orada olduğumu bilmiyorlardı. Brooke, beni kovmak için baskı yapıyorlar. Ben kazanacak güçte değilmişim, bana işe yaramaz dediler.

- Dan seni kovmaz. Hala destek görüyorsun.

- Bana olan güvenlerini kaybettiler. Bu takımı kurtaracağımı sanıyordum ama daha dibe batırdım.

Brooke, elimden geleni yaptım. Neden kazanamıyorum?

- Kazanabilirsin. Kendini yıpratma, Grant.

- Brooke, sana düzgün bir yuva sağlayamadım. Düzgün bir araba alamadım. Ben kaybetme rekoru olan başarısız bir koçum. Sana istediğin çocuğu da veremiyorum.

- Ne?

- Sorun bende. Her konuda olduğu gibi. Benim yüzümden, kendi çocuğumuz olmayacak. Tanrı ne yapıyor? Neden bu kadar zor?

- Önemli değil, Grant. Önemli değil."

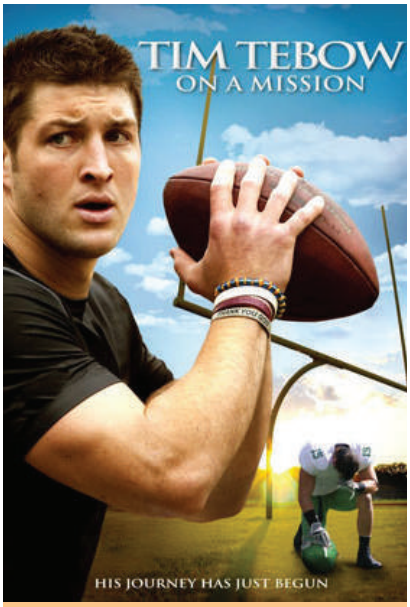

"Bir yarışta koşmak ile inancı karşılaştırmak istiyorum. Bu çok zor. İrade gücü ve ruh enerjisi gerektiriyor. Kazanan ipi göğüslediğinde sevinirsiniz. Ama bu ne kadar sürer? Eve gidersiniz. Belki yemeğiniz yanmıştır. Belki işsizsinizdir. Hayatın gerçekleri karşısında inancınızı kaybetmeyin demek bana mı düşer?"

Bu konuşmadan sonra Grant'in sabaha kadar İncil okuduğu ve dua ettiği görülmektedir. Sabah olunca da Grant bahçeye çıkar ve İncil'den şu âyetleri okur ve dua eder:

"Seni seviyorum, güç veren Tanrım. Tanrı benim kayam, kalem, kurtarıcımdır, güvendiğim Tanrı'm, benim kalkanım, kurtuluşum ve sığınağımdır. Şükredilmeyi hak eden Tanrı'ya sesleniyorum. Beni düşmanlarımdan koru.

- Yüce Tanrım, bana yardım edecek misin? Sana ihtiyacım var. Korku ve başarısızlığın devlerini hissediyorum. Bana bakıyorlar ve beni ezmek için bekliyorlar. Onları nasıl yeneceğimi bilmiyorum Tanrım. Korkmaktan bıktım. Tanrım başka bir şey yapmamı istiyorsan, bana göster. Çocuk sahibi olmamı istemiyorsan, öyle olsun. Ama sen benim yol göstericimsin. Tahtta oturan sensin. Umutlarım ve hayallerim senin olacak. Tanrım, bana bir şey ver. Bana bir şey göster."

Grant bu şekilde çaresizlik içerisinde dua edip bir çıkış yolu ararken bir gün okulun din dersi öğretmeni Grant'in odasına girer ve şu âyetleri okur:

"Vahiy Kitabı 3. Bölüm der ki, 'Kimsenin kapatamayacağı bir kapıyı açan Tanrı'nın kullarıyız ve O, kimsenin açamayacağı kapıları kapar. O der ki: Gözünü aç, önüne, kimsenin kapatamayacağı bir kapı koydum. Az gücün olduğunu biliyorum, yine de verdiğin sözü tuttun ve adımı reddetmedin.

- Koç Grant, Tanrı'nın seninle işi bitmedi. Önünde hala açık bir kapı var. Tanrı senin yerini değiştirene kadar, ekildiğin yerde çiçek açmalısın. Bugün sana gelip, bunları söylemek içimden geldi."

Grant bu sözlerden çok etkilenir ve din dersi öğretmeniyle konuşmaya devam eder:

- Bay Bridge, sizce bunları bana söylemenizi Tanrı mı istedi?

- Evet.

- Zorlandığımı kabul ediyorum. Ama dua da edi-

yordum. Bir işe yaradığından emin değilim.

- Grant, yağmur bekleyen iki çiftçinin hikâyesi vardır. İkisi de yağmur duası etmişler, ama sadece biri tarlaları hazırlayıp yağmuru beklemiş. Sence Tanrı hangi çiftçiye yağmur verdi?

- Tarlaları hazırlayan çiftçiye.

- Sen hangisisin? Tanrı, hazır olduğunda yağmur yağdıracak. Tarlanı hazırlayıp beklemelisin.

Bu konuşmadan sonra Grant felsefesini değiştirir. Oyuncularını kazanmaya odaklamaktan vazgeçer. Onları daha ulvi gayeleri önemsemeye davet eder. Bu düşüncelerle gittiği ilk çalışmada oyuncularıyla aralarında şöyle bir konuşma geçer:

- On sene önceki eyalet şampiyonunu bilene 10 dolar.

- Walker Jennings.

- Hayır.

- North Metro.

- Uydurmayın. Ya biliyorsunuz, ya da bilmiyorsunuz.

- Peki, beş sene önce?

- Richland?

- O üç sene önceydi. Hatırlayamıyorsunuz, değil mi? Öyleyse, size birkaç soru sorayım. Bu takımın amacı nedir?

- Maç kazanmak.

- Sonra?

- Ödül alırız. Hakkımızda konuşurlar.

- Belki, bir süre için.

- Daha sonra?

- Bilmiyorum.

- Burs almak, üniversite takımında oynamak ve gençler liginde koç olmak.

- Ne demek istiyorsun? Burada zaman mı harcıyoruz sence?

- Eğer tek amacımız maç kazanmaksa, evet.

- Maç kazanmamızı istemiyor musun?

- Hayır. Asıl amaç buysa, istemiyorum. Futbol maçı kazanmak, hayatta ufak bir şeydir. Ben de futbolu herkes kadar seviyorum. Ama şampiyonluk kupaları bile bir gün tozlanır ve unutulurlar. Bugüne kadar hep kendimizi düşündük. Nasıl iyi görünürüz, nasıl zafer kazanırız? Bu kitabı (İncil'i) okudukça, hayatın bizden ibaret olmadığını fark ediyorum. Dünyaya, zafer ve para kazanıp, ölmek için gelmedik. İncil, Tanrı'nın bizi kendisi için yarattığını yazar, onu şereflendirmemiz için. İsa der ki: 'Yapabileceğin en önemli şey şudur, Tanrı'yı her şeyinle sev ve diğerlerini de kendin kadar sev'. Her maçı kazanırsak ama bunu unutursak, hiçbir şey elde etmiş olmayız. O zaman, futbolun hiçbir manası kalmaz. Size yeni bir takım felsefesi anlatmak için buradayım. Bence futbol, Tanrı'yı şereflendirmenin yollarından biridir.

- Tanrı futbolu umursuyor mu?

- Bence o sizin inancınıza değer veriyor. İnancınıza değer veriyor. Sahada inancınızı gösterirseniz, o zaman Tanrı değer verir. Çünkü O size değer veriyor. Biz Tanrı için yaşamalıyız. Bu yüzden buradayız. Ama sadece futbol sahasında değil. O'nu ilişkilerimizde de, büyüklere saygılı olarak, sınıfta ve evde tek başına internette sörf yaparken de şereflendirmeliyiz. Tanrı bu takımı öyle bir kutsamalı ki herkes bundan bahsetmeli. O yüzden elimizden geleni yapmalıyız. Kazanırsak, O'na şükrederiz; kaybedersek de O'na şükrederiz. Ne olursa olsun O'nu hareket ve davranışlarımızla şereflendirmeliyiz. Size soruyorum, ne için yaşıyorsunuz? Ben her şeyimi Tanrı'ya vermeye karar verdim, sonra sonuçları O'na bırakacağım. Bana katılmak istiyor musunuz?

Grant'in bu felsefesini yardımcı koçlar da uygulamaya başlamışlardır ve öğrencilerde olumlu değişiklikler göze çarpmaktadır. Daha önce sorunlu olan çocuklar Grant'in ve din dersi öğretmeninin de çabalarıyla ailelerine karşı daha saygılı olmaktadırlar. Derslerde başarısız olan öğrenciler öğretmenlerine saygı göstermeye ve derslerine daha çok çalışmaya başlamaktadırlar. Bu olumlu gelişmelerin Grant açısından ilk meyvesi çocuğundaki gelişmelerden etkilenen zengin bir velinin

Grant'a bir jip hediye etmesi olur. Böylece Grant problemlerinden birini üzerinden atmıştır. Grant maçlardan önce soyunma odasında oyuncularına dua ettirmekte ve onları bu şekilde motive etmektedir: "Bu gece sanki karşımda yeni bir takım var. Bu yeni bir gün ve yeni bir maç. Bu hafta kalbinizde hissettikleriniz sahaya yansıyacaktır. Mütevazı olun ama kendinize güvenin. Tanrım, hayatımız futboldan ibaret değil, ama oynamamıza izin verdiğin için teşekkürler. Elimizden geleni yapacağız. Kazanırsak, sana şükredeceğiz, kaybedersek, sana şükredeceğiz. Seni gururlandıracağız ve zafer elde edeceğiz. Bizi koru".

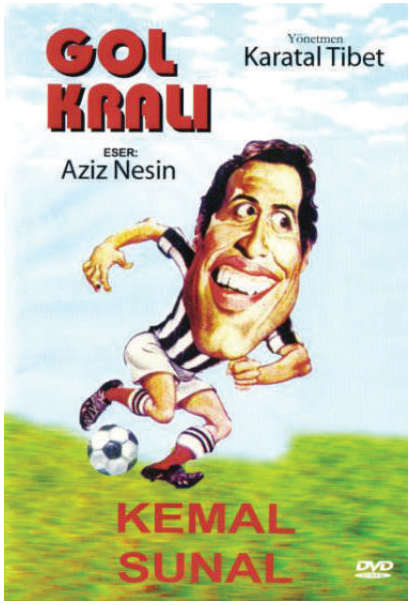

Takımın yeni felsefesi etkisini gösterir ve takım üst üste maçlar kazanarak finale kadar gelir. Fakat finalde kendilerinden çok daha güçlü bir takım vardır. Giants (Devler) adlı bu takım uzun süre hiç maç kaybetmemiştir. Fakat zorlu bir mücadele sonunda takımın en zayıf oyuncusu David'in son saniyedeki şutuyla Giants'ı yenip şampiyon olurlar. Şampiyonluktan sonra Grant soyunma odasında oyuncularıyla konuşur:

- David Childers. Kimsenin, sana zayıf veya küçük olduğunu söylemesine izin verme. Tanrı senin aracılığınla bir mucize gerçekleştirdi. Bir saha dolusu, tam 85 kişilik Giants, yenilgiyi tattı. Söyle, Tanrı varken ne imkansızdır?

- Hiçbir şey koç.

- Zach, senin ve diğer forvetlerin yapılamaz denen şeyi yaptığını gördüm. Söyle, Tanrı varken ne imkansızdır?

- Hiçbir şey koç.

- Brock, ne dersin? Taştan bir duvar ördün ve yıkılmadı. Söyle, Tanrı varken ne imkansızdır?

- Hiçbir şey koç.

- Nathan, Tanrı varken ne imkansızdır?

- Hiçbir şey koç.

- Jonathan?

- Hiçbir şey.

- Tanrı ne isterse ve nasıl isterse yapabilir. Bizim hayatımıza girmeyi seçti. Çünkü O bizi seviyor, çünkü O iyi. Umarım bugün, hayatınızı kalanı için bir dönüm noktası olur. O'na güvenirseniz... O'na teşekkür edelim.

Grant eve döner ve eşiyle zaferi paylaşır. Fakat sürprizler henüz bitmemiştir:

- Tanrı yaptı, Brooke. O yaptı. Bana bu işi verdi. İhtiyaçlarımızı karşıladı, korkularımı yenmemi sağladı. Eyalet şampiyonluğunu verdi. Bugün, hayatımın en güzel günlerinden biriydi.

- Bugün daha bitmedi.

- Ne demek istiyorsun?

- Grant Taylor, takıma girdiğini söylemek istiyorum.

- Ne takımı?

- Babalar takımı.

- Bir bebeğimiz mi olacak?

- Bir bebeğimiz olacak.

- Söyle, Koç Taylor, Tanrı yanında olunca, neyin imkansız olduğunu söyle.

Facing The Giants hem spor din ilişkisini vermesi bakımından hem de spor filmlerinin din eğitimine yardımcı bir araç olarak kullanılmasını örneklendirmesi bakımından önemli bir filmdir. Filmde din ile ilgili mesajlar yoğun ve etkili bir şekilde verilmiştir. Bu bakımdan aslında Facing The Giants'ı spor filmi kategorisine de dinî film kategorisine de sokmak mümkündür. Öte yandan film her ne kadar Hristiyanlık dini temelinde yürüse de (konu bakımından olmasa bile) yöntem bakımından bize önemli mesajlar vermektedir.

Genel olarak spor filmleri gençlere dini mesajları iletme açısından büyük imkanlara sahiptir. Öncelikle spor gençlerin ilgi duyduğu bir alan olduğu için bu filmlerin gençler tarafından izlenme oranı yüksektir. Dolayısıyla gençlere ulaşmak için spor filmleri kullanıldığında, tür olarak doğru bir tercihte bulunulmuş olur. Öte yandan spor filmleri içerisinde ve sporla ilişkilendirilerek dinî mesajların verilmesi dinin hayatın her alanını kuşattığı düşüncesini gençlere verir. Son olarak istenildiğinde bu tür filmler dua, tevekkül gibi kavramların sunulmasında konu itibariyle zengin içerikler barındırmaktadır. ■

Kitabın K'si

SPOR KİTAPLIĞI

Kâmil BÜYÜKER*

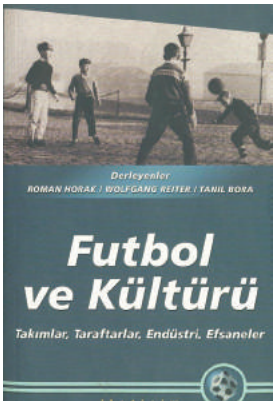

☐ Tarih ve Kültürümüzde Spor

Sporu tarihimiz ve kültürümüz bağlamında değerlendirebileceğimiz ilk temel eser, Dr. Özbay GÜVEN tarafından *Türklerde Spor Kültürü*, (53 s. , Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu yay. Ankara 1992) başlığıyla kaleme alınmış. Yazar Türklerde spor kültürünü özetlediği kitabında Güreş, Okçuluk, Avcılık, Binicilik, At Yarışları, Cirit, Çöğen, Gökbörü, Tepük, Kayak, Matrak, Tomak sporlarına değinmiş. Türk deyince cengâverlik, askerlik, fatihlik akıla geldiğini ve Türk ananesinde her çocuğun mutlaka binicilik, güreş ve savaşçılık noktasında yetiştirildiğini aktaran yazar, bu hususta en küçük ferdinden Sultan/Hakan'a kadar sporun karşılığı olan, gücün ve kuvvetin sembolize eden basamaklardan birisi olarak kabul edildiğini ifade ediyor. Kitapta dikkat çeken ve unutulan Türk sporlarından bugün ad değiştirmiş olan "Tepük" aslında bugün oynanan Futbol'un karşılığıdır. Zira *Divanü Lügati't-Türk*'te bu hususta yer alan şu kayıttan Futbolun Türklerin oyunlarından birisi olduğunu anlıyoruz: "Kurşun eritilerek oval şeklinde kalıplara dökülür ve üzerinde keçi kılı ve keçe veya başka bir şey sarılır. Bu büyükçe topla ayakla teperek oynanır." (s.37) Yukarıda bahsi geçen diğer sporların özünde Türklerin yaşam kültürlerinin tesirini görmek mümkün. Bu sporların büyük kısmı ya at sırtında ya da kılıçla oynanan oyunlardır. Kitap bu anlamda Türklerin spor kültürüne dair çok önemli anekdotlar sunuyor.

Osmanlı spor kültürüne dair bir diğer muhalled eser de *Osmanlı Devleti'nde Spor*, (Âtıf KAHRAMAN, 731 s., T.C. Kültür Bakanlığı, 1995) başlığını taşıyor. Yazar, eserinde Osmanlı'da spor kültürünün mantığını şu cümlelerle özetliyor: "Osmanlı Devleti, sporu bir tür savaş eğitimi olarak kabul edip, onu bilimle geliştirerek en üst düzeye getiren bir devlettir. Her spor türünün kendine özel tekniğini ve yardımcı bilgileri öğretmek için açılmış olan okullarda (Tekkeler) yetenekli ve bilgili öğretmenler (Şeyh ve İhtiyar) gençleri eğitirdi. Eğitim, dinî ve millî gelenekleri öğretme, uygulama ve yarışma (koşu) şeklinde üç bölümde yapılıyordu. Her eğitim bölümü için kitaplar yazdırılmış, yönetmelikler (Kanun) yapılmış, uygulama ve yarışmalar için de kapalı ve açık alanlar (meydan) hazırlanmıştı." Yazar, sözlerine şöyle

* Diyanet Aylık Dergi Yayın Koordinatörü.

devam ediyor: "Osmanlılar'ın sporda başarılı olmalarının başlıca nedeni, bilgiyi, emeği ve başarıyı hak ettiği kadar ödüllendirmeleridir." Yazar, Türk destanları ve mitolojide Alp'lik geleneğinden yola çıkarak temellendirdiği eserinde Osmanlı sarayları ve spor alanları ile devam etmiş; güreşin, okçuluğun, biniciliğin, avcılığın, cündiliğin (binicilik), cirid'in, tüfenk atıcılığının tekniğini, gelişimini ve bu işin mekânları ve üstadları ile birlikte tarihini anlatarak önemli bir çalışmaya imza atmış. Son bölümde, Osmanlı son yüzyılında spor işlenmiş ve ilginç detaylara değinilmiş. Bunlardan birisi de 1916 yılında İstanbul'da öncelikle at yarışları düzenlemek ve ayrıca diğer spor yarışmaları da yaptırmak için "Sipahi Ocağı" adıyla bir dernek kurulmuş. Bu derneğin 1917 tarihinden itibaren "Sipahi" adıyla bir dergisi yayınlanmaya başlamış. Yine dönemin önemli dergilerinden Nevsal-i Afiyet'te Dr. Rıza Nur "Hayat Harekettir" başlığıyla bir yazı kaleme alır: "Oyunlar pek çoktur. En meşhuru İngilizlerin Foot-ball dedikleri top oyunu ve yine onların Cricket, Tenis, Golf oyunlarıdır. Fakat bunlardan başka her milletin kendine özel olmak üzere tanınmış oyunları vardır. Avrupa ülkelerinde Kızak kaymak ve Patenaj'ın çeşitleri vardır. İngilizler Boks yani yumruk döğüşünden, İspanyollar Boğa-döğüşünden çok hoşlanırlar. Biz, Osmanlılar da Cirid oyunundan ve Güreş'ten hoşlanırız. Fakat Güreş merakı ayrılıksız (bilâistisna) her millette vardır." (s.661) Eser sporun bizdeki tarihini tafsilatlı bir şekilde anlatıyor.

Yine aynı yazarın *Huzur Güreşleri* (226 s., y. y., yayl. y.) adlı eseri de Suhteoğlu Mehmet Pehlivan'ın hayatı üzerinden yaşanmış sahnelerin yer aldığı güreş müsabakalarını konu ediyor. Yazar özellikle Mehmet Pehlivan'ın Enderun'a girdikten sonra yaptığı güreşleri konu edinmiş ve bu maksatla eserin alt başlığına "Sultan Mahmut'un Başpehlivanları" ismini vermiş. Osmanlı Güreşlerinin heyecanını birebir yaşayacağınız sahnelerin yer aldığı eser, aslında "Huzur Dersleri" gibi padişahın huzurunda yapılan güreşlerden dolayı "Huzur Güreşleri" adını alıyor. Bu bölümde zikredilecek diğer kitaplar ise şunlar:

-Hayati DELİCE, *Kırkpınar, Türklerde Spor Anlayışı ve Kırkpınar Ruhu,* Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2011.

-Dr. Hayri DEMİR, *Türk Spor Teşkilatı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2006.

-Hacı HASDEMİR, *İstanbul'un 100 Spor Kulübü,* İBB. Kültür A.Ş. yay. İstanbul 2010

Spor sözlüğü

Spor Genel Kültürü (İsa SAVAŞ, 370 s., İnkılap yay., İstanbul 1997) adlı kitap ise, sporun muhtevası içine giren tüm konular hakkında hazırlanmış bir spor sözlüğüdür. Bu çalışma sporla uğraşan herkes için bir başucu kitap sadedindedir.

Popüler kültür içerisinde spor ya da sporun sosyolojisi

Temel bir problem olarak önümüzde duran mesele, kültürün mü sporu dönüştürdüğü yoksa sporun mu kültüre olumlu ya da olumsuz tesiri olduğudur. Sporun küresel ölçekte bütün dünyayı etkilediği muhakkak. Bu manada dünyanın herhangi bir yerinde bir spor faaliyetinin bütün bir dünyayı etkilediğini görüyoruz. Sporun bu yönüne vurgu yapan iki eser zikredebiliriz.

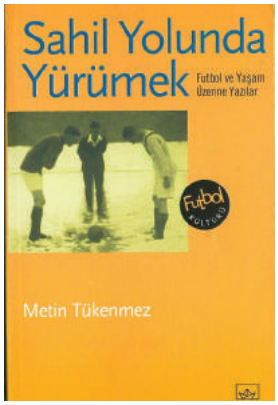

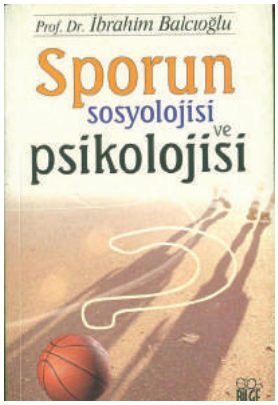

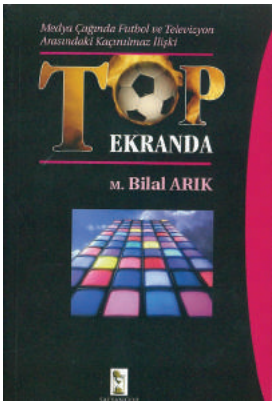

İlki *Spor Kültürünün Kutsal Kaynakları* (Gazi MUHAMMED, 128 s., İnsan yay. İst. 2001) adını taşıyor. Kitabın yazarı Ürdün Ulusal Boks Federasyonu Başkanı ve Kral Hüseyin'in Kültür Sekreteridir. Yazar, evvela geniş bir şekilde Kültür'ün tanımını yapmış ardından Kültür'ün ne yapabilirliği, ne yapması gerektiği üzerinde durmuş ve daha sonra sporun menşei, kaynağı, mistik ve ilahi bir vechesi var mı bunu tahlile tabi tutmuş. Sonuçta şöyle bir kanaate varmış: "Böylelikle denilebilir ki; hangi yolla düşünürseniz düşünün sporun –tarihsel veya psikolojik, öznel veya nesnel- kökeninde, dinsel bir yan bulunduğu ve doğasında manevi olduğu ve en azından kayıtlı tarih kadar eski olduğu sonucundan kaçamayız." (s. 62) yazar her ne kadar sporun bu tarafına vurgu yapsa da sporun geldiği noktayı sekülerize edilmiş, suistimal edilmiş ve modern dünyada yanlış anlaşılmış olduğunu sözlerine ekliyor. Kitapta "Satrançta Sembolizm" başlıklı bölüm dikkat çekilmesi gereken bir bahis olarak önümüzde duruyor.

Bir diğer çalışma 60'lı yılların muhalif gençlik hareketinin söyleşisi olarak doğan Rock ve bir endüstri ve aynı zamanda ideolojinin bir oyuncağı haline gelmiş sporu irdeleyen *Popüler Kültürler -Rock ve Sporda Haz Politikası-* (David ROWE, Çev. Mehmet KÜÇÜK, 291 s., Ayrıntı yay. 1996) başlığını taşıyor. Rock'un ortaya çıkış süreci ile sporun geldiği nokta ve direniş işlevlerinin benzerlikleri göze çarpıyor. Ancak yazarın alıntıladığı metinde bugün gelinen noktada durumun tam tersi istikamette işlediği görülüyor: "Sporda isyan, spor otoriteleriyle sürekli bir savaş halinde olan atletlerin bacaklarındaki bir modern folk şeytandır… Sporla karşılaştırıldığında rock müzik, tartışmaya mecali olmayan tükenmiş bir yaşlı cesettir." (s. 272) sporun metalaşması, toplumsal kimliklere tesir eder hale gelmesi ve uluslar arası itibar mücadelesine dönüşmesi üzerinden sosyolojik olarak önemli tespitlerde bulunan yazarın eseri kaynak bir çalışma hüviyetindedir. Diğer yayınlar ise:

-Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL, Dursun AYAN, Doç. Dr. Özbay GÜVEN, *Sosyolojik Açıdan Spor*, Der yayınları, İst. 1998.

-Prof. Dr. Azmi YETİM, *Sosyoloji ve Spor*, Berikan yay. İst. 2011.

İslâm'da spor

İslâm'ın spora verdiği değerin en müşahhas örnekleri Efendimiz'in (s.a.v.) hayatında görebiliyoruz. *Hz. Peygamberin Çevreciliği -Spor Etkinlikleri ve Kur'an'da Çevrecilik-* (Prof. Dr. Celal YENİÇERİ, 242 s. , Çamlıca yay. İstanbul 2009) isimli çalışma İslam'ın ve Kur'an'ın spora bakışını, Hz. Peygamberin sporla olan irtibatını detaylı bir tetkike tabi tutmuş. Öyle ki eserde Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin yaptığı idmanlar, tertiplediği müsabakalar, ihdas ettiği yarış alanları, kendine ait yarış hayvanları, dağıttığı ödüllerin yanı sıra O'nun spora getirdiği bakış, felsefede konu edilmiş. Eserin sonunda yer alan güncel spora dair meseleler ve bu hususta İslam Hukukundan cevaplar da ayrı bir önem arzetmektedir. ■

KİTAPLARLA SPOR

Bora ÇAVUŞOĞLU*

☐ İnsanoğlunun varoluşundan bu yana ayrılmayan bir parçası olan sporun tam anlamıyla bir tanımını yapmak oldukça güç. Amatör ruhun egemen olduğu senelerde katılımcı, izleyici arasına sıkışan spor, yazılı ve görsel basının dahil olmasıyla genişlemeye başladı. Pazar payı gün geçtikçe artan ve büyük bir sektör haline gelen sporun değişime uğramasını yadsımak doğru olmaz.

İzleyicilerin müşteri konumuna geldiği sporda bir anda yeni alanlar açıldı. Müşterinin var olduğu bir ortamda pazarlamanın olmaması düşünülemez. Televizyonla beraber sporun takip edilme oranının bir hayli yükselmesi şirketlere yeni reklam alanı doğurdu. Ancak giderek büyük bir ekonomi olan sporda yozlaşma da aynı oranda arttı. Bu yozlaşmayı kabul etmeyen ve sporun dününü, bugününü ve yarınını anlatan kitaplardan oluşan listeyi sizlere sunuyoruz.

Sporun tarihsel gelişimini anlayabilmek için, sporun sosyolojisini irdelemek gerekir. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde (İ.T.Ü) öğretim görevlisi olan Metin TÜKENMEZ *Toplumbilim ve Spor* (Kaynak Yayınları, 304 s. İstanbul, 2009) adlı kitabında sporun tarihsel gelişimini, dönemin sosyolojik yapısıyla anlatarak okuyucunun daha rahat kavrayabilmesini sağlıyor. Sporun tarihsel gelişiminin yanında kültür, saldırganlık, cinsiyet, etnik köken ve din ile bağlantısını da okuyucuya aktaran TÜKENMEZ, çalışmanın amacını şu şekilde belirtiyor: "Elinizdeki bu çalışmanın amacı, günümüz insanının sporsal gelişimine olduğu kadar, sporun toplumsal değişim ile nasıl at başı gidip hangi evrelerden geçtiğini gözler önüne sermektir."

İncelediğimiz diğer eser, spor ile felsefenin ayrılmaz bir bütün olduğunu savunan Atilla ERDEMLİ'nin *Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi*'dir (E Yayınları, 200 s. İstanbul, 2002). Yazar felsefe ile sporun bir arada olması gerektiğini şu şekilde açıklıyor: "Spor felsefesi spor yapan insanın felsefesidir; yani insan felsefesidir. Spor yapan insanı sorun etmeyen her insan felsefesi eksiktir. Kitapta spor yapan insan, yaşama sorunu bakımından ele alınmakta ve bu sırada ortaya çıkan değişik sorun alanlarını göstermeye çalışmaktadır."

Sporun sosyolojik ve felsefi boyutlarının yanında psikolojik boyutunu da unutmamak gerekir. Marmara Üniversitesi Spor Yönetim Bilimleri bölümünde öğretim görevlisi olan Prof. Dr. Turgay BİÇER *Doruk Performans* (Beyaz Yayınları, 268 s. İstanbul, 2008) adlı eserinde fiziksel hazırlığın psikolojik antrenmanla pekiştirildiğinde doruk performansa ulaşılabileceğini savunmuştur. Kitapta doğru düşünmek, odaklanma, stres yönetimi, özgüven, zihinde canlandırma gibi konulara değinen yazar, "bir yarışı veya maçı bir gün kazandırıp başka bir gün çok daha düşük bir performansla kaybettiren şeyin fiziksel antren-

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu.

manların dışında faktörler olduğunu fark edince, hemen onları aramaya başladım" diyerek kitabın amacını ve ortaya çıkışını belirtmiştir.

Spor psikolojisi söz konusu olunca Yrd. Doç. Dr. Erkut KONTER'in *Spor Psikolojisi El Kitabı* (Nobel Yayın Dağıtım, 259 s. İstanbul, 2006) adlı eserini atlamamak gerekir. Spor psikolojisi ile ilgilenen, araştırma yapan kişiler için bir başucu kitabı niteliği taşıyan eser, spor ve psikoloji ilişkisini tüm hatlarıyla okuyucuya ulaştırıyor.

Sporun giderek büyük bir ekonomi haline gelmesi bir yönetim sorununu beraberinde getirmiştir. Spor yönetimi ve spor ekonomisi konusunda uzman olan Prof. Dr. Müslim BAKIR'ın editörlüğünü yaptığı *Spor Yönetimi* (Beta Yayınları, 346 s. İstanbul, 2011) adlı kitap spor yönetimi pratiğini ilgilisiyle buluşturuyor. Sporda yönetim konusunda uzman yabancı uyruklu akademisyenlerin yazılarını derleyen Prof. Dr. Christoph BREUER'dan ve Prof. Dr. Ansgar THİEL'den Türkiye şartlarına uygun konuları bir kitapta toplayan yazar, spor yönetimini a'dan z'ye okuyucuyla buluşturuyor.

Sporda yönetim sorununun çözülmesi elbette liderlerle mümkün olacaktır. Sporda liderlik konusunda araştırma yapan Yrd. Doç. Dr. Bilge DONUK, *Liderlik ve Spor* (Ötüken Yayınları, 237 s. İstanbul, 2007) adlı çalışmasıyla spor sektörüne kalıcı bir eser bırakmıştır. Beş bölümden oluşan kitap, liderin özellikleri ve sporla ilişkisini ele alıyor. Lider sporcuların özelliklerini örneklerle anlatan yapıt, liderlikle ilgili tüm soruları cevaplıyor.

Spor sektörünün en hızlı büyüyen dalı olan futbolda liderlik uygulamalarının ve etkili antrenörlüğün nasıl olması gerektiğini Yrd. Doç. Dr. Ayşe TÜRKSOY Futbolda Liderlik ve Antrenörlük (Nobel Yayınları, 120 s. İstanbul, 2010) adlı eserinde ele alıyor. Küreselleşen dünyada futbol endüstrisi de payını almaktadır. Yazar kitabın yazılış amacını şöyle aktarıyor: "Bu kitap rekabetin sınır tanımadığı futbol dünyasında yaşantısını sürdüren ve bu alanda görev yapacak antrenörlerin yetkinliğini artırmanın yanı sıra sportif organizasyon içerisinde yer alan bireylerin görevlerini kolaylaştırmak amacıyla yazılmıştır. Bu anlamda, liderlik ve antrenörlük kavram ve ilişkileri çok kapsamlı olarak araştırılarak sunulmuştur. Antrenörlerin liderlik tarzları, liderliğin takım bütünlüğü ve başarısına etkisi, ulusal ve uluslararası alanda yapılmış bilimsel çalışma sonuçlarıyla da desteklenmiştir. Ayrıca oyuncu tatmini üzerine etki eden faktörler ve performans arasındaki ilişki irdelenmiştir. Süper ligde deneyimli beş teknik direktörün meslekî yaşamları sürecinde uyguladıkları liderlik tarzları, maç konuşmaları ve maç analizleri gibi konular kendi bakış açıları ile ortaya konulmuştur."

Spor sektörünün her geçen gün büyümesi ve takip oranının artması, beraberinde pazarlama ve sponsorluk gibi kavramları doğurmuştur. Spor yoluyla pazarlama yöntemine başvuran ve kârlı çıkan şirketler, takımların ve sporcuların marka değerlerini yükseltmesini sağlamıştır. Son olarak marka, pazarlama ve sponsorluk kavramlarını çok sade bir şekilde okuyucuya ulaştıran Yrd. Doç. Dr. Selçuk Bora ÇAVUŞOĞLU'nun *Marka Yönetimi ve Pazarlama Stratejileri* (Nobel Akademi Yayıncılık, 125 s. İstanbul, 2011) adlı kitabını sizlerle paylaşacağız. Üç bölümden oluşan eser, ilk önce marka ve marka değeri kavramları üzerinde duruyor. İkinci bölümde pazarlama kavramı ve stratejilerinin açıklandığı kitabın son bölümünde sponsorluğun tarihsel gelişimi ve iletişim bilimleriyle ilişkisi ele alınıyor. ■